Helytörténeti foglalkoztató füzetek

1.

Kincsek Hajdúsámson határából

Kincsek Hajdúsámson határából - 1. foglalkoztató füzet

Szöveg: Dani János (Déri Múzeum)
Képek: Jurás Ákos és Dani János (Déri Múzeum)

Helytörténeti foglalkoztató füzetek
Segédanyag múzeumpedagógia foglalkozáshoz

Sorozat szerkesztő: Tarné Hajdú Judit
Nyomdai előkészítés: Vincze Tamás
Nyomdai munkák: Centerprint Nyomda, Debrecen

Készült a Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Közművelődési és Muzeális Intézményben, a TÁMOP 3.2.8.B-12/1-2012-0041 Múzeumi Kincskereső Program Hajdúsámsonban című projekt keretében.

Hajdúsámson
2015.

Előszó

1907-ben páratlan kincs került elő Hajdúsámson határában. A kard és a csákányok a debreceni Déri Múzeum tulajdonába kerültek, ahol folyamatos nemzetközi érdeklődés övezte, miközben a helyi lakosok számára szinte feledésbe merült ez a helytörténeti szempontból fontos régészeti lelet.
Napjainkban, amikor minden település keresi az értékeit, hagyományait, a kincs szerepe újra felértékelődött. A helyi muzeális intézmény a TÁMOP-3.2.8.B-12/1-2012-0041. számú „Múzeumi kincskereső program Hajdúsámsonban" című projekt keretében elkészíttette a kard másolatát Dr. Morgós András restaurátorral, és egy részletes, tudományos igényű leírást Dani Jánossal, a Déri Múzeum régészeti igazgatóhelyettesével. Ezekre alapozva célunk olyan folyamatos múzeumpedagógiai programok biztosítása, melyek segítségével a helyi köztudatba is beépül a kincs jelentősége.

Tarné Hajdú Judit igazgató

A Dr. Morgós András restaurátor által készített kardmásolat Hajdúsámson muzeális intézményében

Dani János: Kincsek Hajdúsámson határából

Bevezetés

A „kincs" szó hallatán az emberek többsége magától értetődően aranyra, ezüstre, drágakövekre, ill. abból készített, vagy azzal ékesített pénzre, ékszerekre, pompás műalkotásokra gondol, azonban az emberi történelem leghosszabb időszakát kitevő őskor legnagyobb részében egyáltalán nem, vagy nem kizárólag ezek az anyagok hordoztak értéket, jelezték tulajdonosuk gazdagságát, hatalmát, kivételes presztízsét. Akármilyen hihetetlen is, Kr.e. 4900-4700 körül, a késő újkőkor időszakában vidékünkön egy 60-80 db átlyukasztott szarvas-szemfogból készült nyaklánc, vagy tengeri kagylóból készített karperec az aranyhoz hasonló kivételes értéket képviselhetett. Hasonlóan kiemelkedő értéket hordoztak a kora és a középső bronzkor folyamán réz és ón ötvözetéből készített míves bronztárgyak, ékszerek, vagy fegyverek is. Egyes kutatók egyenesen azt feltételezik, hogy az ónbronz felfedezése arra a megfigyelésre, esztétikai hatásra vezethető vissza, mely szerint az ónbronzból készített tárgy felfényezve éppen úgy ragyog, mint az arany…
Ilyen előzmények ismeretében talán érthető, hogy bár több aranylelet is előkerült már Hajdúsámson határából az elmúlt 100 év folyamán, mégsem ezekről ismert és világhírű a település a múltat kutató régészek és az ez iránt érdeklődő művelt nagyközönség számára, hanem az 1907-ben, a település határában talált bronzkori fegyverleletnek köszönhetően! A város Hadházzal szomszédos É-i határában előkerült bronz kincslelet (1.- 2. kép) méltán világhírű, hiszen túlzás nélkül állítható, hogy korát, összetételét és kvalitását tekintve a középső bronzkor időszakának eddig talán legfontosabb, legszebb és legértékesebb fegyveregyüttese, és az

együttes részét képező gazdagon díszített kard Európa egyik legelső bronzkardja. A bronzkardok Kr.e 1600 körüli megjelenése – nemcsak mint fegyver, hanem mint hatalmi szimbólum – olyan korszakalkotó jelentőségű volt, mely alapján Helle Vandkilde dán régészprofesszor joggal nevezte a középső és késő bronzkor időszakát „A kard aranykorának" („Golden Age of the Sword") (Vandkilde 2007, 122).

A híres bronzkori fegyverlelet (I. kincs) előkerülése

A Hajdúsámsoni I. bronzkincset 1907. november 3-án Hajdúsámson község É-i határában, a Savóskúti-erdőben lévő vendégfogadótól K-re lévő Hegedűs-hegy nevű homokdombon, Farkas Gábor bíró birtokán (Hajdúsámson határáról kézzel rajzolt térképen 1758-ból megtalálható a lelőhely) (Zoltai 1938, 24) találta négy hajdúhadházi földműves (Czibere György, Czibere Sándor, Bakó Sándor és Zales Sándor).
A kincs előkerüléséről a következő módon számol be az 1907. november 10-én a helyszínre kiutazó, majd azt a találóktól a debreceni városi múzeum számára összesen 120 koronáért megvásárló Zoltai Lajos: „A kard tiszta homokban 75 centiméter mélyen lapján feküdt, markolatával északra. Rajta keresztbe voltak lerakva a csákányok és fejszék, még pedig kivétel nélkül úgy, hogy élök nyugotra, korongjuk és tomparészök keletre nézett." (Zoltai 1908, 133). (3. kép)
A vásárlást követően Zoltai Lajos, az 1902-ben alapított, majd 1905-ben megnyitott debreceni Városi Múzeum első, polihisztor szellemiségű muzeológusa saját remekbeszabott tusrajzaival illusztrálva, korát meghaladó komoly szakmai alapossággal le is közölte az éppen akkoriban indított országos múzeumi periodikában a Múzeumi és Könyvtári Értesítő II. évfolyamában (Zoltai 1908). Zoltai Lajos gyors és szakszerű intézkedései (helyszíni szemle, a lelet összegyűjtése és megvásárlása, mindezek dokumentálása) és gyors közzététele kulcsfontosságú momentum volt a lelet helyi múzeumba kerülésében, ugyanis a debreceni Múzeumi Bizottság 1907. november 27-i jegyzőkönyvéből világosan kiderül, hogy a kiemelkedő leletegyüttes értékét felismerve jelentkezett is érte a Magyar Nemzeti Múzeum akkori, nemzetközi bronzkoros szaktekintélynek számító igazgatója, Hampel József... (1. sz. melléklet)
Az akkor még nem létező Hajdúsámson település É-i határa, pontosabban a híres I. bronzkincs lelőhelye és környéke kétséget kizáróan különleges hely lehetett a bronzkor folyamán. Ennek bizonyítékaként számba vesszük a következőkben azokat a leleteket és leletegyütteseket, melyek az I. számú (vagyis 1907-ben előkerült) bronzkincs környékén kerültek napvilágra.
Zoltai leltárkönyvi bejegyzése szerint: „Ugyanazon földben, a lelettől távolabb, hamuval telt kisebb fazekat is leltek. (alakjára, díszítésére nem emlékeznek). De azt összetörték. * A fazék, mint utólag jelentették*

alakú volt."

Ez az adat nagy valószínűséggel arra utal, hogy egy urnás-hamvasztásos temetkezés is előkerült a földmunkák során. Mivel sem az edény, sem töredékei nem kerültek be a múzeumba, pontos típusát, korát nem tudjuk megállapítani; így csak feltételezhetjük, hogy bronzkori lehetett...

A II. bronzkincs

A középső bronzkori kincsen (I. kincs) és az urnasíron kívül egy 6 db bronz edényből álló késő bronzkori kincslelet is előkerült 1909-ben (II. kincs), a fegyveregyüttes lelőhelyétől kb. 1,7 km-re D-re, közvetlenül a falu határában lévő egyik homokdomb lábánál lévő szőlőültetvényben, Tafler Ignác birtokán (Zoltai 1909c, 131-134; Zoltai 1915, 126; Zoltai 1926, 131; Mozsolics 2000, 47, Taf.36.). A találók szerint az edények nagyság szerint egymásba voltak helyezve. Sem a bronzedényeket meglelő munkások, sem a helyszíni szemlét végző Zoltai Lajos nem talált semmilyen településre, vagy temetkezésre utaló felszíni leletet a gőzekével mélyen megforgatott területen. (Zoltai 1909c, 132). (4-5. kép)

A III. bronzkincs

1910-ben került a debreceni városi múzeumba özv. Besennyei Széll Farkasné ajándékaként az az eredetileg kb. 30 darabból álló bronzkincs (Zoltai Lajos beszámolója alapján az eredeti kincs részét képezték karperecek, vésők és fokosok is, melyek a megtalálást követően még az egymást váltó tulajdonosok között kallódhattak el, már nem kerültek a múzeumba (Zoltai 1915, 127)), melynek múzeumba kerülése is külön történet. A leletek első tulajdonosa Ferenczy E. főszolgabíró volt, aki a debreceni régiséggyűjtő Széll Farkasnak ajándékozta azt. A kincs múzeumba nem került darabjainak sorsáról nincsenek információk... Ez a trébelt bronz mandzsettalemezekből és egyéb kisebb bronztárgyakból álló újabb kincslelet (III. kincs) (Löfkovits-Zoltai 1911, 16-17; Zoltai 1915, 126-127), mely a feljegyzések szerint a Kistelek nevű határrészben látott napvilágot, és ami Sz.Máthé Márta megjegyzése alapján szintén Hajdúsámson ezen, É-i részén kerülhetett elő (M.Nepper-Sz.Máthé 1987, 44; Mozsolics 2000, 48, Taf. 37). (6. kép: a, b)

A IV. bronzkincs

1982 májusában egy újabb, szintén késő bronzkori, nagyobbrészt sarlókból és tokos baltákból álló bronzkincs (IV. kincs) látott napvilágot Hajdúsámson, Oncsa településrésze melletti Farkas-laposa nevű, mocsaras, mély fekvésű, az I. kincs lelőhelyétől D-re található területen, amit vályogvető gödörként használtak a helyiek (M.Nepper-Sz.Máthé 1987, 44, 47, 9-10.kép; Mozsolics 2000, 48-49, Taf. 38). (7. kép)
Az utolsó három leletegyüttest (a II., III., IV: kincseket) a késő bronzkor végi ún. Hajdúböszörményi kincshorizontba (B VI a) (a Közép-európai kronológiai rendszer szerinti Reinecke Ha B1 időszakba) sorolta be Mozsolics Amália, a Kárpát-medence bronzkori bronzművességének legnagyobb szaktekintélye (Mozsolics 2000, 47-49).

És a „ráadás"...

1938-ban a hadházi úttal párhuzamos Diósvári-dűlő egyik hosszú homokdombjának végén, Konyári Ferenc földjén szántás közben egy késő bronzkori településre utaló kerámiatöredékek mellett két bütykös fogójú bronz sarló is előkerült, melyet Balogh István, a Déri Múzeum gyakornoka gyűjtött be (Balogh 1940, 25-26) (8. kép). Ugyanakkor tudomására jutott az is, hogy az egyik szomszédos földtulajdonos ugyanezen a dombháton, de kissé délebbre lévő földjén meg „egészben maradt urnákat talált..." Könnyen lehet, hogy itt éppen a késő bronzkor eleji településhez tartozó urnatemetőt bolygatták meg.
Ezt követően 1964-ben, a Csemetekert telepítése közben, késő bronzkor végi kerámiatöredékek mellett egy újabb bronz gyűjteményes lelet került elő, mely tokosbaltákból állt. Sajnos a tudósításon kívül a leletanyag nem került a múzeumba... (Mesterházy 1966, 39.)
Ez utóbbi esetben biztosra vehető, hogy az előzőekhez hasonló bronzkincsről lehet szó, de az 1938-as lelet sarlói is valószínűleg a településen belül, vagy mellett elrejtett bronzdepó részét képezhették. Sajnos az előkerülés időpontjában végzett további, alaposabb kutatás hiánya (a lelőhelyek pontos azonosítása és szükség esetén hitelesítő ásatása), valamint a leletek egy részének elkallódása miatt ma már megválaszol(hat)atlan maradnak e két lelettel kapcsolatban felmerülő kérdések...

A hely varázsa...

Amint a fentiekben láthattuk, az I. bronzkincs mellett még másik 4, és feltehetően egy ötödik bronzkincs is előkerült Hajdúsámson mai településének É-i határában. Az elrejtett bronzkincsek mellett, ebből a kb. 2 km sugarú körből késő bronzkori településekre és legalább két esetben temetkezőhelyre (urnasírok előkerülése) is van adatunk Bár a kincsek közül nem mindegyik ugyanahhoz az időszakhoz kapcsolódik, de mégis különös jelenség ennyi különleges leletanyag és jelenség előfordulása ilyen szűk zónán belül! A kincsek többsége homokdombokhoz, azok tetejéhez kötődik; csak a IV. esetében valószínű, hogy eleve egy mocsárba helyezhették el a tárgyakat. Joggal merülhet fel a kérdés, mi történt, mi történhetett itt Kr.e. 1600-1000 közötti időszakban...

Szinte lehetetlen dolog ma már rekonstruálni a mai település É-i határa és a Savóskúti-erdő közötti terület 3000-3600 évvel ezelőtti bronzkori tájképét, azonban néhány dolgot biztosan állíthatunk: egy sűrűn beerdősült (vsz. főként tölggyel), helyenként tisztásokkal és ritkásabb ligetes területekkel tagolt vidék lehetett, melynek É-D-i lefutású homokdűnéi között kis patakok, pangó nyírvizek, mocsarak színesítették a tájat. Ebben a környezetben minden bizonnyal lehetett valami nagyon különleges természeti jelenség, egy különös hangulatú, hatalmas, évszázados fákkal övezett kis tisztás, különös alakot formázó facsoport, talán egy furcsán növő, elgondolkodtató formájú fa, vagy egy különleges forrás, esetleg – mint az éppen innen ismert több száz éves Bényei-nyárfa – egy legendás faóriás, amit az itt és a környéken élők kiemelt tisztelettel emlegettek, szent helyként tiszteltek. Esetleg ezt a különleges helyet – ami akkori kereskedelmi utak találkozásánál is lehetett – távolabbi területekről származó emberek is használhatták találkozási és/vagy szent helyként... Bár az itt vázolt elképzelést egyelőre nem tudjuk konkrét bizonyítékokkal is alátámasztani, mégis talán ez, vagy valamilyen ehhez hasonló okok állhatnak az itt elrejtett kincsek hátterében magyarázatként...

Az I. kincs funkciója, elrejtésének oka

A kivétel nélkül - ráadásul 4 esetben gazdagon díszített - fegyverekből álló kincs vagy egy harcos férfiakból álló közösség (Männerbund) egységet, összetartozást szimbolizáló tulajdona, vagy még inkább az akkoriban virágzó, többnyire erődített tell-településeket uraló gazdag elit (Dani 2009, 19) egyik nagyhatalmú családjának vagy vezetőjének személyes tulajdona lehetett (Kovács 1977, Fig.16., 37). A korszak fémművességének volumenét és a leletegyüttest alkotó tárgyak minőségét, díszítését tekintve mindenesetre kétségtelen, hogy a maga korában óriási értéket képviselhetett! A kincslelet megtalálásának fent leírt körülményei alapján, a földberejtés ténye mögött szakrális motívumot feltételezhetünk: feltehetően a háború és a harc istenének, vagy az alvilági (khtonikus) isteneknek szóló áldozati ajándékként kerülhetett földbe a kiemelkedő minőségű és díszítésű tárgyakat tartalmazó bronzkincs. A kincs elrejtése mögött hasonló motívumokat feltételezett Sz. Máthé Márta (Sz.Máthé 1996, 125) és Bóna István (Bóna 1992, 56) mellett Helle Vandkilde (Vandkilde 2007, 125) is. Az európai bronzkor kard-depói (vagy kardot is tartalmazó fegyverdepói) az esetek jelentős részében rituális depóniaként értelmezhetők, melyeket feltehetően közvetlenül a harc(ok) után, egyfajta áldozatként helyeznek el (vonnak ki a további használatból) (Kristiansen 1999, 103, 106; Kristiansen 2002, 329).

Nagyon különös, hogy Hajdúsámson környékéről nem ismerünk olyan korú településeket, melyek a híres I. bronzkinccsel lennének egyidősek. A „negatív jelenség" magyarázataként kínálkozhat az a hipotézis, mely szerint Sámson és Téglás környéke a középső bronzkor végén két, nagy hagyományokkal rendelkező bronzkori kultúra (az ún. Ottomány- és a Füzesabony-kultúra) határterületére eshetett. Ilyen módon ezek a szomszédos, talán rokon (?) kultúrák a köztük lévő „semleges" zónát használhatták fel olyan közösségi rítusok, szertartások lebonyolítására, melyek a szorosan értelmezett vérségi közösségek szintjén túllépve talán nagyobb, a jó kapcsolatok, törzsek közötti szövetség erősítését is szolgálhatták.
Ezzel szemben az ezt közvetlenül követő késő bronzkor elejéről (Kr.e 1400-1300 között) számos települést ismerünk a város határából. Ezeket a kisebb-nagyobb településeket a vidékünkön elterjedt Hajdúbagos-kultúra helyi, középső bronzkori hagyományokon/alapokon létrejött közösségei létesítettek. Az egyik leghíresebb a Majorsági-földeken (Maurer Emil bérelte közlegelőn) Zoltai Lajos által 1906-1908 között több alkalommal is kutatott lelőhely (17. a kép). Ilyen korú települést ismerünk azonban a Diósvári-dűlőből és a Vermes-hátról is. Ezeken a településeken élők többnyire urnás-hamvasztásos rítussal temetkeztek, melyre utaló, emberi hamvakat tartalmazó urnák több ízben is előkerültek már a bajinkai határrészben, a Diósvári-dűlőben. Ezek a közösségek bronzművességgel is foglalkoztak, melyet az itt előkerült bronztárgyak tanúsítanak számunkra (18. a, b kép).

Egy kis kutatástörténet…

Az összesen 13 darabból álló I. bronzkincs 1 tömör markolatú, ötvöstechnikával gazdagon díszített kardból és 12 db – tipológiailag 3 fő típusba sorolható – csákányból áll (9.kép: Tipológiai tábla). A kard és 3 csákány díszítése olyan kiemelkedő minőségű, hogy az korszakalkotó jelentőségű; rendkívüli tudású bronzműves mester munkájáról tanúskodik (10. kép: a). A díszített fegyverek motívumainak részletes leírásától itt eltekintünk, mivel az a kincset közlő korábbi publikációkban már több alkalommal, művészettörténeti alapossággal megtörtént (Zoltai 1908, 128-132; Mozsolics 1967, 139-140). Röviden jellemezve azonban a fegyvereken látható díszítéseket, összetett geometrikus, organikus (pl. a kard pengéjén ún. „futókutya-", vagy inkább hullámmotívum) és figurális (pl.: a csákányokon halak, hajók és stilizált emberi alakok) motívumok kifinomult kombinációjaként írhatjuk le.

A hajdúsámsoni I. bronzkincs valóban világhírű, nem véletlenül foglakoztatja a lelet immár több, mint 100 éve régészek generációit és nem ok nélkül próbálja minden, az európai bronzkorról kiállítást rendező múzeum kikölcsönözni és bemutatni ezt a kivételes együttest! Ennek illusztrálására álljon itt a sámsoni kincs kutatástörténetének bemutatása nagyvonalakban…

Amint láthattuk a leletanyag első, saját művészi rajzaival illusztrált, hazai közlése Zoltai Lajos érdeme, aki nemcsak helyesen ismerte fel annak jelentőségét, de elsőként utalt az együttes áldozati jellegére és először hangsúlyozta a kard É-európai (skandináv) kapcsolatát is (Löfkovits-Zoltai 1908, 26; Zoltai 1909a, 14-15; Zoltai 1915, 126). A bronzkincs első külföldi publikációját (Zoltai 1926) egyik leghíresebb levelezőpartnere, a 20. század 1. felének talán leghíresebb vezető ősrégésze, Vere Gordon Childe kommentálta (Childe 1926), melyet néhány évvel később megjelent nagy összefoglaló munkájában (The Danube in Prehistory) az Urnamezős-kultúra hagyatékához sorolva maga is bemutatott (Childe 1929, 273, Fig. 147.).

Gordon Childe munkájának köszönhetően más európai nemzetek híres régészei is korán „felfedezték" maguknak a hajdúsámsoni bronzkincset. A svéd Nils Åberg (az Uppsalai, majd a Stockholmi Egyetem professzora) az elsők között ismerte fel, hogy a dániai Stensgaard és Torupgårde lelőhelyeken talált bronz kardok elődje, tulajdonképpeni prototípusa éppen a hajdúsámsoni bronzkard lehetett (Åberg 1932). Ez az a kapcsolat, vagyis az ún. nordikus bronzkor születésének gyökere, ami oly becsessé és fontossá teszi a Hajdúsámsoni kincset a skandináv régészek, történészek számára.

A kincsleletet Mozsolics Amália a lelőhelyéről elnevezett Hajdúsámson horizontba (B IIIa = Reinecke Bz A2) helyezte (Mozsolics 1967, 121-123, 139-140, Taf. 9-11). Ez az időszak a Kárpát-medence középső bronzkorára, kb. a Kr. előtt 1600-as évekre tehető. Mivel hasonló korú és művészi színvonalú bronztárgyak, valamint arany ékszerek legnagyobb számban a Felső-Tisza-vidékre és É-Erdély területére összpontosulnak, ezért a bronzkincset a korszakkal foglalkozó kutatás általában helyi, valószínűleg az ún. Ottomány/Otomani-kultúra területére eső bronzműves műhely/mester gyártmányának tekinti, melyek jelentkezése Bóna István professzor véleménye szerint nem tekinthető/értelmezhető „kincshorizontként" (Bóna 1992, 55-58). Ez a mai Románia Ny-i részein elterjedt középső bronzkori kultúra - a román kutatás által kialakított - belső kronológiai rendszer alapján annak klasszikus, ún. Otomani II. időszakát jelenti, amit Bóna István egyszerűen csak 'Gyulavarsánd-kultúra' névvel illetett (Bóna 1992, 56).

A Hajdúsámsoni kardra és műhelykörre vonatkozó részletes kutatástörténetet Mozsolics Amália 1967-es munkájának megjelenése és 1992, ill. 2002 közötti időszakra vonatkozóan nagyvonalakban, kritikai szemlélettel Bóna István (Bóna 1992, 48-58), kimerítő részletességgel pedig Wolfgang David foglalta össze (David 2002, 3-78), ezért most nem kerül sor ennek újbóli összefoglalására. A hajdúsámsoni kincs első anyagvizsgálata is Mozsolics Amália alapvető kutatásaihoz kötődik; ez az első analízis az 1960-as években, a stuttgarti SAM projekt (Arbeitsgemeinschaft für Metallurgie der Altertums, Stuttgart) keretein belül egy optikai spektrometrián alapuló (ún. OES) módszer alkalmazásával valósult meg (Schubert – Schubert 1967). A SAM analízisek eredményeit felhasználva David Liversage rendkívül tárgyilagosan, 5 pontban foglalta össze a Hajdúsámsoni-kincshorizont bronzain megfigyelt korszakalkotó invenciókat, melyek véleménye szerint egyértelműen erdélyi – ÉK-magyarországi műhelyekhez köthetők (Liversage 1994, 108-109, Fig. 35.).

Legutóbb a híresen hírhedt – műkincstolvajoktól visszaszerzett – ún. nebrai kincsnek 2005-ben „A Kovácsolt Égbolt" („Der geschmiedete Himmel") címmel rendezett kiállításra kölcsönzött hajdúsámsoni kincs 5 csákányán, a téglási kincs tárgyain, valamint a hasonló korú vámospércsi nyakkorongos csákányon Ernst Pernicka professzor végzett EDXRF (enrgiadiszperzív röntgenfluoreszcens spektrometria) és ólom-izotóp vizsgálatokat.
Kristian Kristiansen és Thomas B. Larsson 2006-ban „The Rise of Bronze Age Society. Travels, Transmissions and Transformations." címmel megjelent munkájában Kristiansen professzor újra előveszi a hajdúsámsoni műhelykört mükénéi, sőt a krétai civilizációval kapcsolatba hozó elméletet, nem kevesebbet állítva ezzel, mint azt, hogy a D-Skandináviába jutott hasonló típusú kardok direkt kapcsolatok eredményei: vagyis a bronzkori főnökök/elit, kereskedők és mesterek személyes utazásainak, esetleg házassági (szövetségi) kapcsolatok eredményeként jutottak Északra a Kárpát-medence közvetítésével a mükénéi világ technikai invenciói mellett egy újfajta társadalmi berendezkedés, vallási és kozmológiai világkép mintái (Kristiansen-Larsson 2006, 161, 200-217, Fig.64., Fig.97.). Ezt a tetszetős, de igen merész elméletet próbálták legutóbb Szeverényi Vajk és Paul R. Duffy régészek 2012-ben a Cultural Mobility in Bronze Age Europe címmel Aarhusban (Dánia) rendezett konferencián tartott előadásukban egy számítógépes program segítségével (ún. 'least cost paths' analízis) modellezni és egyúttal tesztelni. A Kristiansen-Larsson-féle elképzelés túlzott nagyvonalúságára és bizonyos részleteiben rejlő ellentmondásokra mások mellett Anthony Harding professzor (University of Exeter, Anglia) mutatott rá (Harding 2006, 464-465). A Kárpát-medencei középső és késő bronzkor mükénéi kapcsolatai egyébként az európai bronzkor-kutatás folyamatosan kiemelt témáját jelenti továbbra is (Vandkilde 2007, 126-129)...
2012 februárjában Michael Siedlaczek (Freie Universität, Berlin) végzett – több más késő bronzkori kard mellett – a sámsoni és a téglási kardokon a hagyományos tipológiai elemzésen túl készítéstechnikai és használati nyom vizsgálatokat, valamint XRF és RTG vizsgálatokat.
2012 nyarán Kölcze Zsófia, az Aarhus-i Egyetem doktorandusza végzett vizsgálatokat a sámsoni és téglási kardokon. Kutatásai a Dániában előkerült hasonló típusú kardok és a Felső-Tisza-vidéki – erdélyi műhelykör gyártmányai közötti összefüggések részletesebb feltérképezésére, a kapcsolatrendszer természetének megértésére irányulnak. Kölcze Zsófia eddigi elemzései szerint a hajdúsámsoni és téglási kardokhoz hasonló fegyverek D-Skandinávia területén történő megjelenése nem a Hajdúsámsoni műhelykörből származó importként, vagy egyszerű másolatokként értelmezhetők, hanem a kárpát-medencei technika, formák, motívumok átvételéről és a helyi, skandináv bronzműves hagyománnyal történő ötvöződés eredményéről lehet szó (Kölcze 2012). A Kárpát-medence (konkrétan a hajdúsámsoni műhelykör) és a D-skandináv területek kapcsolata, valamint a nordikus bronzkor indulását kiváltó tényezők azóta is folyamatos tudományos elemzések és vizsgálatok tárgyát képezik, amint azt Helle Vandkilde 2013 nyarán Bradfordban tartott előadása is jól példázza (Nordic Bronze Age Beginnings). A kincs utolsó (13.) darabja, egy gazdagon díszített, ún. Gaura-típusú csákány (Ltsz.: DM IV.89.5.1.) a földtulajdonos, Farkas Gábor birtokában maradt, és közel 80 év után, 1988-ban tűnt fel újra és Sz.Máthé Márta régész áldozatos munkájának köszönhetően került be a Déri Múzeum gyűjteményébe (Sz.Máthé 1996).

A készítés technikájáról

A hajdúsámsoni kard egy tömör markolatú, egybeöntött bronzkard, mely Wolfgand David tipológiai rendszerében a „Fünfnietige Vollgriffschwerter vom Typ Hajdúsámson" fő típuson belül stilisztikailag az ún. Hajdúsámson-Apa stíluskörbe („Hajdúsámson-Apa Stil") tartozik, melybe eddig 3 kard került besorolásra: Hajdúsámson; Apa 1. kard; Ismeretlen lelőhely, Magyarország. Egyszerűen fogalmazva a kard jellegzetes futóspirál motívum díszített pengéje és 5 álszegecses markolata egybeöntve, egy öntőformában készült el (David 2002, 369-373, 437, Taf.89.; Taf.117, 1). A kard pengéjén tehát egymásba kapcsolódó spirális (ún. „futókutya", vagy leginkább hullámmotívumként leírható), markolatán pedig geometrikus motívumokat láthatunk. A hatás fokozása érdekében a bronzkori fémműves mester feltehetően valamiféle fehér színű anyagot dörzsölt a rendkívüli műgonddal kialakított motívumokba. A kardon és a csákányokon látható motívum-

kincset már többször próbálták összefüggésbe hozni és magyarázni az első európai királyságok között ismert mükénéi kultúrkör hasonló módon díszített tárgyaival (további irodalommal lásd: David 2002, 410-416).

Díszítéstechnika pro és contra

A hajdúsámsoni kard pengéjén és a díszített csákányokon látható motívumok kialakításával, tehát a díszítéstechnika módjával, kivitelezésével kapcsolatban alapvetően két, egymással ellentétes nézet alakult ki.
A kardot részletesen megvizsgáló és a bronzművességgel kapcsolatos elméleteket kísérleti régészeti módszerekkel is tesztelő Michael Siedlaczek véleménye szerint a díszítések kialakítása az öntést követően poncolással történhetett. Az 1989-ben Petrova Ves-en előkerült nyakkorongos csákány vizsgálata során hasonló következtetésre jutottak a szlovák kutatók is (Furmánek-Mišík-Tóth 2013 165-170, Fig. 5.). A skandináv iskola ezzel szemben egy teljesen más technológia mellett érvel. Preben Rønne véleményére alapozva Kölcze Zsófia is azt valószínűsíti, hogy a cire perdue eljárást, tehát a viaszveszejtéses öntést megelőzően még a viaszmodellen alakították ki a motívumokat (Kölcze 2012, 120).
Ebben a kérdésben teljes bizonyossággal kizárólag a két kincslelet díszített tárgyainak, valamint a vámospércsi díszített csákány ilyen szempontú összehasonlító mikroszkopikus vizsgálatát, valamint ötvös és metallográfus szakemberrel történt konzultációt követően lehet nyilatkozni.

Újabb kard Téglásról

Az 1970-ben Téglás község belterületén talált kard és korongos csákány (feltehetően egy magas státuszú főnök személyes fegyvereiként) szintén a középső bronzkorban készült, bár tipológiailag kissé fiatalabb a hajdúsámsoni együttesnél (11. kép). A publikáló Sz.Máthé Márta szerint a tárgyak készítése az ún. „apa-gaurai műhelyhez" köthető, elrejtésük a Kárpát-medence középső bronzkorának végét jelentő ún. Koszider-korszakra, vagyis Kr.e. 1500 körülre tehető (Reinecke Bz.B vége) (Sz.Máthé 1970, 66).
A hajdúsámsoni „bronzkincs-topográfia" ismeretében talán már nem annyira meglepő, de Téglás határából is ismerünk egy 1906-ban előkerült, 4 kardból álló, szintén a Hajdúböszörményi-horizontba keltezhető másik bronzkincset, mely a Hadház és Téglás közötti ún. Bekk-kertben került napvilágra (Zoltai 1909b, 27, 13-15. ábrák) Mozsolics 2000, 81-82, Taf. 103.).
Kemenczei Tibor – az eltérő forma, díszítés és készítéstechnika ellenére – a hajdúsámsoni és a téglási kardot is ugyanabba a tipokronológiai csoportba (Vollgriffwaffen vom Typ A (Hajdúsámson-Apa Schwerter)) tartozónak vélte (Kemenczei 1991, 8-10).
Wolfgand David az ún. „Viernietige Vollgriffschwerter vom Typ Oradea/Nagyvárad" csoportba sorolta a téglási kardot (mely típusba 3 kard sorolható: Téglás, Oradea/Nagyvárad és az apai kincs második kardja), melynek a sámsoninál hosszabb, egyszerű geometrikus motívummal díszített pengéje és üreges markolata nem egybeöntött, hanem a kard két fő részét a markolatlapon látható 4 szegecs közül 2 valódi szegecs rögzíti egymáshoz (a markolathoz közelebbi két szegecs a markolatlappal együtt kiöntött állszegecs) (David 2002, 373-376, 438, Taf.91,3.; Taf.126, 1). A téglási kardon látható sérülésekkel kapcsolatban Bóna István a kard rituális tönkretételére gondolt (Bóna 1992, 58), azonban ezt a feltételezést semmi nem támasztja alá, hiszen egyrészt a kardon (főként a markolaton) lévő sérülések a használattól is származhatnak, másrészt a kardok rituális tönkretételét az esetek többségében a penge elhajlításával, vagy eltörésével érik el…

Természettudományos vizsgálatok

A kincsek elemanalitikai vizsgálatát az MTA Atommagkutató Intézetének (Atomki) Ionnyaláb-alkalmazások Laboratóriumában végeztük. Az 5 MV Van de Graaff típusú gyorsító nyalábcsatornáira telepített mérőkamrában alkalmazott különböző ionnyaláb analitikai (IBA) módszerek alkalmasak a pótolhatatlan régészeti tárgyak roncsolásmentes vizsgálatára. Az IBA technikák közül elemanalitikai célokra a leggyakrabban használt módszer a részecske indukált röntgenemisszió (Particle Induced X-ray Emission, PIXE).

Az optimális energiára gyorsított proton a céltárgy atomjával lép kölcsönhatásba, valamelyik belső elektronhéjról kiüt egy elektront, majd az újrarendeződés során keletkező röntgenfotonokat detektáljuk. Ily módon karakterisztikus röntgensugárzás keletkezik, azaz a fotonok energiája jellemző az adott elemre, a sugárzás intenzitása pedig arányos a koncentrációval. A módszer érzékenységének köszönhetően a különböző szennyező elemek viszonylag kis koncentrációban (ppm) is kimutathatóak, amelyek jellemzőek lehetnek az adott tárgy nyersanyagának lelőhelyére (Pernicka 1986, 25). A hencidai rézkori aranykincsek PIXE vizsgálata is (Csedreki & Dani 2011) jól igazolta a módszer alkalmazhatóságát régészeti leleteken (Uzonyi 2007, 12-13). A már meglévő mikroszonda folytatásaként felhelyezhető kilépő csővég lehetővé teszi olyan tárgyak mérését is, amire eddig - méretük vagy anyaguk miatt - nem volt lehetőség a vákuumkamrában. A gyorsított ionok egy vékony, 200 nm vastag Si3N4 ablakon lépnek ki a levegőre, majd kb. 0,5 cm úthossz megtétele után érik el a céltárgyat.

Az Atomkiban található kihozott nyalábos PIXE rendszer jelenlegi elrendezése a 12. képen látható. PIXE-vel, mint az IBA technikákkal általában, csak a minta felső 10-50 mikrométeréről nyerünk információt a bombázó ionok fékeződése és a kilépő röntgensugárzás abszorpciója miatt. Ezért nagyon fontos, hogy a minta felülete megfelelő módon legyen tisztítva, esetleg csiszolva. Ebben az esetben a patina réteget homokfúvással távolította el egy fémrestaurátor kb. 1-2 cm2 –es felületről.

Ezzel párhuzamosan Mannheimben (No.) a Curt-Engelhorn-Zentrum Archäometrie gGmbH laboratóriumában Ernst Pernicka professzor kutatócsoportja végzett EDXRF (energiadiszperzív röntgen floureszcens) és ólom izotóp vizsgálatokat a hajdúsámsoni kincs egyes tárgyain és a téglási fegyvereken. Ezek a vizsgálatok nélkülözhetetlen adatokat szolgáltattak a sámsoni és a téglási kincsek nyersanyagforrásainak felderítéséhez. Dr. Bágyi Péter főorvos úr közreműködésével a két kardról natív röntgenfelvétel is készült a debreceni Kenézy Gyula Kórház Központi Radiológiai Diagnosztika laborjában. A felvételeknek köszönhetően készítéstechnikai és szerkezeti megfigyeléseket is lehetett tenni kardokon.

A természettudományos vizsgálatok eredményei

A kihozott nyalábos PIXE módszer fő célja a vizsgált tárgyak elemkoncentrációinak meghatározása. A fő alkotórészek mellett kimutattunk olyan nyomelemeket is, amelyek segítenek a leletek osztályozásában.

A Középső bronzkorban készült ón-bronzokra jellemző 5-10 wt% (tömegszázalék) ón-tartalmat (Harding 2000, 201) mutattunk ki az általunk vizsgált csákányokban és kardokban is. Táblázatban összesítettük a PIXE mérésből származó koncentrációkat a fő- (Cu, Sn) és nyomelemekre (Fe, Ni, As, Cr, Mn, Zn) vonatkozóan. A nyomelemek között találtunk cirkóniumot is, ami a restaurátor által használt tisztítási technika (homokfúvás) során kerülhetett a felületre.

A 9. képen látható a hajdúsámsoni kincshez tartozó csákányok tipológiai besorolása, az egyes típusokat, ill. altípusokat különböző színekkel elkülönítve: ez alapján a 12 csákány 4 csoportba osztható: 5 db nyéllyukas csákány, 3 db dudoros nyéllyukas csákány, 3 db nyakkorongos csákány, 1 db nyélcsöves csákány (ún. Křtěnov-típus). Két nyakkorongos és a nyélcsöves csákány a kardhoz hasonló díszítést kapott.

A PIXE vizsgálat szerinti réz- és óntartalom változása alapján azonban a nyersanyagcsoportok eltérnek a tipológiai csoportosítástól. A Cu/Sn (réz/ón) arány alapján (minimum: 6,63, maximum: 28,75) 4 csoport alakítható ki a hajdúsámsoni leletek között (13.kép). A nyomelemek figyelembevételével elvégzett hierarchikus klaszteranalízis is igazolja az eltérő csoportosítást (14.kép). Ez az új, az eltérő nyersanyagokon alapuló felosztás azt feltételezi, hogy az azonos típusú, tipológiailag egyforma csákányok nem egyszerre, vagy nem azonos nyersanyagból készültek, de a tipológiai hasonlóság miatt az azonos műhely továbbra sem zárható ki.

A Tégláson talált koszideri típusú nyélgyűrűs, korongos csákány a sámsoni nyakkorongos csákányokhoz hasonlóan szintén gazdagon díszített. A leletegyüttes első közléséből tudjuk, hogy a kard sérült állapotban került a földbe, valamint a kard és a csákány készítése között – tipológiai alapon – van bizonyos időbeli eltérés (Sz. Máthé 1970, 66). A PIXE elemanalízis igazolta, hogy a kard pengéje és markolata nem egyszerre készült, de a nyomelemek alapján a csákány és a kard pengéje származhat egy műhelyből. Nem csak a nyomelemek koncentrációjában van eltérés, hanem a hozzáadott ón mennyisége is 2 wt%-ban különbözik.

A kard markolatában találtunk higanyt és aranyat, ami a többi leletre nem volt jellemző. Az elemösszetételek összehasonlítására alkalmas ún. Ternary diagramon (15. kép) látható, hogy a téglási kard pengéje és a téglási csákány Cu és Ni tartalma közel 1 wt%-kal eltér a hajdúsámsoni leletekétől. A kard pengéje és markolata közti különbség itt is jól megfigyelhető.

A pásztázó mikroszonda segítségével 2x2 mm²-es elemtérkép felvételére is sor került a hajdúsámsoni kard pengéjének díszítésén (16. a, b kép). A motívumok fehér színét vagy a készítés során alakították ki, vagy a talaj- eredetű részecskék rakódhattak be a mélyedésekbe az évek során. A díszítésben talált fehér anyag elemösszetétele: K (3-4 wt%), Ca (3-5 wt%), Ti (0.5-0.7 wt%), Fe (3-6 wt%). Ezeket az elemeket a bronz összetevőinek (Cu és Sn) jelenléte egészíti ki. Sajnos az itt látható elemek alapján, és ezzel a vizsgálati módszerrel nem egyértelműen eldönthető, hogy ez valóban egy mesterségesen előállított speciális meszes-vasas anyag, vagy csupán a talajból, talajvízből kivált elemekről, talajösszetevőkről beszélhetünk... Az elemtérképeken megfigyelhető, hogy a díszítés inhomogén, amit az eltérő koncentrációértékek is igazolnak. A mikroszkóppal készített felvétel a penge díszítésének egyik vizsgált területét (az egyik spirál vége) mutatja.

A PIXE eredmények és az Ernst Pernicka által végzett EDXRF mérés eredményeinek összevetése és együttes értékelése az alábbi következtetések levonására adott lehetőséget:

Mindkét kincs tárgyai ónbronznak bizonyultak, viszont óntartalmuk jelentősen eltér (a sámsoni kincs tárgyai 3,33-13,02%, míg a téglási fegyverek 5,11-8,35% közötti volt az óntartalom).

A PIXE és az RTG vizsgálatok egyértelműen alátámasztják azt a tipológiai megfigyelést, mely szerint a sámsoni és a téglási kincs nem egykorú, nem egy műhelyben, eltérő technikával és különböző alapanyagokból készülhetett. A két kincsben ugyanis markánsan eltérő nyomelem-koncentrációk kerültek meghatározásra (Hajdúsámson: 0,13-0,25 % Fe; 0,13-0,57 % Ni; 0,18-0,55 % As ↔ Téglás: 0,11-0,34 % Fe; 0, 31/1,22-1,35 % Ni; 0,18/0,66-1,04 % As; 0,38-0,84 % Sb), mely eltérő nyersanyagforrásra utalhat.

A PIXE vizsgálatok alapján a tipológiai besorolástól eltérő 4 csoport (klaszter) különíthető el, ami a kincset alkotó tárgyak gyártásának sorrendjére, ill. időbeni elhúzódására, akár több generáción keresztül történő összegyűjtésére utalhat.

A PIXE vizsgálatok eredményei alapján megrajzolt dendrogramm szerint a sámsoni kincs is „egy díszített kard és egy díszített csákány" (egy kiemelt személy személyes fegyverzete/presztízstárgyai) együtteséből indult, hasonlóan a téglási együtteshez.

A Hajdúsámsoni kincset összetételében heterogén, funkcionálisan különböző tárgyak alkotják: egyszerre vannak benne meg az egyszerű – használati nyomokat mutató, valószínűleg nagyon is profán célokat szolgáló – nyéllyukas balták (8 db) és a rendkívüli műgonddal díszített presztízsfegyverek (kard, Křtěnov-típusú csákány; nyakkorongos csákányok), melyek feltehetően hatalmi jelvények lehettek.

A sámsoni karddal soha nem harcoltak; ezt a tárgy állapota és a gazdag díszítése mellett az RTG felvétel is alátámasztja.

Ezzel szemben a téglási kardot intenzíven használták. A kard markolata és pengéje az eltérő igénybevétel/funkció miatt csaknem azonos Cu tartalom mellett eltérő mennyiségű ötvözőanyagot tartalmaz. A nyomelemek alapján feltételezhető, hogy a kard pengéjét és a csákányt egy időben önthették, míg a kard markolata határozottan eltér ezektől. A Hajdúsámsoni kincs tárgyainak nyomelemtartalma alapján első közelítésre ún. K-alpi rézércből készülhettek (pontosabban nikkel tartalmú rézércből, ún. fakóércből). David Liversage rendszerében a Hajdúsámsoni kincs nyersanyaga az 'AsNi' kategóriába sorolható, míg ugyanezen rendszer alapján a téglási bronzok 'ASN' nyersanyagból készülhettek (Liversage 1994, 72-73). Liversage a középső bronzkor folyamán a K-alpi rézforrás mellett feltételezett egy váltást, egy hasonló összetételű erdélyi érclelőhely használatbavételét is (Liversage 1994, 75). A K-alpi fakóérc (Mitterberg) őskori bányászata mellett, a Halomsíros-kultúra bronztárgyainak vizsgálata kapcsán Sánta Gábor egy K-szlovákiai érclelőhely (Dobsina) használatát is valószínűsítette (Sánta 2012, 314-318). Ernst Pernicka összehasonlító vizsgálatai világosan kimutatták, hogy a Hajdúsámsoni kincs megvizsgált csákányai, az azonos időszakból származó vámospércsi csákány, valamint a téglási kard markolata a Mitterberg környéki őskori bányából (Salzburg, Ausztria) származó ércből készülhetett. Ezzel szemben a téglási kard pengéjéhez és a téglási csákányhoz szükséges érc nagy valószínűséggel a Garam-völgyében lokalizált érclelőhelyről származhat. Ez az eredmény tökéletesen egyezik

a PIXE vizsgálat különböző nyersanyagforrásokra utaló eredményeivel (Lásd a Ternary diagramon: 15. kép). Ezek az eredmények nagyon meglepőek, ugyanis logikusan a különböző vizsgálatok eredményeit megelőző feltételezés (prekoncepció) szerint a valahová a Felső-Tisza-vidékre lokalizálható műhelyben készült tárgyakhoz a közeli erdélyi (Erdélyi-érchegység), vagy K-szlovákiai (Szepes-Gömöri-érchegység) ércelőfordulásokból (bányákból) szerezhették be a réz nyersanyagot. Ehelyett az elemzések alapján mégis az igazolódott, hogy a közelebbi (erdélyi, K-szlovákiai) ércelőfordulások helyett távolabbi - több száz km-re Ny-ra lévő (K-alpi régió és Garam-völgye) - őskori érclelőhelyekről szerezhették be a nyersanyagot mindkét kivételes fegyveregyüttes tárgyainak gyártásához...

A röntgenfelvételek más szempontból nyújtottak fontos információt a kardok készítéséről, használatáról, tulajdonképpen „élettörténetéről": egyértelműen igazolják, hogy a sámsoni kard egybeöntött (penge a markolattal) és szegecsei álszegecsek (10. kép: b). A sztereomikroszkóppal megvizsgálva jól láthatók a kardpenge élén lévő lekerekedett, feltehetően korrózió okozta sérülések. Rendkívül jól láthatók a sámsoni kard markolatlapjának tövében végighúzódó öntési zárványok (10. kép: b). Ez egyértelműen arra utal, hogy a kardot igazi harci cselekményre soha nem használhatták! A kard ugyanis nagy valószínűséggel már az első csapás során eltört volna... Ez a megfigyelés viszont megerősíti azt az elképzelést – amit egyébként a rendkívül gazdag díszítés is sugall – hogy a kard presztízstárgy, ill. hatalmi jelvény lehetett! A skandináv bronzkor korai, ún. tömörmarkolatú kardjainak (Vollgriffschwerter) használatinyom-vizsgálata során hasonló megállapításra jutott Kristian Kristiansen is (Kristiansen 1984, 198, 203-204, Abb.6.). Ezzel szemben a téglási kard markolatán jól láthatók a használatból (?) eredő sérülések, repedések (10. kép: c): tulajdonképpen a kard markolata úgy néz ki mint amit hosszú időn keresztül, vagy rövid ideig, de intenzíven használtak. Még az egyik álszegecs felé futó repedést keresztező téglalap alakú javítás nyomát is azonosítani lehetett. A hosszú ideig tartó használatra utalnak a penge középső részén látható éles szélű – valószínűleg ütések okozta – sérülései, valamint a penge néhol nem teljesen szimmetrikus újraélezése. A kardok hosszú használati idejére vonatkozóan Kristian Kristiansen kutatásai irányadónak tekinthetők (Kristiansen 2002, 329-331). A téglási kard 4 szegecséből 2 álszegecs, a 2 valódi szegecs helyén viszont nem a várakozásnak megfelelő egy-egy, hanem két-két szegecs azonosítható (10. c kép). Talán ez is a javítással, a markolat újbóli felerősítésével magyarázható. Ezek a megfigyelések tehát valóban alátámasztják azon tipológiai megállapítást, mely szerint a téglási leletegyüttes kardja jóval korábban készülhetett, mint a csákány.

„Igazi" kincsek Hajdúsámson határából

A bronz kincsek mellett előkerültek valódi aranyleletek is a város határából, melyek jóval a bronzkor utáni időszakok történetére világítanak rá.

1906-ban Maurer Emil által bérelt Majorsági-földek egyik homokdombján honfoglalás kori lovas sírt találtak, amit a bérlő felesége ki is ásatott (17. a kép). A helyszínre érkező Zoltai Lajos hitelesítő kutatást végzett és Maurerék a debreceni Városi Múzeumnak ajándékozták egyúttal az ekkor, majd egy évvel később, szintén honfoglalás kori sír(ok)ból kiásott tárgyakat (19. a, b kép). Ezek között volt egy I.Romanos (920-944) és fia Christophoros bizánci császárok – mint társcsászárok – által vert, átlyukasztott arany solidus (4,38 g) (20. kép). Joggal feltételezhetjük, hogy ezt a pénzt amulettként nyakában viselő, feltehetően lovával együtt eltemetett harcos olyan magas rangú katona lehetett a 10. század első felében, aki megjárta a Balkán-félszigetet a Bizánci Császárság ellen, vagy éppen annak szövetségében harcoló magyar seregekkel. Hasonlóan gazdag honfoglalás kori sírból kerülhetett elő a Liget-tanya területén 1998-ban egy palmetta díszes félgömbös arany gomb, mely szórványként került a Déri Múzeumba, így leletösszefüggése nem ismert (21. kép). Mindkét lelet azt igazolja, hogy Sámson K-i határában a 10. században megtelepülő honfoglalók között kiemelkedő státuszú, gazdagságú emberek is éltek.

1958-ban Hajdúsámson Nagycserével határos részén előkerült egy három szálból sodrott, arany kosaras fülbevaló. A kosárból kiesett ugyan a kő, de így is kivételes szépségű a hun korra (5. századra) keltezhető ékszer, mely talán egy előkelő gepida nő sírjából kerülhetett elő... (22. kép)

1. kép: A világhírű Hajdúsámsoni (I.) bronzkincs (Fotó: Jurás Ákos)

2. kép: Zoltai Lajos korabeli felvétele a bronzkincsről (a Farkas Gábornál maradt díszes csákány itt hiányzik az együttesből)

3. kép: Az I. bronzkincs előkerülésének feltételezhető helyzete (rekonstrukció,Fotó: Jurás Ákos)

4. kép: Zoltai Lajos korabeli (1909) felvétele a II. bronzkincsről

6. a kép: Zoltai Lajos korabeli (1910) felvétele a III. bronzkincsről

7. kép: A Hajdúsámsoni IV. bronzkincs (Fotó: Jurás Ákos)

5. kép: A Hajdúsámsoni II. bronzkincs (Fotó: Jurás Ákos)

6. b kép: A Hajdúsámsoni III. bronzkincs (Fotó: Jurás Ákos)

8. kép: 1938-ban a Diósvári-dűlőben Balogh István által begyűjtött leletek

Hajdúsámsoni kincs baltái (tipológia)

9. kép: Az I. bronzkincs tipológiai felosztása

10. a kép: Részlet az I. kincsben található díszes bronzkard pengéjéről (Fotó: Jurás Ákos)

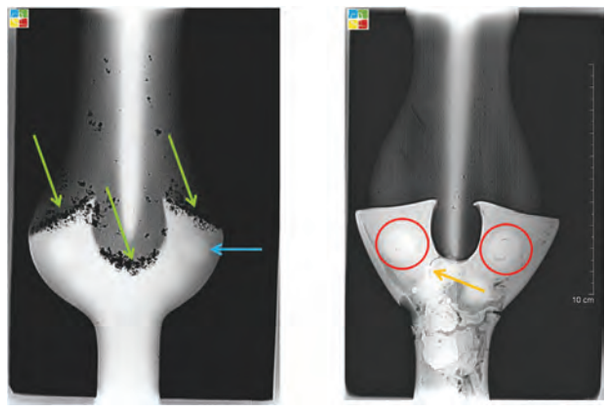

10. b, c kép: A hajdúsámsoni és a téglási bronzkardok röntgen felvételei (felvételező: Dr.Bágyi Péter)

11. kép: A megye másik híres, középső bronzkor végére keltezhető fegyverlelete, a téglási bronzkincs

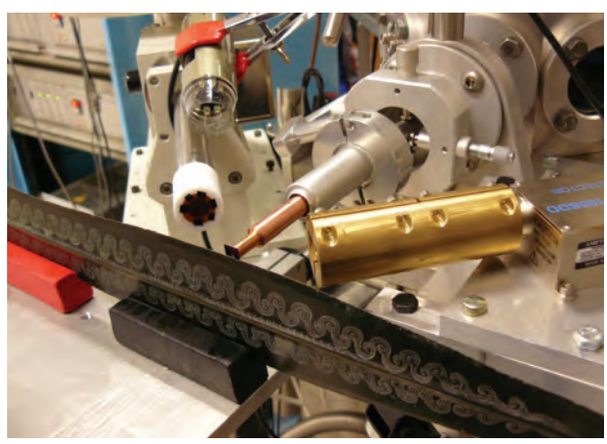

12. kép: A hajdúsámsoni presztízskard vizsgálata az Atomki nukleáris pásztázó mikroszondájának kihozott nyalábos elrendezésével. A fókuszált ionnyaláb egy vékony Si3N4 fólián lép ki a levegőre. A keletkezett röntgen fotonokat két detektor (hagyományos Si(Li) és SDD) érzékeli a kilépő csőrvég két oldalán. Az SDD detektort egy mágnes védi a szórt protonoktól.

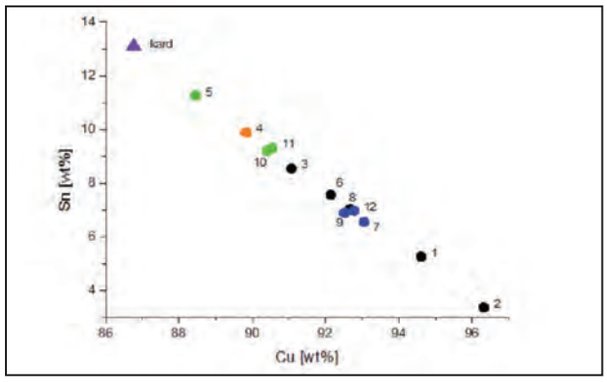

13. kép: A hajdúsámsoni leletek két fő összetevőjének százalékos aránya. Különböző színnel a megfelelő tipológiai csoportok: zöld – nyakkorongos csákány; fekete – nyéllyukas csákány; kék – dudoros nyéllyukas csákány; narancs – nyélcsöves csákány (ún. Křtěnov-típus).

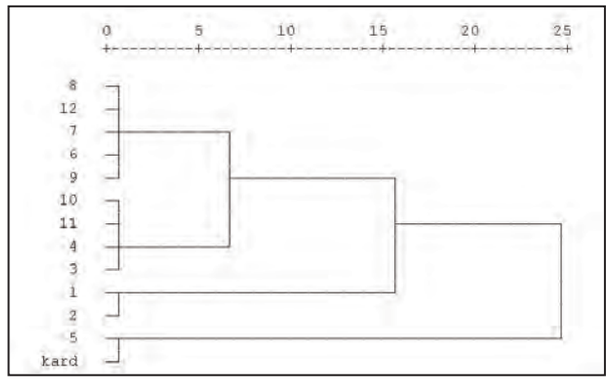

14. kép: A hajdúsámsoni kincs PIXE eredményein végzett klaszteranalízis során kapott dendrogram.

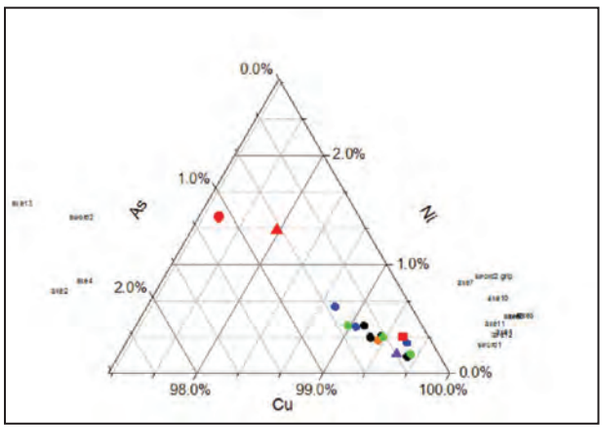

15. kép: Ternary diagram a hajdúsámsoni és a téglási kincsek Cu, Ni és As wt% tartalmának figyelembe vételével. A piros kör a téglási csákány, a háromszög a téglási kard pengéje, a négyzet pedig a markolata.

16. a kép: A pásztázó mikroszonda segítségével 2x2 mm2-es elemtérkép felvételére is sor került a hajdúsámsoni kard pengéjének díszítésén.

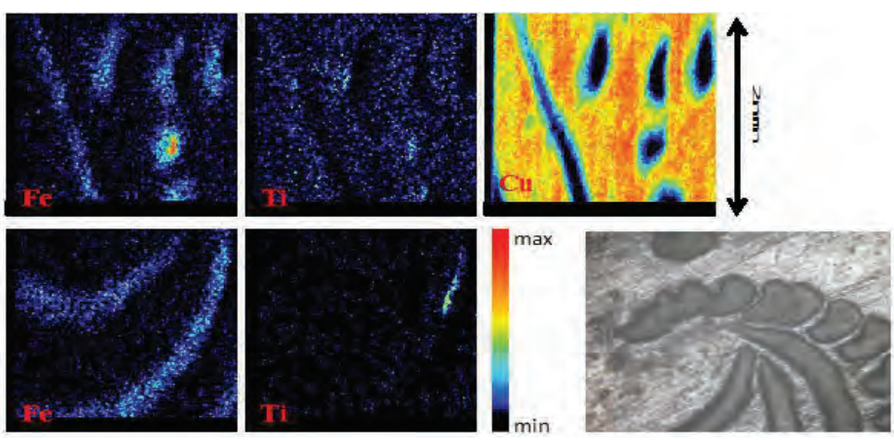

16. b kép: A pásztázó mikroszondával felvett elemtérképek a hajdúsámsoni kard díszítésén, valamint mikroszkóppal (Nikon sztereo) készített felvétel az egyik motivumon. Jól látható az inhomogenitás a különböző motívumokban.

17. a kép: Zoltai Lajos által készített életkép a Majorsági földön végzett ásatásairól (1907 – késő bronzkori kemence maradványa)

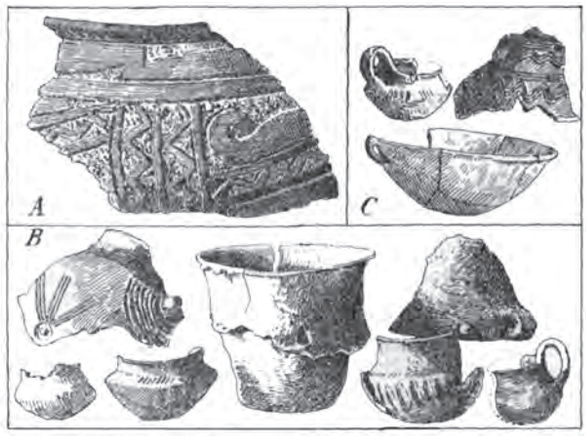

Bronzkori leletek a h.-sámsoni majorsági földről és közlegelőről.

17. b kép: Zoltai Lajos tusrajza a Majorsági földön talált néhány díszes késő bronzkori kerámiáról

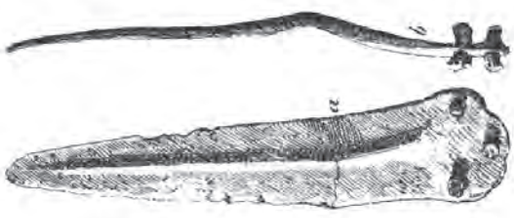

Bronztőr a h.-sámsoni majorsági földről

Bronzkori tárgy Hajdusámsonból. (Lelőhely: közlegelő.)

18. kép: Zoltai Lajos tusrajza a Majorsági földön talált bronztőrről és csüngőről

19. a kép: Zoltai Lajos felvétele a Majorsági földön Maurer Emil birtokán 1906-ban és 1907-ben talált honfoglalás kori leletekről

19. b kép: Zoltai Lajos újabb felvétele (1908) a Majorsági földön Maurer Emil birtokán talált honfoglalás kori és római császárkori leletekről

20. kép: I. Romanos és Christophoros bizánci császárok átfúrt aranypénze (Fotó: Dani János)

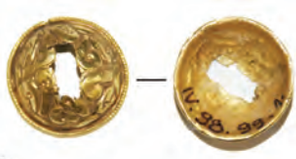

21. kép: Palmetta díszes félgömbös arany gomb Hajdúsámson, Liget-tanyáról (Fotó: Dani János)

22. kép: Hajdúsámson-Nagycsere határából előkerült sokszög gombos hun kori fülbevaló (Fotó: Dani János)

A Hajdúsámsoni kincs - rövid ismertető

Az 1907-ben egyszerű földművesek által Farkas Gábor jegyző földjén, Hajdúsámson község É-i határában megtalált bronz kincslelet méltán világhírű, hiszen túlzás nélkül állítható, hogy korát, összetételét és kvalitását tekintve eddig Európa ezen időszakának legfontosabb, legszebb és legértékesebb fegyveregyüttese. A kincsleletet a Kárpát-medence Középső bronzkorára, kb. a Kr. előtt 1650-1600- as évekre, a kincsről magáról elnevezett Hajdúsámson-horizontba keltezhetjük. Mivel hasonló korú és művészeti színvonalú bronztárgyak, valamint arany ékszerek nagyobb számban összpontosulnak a Felső-Tisza-vidékére, így joggal tarthatjuk egy helyi, valószínűleg az Ottomány/Otomani-kultúra területére eső bronzműves műhely gyártmányának.

A találók egy homokdomb tetején, kb. 75 cm mélyen bukkantak rá a kivételes leletre úgy, hogy a kard markolatával É-ra, lapján feküdt és rajta keresztben voltak elhelyezve a csákányok. Az összesen 13 darabból álló bronzkincs 1 tömör markolatú, ötvöstechnikával gazdagon díszített kardból és 12 db – tipológiailag 3 fő típusba sorolható – csákányból áll, melyek közül három a kardhoz hasonló módon és mértékben pazar díszítéssel van ellátva.

A díszítőmotívumok részletes leírása helyett annyit lehet összefoglalóan elmondani, hogy valamennyi pengét egymásba kapcsolódó spirális- (ún. „futókutya") és inda-, valamint geometrikus motívumokkal díszítették.

A hatás fokozása érdekében a bronzkori fémműves mester fehér meszes anyagot dörzsölt a finoman poncolt motívumokba. A kardon és a csákányokon látható motívumkincset már többször megpróbálták összefüggésbe hozni a mükénéi királysírokban előkerült, hasonló módon díszített tárgyak körével.

Összehasonlító metallurgiai vizsgálatok világosan kimutatták, hogy a Hajdúsámsoni kincs megvizsgált csákányai és az azonos időszakból származó vámospércsi csákány egy K-alpi, Mitterberg környéki őskori bányából (Salzburg, Ausztria) származó rézércből készülhetett. A kincs kivétel nélkül fegyverekből, mégpedig bizonyos esetekben gazdagon díszített fegyverekből áll, ami vagy egy közösség szimbolikus tulajdona, vagy még inkább az akkoriban még virágzó, többnyire erődített tell-településeket uraló gazdag elit egyik nagyhatalmú tagjáé (törzsfőnök) lehetett. Tekintettel a tárgyak minőségére és a díszített példányok ötvöskéz alkotta fantasztikus díszítésére, valamint arra, hogy ebben az időszakban még nem indult meg a késő bronzkor 2. felére egyre nagyobb mennyiséget produkáló, csaknem iparszerű mérteket öltő fémművesség, a maga korában óriási értéket képviselhetett.

A további vizsgálatok egyértelműen arra utalnak, hogy a kardot igazi harci cselekményre soha nem használták, valamint a rendkívül gazdag díszítés is azt sugallja, hogy a kard presztízstárgy, ill. hatalmi jelvény lehetett. Találásának fent leírt körülményei alapján valószínűleg nem egyszerű (pl. ellenséges támadás elől) földbe rejtett kincsről beszélhetünk, hanem a háború istenének, vagy az alvilági (ktonikus) isteneknek szóló áldozati ajándékként értelmezhetjük.

A kincs eredeti darabjait a debreceni Déri Múzeumban őrzik és folyamatosan nemzetközi érdeklődés középpontjában áll. A hajdúsámsoni muzeális intézményben a kardmásolatot múzeumpedagógiai célra használjuk és helyi értékként mutatjuk be.

„Azt viszont elmondhatom, hogy az ötszáz kardból a legkivételesebb alkotás számomra a hajdúsámsoni bronzkard. Hihetetlen aprólékosan és gyönyörűen díszített, tökéletes kivitelű fegyver." - Michael Siedlaczek (Freie Universität, Berlin), a bronzkori kardok kutatója, 2012.

1. sz. melléklet: A Múzeumi Bizottság jegyzőkönyvének részlete a sámsoni I. bronzkincs megszerzéséről (szerző: Zoltai Lajos múzeumőr)

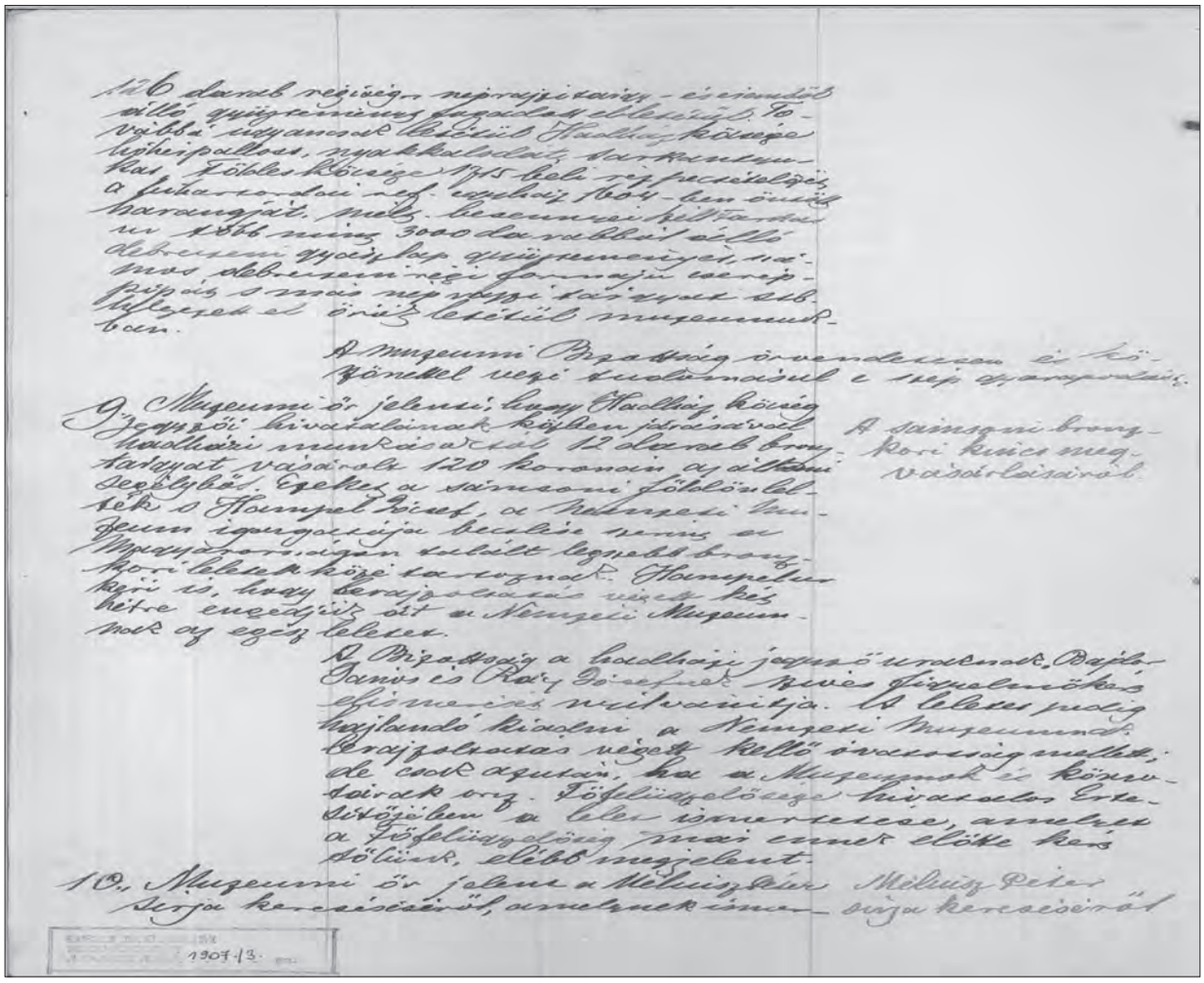

2. sz. melléklet: Zoltai, Lajos 1908: A hajdusámsoni bronzkincs. Múzeumi és Könyvtári Értesítő II. (1908) 127-133

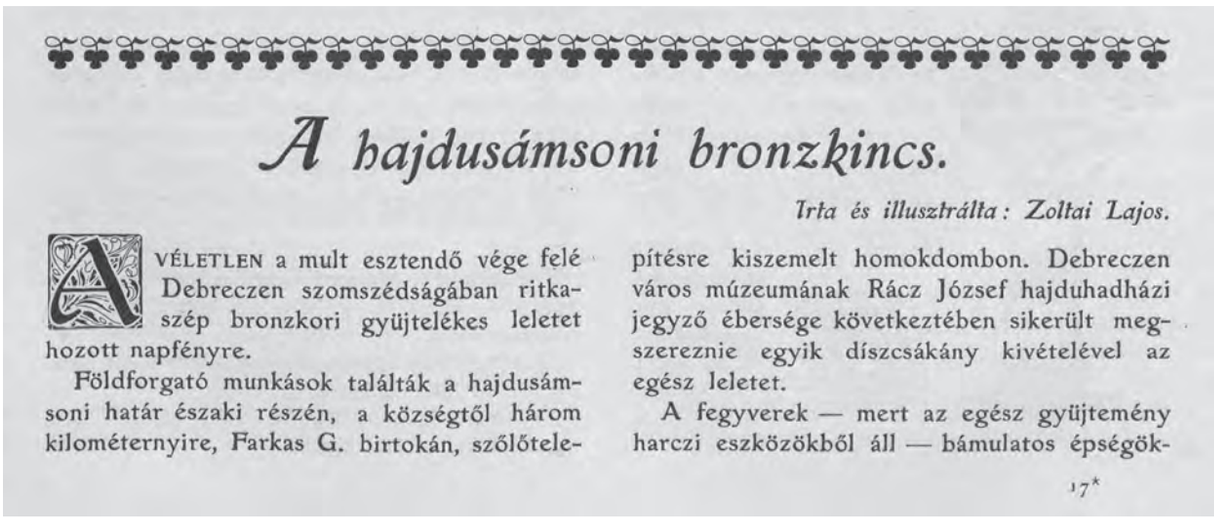

A hajdusámsoni bronzkincs.

Írta és illusztrálta: Zoltai Lajos.

A VÉLETLEN a mult esztendő vége felé Debreczen szomszédságában ritkaszép bronzkori gyüjtelékes leletet hozott napfényre.

Földforgató munkások találták a hajdusámsoni határ északi részén, a községtől három kilométernyire, Farkas G. birtokán, szőlőtelepítésre kiszemelt homokdombon. Debreczen város múzeumának Rácz József hajduhadházi jegyző ébersége következtében sikerült megszereznie egyik díszcsákány kivételével az egész leletet.

A fegyverek — mert az egész gyüjtemény harczi eszközökből áll — bámulatos épségök-

17*

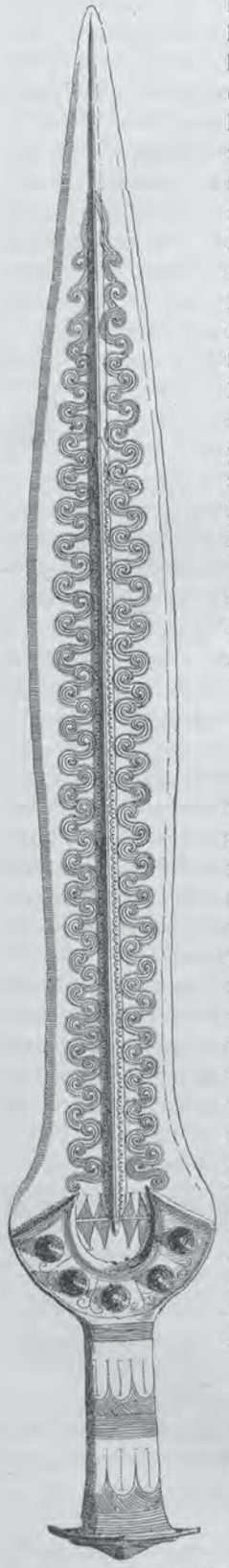

a 1. ábra *b*

kel (mintha soha használatban nem lettek volna!) kecses alakjokkal, igen gazdag diszítésökkel a bronzkultura emlékeiben annyira bővelkedő nyíri homok leletei közül is kiválnak. Méltán mellé állíthatjuk a gaurai kincsnek, «amely — pedig — a Magyarországról ismert legszebb leletek egyike».[1] Sőt a leletben lévő egyetlen egy kardhoz, ennek akár szokatlan idomát, akár pengéjének pazar czifrázatát nézzük, ezidőszerint külső országokban is nehéz hasonlót találnunk.

Azért is tehát a sámsoni kincs ösmertetését a legértékesebb darabon, a *kardon* kezdem meg.

1. A kard.

A kard (1. ábra *a*, *b*) rövid, annyira, hogy rövidségénél fogva tőrnek is nevezhetnők. Hosszúsága nem üti meg azt a minimális mértéket sem, a 60 cmt, a melyet Hampel a bronzkori kardok jellemzéséül fölállított.[2] Kardunk tehát e tekintetben is a ritkább példányok közé tartozik. Mert egész hosszúsága 532 mm. Ebből 450 millimétert a penge, 81 millimétert a markolat foglal el. Pengéje liliomlevél alakú s közepe táján 50 mm. szélességet ér el. Legnagyobb szélessége pedig a penge töve s a markolatnyujtványok összetalálkozásánál van, a hol kerekdeden 70 mm.-nyire kiszélesedik. Pengéjén éles gerincz fut végig. Markolatát egybeöntötték a pengével. S ezáltal ez a feltünően díszes kard alaposan reá czáfol arra a föltevésre, hogy csak ritka, silány, izlésnélküli példányokban öntötték együtt a pengét a markolattal, a melyre nézve Pulszky épen a Hajdusámsonhoz közel talált hires hajduböszörményi kincsből idézett példát.[1] A markolatnak erős kidomborítással markirozott nyujtványai a penge tengelyére ferdén állanak. A mindkét oldalon elhelyezett öt-öt kúpocska a valóságos szögfejekre emlékeztet.

A markolat harántos metszetében ív-kétszög (szilvamag) alakú, csakhogy élei megtompítottak; a nyujtványok alatt keskenyebb, vége felé lassan szélesedik-vastagodik. Befejezése se nem korong, se nem kerülék, vagy ív-kétszög alakú lap,[2] se nem a magyarországi bronzrégió kardjainál anynyira kedvelt csésze, hanem lépcsőzetesen egymáshoz tapadt három dülény (rhombusz), a melyek közül a legkisebb csúcsos. A markolat törzsével közvetlenül érintkező legnagyobb rhombusz átlói 52 és 43 mm. hosszúak; szögletei kissé fölfelé hajlanak.

A kard alakjára nézve megközelítő analógiát a magyarországi bronzkardok ösmert hosszú sorozatában csak keveset találunk. Leginkább hasonlít hozzá az a két bronzkard, a melyeknek rajzát Hampel többször idézett munkájában a XIX. és CLXXX. táblán 6. és 12. szám alatt közli. Amazt a zürichi múzeumban őrzik, emez a Graffenried-gyüjteményből való s mindkettő magyarországi eredetű. A ferdén metszett nyujtványok erdélyi s főként felsőmagyarországi leleteknél elég sűrűn fordulnak elő.[3] Ritkább a példa a penge-tő s a markolatnyujtványok körded alakú összetalálkozására, valamint a kúpalakú szögfejutánzatokra nézve, a mint ezeket az imént idézett két kardnál is látjuk. A markolat törzsének majdnem mindenütt egyforma vastagsága és simasága hasonlóképen kevés magyar

[1] Hampel J.: A bronzkor emlékei Magyarhonban. III. k. 43. l.

[2] Hampel id. m. III. k. 84. l.

[1] Pulszky F.: Magyarország Archaeológiája. I. k. 153. l. és XLVI. t. 1. ábra, A debr. kollegium régiségtárában.

[2] Mindhárom idomra nézve példákat közöl Hampel id. m. XXI. tábláján.

[3] Hampel id. m. XXI. CLXVIII. 4. 6. CLXX. 12. CLXXX. 12. sz. ábrák.

kardnál észlelhető.[1] A markolat befejezése, t. i. a zárólemez rhombusz-alakja tekintetében pedig még eddig egyedül áll a hazai ismert bronzkardok között. A markolatnak dülényidomú végződése azonban nem szokatlan a skandináv bronzkultura kardjainál.[2] A kúpos szögfejekre nézve is találunk ugyanott példákat.[3] Általában véve a sámsoni kard alakja legjobban megközelíti a Sophus Müller által Dániából[4] s Montelius által Észak-Itáliából és Észak-Németországból[5] bemutatott kardtipust,

Kardunk — mint láttuk — már alakjánál fogva is a gyérebben előforduló példányok közé tartozik, diszességével pedig egyetlenegy más bronzkori kardét nem mérhetjük össze. Mert igaz ugyan, hogy a bronzkori vitéz kardja, mint «e korszak főfegyvere», általában véve «ritka díszben tündöklik»;[6] s az is igaz, hogy akárhány más eme korbeli kard markolatának ornamentikája változatosabb, de nincs másik kard, a melynek pengéjét tövétől csaknem a hegyéig, mindkét oldalon, a bronzkori fegyverműves olyan pazarul véste volna tele kora izlésének legfejlettebb diszítő mintáival. A pengét mindkétfelől komplikált hullámvonalozás, a magyarországi bronzrégió sajátos Mäander-diszítése borítja.

Ez a diszítés mindjárt a markolat-nyujtványok fölött kiindulva, a gerinczet két felől csaknem a kard hegyéig kiséri. Merészség volna tőlem megkisérleni annak kutatását, hogy vajjon ez ornamentális elem az egyszerű hullám- (kigyózó) vonalból, vagy pedig ʔ és ᘓ ᘓ alakú diszítő motivumokból fejlődött-e ki? A hullám- (kigyózó) vonalozás, rendesen párosan alkalmazva, tudvalevőleg egyik tipikus ornamentálása a magyar földben talált bronzkardoknak, de mindig csak kisebb téren találjuk, most a markolat nyujtványain, majd a markolat csészéjének belső oldalán, olykor mindkét tagon.[1] A kardunk pengéjén lévő hullámvonalas szalagok mégsem utánzatai a markolatcsészéken lévő körbefutó hullámvonalaknak. Fél ʔ alakú görbék alkotják, a melyek bizonyos szabályos elrendezés szerint többesével egymáshoz illeszkedve és apró pontsoroktól kisérve a hullámvonal irányát követik. E sajátságos módon egymáshoz rakott görbéket Hampel «egymáshoz záródó csavarvonalaknak» is,[2] Hoernes «félkör- vagy sarlóalakú leveleknek»,[3] Reinecke pedig «egymás mellé rakott íveknek»[4] nevezi. Hoernes ezeket tartja a magyarhoni bronzkort tulajdonképen jellemző diszítési módnak, a melyben mykéneies izlést fedezett föl, de helyi elkorcsosodással s ő is elismeri az északi fiatalabb bronzkorral való hasonlóságát, anélkül azonban, hogy ezzel azonos volna.[5] E tipikus magyarhoni stilusnak főként fejszéken, fokosokon és csákányokon többféle változatát találjuk.[6] Sőt kardunk pengéjén is három modulácziója fordul elő. Mind a négy szalag egész ∞ alakkal kezdődik, de már a második izületnél ennek az idomnak csak felerésze fejleszti tovább a diszítést. Minthogy pedig minden egyes rész vagy izület 5—6 párhuzamos vonalból áll, a vésnök leleményessége a szélső vonalakat oly módon tudta alkalmazni, hogy azok mindig két-két izületet határolnak. Ez által az izületek (sarlóalakú levelek) szorosabban függnek egymással össze, mint a hogy azt a hasonló ékítésű magyarországi bronztárgyakon szemlélhetjük. Mindazonáltal ez az összefüggés még sem azonos a tiszta mykénei izlésű spirálisok egymásba-kapcsolódásával.[7] Kardunk szalagdíszeinek vége felé az utolsó sarlóalakú levelek hármasával az előzőktől ismét eltérőleg illeszkednek egymáshoz;

[1] L. az 5. alatt fölsorolt példákat.

[2] S. Müller: Ordnung af Danmarks Oldsager. I. Steen og Bronze-alderen II. t. 27. Továbbá P. Madsen: Antiquites préhistoriques du Danemark. 4. t. 1. 2. és 8. t. 39. ábrák.

[3] Az előbbi idézeteken kívül még Montelius: Die Chronologie der ältesten Bronzezeit in Nord-Deutschland u. Skandinavien. 320. ábra.

[4] S. Müller id. m. XI. t. 157. ábra.

[5] Montelius id. m. 312. és 320. ábra.

[6] Ortvay: Temes vármegye és Temesvár város Története. I. k. 184. l.

[1] Pulszky F.: Magyarország Archaeologiája. XLVI. t. 2. b. XLVII. t. 1. a. b. 4. a. b. 5. a. b. XLVIII. t. 2. a. b. 3. a. b. 4. a. b. sz. ábrák és Hampel id. m. CXCVII. t. 7. ábra.

[2] Hampel id. m. II. k. 45. l.

[3] Hoernes: Urgeschichte der bildenden Kunst in Európa. 590. l.

[4] Arch. Ért. Ujf XIX. 225. l.

[5] Hoernes id. m.

[6] Hampel id. m. a következő táblákon XXXII. 5. a. XLV. 1. LXXX. 1, a. c. 2. b. 3. LXXXI. 1. 4. LXXXII. b. LXXXIII. d. LXXXV. 1. 2. a. b. CCL. 1. c. CCLI, a. d.

[7] V. ö. Schuchhard K. «Schliemann ásatásai» c. művében a 153. 171. 181. 199. 276. ábrákkal.

ugyanazon pengelap két Mäander-szalagját egy kiöblösödő kúp zárja be.

A gerincz mindkét lejtős oldalát pedig a penge hosszának csaknem háromnegyed részén végig, kifelé nyíló, egymással érintkező apró félkörökkel, ezekre s belsejökbe rakott pontokkal diszítették. A penge egyik oldalának alsó részén a ponczolómester habozása vehető észre. Ugyanis néhány félkört sűrű apró pontokból vésett ki, másoknál két-három párhuzamos félkört is csinált. De hamar észrevette, hogy így fölötte nagy munkát végez, vagy talán tulságosan is pazarul bánik a diszítéssel. Megmaradt tehát az egyszeres-vonalú félkörök alkalmazásánál.

A markolatnyujtványok között lévő területet talpukkal összefordított háromszögekkel (farkasfogakkal) töltötte ki, a melyekből kettős harántos vonallal elválasztott két sorban egyik oldalra 4—4, másikon 6—6 jutott. Maguk a nyujtványok is ponczolástól és vonalozástól ékesek, a mely a külső szélen csak egy, a belső és felső szélen pedig öt sorban szegélyezi azokat. Pontok körítik a kúpalakú öt szegfejet s ezeket egy-egy két ágra szakadt s befelé kunkorodó pontsor választja el egymástól. Pont- és vonalsorok különféle alkalmazásával diszítették a markolat törzsét, melyről nem hiányzik a tipikus három sáv sem, 8—10 vonalból s 1—1 pontsorból összeállítva. E három sáv — más kardok markolatain kidomborodva látható három gyűrű utánzata — oly módon helyezkedett el, hogy a markolat középső tagját, a legszokottabb három és négy kisebb mező helyett, két nagyobbra osztja, a melyeket fölfelé nyiló félkörök s függőleges pontsorok alatt sürűen huzott ferde vonalak borítanak. A markolat nyujtványainak és derekának eme diszítése legközelebb áll az S. Müller után már említett dániai kardéhoz. A zárólap diszítését ferde vonalakkal kitöltött farkasfog-sorok alkotják. Közöttük egy-egy nagyobb pont fekszik.

2. ábra *a, b, c.*

II. Csákányok és fejszék.

1. *Díszcsákányok.* Három korongos csákány került napfényre a sámsoni lelettel. Ezeknek ketteje alakra és díszre nézve igen közeli atyafiságban áll a híres gaurai kincs leirásából[1] ismert csákányokkal. A harmadik is emezekhez hasonló alakú, de nem diszített.

Múzeumunk birtokában lévő gravirozott csákány (2. ábra *a, b, c*) méretei ezek: Egész hosszúsága 190 mm. Pengéje 62 mm. széles. Gömbszelethez hasonló, sima (tüske és minden más kidomborodás nélkül való) korongjának átmérője 73 mm. Köpűjének átmérője 24 mm. Ugyanennek magassága 22 mm. A köpü szélén nincsen kiemelkedő karima. Épen úgy, mint két gaurai csákánynál, a melyek «habitusoknál fogva» a Musée de Saint Germain gyüjteményben lévő, de magyarországi eredetű hasonló alakú csákánynyal együtt «külön változatot képviselnek.[2]

Csákányunk diszítése ugyanolyan tekercs- vagy sarlóformájú levél-, háromszög-, félkör-, pont- és vonalsor idomok különféle módosulásaiból áll, a melyeket föntebb a kardnál láttunk. A penge két szélesebbik lapját borító s egymást érintő görbe vonalakból szerkesztett diszítés stilizált növényindára emlékeztet, melynek analógiáját a Nemzeti Múzeum egy diszes csonka fejszéjének pengéjén szemlélhetjük.[3] E többszörös tekercsesvonalak ugyancsak befelé kunkorodó szárú C (nagy C alakú) s több párhuzamosból szerkesztett diszitő motivum hátából indulnak ki. Ugyanez a motivum Mykénében is előfordul a második királysír egyik aranypántján.[4] A penge éléhez legközelebb eső félkörös diszítés az erdélyi múzeumokban őrzött gaurai csákány ugyanama részén látható ornamentumnak felel meg,[5] a korong alsó lapjának ékessége pedig az Egger-féle gyüjteménybe került másik gaurai csákányéval vetélkedik.[6] Sőt ennél komplikál-

[1] Hampel id. m. II. k. 43—46. l.
[2] U. o.
[3] Hampel id. m. XXXII. t. 5. ábra s III. k. 111. l.
[4] Schuchhard id. m. 217. ábra.
[5] Hampel id. m. LXXXIII. t. a. ábra.
[6] Hampel id. m. LXXXII. t.

tabb s még változatosabb, noha a korong közepére nem hat vagy hét sarlóalakú levelet véstek, mint a gauraiakén, hanem csak négyet. Azonban e négy törzslevélből a sámsoni csákány művésze négy, hat, sőt kilencz izű vagy ágú repkényt fejlesztett ki, majd mindenütt ügyelvén arra, hogy a szélső vonalak kéthárom repkényág fölött végig fussanak. Ezáltal épen úgy, mint a kard czifrázatánál, szorosabban illesztette össze a sajátságos díszítés egyes tagjait, a mit a gaurai csákányok rajzain egyáltalában nem veszünk észre.

3. ábra *a, b, c.*

Nem tudom, volt-e valamely mélyebb, jelképes jelentősége az őskori tárgyakon gyakran előforduló svastikának, a mint ezt egyes tudósok föltételezik,[1] de az bizonyos, hogy csákányunk korongjának középső ornamentuma, ha figyelmesen szemügyre vesszük, úgy tünik föl, mint egy görbevonalakból új fölfogással ékesen megszerkesztett svastika. Hasonló alapidom, mely egyszeres tekercses vonalakból van szerkesztve, látható Sophus Müller idézett munkájának III. tábláján a 37. szám alatt.

A lelethez tartozó *másik csákány* hasonlóképen igen díszes, (3. ábra *a, b, c*) de méretei valamivel kisebbek. Ornamentuma néhány más bronzleleten is előfordul. Legjobban megközelíti a Gauráról,[2] Pusztaszentkirályról,[3] Mezőberényből,[4] Alsónémediből[5] és a Ráth-féle gyüjteményből[6] ismert csákányok diszítő motivumait. Szépség tekintetében bátran kiállja bármelyikkel a versenyt.

[1] Ortvay id. m. 176. l.
[2] Hampel id. m. LXXXII. és LXXXIII. t.
[3] U. o. LXXXI. t. 4.
[4] U. o. LXXXIV. t. 1—4.
[5] U. o. XXIX. t. 1. a. b.
[6] U. o. XXIV. t. 2. a, b.

Az ékítésnek ez a nagy hasonlatossága különösen a penge oldalaira vonatkozik. A szintén gömbszelet-idomú, sima korongot ennél a csákánynál is ugyanazzal a négyágú, sűrűen vonalozott sarlóidomú levéllel diszítették, mint az imént leírt csákányét, csakhogy a központi levelekhez csupán 1—1 kisebb levelet illesztettek. A korong szélén pedig többszörös vonalból megrajzolt görbe levelek futnak

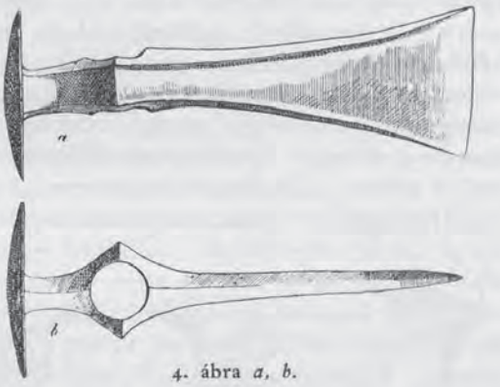

4. ábra *a, b.*

körül koszorúként. Oly formán, mint a szintén díszes gyapolyi csákány koronája mutatja. (Arch. Ért. Ujf. XII. 376.) A szélső vonalaknak olyatén elrendezését, a mely által az egyes diszítőtagok szorosabban kapcsolódnak egymáshoz, e helyen nem észlelhetjük.

A *harmadik csákány* alakra és nagyságra nézve szakasztott olyan, mint az első. De

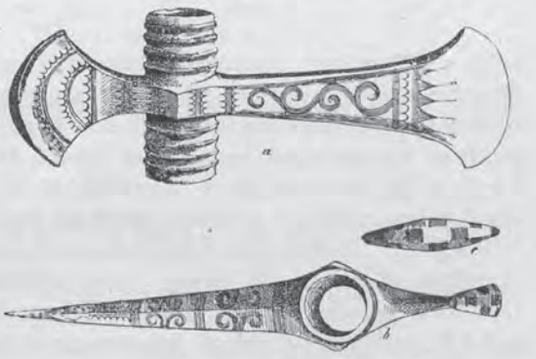

5. ábra *a, b, c.*

nincs rajta semmiféle vésett diszítés. Alakján kívül csupán szép patinájával s teljes épségével vonja magára figyelmünket. (4. ábra *a, b.*)

Nem kevésbbé érdekes, becses darabja e gyüjtelékes leletnek egy gazdagon diszített *harczi balta vagy fokos.* (5. ábra *a, b, c.*) Erről a baltaformáról azt írja Hampel, hogy ezt a bronzműves a rézkori balta alapformá-

jából akként fejlesztette ki s tette alkalmatosabbá harczias használatra, hogy a hengerded köpűt erősen kiemelte, a köpű mögötti tagot meglapította és kördedformában kiszélesítette.[1] Baltánk valóban nagyon hasonlít a Hampel által közölt baltához. Ide számíthatunk még egy Vattinán talált baltát.[2] Némi rokonságban áll vele ama beregmegyei két balta is, a melyeket Hampel, mint a harczi balták szokatlan példányait mutatja be.[3] Egyiknek az éle, másiknak a köpűje alakja és a köpű mögötti része hasonlít a sámsoni baltához. Az ilyen kétkarú harczi baltát Millecker «magyarhoni typusnak» nevezi, «bár másutt is — ugymond — gyakori alak».[4] Reineckének is feltünt e «különös» baltaforma.

A hajdusámsoni balta elegánsabb és díszesebb a fölemlített analógiák bármelyikénél. Pengéje mindkét oldalát már a csákányoknál ismertetett tekercses indaszerű diszítés borítja, kitöltött háromszögek, csipkedíszt utánzó félkörök s párhuzamos apró vonalkákból álló sávok társaságában. Az indának megfelel Hampel XXXII. tábláján 5. *a.* alatt lerajzolt fejsze szárának diszítése. A penge felső oldalán lévő kosszarv-alakú görbe vonalozások pedig a XXXI. tábla 1. *b.* alatti fejszére emlékeztetnek. A hengeralakú köpű mindkét részét abroncsszerűen 4—4 dudorodás futja körül. A köpű mögötti lapos, körded tag háromszorosan megtompított lapját váltakozó vonalcsoportok diszítik.

[1] Hampel id. m. III. k. 112—113. lap. és XXXI. t. 5.
[2] Arch. Ért. Ujf. XIX. 153. l. 1. a. b.
[3] Hampel id. m. CCLV. t. 2. 3. ábrák.
[4] Arch. Ért. Ufj. XIX. 163. l.

A balta egész hossza 205 mm. A pengének az éltől köpűig terjedő része — a hosszabbik kar — 120, a hátulsó része — rövidebb kar — 55 mm. Az ívalakú él s az ugyanúgy hajló hátulsó rész szélessége majdnem egyenlő, t. i. 55—56 mm. A penge függőleges oldala a köpűnél csak 9 mm. A köpű 68 mm. magas; nyilásának átmérője 26 mm.

Ezeken kívül 8 *egyszerűbb harczi fejsze* tartozik a sámsoni kincshez. Valamennyi a bronzkori fejszék ama változatából való, a melynél a köpű az egyenes hossztengelyű pengére derékszögben áll, elől-hátul csúcsban végződik s körszelvényben kihajló hátsó oldallal bír.[1] Ilyen alakú, karcsú fejszéink főképen nagyságra nézve különböznek egymástól. A rajtok észrevehető eltérésekből következtetőleg hat öntő mintában készültek. Egyiken-másikon még az öntési varrány is meg van. (6—11. ábra.)

6. ábra. 7. ábra. 8. ábra. 9. ábra. 10. ábra. 11. ábra.

Hosszúságok 145—162, pengéjük szélessége 45—50 mm. közt változik. Utóbbi részint egyenes vonal, részint körszelvény irányát követi. Három fejszén, a köpű két oldalán 3—3 kúpocska domborodik. Hogy ily alakú fejszék hazánk területén bizonyosan készültek, erre nézve Hampel Erdélyből két öntőmintát említ,[2] Csáklyáról és Nándorváljáról. Azóta Vattinán és Pécskán is találtak ugyanilyen tipusu fejszék készítéséhez való öntőmintákat.[3] Hasonló fejszék láthatók a

[1] Hampel meghatározása. Id. m. III. k. 50. és és 111. l.
[2] Hampel id. III. k. 50.
[3] Arch. Ért. Ujf. XIX. 153. l. 1. t. 5. a. b. és XXII. 273. l. 10. ábra.

Nemzeti Múzeumban, ahová azok Szilágysomlyóról kerültek.[1]

Hátra van még, hogy eme igen becses lelet fekvésének körülményeiről is számot adjak. A munkások, a kik a kincset találták, egyezőleg és legjobb tudomásuk szerint, már a mennyire ilyen egyszerű emberek azokat megfigyelték és emlékezetökben megtartották, így adták elő a lelet körülményeit.

A kard tiszta homokban 75 centiméter mélyen lapján feküdt, markolatával északra. Rajta keresztbe voltak lerakva a csákányok és fejszék, még pedig kivétel nélkül úgy, hogy élök nyugotra, korongjuk és tomparészök keletre nézett. Feltünt nekik is ez a rend, a melyben a kincset elhelyezve találták. Arra nézve azonban már nem tudtak fölvilágosítást adni, hogy a legdíszesebb csákányok milyen helyet foglaltak el a sorban, középen vagy szélről feküdtek-e? A kincs közelében semmi más anyagot vagy tárgyat nem vettek észre; csak távolabb leltek simított oldalú, egyszerü kisebb fazekat, a melynek széles szája, bő hasa és keskeny feneke volt. Ezt összetörték.

Ha igazat beszélnek a munkások, a miben nincs okunk kételkedni, akkor e ritka szép bronzkori lelet tárgyainak eredeti elhelyezésében lehetetlen bizonyos szándékos szabályszerűséget föl nem ismernünk, a melynek épen úgy tulajdoníthatunk valamely szertartásszerű jelentőséget, mint a Buzitán és Daróczon függőlegesen földbe szúrtan talált kardoknak.

E tekintetben utalok Hampelnek a bronzkardokkal kapcsolatban az áldozati tárgyakról röviden fölvetett, de találónak látszó fölfogására.[1]

De akár az isteneknek fölajánlott áldozat volt e 13 bronzfegyverből álló gyüjtemény, akár mint közeledő ellenség elől elrejtett családi kincs került a föld alá: a magyarországi újabb bronzműveltségnek olyan emlékei ezek, a melyeken ritka pazar bőségben szemlélhetjük bronzrégiónk legjellemzőbb diszítő módját. Különösen pedig a páratlanul szép kard újabb összekötő kapcsa az északi és magyarországi rokon bronzkulturának.

Mindenesetre érdekes jelenség az is, hogy e tárgy lelőhelye: Debreczen vidéke, mintegy középpontján fekszik annak a területnek, a melyről eddig hasonló izléssel előállított bronztárgyakat ismernek. E terület legszélső határául kelet felől a szatmármegyei Gaurát, nyugat felől a pestvármegyei Pusztaszentkirályt és Alsónémedit, délfelől pedig a békésmegyei Mezőberényt jelölhetjük meg. Ez hazánknak középső és északkeleti része. Nagyon valószinű, hogy az ugyanilyen ornamentumu mindama többi magyarhoni bronzfegyvereknek is, a melyeknek közelebbi lelőhelyük ismeretlen, ugyanez az országrész a származási helyök.

[1] 55.2/1889 és 55.3/1889 növekedési szám alatt.

[1] Hampel id. m. III. k. 218.

Irodalom

Åberg, Nils 1932: Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Chronologie. Teil III: Kupfer- und Frühbronzezeit. Akademie Verlag Stockholm (1930-1932).

Balogh, István 1940: Dr.Balogh István gyakornok beszámoló jelentése.
A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 19
Bóna, István 1992: Bronzeguss und Metallbearbeitung bis zum Ende der mittleren Bronzezeit.
In: Meier-Arendt, Walter (hrsg.): Bronzezeit in Ungarn. Forschungen in Tell-Siedlungen an Donau und Theiss. Frankfurt am Main, 1992, 48–65

Childe, Vere Gordon 1926: Note by V.Gordon Childe (to „Two bronze hoards from Hajdúsámson, near Debreczen.")
Man 84 (1926), 131-132.

Childe, Vere Gordon 1929: The Danube in Prehistory. Oxford, 1929.

Csedreki, László & Dani, János (2011): A hencidai rézkori aranykincsen végzett PIXE vizsgálatok tanulságai. Archeometriai Műhely 2011/4 285-292.

Dani, János 2009: A Berettyó-völgy középső bronzkori erődített tell-településeinek társadalmi vonatkozásai.
A debreceni Déri Múzeum Évkönyve 2008-2009 (2009) 17-21; 171-176.

David, Wolfgang 2002: Studien zu Ornamentik und Datierung der bronzezeitlichen Depotfundgruppe Hajdúsámson-Apa-Ighiel-Zajta.
Bibliotheca Musei Apulensis XVIII. Alba Iulia 2002.

Furmánek. Václav – Mišík, Peter – Tóth, Peter 2013: Decoration Technology of the Bronze Axe-hammer from Petrova Ves.
In: Bartelheim, Martin – Peška, Jaroslav – Turek, Jan (hrsg.): From Copper to BronzeCultural and Social Transformations at the Turnof the 3rd/2nd Millennia B.C. in Central Europe gewidmet PhDr. Václav Moucha, CSc. anlässlich seines 80. Geburtstages.
Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas, 74, Langenweißbach 2013, 165-170.

Harding, Anthony F. 2000: European Societies in the Bronze Age.
In: Metals 197-241
Cambridge World Archaeology. Cambridge University Press, United Kingdom, 2000

Harding, Anthony F. 2006: Facts and fantasies from the Bronze Age.
Antiquity80 (2006) 463–465.

Kemenczei, Tibor 1991: Die Schwerter in Ungarn II : (Vollgriffschwerter).
Prähistorische Bronzefunde., Abteilung IV, Band. 9. Stuttgart, 1991.

Kovács, Tibor 1977: The Bronze Age in Hungary. Hereditas, 1977. Budapest

Kölcze, Zsófia 2012: Import vs. imitation? Towards an understanding of Early Bronze Age weapons in Southern Scandinavia.
In: Ragnhild Berge, Marek E. Jasinski and Kalle Sognnes (eds.): N-TAG TEN. Proceedings of the 10th Nordic TAG conference at Stklastad, Norway 2009.
British Archaeological Reports International Series S 2399, 2012. 117-127.

Krause, Rüdiger 2003: Studien zur kupfer- und frühbronzezeitlichen Metallurgie zwischen Karpatenbecken und Ostsee. Rahden/ Westfalen, Leidorf 2003.

Kristiansen. Kristian 1984: Krieger und Häuptlinge in der Bronzezeit Dänemarks. Ein Beitrag zur Geschicte der bronzezeitlichen Schwertes.
Jahrbuch der Römisch-Germanischen Zentralmuseums 31 (1984), 187-208.

Kristiansen. Kristian 1999: Understanding Bronze Age weapon hoards. Observations from the Zalkod and Vaja hoards, Northeastern Hungary.
A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve XLI. (1999) 101-107.

Kristiansen. Kristian 2002: The tale of the sword - sword and swordfighters of the Bronze Age Europe.
Oxford Journal of Archaeology 21 (4), 2002. 319-332.

Kristiansen. Kristian – Larsson, Thomas B. 2006: The Rise of Bronze Age Society. Travels, Transmissions and Transformations.
Cambridge University Press, 2006.

Liversage, David 1994: Interpreting composition patterns in ancient bronze: the Carpathian Basin.
Acta Archaeologica (København) 65, 1994, 57-134

Löfkovits, Arthur – Zoltai, lajos 1908: A Múzeum gyarapodása.
Jelentés Debreczen sz. kir. város múzeuma 1907. évi állapotáról. 1908. 19-36.

Löfkovits, Arthur – Zoltai, lajos 1911: A Múzeum gyarapodása.
Jelentés Debreczen sz. kir. város múzeuma 1910. évi működéséről és állapotáról. 1911. 14-33.

Sz.Máthé, Márta (1970): Középső bronzkori fegyverlelet Téglásról.
A Debreceni Déri Múzeum évkönyve (1969-1970) 61-66.

Sz.Máthé, Márta 1996: The 'missing' axe of the Hajdúsámson treasure.
In: Kovács, Tibor (hrsg.): Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und den benachbarten Regionen. Festschrift für Amália Mozsolics zum 85. Geburtstag.
Budapest 1996.

Mozsolics, Amália 1967: Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás. Budapest 1967.

Mozsolics, Amália 2000: Bronzefunde aus Ungarn. Depotfundhorizonte Hajdúböszörmény, Románd und Bükkszentlászló. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 17. Verlag Marie Leidorf GmbH, Kiel, 2000.

Meeks, Nigel D. (1986): Tin-rich surfaces on bronze – some experimental and archaeological considerations. Archaeometry 28., 133-162.

Mesterházy, Károly (1966): A Déri Múzeum régészeti tevékenysége 1962-1965 (Leletkataszter). A debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1965, 1966, 19-59.

Módy, György (2000): Sámson története a XVI. század közepéig.
In: Gazdag, István (szerk.): Hajdúsámson története és néprajza. Hajdúsámson, 2000. 13-62.

Módy, György (é.n.): Tursámson, másként Sámson.
In: Gazdag, István (szerk.): Hajdúsámson. 23-27. Száz magyar falu könyvesháza. Budapest

M.Nepper, Ibolya - Sz.Máthé, Márta 1987: A Hajdú-Bihar megyei múzeumok régészeti tevékenysége 1981-1985 (Leletkataszter).
A debreceni Déri Múzeum Évkönyve (1985), 1987, 35-61.

Pernicka, Ernst (1986): Provenance determination of metal artifacts: Methodological considerations, Nuclear Instruments and Methods in Physics Research B 14 (1986) 24-29.

Sánta, Gábor 2012: Koszideri és halomsíros bronztárgyak komplex vizsgálata – összetétel,fázisok és korróziós felületek – Complex study of bronze objects from Koszider and tumulus period – composition, phases and corrosion.
Archeometriai Műhely 8/4 (2011) 305–320.

Schubert, Franz – Schubert, Eckehart 1967: Spektralanalytische Untersuchungen von Hort- und Einzelfunden der Periode B III.
In: Anhang. Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás. Budapest 1967. 185- 203.

Szabó, Géza (2010): Az archaeometallurgai kutatások gyakorlati és etikai kérdései. Archeometriai Műhely 2010/2 111-122

Szilágyi, Tünde (2011): Hajdúsámson külterületi helynevei. Szakdolgozat. Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen, 2011.

Uzonyi, Imre (2007): Ionnyaláb és röntgenanalitikai módszerek alkalmazása műtárgyak és régészeti leletek vizsgálatára. Archeometriai Műhely 2007/3 11-18.

Vandkilde, Helle 2007: Culture and Change in Central European Pehistory. 6th to 1st millenium BC. Aarhus University Press 2007.

Zoltai, Lajos 1907a: Ásatások a hajdúsámsoni majorsági földön.
In: Jelentés a Debreczeni Városi Múeum 1906.évi régészeti ásatásairól.
Múzeumi és Könyvtári Értesítő I. (1907) 36-39.

Zoltai, Lajos 1907b: Debreczen vidékének kő- és bronzkora.
In: Debreczeni Képes Kalendáriom VII. évf. (1907) 37-54.

Zoltai, Lajos 1908: A hajdusámsoni bronzkincs.
Múzeumi és Könyvtári Értesítő II. (1908) 127-133.

Zoltai, lajos 1909a: Sámsoni bronzkincs Debreczen város múzeumában.
Jelentés Debreczen sz. kir. város múzeuma 1908. évi állapotáról. 1908. 14-15.

Zoltai, lajos 1909b: Réz- és bronzkori leletek Debreczen város múzeumában.
Múzeumi és Könyvtári Értesítő III. (1909) 24-28.

Zoltai, lajos 1909c: Bronzedények Hajdúsámsonból és Csíkszentkirályról.
Múzeumi és Könyvtári Értesítő III. (1909) 131-136.

Zoltai, lajos 1915: Debreczen szab. kir. város múzeuma. Az első tíz esztendő.
Archaeológiai Értesítő XXXV (1915) 115-134.

Zoltai, Lajos 1926: Two bronze hoards from Hajdúsámson, near Debreczen.
Man 84 (1926), 129-131.

Zoltai, Lajos 1938: Debreceni halmok, hegyek, egyéb mesterséges és természetes emelkedések ú.m.: laponyagok, telkek, űlések, dombok, gerendák és hátak a város határában, valamint külső birtokain. Debrecen, 1938.

MÚZEUMI KINCSKERESŐ PROGRAM

HAJDÚSÁMSON 2014/15

MEGVALÓSÍTÓ:

PETŐFI SÁNDOR VÁROSI KÖNYVTÁR

KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS MUZEÁLIS INTÉZMÉNY

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

2.

Hajdúsámson története és látnivalói

Hajdúsámson története és látnivalói - 2. foglalkoztató füzet

Szöveg: Tóthné Szathmáry Irén, Csécseiné Mihályi Edina, Tarné Hajdú Judit, Kiss Antónia
Képek: Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Közművelődési és Muzeális Intézmény archívuma

Helytörténeti foglalkoztató füzetek
Segédanyag múzeumpedagógia foglalkozáshoz

Sorozat szerkesztő: Tarné Hajdú Judit
Nyomdai előkészítés: Vincze Tamás
Nyomdai munkák: Centerprint Nyomda, Debrecen

Készült a Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Közművelődési és Muzeális Intézményben, a TÁMOP 3.2.8.B-12/1-2012-0041 Múzeumi Kincskereső Program Hajdúsámsonban című projekt keretében.

Hajdúsámson
2015.

Hajdúsámson

Földrajzi elhelyezkedése

Hajdúsámson város Magyarország keleti részén, az Alföld északi részén, a Tiszántúl közepén, Hajdú-Bihar megye északkeleti részén található. Ott, ahol a Hajdúság fekete földje találkozik a Nyírség aranyló homokjával. Debrecentől 10 km-re, a Mátészalka felé vezető 471. számú főútvonal mentén helyezkedik el.

A legújabb közigazgatási besorolások a Hajdúhadházi kistérség, valamint a Debreceni járás településeként tartják nyilván. Északon Hajdúhadház, délen és nyugaton Debrecen, keleten Nyíradony határolja.

Felszíne

A Hajdúsámsont is magába foglaló Dél-Nyírség a megye legváltozatosabb kistája, amely 100-162 m tengerszint feletti magasságú, szélhordta homokkal fedett hordalékkúp-síkság.

A lakott része 120 m-re fekszik a tengerszint felett, míg a szőlőskertek dombjai 160-180 m-ig emelkednek. Régen a határban és a belsőségeken is sok volt a mocsaras terület. Innen nyerték a házak fedéséhez a nádat. A Nyírvíz szabályozásakor csatornákkal elvezették a vizet, kiszárították, jó termőfölddé, vagy kaszálóvá alakították.

A kertségeket, határokat szőlővel, zöldséggel, gyümölcsfákkal, akácos erdőkkel telepítették be. Így alakult ki:

- *Keleten a Vénkert, Fábián kert.*
- *Délen Martinka.*
- *Délnyugaton Sámsonkert.*
- *Északon a Savósgut nevű erdő, mely a közeli Guti erdő hatására kapta ezt az elváltoztatott nevet az eredeti Savóskút helyett.*

Éghajlata a mérsékelten hűvös és a mérsékelten meleg éghajlati öv határán fekszik. A mérsékelten száraz éghajlat jelentős vízhiánnyal párosul, az évi napsütéses órák száma 2000, az évi csapadékösszeg 560-590 mm, a vegetációs időszakban 350-360 mm.

Lakossága

Az egész középkorban magyar volt, idegen ajkú betelepedés később sem számottevő. A puszták elnevezése magyar, a családnevek magyarok.

A népesség számát a középkorban csak becsülni tudjuk az összeírások alapján. (Például az 1332-1337-es pápai tizedjegyzék szerint 68 telken 340 fős, 1552-ben 50 jobbágytelken 650 fős lakosság feltételezhető.)

Az első népszámlálástól már pontosabb adatok állnak rendelkezésre. 1785-ben 1557 fő, 1900-ban 4925 fő, 1990-ben 7734 fő, 2010-ben 13.198 fő az itt lakó népesség száma.

Helytörténet

Régészeti leletek

Hajdúsámson területéről már a középső bronzkorból kerültek elő régészeti leletek. Hajdúsámsoni kincs néven a debreceni Déri Múzeumban őrzik a tizenkét harci csákányból és egy szépen díszített kardból álló páratlan fegyverleletet, amelyet a Kr.e. II. évezred közepén ástak el a területén. Hajdúsámson-Csemetekert lelőhelyről kora vaskori és szarmata leletek is előkerültek. A IX-X. századi kerámialeletek késő avarkori népességre utalnak, akikre rátelepedtek a honfoglaló magyarok. Az egyik leghíresebb honfoglaláskori lelet az 1906-ban az ún. Majorsági földön feltárt, gazdag mellékletekkel ellátott lovassír. 1997-ben a Liget tanyai iskola udvarán is találtak honfoglaláskori aranytárgyat. 1940-ben a Diósvári dűlőben két XIII. századra keltezhető keresztet hozott felszínre az eke Sándor János földjén.

Sámson a középkorban

A XIII. századból származnak az első írásos emlékek. A települést elsőként 1213-ban a Váradi Regestrumnak nevezett tüzesvaspróba lajstromban említik Túrsámson néven. A kutatások szerint korai nevének mindkét tagja személynév eredetű és az egykori birtokosokra utal.

Sámson néven szerepel az 1291-94. között keltezett váradi püspöki tizedjegyzékben. A 12 kepe gabonatized mennyisége alapján a falu a nyíri esperesség kis lélekszámú falvai közé tartozhatott. A XIII. századból két aranyozott vörösréz kereszt került elő a Diósvári dűlőben. Birtokosai közül az ősi Gutkeled nemzettség mutatható ki legkorábban. Többször említenek a források egy másik Sámsont, az ún. Szalóksámsont, mely azonban később elnéptelenedett, ahogyan más szomszédos falvak is.

1399-ben Zsigmond oklevelében említik Túrsámsont, amikor az itt lévő vám adományozásáról esik szó. A következő évszázadokban egyszerűen csak Sámson a falu neve. Az itt élő jobbágyság életéről közvetlen adatunk nincs, de lakói a középkori magyar falu mindennapjait élhették, amely a telekszervezetben élő jobbágyság települési, gazdasági és társadalmi egysége volt. Ennek alapja a faluban lévő belső telek – a jobbágy háza és udvara – melyhez elválaszthatatlanul hozzátartozik a meghatározott nagyságú szántóföld, rét és a falu külső határán belül osztatlanul lévő földek használatának jogosultsága. A megélhetést a földművelés mellett – tájföldrajzi viszonyok alapján – jelentős állattartás biztosította.

Évszázadokon át sok nemesi család harcol a birtoklásáért: így például Dózsa nádor, Doby István családja, Diószeghy Miklós fiai: Keled és Konrád. Említésre méltó még a Zólyomi, Tornai, Telegdi, Szakolyi, Szepessy, Csaholy, Ártándy, Paksy családok neve is. Zsigmond király örökjogon elajándékozta a Lazarovics családnak, majd Hunyadi János kormányzónak adományozták a birtokot. Így kerül a falu a híres törökverő Hunyadi család kezébe, mely idő alatt az állattenyésztés és a kereskedelem, jelentős fejlődésnek indult. Másik nagyon híres örökös: Corvin János, /Mátyás király fia/ aki Szilágyi Erzsébettől kapta ajándékba. (Itt érthető meg,

miért tartozott Erdélyhez a falu az 1571-es években: Corvin János jószágigazgatója Enyingi Török Imre volt, akinek a sámsoni birtokos Parlaghy család leánya, Parlaghy Krisztina volt a felesége. Gyermekük Enyingi Török Bálint országos hírnévvel rendelkező hadvezér, nándorfehérvári bán Erdélyben szolgált.)

Török uralom, Rákóczi tábora

Sámson 1552-ben török uralom alá került, s kénytelen volt adót fizetni. A korszakban hol a császári, hol a török hadak pusztításait kell átvészelnie.

Egy korabeli összeírásban említett ötven jobbágytelek alapján lakosságát 650 főre tehetjük, de tíz év múlva már annyira elnéptelenedett, hogy pusztaként említik. Később Erdélyhez tartozott, de ennek ellenére a töröknek is adózott, ami nem volt szokatlan jelenség. Az 1600-as évek elején újra elnéptelenedett, szerződést kell kötni a benépesítésére. Ebben a században is számos pusztítást kell még átélnie, majd a törökök távozása után a kuruc-labanc összecsapások sem kímélik. Egy 1692-es összeírás alapján az egyik legszegényebb bihari falu volt. A század végére kiemelkedő szerephez jut Debrecen városa, mely a jobbágytelkek több mint felét birtokolja. A várossal való viszony meghatározó a reformáció terjedésében is. Lelkésze, Thornyai Dénes Debrecen város törvényszéke előtt szerepel feleségével, mint a sámsoni concionátor (egyházi hivatalnok, református lelkész) 1567-ben.

A város lakói büszkén őrzik annak emlékét, hogy II. Rákóczi Ferenc Sámson alá érkezett táborával 1703. július 26-án. Ehhez az eseményhez kapcsolódik az ún. Bényei nyárfa máig elevenen élő legendája.

A jobbágyfalu

A gazdálkodásról és a helyi viszonyokról értékes forrás az úrbérrendezést megelőző adatgyűjtéshez felvett úgynevezett kilenc kérdőpont, amely azért is nevezetes, mert ezen maradt fönn a község ma is használt címerképe. Az első magyarországi népszámlálás (1784-87) adataiban Sámson mintegy másfél ezres lakossággal szerepel, s ettől kezdve a népesség gyors ütemben gyarapodik. Bár sok nemes él itt, valójában jobbágyfaluról és úrbéri viszonyokról beszélhetünk. A XIX. század közepére megjelennek az iparosodás csírái, ld. Budaházy Imre szeszgyárát.

A szabadságharc idején három nemzetőr csapatot állítottak 240 fővel. 1848 után itt is megindult a jobbágyfelszabadítás. Az ötvenes években folyt az ún. úrbéri vagy tagosítási per, melynek lezárultával életbe léphetett a határ új birtoklási rendje. A dualizmus idején több változás volt a község életében. 1871-ben nagyközség lett, 1876-ban pedig Hajdú Vármegyéhez csatolták. Ettől kezdve használatos a Hajdú- előtag a község nevében. A polgárosodásnak és az ipar fejlődésének itt is vannak nyomai, de alapvetően marad a mezőgazdasági jelleg. A XIX. század végén megélénkült társasági életre utal az Olvasóegylet, Nőegylet, Kossuth Kör megalakulása. A XX. század elején két közút, vasútvonal épült, pénzintézetek alakulnak.

Két világháború között

Az első világháborúig folyamatosan nő a lakosság száma, az 1910-es népszámláláskor meghaladta az ötezret. 1911-ben Hajdúsámsoni Hírlap néven községi újság jelenik meg.
Az első világháborúban 273-an vesztették életüket, akiknek emlékművet állítottak a település központjában. A két világháború között a gazdasági-társadalmi válság itt is éreztette hatását. A földdel rendelkezők termelési és értékesítési gondokkal küzdöttek, a földnélküliek gondját nem oldotta meg a földreform. Az egyházak az iskolák működtetésével, szociális tevékenységükkel szervesen beépültek a falu életébe. A háborúval ismét a nyomor és bizonytalanság köszöntött be. A harctéren 122-en vesztették életüket és 188 zsidó lakost hurcoltak el.

Elkezdődik a közművesítés

A háború után a lakosság a megváltozott gazdasági-társadalmi és politikai viszonyokhoz rendezte életét. Még mindig meghatározó a mezőgazdaság a termelőszövetkezet révén. Lassan újjászerveződik az élet, beindul a termelés, az oktatás, a kulturális élet. Folyik az államosítás. 1956-ban helyi megmozdulást szerveznek és Forradalmi Bizottmány alakul.

A korszak legnagyobb eredménye a közművesítés. 1952-re befejeződik a község villamosítása, vízműtelep létesül, egyre több lakásba eljut a vezetékes ivóvíz. 1971-ben nagyközségi státuszt kap. A helyi munkalehetőség nagyon kevés, a TSZ, az ÁFÉSZ, a Gépállomás, az Öntöde, a konzervüzem és a helyi közintézmények csak keveseknek adnak munkát, 1985-ben a munkaképesek 82 %-a ingázó. A település fejlődése stagnál.

Rendszerváltás után

A rendszerváltás után kiépül az önkormányzatiság. Felgyorsul a fejlődés a magánszférában, munkahelyteremtő nagyvállalkozások indulnak, de az egyszemélyes vállalkozók száma is magas. A 90-es évek közepére szinte teljesen kiépül a telefon- és gázvezetékhálózat, beindul a szervezett szemétszállítás. Javul az egészségügyi ellátás. A lakosság száma 1990-2003 között közel 3500 fővel nőtt, mely elsősorban annak köszönhető, hogy a település – közelsége miatt – nagyon vonzó a Debrecenből kiköltözni vágyó családok számára. 2001-ben a település történetének legnagyobb beruházásaként, korszerű új iskolát avattak tornacsarnokkal. A 2004-ben elnyert városi címmel a fejlődés új szakaszába lépett a település. Sorra megújultak a középületek: a hivatal, az óvoda, a könyvtár, majd az egészségügyi központ és a postahivatal, 2014-ben új bölcsőde épült.

Városunk nevének alakulása

XIII. század Túrsámson. Mivel időközben a szomszédos Szalók-Sámson elpusztult, így a továbbiakban nem volt szükség a megkülönböztető előnévre, így egyszerűen Sámsonként említik több évszázadon keresztül. Ritkán Nyír-Sámson néven is említik. Az 1871-ben nagyközséggé nyilvánított települést az 1876. évi XXXIII. törvénycikk a Hajdu kerületből létrehozott Hajdu-megyéhez sorolja, a balmazújvárosi járáshoz. 1901-ben a balmazújvárosi járás Központi járás nevet kapott Debrecen székhellyel. Ezután az összeírások ebben a járásban említik, mint Hajdúsámsont. Sokszor adódik félreértés az előtag eredetét illetően, így fontos tisztázni, hogy ide nem telepítettek hajdúkat, az előtagot később a fentiek miatt kapta a település.

Jelentősebb fejlesztések dátumai a községnek, nagyközség, majd város életében:

- *1861. Az első postahivatal létrehozása.*
- *1893. Az első artézi kút fúrása.*
- *1897-98. Felépül az impozáns látványt nyújtó új református templom Jánosi Zoltán lelkipásztor irányításával. Ezt megelőzően már a XIV. században is beszélhetünk templomról. Többször leégett, újjáépítették. 1830-ban bádoggal fedelezték és villámhárítóval látták el. Ez az évszám olvasható a kis zászlón, a torony tetején.*
- *1906. Megépül a Debrecent és Hajdúsámsont összekapcsoló vasútvonal, melyet 1911-ben hosszabbítottak meg Nyírbátorig.*
- *1930. Sámsonkertben elemi iskola épül tanítói lakással.*
- *1938. Felépül a község egy emeletes, nyolc tantermes iskolája.*
- *1948. június 29. Községi sportpályát avattak.*

- *1952. Befejeződik a község villamosítása.*
- *1958. Megkezdi munkáját az új sütőüzem.*
- *1959. A kicsik örömmel veszik birtokba a bölcsődét. A meglévő 6 közkút tisztítása, újabb kutak fúrása.*
- *1960. Megkezdi munkáját a 400 személyt befogadó Dérynéről elnevezett mozi.*
- *1965. Megnyílik az egészségház. Felépül az új vasútállomás.*
- *1967. Vízmű létesül. Üzlethálózat bővítése vas-műszaki bolttal, ruházati üzlettel, vegyes-kereskedéssel.*
- *1968. Vízműtelepet építenek, láda üzem és öntöde üzem létesül.*
- *1971. Bővítik a Tanácsházát, felépítik a Pártházat. (Ezek ma együttesen a Polgármesteri Hivatal épületei)*
- *1972. Művelődési Otthon épül.*
- *1974. Felújítják a község gyógyszertárát.*
- *1975. A Budaházy kúriában, a Kossuth utcán létrehozzák az Öregek Napközi Otthonát.*
- *1976. április 4. Átadásra kerül az óvoda.*
- *1980. Új, kétemeletes felsős iskolaegységet adnak át 14 tanteremmel. Új ABC áruház kezdi meg működését.*
- *1995. Kövesút épül a Szatmári utcán. Beindul a szervezett szemétszállítás. Vízvezeték hálózatot bővítenek.*
- *1996. Új gyermekorvosi és fogorvosi körzet jön létre.*
- *1998. Petőfi fája címmel emlékművet avatnak. A sámsonkerti, martinkai iskolákat korszerűsítik.*
- *1999-2002. Bővül az iskola Mányi István Ybl-díjas építész tervei alapján. Az 1200 fős intézménybe „beépítik" az eddig különálló régi épületeket, az új részekben modern tantermek, tornacsarnok, aula kap helyet. Így jön létre a mai komplex épületegyüttes.*
- *2004. Hajdúsámson elnyeri a megtisztelő városi címet. Az ezt követő években sorra épülnek, újulnak meg a középületek: Eszterlánc Óvoda, Városi Könyvtár és Közművelődési Intézmény, Postahivatal, Bölcsőde, Családsegítő Szolgálat.*
- *2013. „800 éves" lett a település (az első írásos említés évfordulójára rendezvénysorozatot szerveznek).*
- *2014. 10 éves a város. Elkészül a Polgármesteri Hivatal főbejárata, mely összeköti az A és B épületeket és átadják a Szatmári úton az új bölcsődét.*

Tedd próbára a tudásodat! – Hajdúsámson története

1. *Hol található Hajdúsámson? Földrajzi kifejezésekkel add meg válaszodat!*

   _____

2. *Hogyan jellemezhető a felszíne?*

   _____

3. *Mi jellemző a lakosságára?*

   _____

4. *Milyen kincseket őriz a településről a Déri Múzeum?*

   _____

5. *Mikor említették írásban először a települést?*

   _____

6. *Hogyan alakult a település neve?*

   _____

7. *Kik voltak azok a híres történelmi személyiségek, kiknek tulajdona volt Sámson?*

   _____

8. *Mely híres történelmi személy járt itt 1703-ban?*

   _____

9. *Mikor szabadulhattak itt fel a jobbágyok?*

   _____

10. *Milyen veszteség érte a községet az I. és II. világháborúban?*

    _____

11. *Mikor nyerte el a „nagyközség” elnevezést és mikor a „városi” címet?*

    _____

12. *Hány éves volt a település 2013-ban, és hány éves volt a város 2014-ben?*

    _____

Hajdúsámson története képeken

2013-ban ünnepelte a település az első írásos említés 800. évfordulóját. Ennek alkalmából egy nagyméretű festményt rendelt az Önkormányzat Pallás Ferenc debreceni festőtől, melyen a település történetének főbb jelenetei láthatóak. A képek leírások alapján készültek, fotó anyag csak a XX. század elejétől áll rendelkezésre. Látogass el a helyi múzeumba, nézd meg a képet és rakd időrendbe az ábrozolt eseményeket!

A festő leírásait mellékeljük.

I. tábla: *Bronzkor. Bronz eszközök öntése barlangban.*

II. tábla: *Árpádkor, 1213 körül. Félköríves szentélyzáródású Árpád kori templom. Tüzesvas próba: Márton falubeli Orbán fiát, Berecket lopással vádolták, megégették és bűnösnek bizonyult. Árpád kori táj: házakkal, állattartó emberekkel.*

III. tábla: *Tatárjárás. A falut felgyújtották, lakosait lemészárolták. Egy időre elnéptelenedett a település.*

IV. tábla: *Török hódoltság. A tatárdúláshoz hasonló módon és mértékben pusztították el a falu népét. Szejdi pasa kétszer is felgyújtotta a falut, mert nem tudtak a lakosok adót fizetni. Akiket pedig sikerült elfogniuk, rabszíjon hurcolták el Törökországba.*

V. tábla: *Reformáció. Iskolák létesítése az egyházak irányításával. A falu templomát a hagyományok szerint rácok építették.*

VI. tábla: *II. Rákóczi Ferenc kora. A nagyságos fejedelem Hajdúsámson alatt táborozván Debrecen főbíráját, II. Dobozi Istvánt fogadja szegényesen berendezett sátrában. „Fő ment a főhöz", ahogy az a kurucok vezére, a nagyságos fejedelem megkívánta.*

VII. tábla: *XVIII. századi jobbágyfalu. Ligetes, lankás táj. Földműveléssel, növénytermesztéssel, állattartással foglalkoznak. Igazi tanyavilág.*

VIII. tábla: *Jobbágyfalutól a polgári közösségig. Létrejönnek a vendégfogadók, csapszékek, kocsmák. Telekhatárok, úgynevezett garággyák alakulnak ki. A telkek végére trágyát, szalmát, gallyakat raktak. Botokat, karókat szúrtak a tetejére. Később bodzát, vagy akácfát ültettek rá. A garággya elengedhetetlen része volt az árok.*

IX. tábla: *Önkényuralom és a dualizmus kora. Ekkor épült a mai református templom végleges formában. (1897.-1898.) /1830-ban már állt az elődje/ Megépültek az első malmok. A szántókon, kaszálókon a napszámosok dolgoztak. Csendőrség alakult. Jelentős volt az állattartás, ökröket, juhokat tartottak.*

X. tábla: *Az I. világháború. A kép bal oldalán világháborús jelenetek láthatók. A kép jobb oldalán az otthon maradt nők és gyerekek végzik a ház körüli teendőket. Az árván maradt gyerekek koldulásra kényszerültek.*

XI. tábla: *Hajdúsámson ma. 2013-ban, a kép születésekor a város főbb épületei láthatók.*

Tedd próbára tudásod - történelmi festmények

Esemény	Időrend (1-10)	Kép (1-10)
Az 1914 és 1918 között zajló első világháború 273, és az 1945-ben befejeződött második világháború 122 áldozatot követelt és ebben az időben 188 zsidó lakost is elhurcoltak.		
1703. július 26-án II. Rákóczi Ferenc Sámson alá érkezett táborával és itt tárgyalt a debreceni főbíróval. Az eseményhez kötődően maradt fenn a "Bényei nyárfa" legendája.		
A település határából előkerült első régészeti lelet "A hajdúsámsoni kincs", mely az időszámításunk előtti II. évezredből való és a Déri Múzeumban őrzik.		
A tatárok végigdúlták az országot, mely a falvakban is nagy pusztítást okozott. (1241-1242)		
Török hódoltság (1541-től) ideje alatt is sok szenvedést éltek át az itt élők, a település többször elnéptelenedett.		
A reformáció Debrecen hatására korán megjelent (1566). Az iskolákat is évszázadokig az egyházak tartották fent.		
A települést 1213-ban említik először írásban, ekkor Túrsámson a neve.		
A település lakóinak életében az 1800-as években fontos szerepe van a földművelésnek és Sámson nagy görögdinnyéi országszerte ismertek voltak. Sámson ebben az időben jobbágyfalu.		
Az 1900-as évek elején még meghatározó és jelentős volt az állattartás, de szerepe fokozatosan csökkent.		
1874-ben Sámson határában kilenc csárda várja a betérőket.		
A település 2004-ben városi címet kapott, a közintézmények sorra megújultak.		

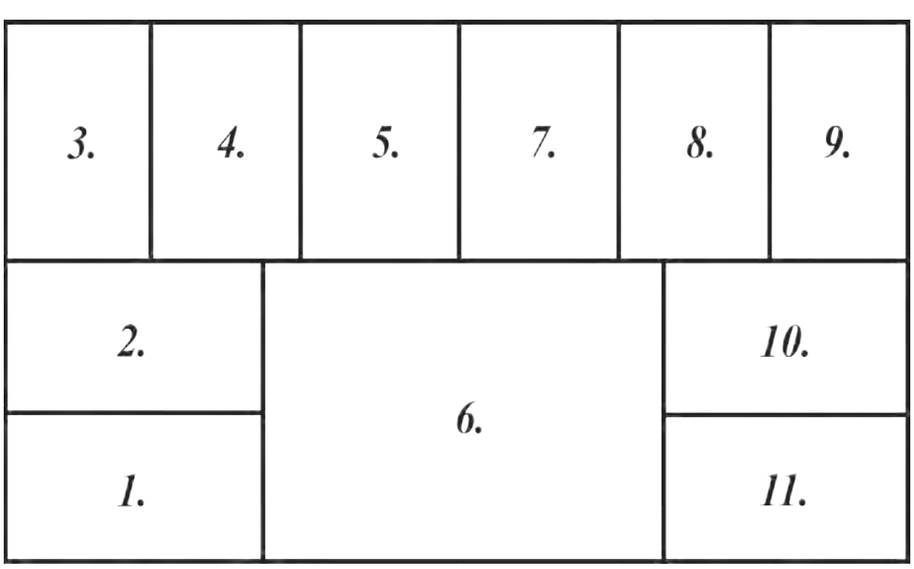

Tedd próbára tudásod - Hajdúsámson régen és ma

2014-ben megjelent egy fotókönyv Hajdúsámson régen és ma címmel. Nézz utána az iskolai vagy a városi könyvtárban és old meg a következő feladatokat!

1. Mikor készült az eddig ismert legrégebbi felvétel a település központjáról?

_____

2. Mi volt a jelenlegi könyvtár és múzeum épület eredeti funkciója? Kinek a nevét viselte?

_____

3. Milyen épület van jelenleg a Ludmány-féle házból kialakított művelődési ház helyén?

_____

4. A főtéren melyik a legrégebbi köztéri alkotásunk (emlékmű) és mikor állították?

_____

5. Ki és melyik évben ültette az olimpiai tölgyet?

_____

6. Mi lett a Gődény -féle kastély funkciója a háború után?

_____

7. Mikor épült a jelenlegi vasútállomás?

_____

8. Melyik a legnagyobb és legrégebbi templom a településen?

_____

9. Hol volt régen a gyógyszertár és ma milyen funkciót tölt be az épület?

_____

10. Mi működött a Szatmári utca elején lévő épületben 1962-től és milyen üzlet van benne jelenleg?

_____

11. Mikor épült az új bölcsőde, korábban mi állt a helyén?

_____

12. Hol volt a mozi az 50-es években?

_____

<u>Helyezd el a térképen a városban található nevezetességeket matricákkal !</u>

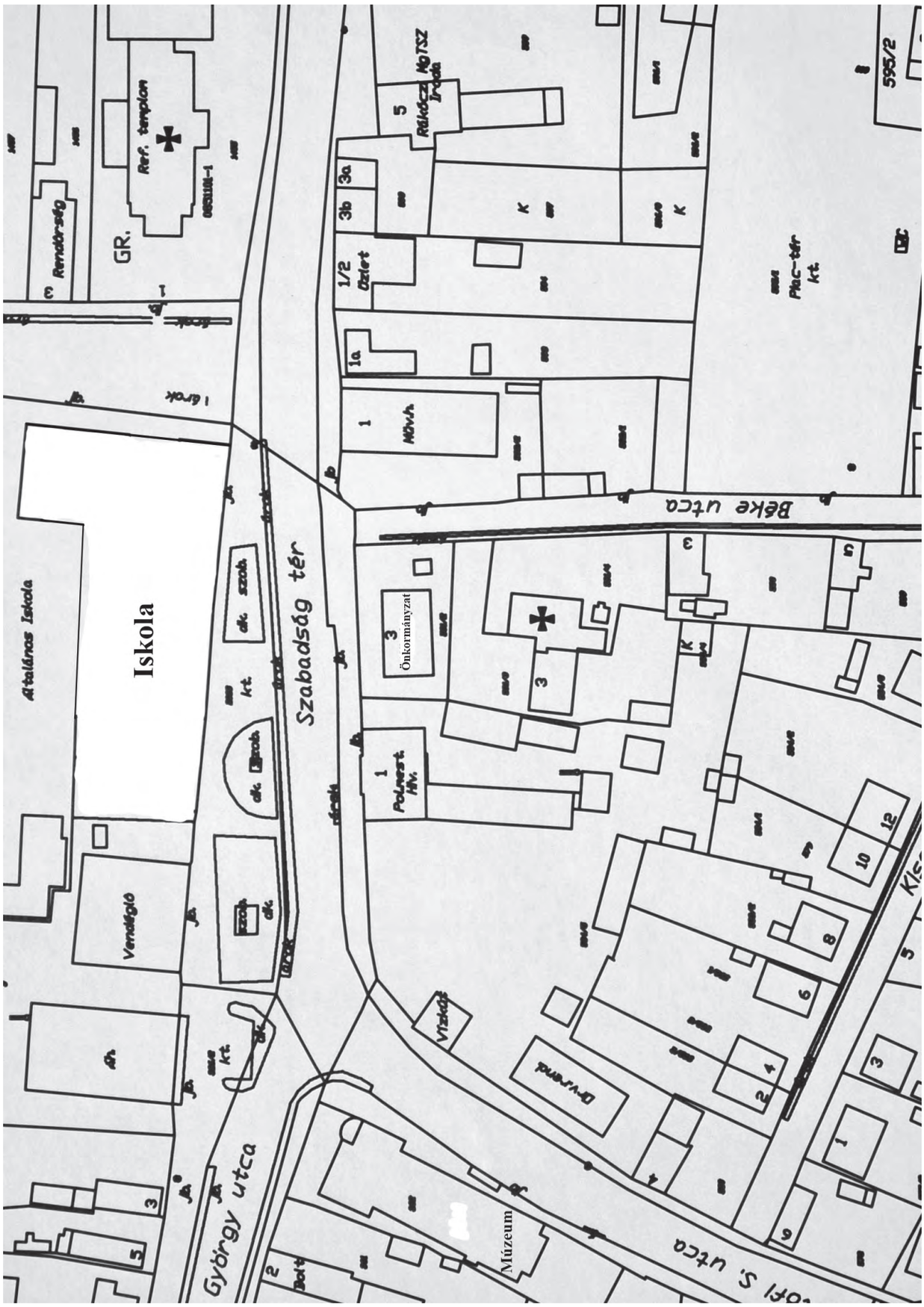

Emlékművek, épületek a település központjában

A központban a Szabadság téren több szobor található. A legrégebbi a Világháborús Emlékmű, melynek szoborcsoportja Némethy László alkotása. Az emlékmű eredetileg az I. világháború 273 hajdúsámsoni áldozatának állított emléket, de 1998-ban márványtáblára vésve felkerült rá a II. világháború áldozatainak, 122 elesett sámsoni katonának és 188 elhurcolt zsidó lakosnak a névsora is.

Az emlékmű mellett áll a város hírességének, Harangi Imrének az emlékfája. A tölgyfát 1936-os berlini olimpiai győzelmének emlékére ültette el a bajnok. A fa mellett 2000-ben állíttatott emléktáblát a nevét viselő helyi sportegyesület.

A Polgármesteri Hivatal melletti parkban áll a Petőfi fája című emlékmű, mely E. Lakatos Aranka szobrászművész alkotása. A szobrot 1998-ban, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulójának tiszteletére állíttatta az Önkormányzat a Hajdúsámson Fejlődéséért Közalapítvány és helyi vállalkozók támogatásával.

2002-ben avatták fel az 1956-os emlékművet, melyet az 56-os Vitézi Rend ajánlott fel a településnek.

Trianoni Emlékmű, melyet az esemény 90. évfordulójára, 2010-ben állíttatott az önkormányzat.

Zászlótartó emelvény, mely készült a Szöőr Antal alapítványból, amelyet 40 esztendei igazgató-tanítói munkássága emlékére tanítványai létesítettek. Annak a nagyszerű embernek, akinek emberi magatartását, pedagógiai munkásságát tanítványainak százai és a falu egész lakossága elismerte. Szöőr Antal 1866-ban született és 1929-ig élt.

2004-ben iskolánk falára Rákóczi emléktáblát helyeztek el és ekkor a táblával szemben egy fiatal nyárfa lett elültetve, a Bényei nyárfa emlékére. A névadó tiszteletére, születésének évfordulóján minden év márciusában Rákóczi héttel rója le tiszteletét az iskola közössége.

Az egykori Bényei nyárfa helyén, a Hadház felé vezető úton emlékhelyet alakítottak ki 2013-ban.

Kossuth és Rákóczi utca sarkán található a műemlék jellegű, XIX. sz. végén épült református templom. Kertjében 2001-ben emléktáblát állítottak Tóth Bálint lelkésznek, aki fél évszázadig 1841-től 1890-ig szolgált a községben. Az általa írt Adatok a sámsoni református egyház történetéhez (1880) című községtörténeti összefoglalás igen értékes helytörténeti forrásmunka.

A községháza - a jelenlegi városháza régi szárnya - 1936-ban épült állami segítséggel.

Muzeális gyűjtemények Hajdúsámsonban

A muzeális intézmény őrzi a település történetének legfontosabb tárgyi, szöveges és képi emlékeit.

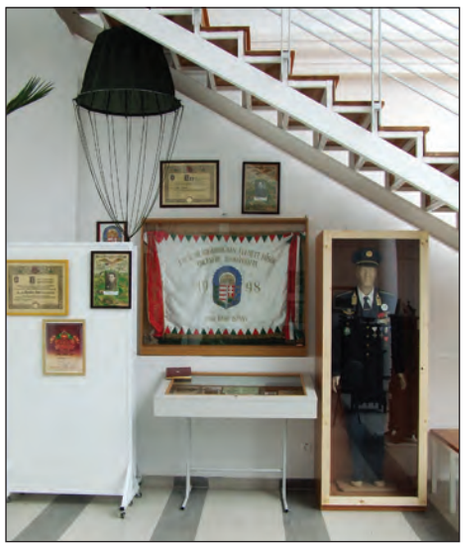

Vitéz Bakó István ejtőernyős emléktárgyai is itt kerültek elhelyezésre.

A muzeális intézményben látható Bardi János kályhagyűjteménye.

A tájház jellegű segédanyag segíti a régi bútorok, háztartási eszközök megismerését.

A régi fényképek gyűjteményében az 1908-tól az 1980-as évekig készült archív felvételeket dolgozzák fel.

Dr. Márton Gyula geológus életrajza, munkássága ismerhető meg az iskola második emeletén elhelyezett kiállításon.

Hajdúsámson hírességei

Az alábbiakban híres embereket mutatunk be, akik valamilyen irodalmi, történelmi vagy sport teljesítménynyel beírták magukat Hajdúsámson történetébe. Harangi Imre kivételével itt is születtek. Olvasd el a rövid életrajzokat és oldd meg a 15. oldalon található feladatot!

Kunos Ignác
(Hajdúsámson 1860 – Budapest 1945)

Nyelvész, turkológus, az MTA levelező tagja (1893) Nyelvtudományi munkáin kívül keleti meséket is írt. Nevét szülővárosában utcanév őrzi, sírja a budapesti Kozma utcai temetőben van.

Harangi Imre
ökölvívó olimpiai bajnok
(Nyíradony 1913 – Budapest 1979)

Nem a település szülötte, de gyermekéveit már Hajdúsámsonban töltötte, ezért tekint rá a város, mint hírességére. Pályájának csúcsát az olimpiai aranyérem megnyerése jelentette könnyűsúlyban az 1936-os berlini olimpián. Hajdúsámsonban még életében utcát nevezetek el róla. Az általa ültetett tölgyfán 1971-ben emléktáblát helyeztek el, majd 1983-ban védetté nyilvánították. Az 1998-ban alakult helyi sportegyesület is a nevét viseli.

Dr. Márton Gyula
(Hajdúsámson 1928 -)

Nyugalmazott aranydiplomás kutató-geológus, Hajdúsámson díszpolgára. „Hajdúsámsontól a Góbi sivatagon át a Szaud-Arábiai sivatagokig" címmel muzeális gyűjteményt adományozott a város iskolájának.

Vitéz Bakó István
(Hajdúsámson 1920 - Verőce 2011)

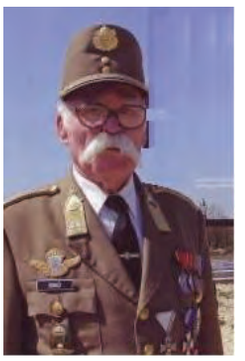

Bakó István a pápai ejtőernyős alakulat tagjaként vett részt a II. világháború eseményeiben és túlélt egy tragikus repülőgép balesetet. Nevéhez fűződik 1995-től annak a hagyománynak a megteremtése, hogy a településen minden év áprilisának utolsó vasárnapján megemlékeznek az I. és II. világháború helyi áldozatairól. Az ünnepség egyaránt szól a háború katonai és polgári áldozatainak.

Vitéz Bakó István többször adakozott szülővárosának: 1998-ban zászlót készíttetett a hajdúsámsoni Hősök emlékére, a református egyháznak úrasztali kellékeket, a múzeumnak emléktárgyakat ajánlott fel.

2009-ben életútjáért és nagylelkű adományaiért a város díszpolgárává avatták. 2011-ben 91 éves korában elhunyt, hamvait katonai tiszteletadás mellett az 1941-es tragédia helyszínén, Veszprém közelében szórták szét. Nevét emléktábla őrzi a hajdúsámsoni Világháborús emlékművön.

Tar Sándor író
(Hajdúsámson 1941 – Debrecen 2005)

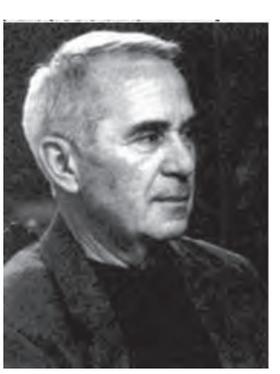

Több tucatnyi elbeszélése, novellája látott napvilágot, de írt regényeket és szociográfiai munkákat is. Elbeszélései a perifériára szorult emberek sorsát örökítik meg. Számos díjat kapott, melyek közül a legjelentősebbek a József Attila- és a Márai Sándor-díj.

Hajdúsámson címere

Az önkormányzat címere: a homorú íven elhelyezett HAJDÚSÁMSON felirat fölött a kiegyensúlyozottságot sugalló, mérleg állapotot jelképező növényi folyondáron két szembeforduló, szintén növényi elemekkel díszített oroszlán égszínkék pajzsot tart. A pajzs alsó részén domborodó föld zöld színű. A pajzs szembenézeti képén átlóra rendezve jobbról balra ezüstfehér (kos-bika-oroszlán-kecskeszerű eldönthetetlen) állat ugrik. A pajzson szintén a szembenézeti képnek megfelelően balra forduló vitézi sisak (mellvérttel) található, amiből két kétszínű növényi folyondár (sisaktartó) leveledzik. A szembenézeti jobb oldalon kék-arany, a bal oldalon vörös-ezüst színű. A vitézi sisak fején velünk szembe forduló a „zeller" motívummal harmonizáló ékköves aranykorona zárja a címert. Az ékkövek a kétszeri hármasságot jelezve legfelül és az alsó szinten két oldalon vörös színűek, az alsó szinten középen és a két nyíló felső ágon zöld színűek. A mellvért nyakéke és a sisak belső része vörös színű."

Hajdúsámson zászlója

Hajdúsámson zászlója 2 m hosszú, 1 m széles, 2:1 arányt tartó fehér selyem alapszínű, szélén arany zsinórral díszített, vörös-zöld farkasfogakkal szegélyezett. A zászlórúd felőli oldalán farkasfogak nincsenek, a vele szemben lévı oldalon a farkasfogak száma húsz, a hosszabbik oldalon negyven. A farkasfogak vörös színnel kezdődnek, hogy a fehér alapú zászlón a farkasfogsor a nemzeti hatást keltse. A farkasfogak alakja egyenlőszárú háromszög, amelynek alapja 5 cm, magassága 5 cm. A téglalap alakú zászló geometriai középpontján mindkét oldalon Hajdúsámson címere látható.

Tedd próbára a tudásodat! – Hírességek

1. Írd a képek alá a hírességek nevét, majd kösd össze a hozzá tartozó tevékenységgel! Karikázd be az évszám alatt a D betűt, ha a híresség díszpolgári címet kapott, az E betűt, ha emléktábla őrzi a nevét, az U betűt, ha utcát neveztek el róla.

_____ _____

(1860-1945) *(1913-1979)*

D E U *D E U*

Ejtőernyős, világháborús túlélő
Kutató, geológus
Nyelvész, turkológus
Író
Ökölvívó olimpiai bajnok

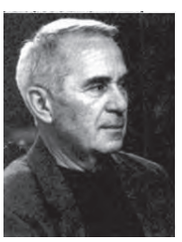

_____ _____ _____

(1920 – 2011.) *(1941 –2005.)* *(1928 –)*

D E U *D E U* *D E U*

2. Írd be a kijelölt helyre a könyvek szerzőjét!

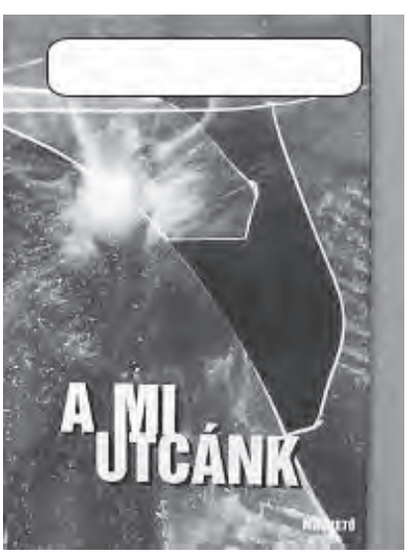

A város különleges természeti értéke a Hajdúsági Tájvédelmi Körzet részét alkotó, pusztagyepekkel, nedves homoki rétekkel tarkított martinkai legelő és a hozzá kapcsolódó tölgyes, amely a település külterületén található. Hajdúsámson igen jelentős mintegy 82 ha természetvédelmi területtel rendelkezik. A változatos táj gazdag állat- és növényvilággal rendelkezik, melyek között számos védett fajt találunk. Legértékesebb tagja a fokozottan védett, és ma már csak a nyírségi homokon élő magyar kökörcsin.

2014-ben Hajdúsámson Martinkai legelő címmel kiadvány jelent meg.

Tájvédelmi kvíz

Kutakodj az iskolai, vagy a városi könyvtárban lévő kiadványban!
Címe: Hajdúsámson Martinkai legelő

A kérdésekre megtalált válaszaidat írd a vonalra! Jó munkát, kellemes búvárkodást!

1. *Hol található a Martinkai legelő?*

   _____

2. *Milyen célt szolgál a két zsilip a legelőn? Mit alakítottak ki 1968-ban?*

   _____

3. *Milyen a legelő felszíne?*

   _____

4. *Milyen növényeket találsz a mélyebb térszíneken?*

   _____

5. *Sorold fel a debreceni határba nyúló növények nevét!*

   _____

6. *Melyik állattal ismerkedhetsz meg itt?*

   _____

7. *Melyek azok a virágok, amelyekben a legelőn gyönyörködhetünk?*

   _____

8. *Az állatok melyik csoportjában találod a legvédettebb fajt? Írd le a nevüket is!*

   _____

9. *Milyen állatok élnek még itt?*

   _____

10. *Milyen madarakkal találkozhat a természetbúvár, ha erre sétál?*

    _____

11. *Mely növények veszélyeztetik a gyep minőségét?*

    _____

12. *Hogyan tartják rendbe a gyepeket?*

    _____

Öntöttvas tárgyak gyűjteménye

Bardi János helyi lakos több mint harminc éven át gyűjtötte az öntöttvas tárgyakat. Az építőiparban dolgozott és egy régi ház bontásánál látta meg az első kályhát. Sajnálta, hogy a szeméttelepre szánják, ezért hazatolta kerékpáron Hajdúsámsonig.

Ezt követően háromszáz kályhát gyűjtött össze, melyből közel kétszáz darab látható a 2007. januárjában, a Magyar Kultúra Napján átadott kiállítóteremben. Fontos dátum ez, hiszen addig, évtizedekig csak a gyűjtő udvarán, mostoha körülmények között tekinthették meg az érdeklődők a tárgyakat.

Több mint száz vasaló, mozsarak, függőlámpák, faliképek és még sok érdekes tárgy egészíti ki a tárlatot, melyek a vasgyártás sokféleségét tükrözik.

A gyűjtemény külön érdekessége, hogy a történelmi Magyarország szinte minden vasműves központjára kiterjed.

Az erdélyi Ruszkabánya, Stájerlak-Anina, Kalán, Nadrag, az északi Dolha, Munkács, Frigyesfalva, Hisnyóvíz, Rhonic, Kassa, Diósgyőr és a közeli Debrecen gyárai egyaránt megjelennek egy-egy kályhában vagy használati tárgyban.

Az öntöttvas kályhák a XVIII. század végén kezdik felváltani az addig használatos cserépkályhákat. A kisnemesi és polgári lakások, később pedig a paraszti szobák fűtésére alkalmas kályhák egyre több öntőde terméklistájára kerültek föl.

A csak fával fűthető egyszerűbb szerkezetek mellett megjelentek a szénnel, majd koksszal fűthető kályhák, s a rostélyos oszlopkályhákat főzőkészülékkel, melegítőszinttel egészítik ki.

A domborművek, bordázatok növelik a hősugárzó felületet, de a mintakészítő mestereknek módot adnak arra is, hogy a kor ízlésvilágának megfelelő klasszicizáló, romantikus vagy barokkos, majd a XX. század elején szecessziós motívumokkal díszített kályhákat gyártsanak.

Bolyai kályha. *Bolyai Farkas, Bolyai János híres matematikus apja, a XVIII-XIX. század fordulójának polihisztora hőtechnikával is foglalkozott. Kísérletezései során a füstjárat meghosszabbítására és tetszés szerinti irányítására törekedett. Több évtizedes kutatás után alkotta meg a Dániel kályhát. A kályha működése során a füstjáratokban a forró füst szinte teljes hőtartalmát leadta, különböző emeletein főzésre, forralásra, sütésre és aszalásra használhatták. Az eredeti - hét emeletes - tervnél szerényebb változatait nagy valószínűséggel a ruszkabányai öntödében készítették.*

Szenes vasaló. *Az öntöttvasból készült vasalók a XVII-XVIII. századtól kezdve könnyítették meg az asszonyok munkáit. A gyűjteményben lévő 150 vasaló különböző öntödékben, kimaradt folyékony anyagból gyártott termék. Láthatunk itt a háztartási vasalókon kívül ipari vasalókat, gyermek és úti vasalókat is. A szenes vasaló alja és fedele vasból, fogantyúja fából készült. Fedele előbb közönséges zárral, majd később csattanós zárral rögzült, mely a biztonságos bezárást tette lehetővé. Ezeknek a záró idomoknak többféle formája ismeretes, női fej, állatfej, de a legérdekesebb a Kossuth-fej. Kossuth Lajos halála után (1894) felébred a szabadságharc nosztalgiája a magyar közéletben. A mindennapi életben, a legegyszerűbb háztartásokban is megjelenhet, akár egy szenes vasaló záró gombjaként is.*

Tedd próbára a tudásodat! - kályhagyűjtemény

1. Egészítsd ki a mondatot!

A múzeumban látott kályhák __ __ __ __ __ __ vasból készültek.

2. Mire lehet használni a kályhákat? Egészítsd ki!

F__T__S *F__Z__S* *S__T__S*

3. Mivel fűtötték a kályhát? Húzd alá a helyes megoldásokat!

GÁZ *FA* *OLAJ* *SZÉN*

4. Kösd össze a fahasábokat a kályhával! Húzd végig a ceruzád a két vonal között!

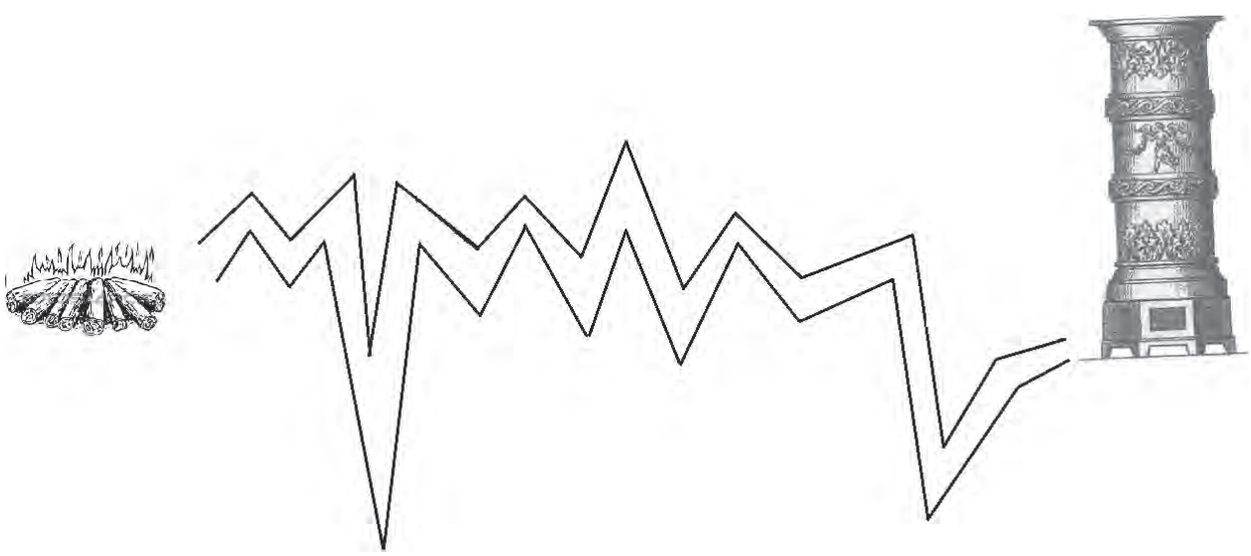

5. Mivel ragaszthatták össze régen a kályha részeit, hogy ne füstöljön?

RAGASZTÓ *SZILVALEKVÁR* *SÁR*

6. Mi a keresztrejtvény megfejtése?

1. Ilyen alakú a legtöbb kályha.
2. Ezzel lehet eloltani a tüzet.
3. Ezt csinálja a tűz.
4. Egy fiú név becézése,
van ilyen nevű kályha is.

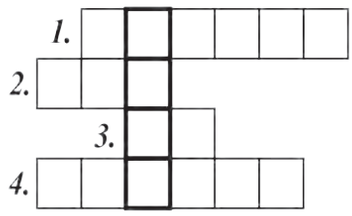

Megfejtés: _____

7. Hány jancsikályha van a múzeumban?

1 10 100

8. Rajzold be a jancsikályhát a szobába!

Tedd próbára a tudásodat! - tárgyak a múzeumban (alsó tagozat)

1. Húzd össze, melyik tárgy milyen anyagból készült?

szakajtó	*vas*
mozsár	*vászon*
kendő	*gyékény*
mángorló	*cserép*
tányér	*fa*

2. Egészítsd ki a mondatot!

A mozsár, a vasaló, a lábas és a lámpa, amit múzeumban láttam,

__ __ __ __ __ __ vasból készült.

3. Melyik állítás hamis? Húzd ki azt a tevékenységet, amelyiket nem a mozsárban csinálták!

A mozsárban lehántolták a magok héját.
A mozsárban megfőzték az ételt.
A mozsárban összetörték az olajos magvakat és így olajat kaptak.
A mozsárban vajat köpültek.
A mozsárban összetörték a gabonát és abból főzték a kását.
A mozsárban sütöttek kenyeret.
A mozsárban zúzták össze a fűszereket.

4. Szerinted mennyi vasaló van a múzeumban?

Kevesebb mint 50 *Több mint 100* *Csaknem 1000*

5. Ezeknek az öntöttvas tárgyaknak valamelyik fontos részük hiányzik, sajnos így nem lehet őket használni! Rajzold rá a hiányzó részeket!

6. Találd meg, melyik út vezet a mozsártörőtől a mozsárig! Karikázd be a számát!

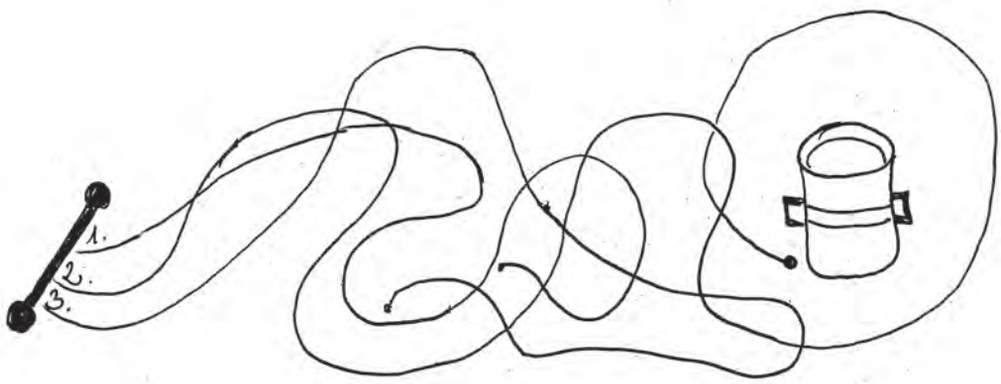

7. Mit főztek a mozsárban összetört kukoricából?

p__l__szk__

8. Húzd alá, melyik állítás a helyes?

A kiállításban látott vas tárgyakat...

öntötték. kézzel formázták. faragták.

9. Írd a kérdésekre adott válaszokat a rejtvény megfelelő sorába! A megfejtést a kiemelt oszlopban olvashatod!

1. Miből készült a mozsár?
2. Milyen öntöttvas tárggyal fűtöttek a házban?
3. Mivel törték össze a gabonát?
4. A házban hol főzték az ételt?
5. Miről kapta a nevét a lábas?
6. Hogy nevezzük másképpen a padot, amire a konyhában ültek?

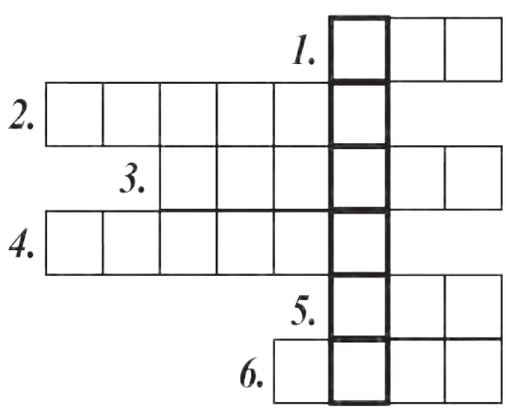

10. Rajzold le a megfejtést!

Tedd próbára a tudásodat! - tárgyak a múzeumban (felső tagozat)

1. A hajdúsámsoni kályhagyűjtemény első darabját a gyűjtő egy ház bontásakor a pusztulástól mentette meg. Mi a neve a hajdúsámsoni gyűjtőnek?

_____

2. A múzeumban található öntöttvas tárgyakat homokformába öntik. Vajon hány Celsius fokra kell hevíteni a vasat az öntéshez?

200 °C *1200 °C* *2200 °C*

3. Keresd meg a múzeumban az úgynevezett Bolyai-kályhát! Melyik hajdúsámsoni család tulajdonában volt?

_____

4. A történelmi Magyarország területén több jelentős kályhagyártó öntöde működött. A vízmelegítő kályha hol, melyikben készülhetett? Segít, hogy a múzeumban a kályhák a gyártóhelyük szerint vannak kiállítva.

_____

5. A kályhákat formájuk alapján több típusba lehet sorolni. A hengeres kályhák egyik típusa az oszlopkályha. A szögletes kályhák jellegzetes típusa pedig egy ruhatartó bútordarabról kapta a nevét. Vajon mi lehet a kályha típus neve?

_____

6. A kályhagyártó öntödéknek megvoltak a jellegzetes díszítményei. Kedvelt díszítő elem volt az állatok ábrázolása is. Keresd meg a „vadász" témájú kályhát! Milyen állatok vannak rajta?

_____

7. A kályhagyártás során keletkezett kimaradt felhevített vasból készültek az egyéb öntöttvas tárgyak. Több ilyen használati tárgyat is bemutat a múzeum. Nevezz meg hármat!

_____

8. Az öntöttvas vasalók között található egy igazán különleges darab, melyet egy jelentős magyar államférfi feje díszít, aki az 1848-as forradalom emblematikus alakja. Keresd meg és nevezd meg ki az!

_____

9. Gyönyörű öntöttvas lámpák láthatóak a múzeumban. Milyen anyagot kell a lámpába tölteni, hogy égjen?

_____

Ügyeskedj!

1. Készíts zászlót! Színezd és vágd ki a sablont, majd ragaszd hurkapálcára!

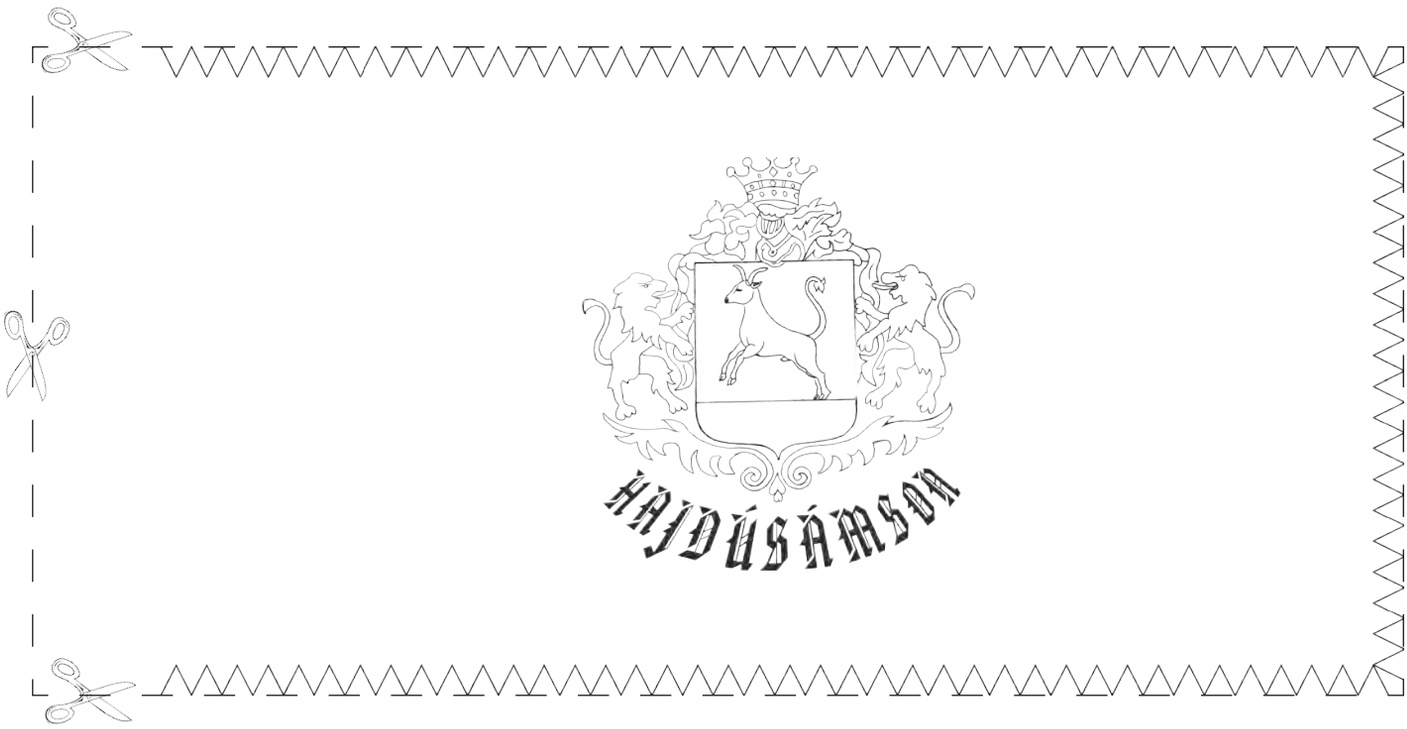

2. Készíts kis kályhát! Vágd ki a képet, ragaszd rá egy papírhengerre! Fekete kartonból kivágott korongokkal le is zárhatod az alját és a tetejét, hogy szebb legyen!

MÚZEUMI KINCSKERESŐ PROGRAM

HAJDÚSÁMSON 2014/15

MEGVALÓSÍTÓ:

PETŐFI SÁNDOR VÁROSI KÖNYVTÁR

KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS MUZEÁLIS INTÉZMÉNY

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

3.

A nagyságos fejedelem

A nagyságos fejedelem - 3. foglalkoztató füzet

Szöveg: Tóthné Szathmáry Irén, Csécseiné Mihályi Edina, Tarné Hajdú Judit
Képek: internet, Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Közművelődési és Muzeális Intézmény archívuma

Helytörténeti foglalkoztató füzetek
Segédanyag múzeumpedagógia foglalkozáshoz

Sorozat szerkesztő: Tarné Hajdú Judit
Nyomdai előkészítés: Vincze Tamás
Nyomdai munkák: Centerprint Nyomda, Debrecen

Készült a Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Közművelődési és Muzeális Intézményben, a TÁMOP 3.2.8.B-12/1-2012-0041 Múzeumi Kincskereső Program Hajdúsámsonban című projekt keretében.

Hajdúsámson
2015.

A nagyságos fejedelem

II. Rákóczi Ferenc
1676. március 27. - 1735. április 8.

Apja: *I. Rákóczi Ferenc, 1645-1676 (Élt 31 évet.)*
Anyja: *Zrínyi Ilona, 1643- 1703 (Élt 60 évet.)*
Nevelő apja: *Thököly Imre 1657-1705.*
Nagyapja: *apai: II. Rákóczi György, anyai: Zrínyi Péter*
Nagyanyja: *apai: Báthory Zsófia*
Nevelője: *Badinyi János*
Gondozója/kamarása: *Kőrösy György*

A kis Rákóczi gyermekkorát Sárospatak és Regéc várában töltötte. 6 éves volt, amikor anyja és Thököly Imre összeházasodott Munkácson 1682. július 15-én.

Édesanyja ekkor is maga nevelte, tőle örökölte hazafias szellemét.

Kőrösy György, Szabolcs megyei birtokos nemes volt a gondozója, felvigyázója, ez a talpig becsületes, hű lélek. Badinyi János pedig a nevelője. Ő tanította írni, olvasni és ő vezette be a hat éves gyermeket a latin nyelvbe.

7 évesen már megismerte a tábori életet, nevelőapja Thököly Imre vitte magával a harctérre. Szüksége volt rá a tekintélyének emelése okából. Ez a tette majdnem tragédiával végződött, csak a derék Kőrösynek köszönhető, hogy egy ízben a kis Ferkó az idő előtti hadi életnek áldozatául nem esett. Történt pedig ez 1683 őszén, midőn Bécs alól a török haderő egy török-tatár lovas csapattal bevágtatott Thököly cseklészi táborába. A kis Ferkó aludt a sátrában, s hű gondozójának csak annyi ideje volt, hogy ölbe kapja az alvó gyermeket és kirohanjon vele.

1683 szeptemberében Kőrösy Lévára vitte a kis Ferkót, ott várta őket az édesanyja. Onnan Zrínyi Ilona visszatért Munkácsra mind a két gyermekével.

1685 őszén Thökölynek Konstantinápolyba kellett mennie, s ekkor látták egymást utoljára.

10 éves volt, amikor Munkács várát lőtték a császáriak. A várban szorongva várták a segítséget Thököly Imre vezetésével, de az nem érkezett. Március 9-én teljes erővel megindult az ostrom a vár ellen. A császáriak arra számítottak, hogy egy asszony nem tudja megvédeni a várat, de Zrínyi Ilona büszke önérzettel ezt írta ekkor urának: „az asszonynépben emberükre találtak, senki sem engemet, sem két gyermekemet megijedt állapottal bizony soha nem látta." A várat 1687. január 17-én adták át a németeknek, egy hónap múlva útnak indultak Bécsbe. A császár Kolonicsot, a bécsi érseket bízta meg a gyerekek gyámságával. Kolonics elszakította anyjától a kis Rákóczit, nem is látták egymást soha többé, Juliannát pedig egy bécsi kolostorba záratta és apácának nevelték.

Kollonics a kis Rákóczit Csehországba vitte. Itt, Neuhaus kis városában egy jezsuita kollégiumban tanult. A jezsuita atyák azt a parancsot kapták, hogy ne szólítsák fejedelemnek, csak grófnak és olyan szellemben neveljék, hogy gyökeresen kiirtódjék lelkéből magyar volta. Történt ez azért, hogy az egész Rákóczi vagyon a jezsuitákra szálljon. 3 évig tanult természettudományt, számtant-mértant, csillagászatot, klasszikus írókat. Ezután Prágában tanult 2 évig.

A kis Rákóczi megjelenését a következőképpen olvashatjuk egy feljegyzésből: „A fejedelmi utód március 27-én tölté be 12-ik életét, de oly nagy és kifejlett termetű, hogy három-négy évvel idősebbnek látszik koránál. Magyarul beszél, és latinul úgyszólván tökéletesen. Arca pirossal vegyült barna, dúsgazdag gesztenyeszínű hajfürtjei hosszan omlanak le vállaira. Egész valójában nincs semmi középszerű, szava, magatartása, járása – mind méltóságteljesek, egy szóval: minden emlékeztet benne a fejedelemre, mindazonáltal kevélység nélkül."

Közben Zrínyi Ilona 1692 telén elhagyta Bécset, követte urát, Thökölyt a száműzetésbe. Itt éltek együtt Zrínyi Ilona haláláig úgy, hogy soha többé nem találkozhattak gyermekeikkel.

Rákóczi 17 évesen került vissza Bécsbe.

18 évesen megkapta a császártól a nagykorúságot, így átvette birtokait és azokkal szabadon rendelkezhetett. Sárospatakon újra látta Kőrösyt, Sátoraljaújhelyen Badinyit. Bécsben állandóan figyelemmel kísérték minden lépését.
1694. szeptember 26-án kötött házasságot Hessen-Rheinfelsi Sarolta Amáliával, Károly Hessen-Rheinfelsi fejedelem leányával. (Rákóczi Ferenc ekkor 18 éves volt, felesége pedig 16 éves.) Ezzel a házassággal atyafiságba került XIV. Lajos francia királlyal, a Habsburg-dinasztia ellenségével.

Sárospatakra költözött. Amerre csak járt, német katonaság volt, még az ő váraiban is. Mindenütt csak panaszt hallott a katonaság önkényeskedéseiről, a nép, a jobbágyok sanyarú helyzetéről.

1697 nyarán, mikor a fejedelem Szerencsre húzódott vissza feleségével, felkelés tört ki a Hegyalján. A szegény, istenadta nép nem bírta tovább a német katonák kegyetlenkedéseit, a rengeteg adót, az örökös zsarolást, a nyakán való élősködést – megmozdult. Vertek a kurucok mindenkit, aki kalapot viselt. (A császárhű emberek viseltek kalapot.) Rákóczi is viselt ez időben, de őt nem bántották, jószágait nem vitték el. A bécsi udvarban őt gyanúsították ezért a zendüléssel, így Bécsbe ment, hogy jelentse mi történt vele. A császár nem hitt szavának, Rákóczi visszatérve birtokaira igazán jól megismerte a nép helyzetét. Ettől kezdve már a magyar jobbágyok sorsa jobban érdekli, úgy látja, hogy nemes és paraszt egyaránt rabja a németnek.

1699-ben Lipót császár megkötötte a török szultánnal a karlócai békét. Ebben kimondták többek között Rákóczi ecsedi, ónodi és sárospataki várainak lerombolását. Próbálta megakadályozni, de nem sikerült.

Az 1700-1701-i telet Sárospatakon és Munkácson töltötte a Rákóczi család, Ferenc, a felesége és két fia. Most már több időt töltött itthon.

A császári hadbiztosok szörnyen sanyargatták a nemest, polgárt, parasztot egyaránt. Lefoglalták a földesurak birtokait, vámokat szedtek. Az adót országgyűlés nélkül, Bécsben vetették ki, amit nem csak a parasztokra, hanem a köznemességre, sőt a nagybirtokos nemességre is kiróttak. Semmiféle jogot, törvényt nem tartottak tiszteletben. Az alkotmányos szabadságnak vége volt. A magyar nemesek nem bíztak Rákóczi magyarságában. Csupán gróf Bercsényi Miklósnak volt más a véleménye. Ő volt a felső magyarországi megyék fő hadbiztosa, a vitás ügyek tisztázása volt a feladata. Eperjesen volt a székhelye. Itt ismerkedett meg Rákóczival és szövődött köztük halálig tartó barátság.

1700 őszén a francia király háborúra készült Lipót császár ellen a spanyol örökség, a spanyol trón miatt. Így nagyon is érdekében állt egy esetleges magyar felkelés.

Rákóczi levélben kért XIV. Lajos francia királytól segítséget. Julianna, a fejedelem nővére azonban levélben értesítette öccsét, hogy a küldöncöt, Longuevalt elfogták, aki egy levelet lenyelt, hogy ne tudják fogva tartói elolvasni. Ennek ellenére 1701. április 28-án a császári katonák feltörték sárosi kastélyuk hálószoba ajtaját és a fejedelmet az állapotos felesége mellől Eperjesre hurcolták. De hasonló sors várt Vay Ádámra és Szirmay báróra is. Gróf Bercsényi Miklós tudott csak Lengyelországba menekülni.

Rákóczit, Vay Ádámot és Szirmai grófot felségárulással megvádolták és a bécsújhelyi börtönbe zárták. Oda, ahonnan anyai nagyapját, Zrínyi Pétert a vérpadra hurcolták. Hétfőn végezték ki anyai nagyapját, hétfőn fogták el őt is, hétfőn vitték börtönbe: ezért megfogadta, hogy minden hétfőn böjtölni fog.

A foglyok felügyelője egy porosz tiszt, Lehmann százados volt. Ő és Rákóczi felesége segített Rákóczinak a szökésben. Rákóczi dragonyosnak öltözve, felesége segítségével szökött Lengyelországba, Brezánba. I. Lipót Habsburg császár vérdíjat tűzött ki a fejére. Lehmannt árulása miatt megöleti, felnégyelteti.

I. Lipót és XIV. Lajos francia király (spanyol) örökösödési háborúba kezdett, a magyar vitézek idegen földön harcoltak, a német zsoldosok Magyarországon garázdálkodtak, a népre még újabb és több adót vetettek ki.

Kis Albert és Esze Tamás (a talpasok vezére) toborozni kezdték a népet a németek ellen. 1703. áprilisában Papp Mihály és Bige László (2 elszegényedett nemes) megkeresték Rákóczit, baltát kértek és paraszt módra a kezükben hordozott botot kettéhasították. Onnan vették ki a küldetésükről szóló levelet, melyben kérték Rákóczit, hogy álljon a szabadságharc élére. A fejedelem kiáltványba adta a „Cum deo pro pátria et libertate!" („Istennel a hazáért és szabadságért!") feliratú zászlót. Két hónappal később Vereckénél átlépte a magyar határt és a felkelés élére állt. Ekkor 500 puskával és ugyanannyi bottal, baltával felfegyverkezett emberből állt a sereg, ami fogadta. „Teljesen hiányos fegyverzetű nép."

A kezdeti nehézségek után Rákóczi serege napról-napra növekedett, annál lelkesebben gyülekezett a paraszt nép, minél inkább megváltóját látta Rákócziban. Rövid időn belül 3000 főre szaporodtak, majd hozzájuk csatlakoztak Bocskay vitéz hajdúinak ivadékai is. Lassan ébredezni kezdett a köznemesség és a székelység. A gyülevész hadból lassan rendes sereg formálódik, előkelő nevű vezérek vezetik a csapatokat. A szabadságnak erős vágya miatt félistenként kezelik a kurucokat.

Rákóczi beszéde:

„- Emberek! – kezdi. – Kurucok! Katonáim! Elérkezett tehát a napja, hogy hitet tegyek előttetek édes hazánk iránti forró szeretetemről. Egyedül a képtelenül sanyargató német rontásra és édes hazánk meg a szegény nép nyomorúságának megváltására ragadtam fegyvert. Megesküdtem még májusban a zászlókra, melyeket küldtem néktek, hogy semminő bajban el nem hagyom a bennem bízókat. Ezt az esküt megismétlem most előttetek! Immár örökké egybeforraszt bennünket a kemény kapocs: az én esküm és a tiétek! Igaz ügyünket most már el nem hagyhatjuk többé! Most tehát szerető híveim, tüstént állítsatok őrséget, hogy meg ne ismétlődhessék a dolhai szomorú futás. Aztán pedig: édes hazánk és a szegény nép szabadságáért, előre!"

A nemeseket is csatlakozásra szólította fel. Rákóczi nevének csodás varázsa volt. 1705-ben, amikor vezérlő fejedelemmé választották a szécsényi gyűlésen, már 75.000 főre gyarapodott a fölkelő sereg (melynek nagy része parasztokból és jobbágyokból, Bocskai hajdúiból, lovasokból, zsoldosokból állt.) Neki magának külön testőrhada volt, még pedig ezer karabélyos és két ezred gyalogos. Az egyik gyalogezrednek kék, a másiknak vörös volt az egyenruhája. 1200 legényből állott ez is. Ezeket palotásoknak hívták. Német ezred, francia zászlóalj és százfőnyi krími tatárcsapat is volt.
A kuruc sereg két fő fegyvernemre, lovasságra és gyalogságra (talpasokra) tagolódott, de a tüzérségnek is nagy szerepe volt.

***Vezérek**: Bercsényi Miklós, Bottyán János, Ocskay László, Károlyi Sándor.*

1704-ben a nagyobb várak kivételével egész Magyarország Rákóczi kezébe került. Megindult Bottyán János vezetésével a dunántúli hadjárat. Több város felszabadult.

1705. szeptember szécsényi országgyűlés: Rákóczit vezérlő fejedelemmé választották (az egri püspök kezébe tette le az esküt). Felesküdött, hogy a haza szabadságát nem hagyja, sőt védi, oltalmazza; a törvényesen bevett három vallást tiszteletben tartja.
A magyar rendek főbb követelése:

- *állítsák vissza a szabad királyválasztás jogát,*
- *Erdély önállóságát.*

A gyűlés előtt (1704-ben) két nagy vereség érte a kurucokat Koroncónál és Nagyszombatnál.

A vereségek oka elsősorban a pénz hiánya volt. Rákóczi ezért (hadserege ellátására) saját rézpénzt veretett „pro libertate" (a szabadságért) felirattal. A kisebb a poltura, a nagyobb a libertás nevet kapta.
10 poltura = 1 libertás, 3 libertás = 1 tallér. Nem sokat ért, gyorsan elértéktelenedett, ezért csúfolták később kongónak.

1705. májusában I. Lipót meghalt, fia I. József lépett a helyébe. Ő sem ígért a magyaroknak semmi jót, ezért Rákóczi folytatta a harcot.

„Ne higgy, pajtás, a németnek,
Akármivel kecsegtetnek." - szólt az akkori kuruc nóta.

1707 májusában Rákóczi összehívta az ónodi országgyűlést, ahol a rendek kimondták az ország függetlenségét, a Habsburg-ház trónfosztását és hogy Magyarország élére, csak magyar király kerüljön. „Eb ura fakó, József császár nem királyunk!" - szól Bercsényi elhíresült mondása.

Mivel a külföldi támogatások kezdtek elapadni, veszélybe került a szabadságharc. A háború régen folyt. A pénz egyre kevesebbet ért és nem volt elég. Sokan fosztogattak az országban, a jobbágyok hazaszökdöstek. A nemesség is igyekezett otthon tartani a jobbágyokat a mezei munkákra. A nép nem tudta élelmezni a hadsereget ingyen. Az ónodi országgyűlés ezért két millió hadiadót vetett ki, amit a nemeseknek, elsősorban Rákóczi birtokainak arányában fizettek. Tömegesen szabadította fel jobbágyait.

1708-ban Trencsénnél a kurucok súlyos vereséget szenvedtek. Sokan árulók lettek. Az országban dögvész és pestis pusztított, Bottyán tábornok is meghalt. A hideg tél is akadályozta, nehezítette a harcokat. Esze Tamás meghalt, Béri Balogh Ádámot a császáriak elfogták és lefejezték.

1708-ban a sárospataki országgyűlésen elrendelik:
- *a háború folytatását,*
- *az összes nemes fogjon fegyvert,*
- *megállapították az egyes megyékre kivethető adót,*
- *leszámoltak az árulókkal (Bezerédit, Boka Ádámot, Ocskayt lefejezték).*

1710-ben Romhánynál döntő vereséget szenvedtek.

1711-ben Rákóczi Lengyelországba ment, hogy segítséget kérjen Nagy Péter orosz cártól, de ez is eredmény nélkül végződött. Felhatalmazta Károlyi Sándort, hogy folytassa az alkudozást a német császárral, I. Józseffel.

1711. április 30-án azonban Károlyi aláírta Pálffy Jánossal (a császári erők főparancsnokával) a szatmári békét, Rákóczi hozzájárulása nélkül.

1711. május 1-jén a majtényi mezőn a kuruc sereg letette a fegyvert.

Közkegyelemben részesültek azok, akik letették a fegyvert és hűségesküt tettek a császárnak. 151-en írták alá a békeszerződést, de Rákóczi Ferenc neve hiányzott.

A békeszerződés ugyanis:
- *nem biztosította az ország függetlenségét,*
- *megsemmisítette a felkelés eddigi vívmányait,*

- a becsület is ezt kívánta Rákóczitól. (A békeszerződés alapján megtarthatta volna birtokait, élete is megmarad, de a népnek tett ígéretét nem válthatta volna be.)
Lemondott a vagyonáról, birtokairól: „Itt hagyta a vagyont, kereste a nincsent."
Először Lengyelországba, Danzigba ment, majd Franciaországba menekült. Udvarnokait a szolgálat alól felmentette, csak annyit tartott maga mellett, amennyit el tudott tartani.

Amikor XIV. Lajos meghalt, innen is tovább kellett mennie. 1717-ben Marseille-ben hajóra szállt és Törökországba indult, Rodostóban élt élete végéig abban reménykedve, hogy viszontláthatja hazáját. A hívei visszatértek Magyarországra, mert így ők még kegyelemben részesültek. Leghűségesebb barátai maradtak csak vele, pl. Mikes Kelemen, Bercsényi Miklós. Egyhangúan telt az életük; mindenkitől megkövetelte a rendszerességet. Minden reggel misét hallgatott, rendszeresen sétált, olvasott, gyönyörű bútorokat faragott. Ebéd után lepihent, délután ismét tevékenykedett a szobájában, majd az esti mise után lefeküdt. 1735-ben betegeskedni kezdett, de erősen tartotta magát.

Az emigráció mindennapjait Mikes Kelemen (1690 - 1761) magyar író, műfordító főművéből, a Törökországi levelekből ismerjük. Mikes II. Rákóczi Ferenc íródeákja, kamarása volt, aki elkísérte a fejedelmet Lengyelországba, Franciaországba és Törökországba, haláláig kitartott mellette, illetve később emléke mellett is. A magyar irodalomban a rokokó mestereként, a magyar szépprózа megteremtőjeként tartják számon. Hozzá kapcsolódik „A rodostói kakukk" című történet is:

„A rodostói bujdosókat erősen kínozta a honvágy. Ébren is csak álmodoztak, gondolatban mindig Magyarországon jártak. A fejedelem abban is példát mutatott híveinek, hogy sohasem panaszkodott honvágyról. Nem keserítette őket a múlt emlegetésével. Egyszer mégis felsóhajtott:
- Csak még egyszer hallanék egy kis kakukkszót!
Meghallotta ezt a sóhajtást Mikes Kelemen, a fejedelem hűséges kísérője. Ha meghallotta, mindjárt azon kezdett töprengeni, hogyan szólaltassa meg a kakukkot a rodostói kertben. Nem sokáig töprengett, másnap reggel titokban kiosont a kertbe, ott egy fa alatt a fűbe lehasalt, tenyerét a szájához tette, és elkezdte a kakukk szavát utánozni. Meghallja Rákóczi fejedelem a rodostói kakukkszót, és igen elcsodálkozik rajta. Keresni kezdi a kertben, ugyan merre lehet a kakukkmadár? Ahogy keresi, ott látja hűséges íródeákját a fűben. Mindjárt tudta, hogy ő a rodostói kakukk. Könnyes szemmel megölelte hű emberét."

A fejedelem 1735. április 8-án halt meg Rodostóban, 59 évesen, csendesen, méltóságteljesen. Magyarország leggazdagabb földesura szegényen, vagyon nélkül hunyt el idegen földön: mindent feláldozva hazájáért. Koporsóját csak július 6-án helyezték el Konstantinápolyban az édesanyja mellé, hogy egymás mellett pihenjen a dicső anya és a dicső fiú pora. 1906-ban hamvaikat a kassai dómban helyezték végső nyugalomra. A fejedelem emléke örökre megmaradt a magyar nép lelkében.

Rákóczi fontosabb várai:
Sárospatak, Nyitra, Léva, Érsekújvár, Tokaj, Munkács, Nagysáros, Szerencs, Regéc.

Kuruc: A Habsburgok önkényuralma ellen szervezkedő bujdosók.

Labanc: Császári zsoldban harcoló katona. A szó eredete az osztrák hadseregben, és a bécsi udvarban divatos „labancos" parókára utal.

Egészítsd ki a fejedelem képzeletbeli önéletrajzát!

Borsiban láttam meg a napvilágot _____-ban. Édesapám _____ _____, 31 évesen meghalt, abban az évben, amikor én _____. Édesanyám _____ _____ hős lelkű, várvédő, dicső anya. Sokat szenvedett édesapám halála után. El kellett hagyjuk a _____ várat, és _____ várában húzódtunk meg. Testvéremmel, _____ _____-val hősiesen és szófogadóan védelmeztük a várat. Egy árulás miatt 1687-ben _____ Munkács várát és elszakítottak édesanyámtól és testvéremtől. Nevelőapámat, _____ _____ sem láttam soha többé. Jó nevelőm _____ és hű kamarásom _____ is el lett tőlem szakítva, majd _____ szerzetesek neveltek tovább. 18 éves korom után visszatértem magyarországi birtokaimra. Itt azt tapasztaltam, hogy a nép nem szereti a _____ embereket és mindenkit megtámadnak, aki _____ viselt. 1701-ben _____ francia királytól kértem segítséget, de elfogták a _____, engem pedig a _____ börtönbe zártak. _____ és _____ százados együtt kiszöktettek a börtönből. Feleségem lovat is hozott, így át tudtam szökni Lengyelországba. Lengyelországi tartózkodásom ideje alatt _____ _____ és _____ _____ felkeresett és egy _____ elrejtve hozták elém a nép kívánságát. Én _____ küldésével válaszoltam és 17__-ban megkezdődött a felkelés. Sok győzelem és vereség után a külső segítség elmaradt, támogatást nem kaptunk, ezért _____országba siettem segítségért. Megbíztam a harc folytatásával _____ _____-t, aki döntésemet semmibe véve 17__-ben a _____ mezőn leteszi a fegyvert. A békefeltételekkel nem értettem egyet, mert a népemnek _____ _____ nem tudtam betartani. Így arra kényszerültem, hogy _____ vonuljak. Először _____-ba, majd _____-ba, s végül _____-ba bujdostam el. Ott éltem hű embereimmel, _____ _____-nel, _____ _____-sal és néhány kurucommal. A honvágytól szenvedve _____-ig éltem _____ városában a törökök szeretetével, megbecsülésével körülvéve. Halálom után _____-ba szállíttatott hű levélíróm _____ _____ és a drága jó _____ mellé helyezték poraimat örök nyugalomra. Hosszú idő múlásával a hálás utókor _____-ban _____ városába szállíttatta a koporsóinkat és a Dómban helyezték azokat el.

Tedd próbára a tudásodat!

1. Mikor, és hol született II. Rákóczi Ferenc?

2. Melyik az a mai Magyarországon lévő vár, ahol a legtöbbet tartózkodott gyermekkorában?

3. Kik voltak a szülei?

4. Hány gyerek volt a családban, írd le a nevüket is!

5. Mikor vesztette el édesapját, I. Rákóczi Ferencet?

6. Ki volt a mostohaapja?

7. Ki volt a kis Ferkó „kamarása”, mi volt a feladata?

8. Ki volt a nevelője gyermekkorában, mi volt a feladata?

9. Hány évesen kezdte megismerni a katonaéletet a gyermek fejedelem?

10. A háborúban milyen tragédiától mentette meg a kis fejedelmet hű kamarása?

11. 1685 után a császáriak melyik várat hagyták a család tulajdonában?

12. A munkácsi vár feladása után hová kellett menjenek?

13. Az édesanyjuktól elszakított gyermekek nevelését kik vették át?

14. Hogyan akarták nevelni új nevelői a „kis Ferkót”, sikerült-e tervük?

15. Ezután találkozott-e még a szüleivel?

16. Kivel kötött házasságot 1694-ben?

17. Mi volt a szabadságharc jelmondata?

18. Borsi és Munkács települések ma mely országokban találhatók?

19. Ki és mikor kötötte meg a szatmári békét? Hol tették le a fegyvert a kurucok?

20. Hová vonult Rákóczi fejedelem a békeszerződés megkötése után?

21. Ki volt a „rodostói kakukk”?

22. Ki volt Bercsényi Miklós?

23. Mi volt a kurucok kedvelt hangszere?

24. Ki volt a „talpasok” vezére?

25. Mi volt a neve Rákóczi pénzének?

Nézz utána mit jelentenek az alábbi szavak!

1. kuruc
2. felségárulás
3. dragonyos
4. tarsoly
5. sujtás
6. labanc
7. vérpad
8. talpasok
9. vivát
10. lóding

TOTÓ

1. *Mikor kezdődött a szabadságharc?*

   1. 1703. *2. 1704.* *X. 1711.*

2. *Kivel határozta el Rákóczi Ferenc: „kard ki kard”?*

   1. Esze Tamás *2. Bercsényi Miklós* *X. Damjanich János*

3. *Ki segítette megszökni a bécsújhelyi börtönből?*

   1. a felesége és Lehmann *2. a lengyelek* *X. egy dragonyos*

4. *Mi volt Rákóczi zászlaján a felirat?*

   1. A hazáért és a szabadságért előre! *2. Istennel a hazáért és a népért.* *X. Istennel a hazáért és a szabadságért!*

5. *Kik voltak a talpasok?*

   1. a gyalogság *2. a mezítlábasok* *X. tüzérek*

6. *Milyen színű volt a gyalogezred ruhája?*

   1. piros-fehér-zöld *2. piros és kék* *X. kék és sárga*

7. *Hogy hívták Rákóczi testőrhadát?*

   1. huszárok *2. dragonyosok* *X. palotások*

8. *Mi a portula?*

   1. porta *2. aprópénz* *X. várbörtön*

9. *Milyen rendeletet hozott a fejedelem az adózásról?*

   1. A nemeseknek is kell adózni. *2. A parasztok és jobbágyok adózzanak.* *X. Eltörölte az adót.*

10. *Miért nevezetes az 1708-as trencséni csata?*

    1. A kurucok súlyos vereséget szenvedtek. *2. Hatalmas győzelmet arattak.* *X. A császáriak meghátráltak.*

11. *Kitől várt segítséget Rákóczi 1711-ben?*

    1. Lipót császár *2. Nagy Péter* *X. I. József*

12. *Mikor halt meg II. Rákóczi Ferenc?*

    1. 1735. ápr. 8. *2. 1735. márc. 27.* *X. 1735. ápr. 27.*

13. *Ki mellé temették halála után pár hónappal?*

    1. édesapja *2. dicső anyja* *X. hű katonája*

13+1. Hol helyezték végső nyugalomra őket 1906-ban?

1. Rodostóban *2. Borsiban* *X. Kassán*

Mit látsz a képeken? Végezz kutatómunkát és szerkessz képaláírásokat!

A képek alapján mesélj a Rákóczi családról!

Zrínyi Péter

Zrínyi Miklós hadvezér és költő

Báthory Zsófia

I. Rákóczi György

II. Rákóczi György

I. Rákóczi Ferenc

I. Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona esküvője

Zrínyi Ilona

Zrínyi Ilona és a kis Rákóczi

A képek alapján mesélj a Rákóczi életéről!

Zrínyi Ilona gyásza

Thököly Imre

I. Lipót

Rákóczi Julianna Borbála

II. Rákóczi Ferenc

Hessen Rheinfelsi Sarolta-Amália

Esze Tamás

gróf Bercsényi Miklós

Mikes Kelemen

A nagyságos fejedelem zászlója

Fecskefarkú zászló, az előlapon a magyar királyság lombkoronás címere látható Pro Libertate felirattal, hátlapján Rákóczi fejedelmi címere és a kibocsátás éve. A zászlólap a XVIII. század lovassági zászlóira jellemzően zöld, rajta a klasszikus lángnyelvdíszítés tulipán motívummá torzult. Mi volt a szabadságharc jelmondata?

Írd a képek mellé a Rákóczi halálához kapcsolódó városok neveit!

TOTÓ

II. Rákóczi Ferenc élete

1. *A felkelés _____-ban kezdődött.*

   1. 1703. *2. 1702.* *X. 1704*

2. *1704-ben II. Rákóczi Ferencet _____ fejedelmévé választották.*

   1. Tiszántúl *2. Lengyelország* *X. Erdély*

3. *1705-ben a _____országgyűlésen vezérlő fejedelemmé választották.*

   1. szécsényi *2. egri* *X. miskolci*

4. *1711-ben _____ _____ megkötötte a szatmári békét.*

   1. Mikes Kelemen *2. Bercsényi Miklós* *X. Károlyi Sándor*

5. *Rákóczi nem ismerte el a békét és _____ vonult.*

   1. haza *2. száműzetésbe* *X. kolostorba*

6. *Ki volt közülük kuruc vezér?*

   1. Bottyán János *2. Dózsa György* *X. Bocskai István*

7. *Ki volt Esze Tamás?*

   1. só árus *2. fuvarozó* *X. kőműves*

8. *Ki volt a rodostói kakukk?*

   1. Esze Tamás *2. Dózsa György* *X. Mikes Kelemen*

9. *Mi volt a Rákóczi pénzének a neve?*

   1. libertás *2. aranyforint* *X. pengő*

10. *Kikből állt a felkelők nagyobb része?*

    1. nemesekből *2. polgárokból* *X. parasztokból*

11. *Mi volt a kurucok kedvelt hangszere?*

    1. harsona *2. tárogató* *X. trombita*

12. *Mi történt a bevont pénzzel?*

    1. ágyút öntöttek *2. harangot öntöttek* *X. szobor lett*

13+1. Ki volt Bercsényi Miklós?

1. fegyverhordozója *2. barátja* *X. inasa*

Rákóczi hagyományok Hajdúsámsonban

Sámsonban a következő monda maradt fenn a fejedelemről: 1703. július 26-án a tiszántúli hadjárat során Sámson határában táborozott le seregével. Debrecen szenátoraival, majd másnap főbírájával találkozott a hadisarcot illetően. Katonái a táborozás alatt tüzet raktak és szalonnát sütöttek nyárson. Az egyik vitéz, akit Bényeinek hívtak, leszúrta nyársát a földbe, amelyből szép nagy nyárfa nőtt. A sámsoni emberek elnevezték Bényei nyárfának, Rákóczi fájának. Az évek, évtizedek alatt hatalmas fává terebélyesedett, s hűsítő árnyat nyújtott az arra járó embereknek. Sajnos villámcsapás érte és az 1970-es évek elején kipusztult.

1980-ban Mocsár Gábor A város és a fejedelem címmel regényt írt, melynek egyik fejezete A sámsoni találkozás. A történet Debrecen és a kurucok viszonyának, Dobozi István főbíró és II. Rákóczi Ferenc sámsoni táborban zajló fontos tárgyalásának állít emléket.

2004-ben az iskola falára Rákóczi emléktáblát helyeztek el, mely a fenti mondához kapcsolódó valós történelmi eseményre hívja fel a figyelmet, azaz hogy Rákóczi 1703. július 26-án valóban Sámson alá érkezett táborával. Ugyanitt egy fiatal nyárfa is lett ültetve, a Bényei nyárfa emlékére.

2013-ban a fa helyét megjelölték, a fa egy darabja bekerült a muzeális intézménybe, ahol tovább örökítik a hagyományt a felnövekvő generációknak.

1998-ban az első Rákóczi hét keretében volt az iskola névadó ünnepsége. (Előzményként meg kell említeni, hogy korábban is viselte e nevet évtizedekig az iskola úttörő csapata.) Az ünnepélyes műsort gazdagította a Rákóczi emlékkiállítás, szoboravatás, az önkormányzat ajándéka – az intézmény új zászlajának átadása és a II. Rákóczi Ferenc emléktársaság emlékzászlajának adományozása.

A névadó tiszteletére, születésének évfordulóján minden év márciusában Rákóczi hetet szerveznek. A heti projektben minden évben gazdag, színes programokkal várják a tanulókat. Az események szervezését, lebonyolítását a DÖK végzi.

Rendszeres programok:
- *sportvetélkedők,*
- *a Rákóczi kupa elnyerése,*
- *történelmi vetélkedő,*
- *képzőművészeti pályázat,*
- *ének, vers és prózamondó versenyek,*
- *nyitó és záró ünnepség.*

A nyitó ünnepség keretében megszólal a fejedelem kedvenc hangszere, a tárogató.

A tanulók színvonalas műsorral készülnek e jeles napra. Koszorúkat, virágokat helyeznek el az iskola és a város társadalmi szervezeteinek képviselői a fejedelem szobránál. A hét utolsó napján iskolagyűlés keretében kerülnek átadásra az oklevelek, jutalmak a versenyek győzteseinek.

„Rákóczi nyomában" címmel rendszeresen kirándulásokat is szerveznek az életútját bemutató helyszínekre. Jártak már a tanulók Borsiban, Vaján, Diósgyőrben, Ónodon, Szerencsen. Ilyenkor 10-15 busz sorakozik az iskola előtt és útra kelnek a diákok, hogy megismerjék a múlt örökségét.

2007-ben Rákóczi díjat alapítottak, amelynek átadására a Rákóczi hét nyitó ünnepségén kerül sor. A Rákóczi szobrot vagy plakettet olyan személyeknek ítéli oda az iskola vezetősége, akik nagyban hozzájárultak az intézmény hírnevének öregbítéséhez, a tanulók testi-lelki fejlődéséhez.

2010-ben egy újabb színfolttal gazdagodott a Rákóczi hét. Ekkor került sor az iskolai harang felszentelésére, amely Rákóczi harangja néven szólal meg minden nemes iskolai rendezvényen.

A sámsoni találkozás

A sámsoni találkozás megtalálható történelemmel foglalkozó könyvekben és egy regényben is. A témával foglalkozva érdemes külön választani a tényeket és az elképzelt dolgokat. Olvasd el a két idézetet, figyelve a fentiekre!

1. „Ezért érthető a szorongás, ami elfogta a város vezetőit, amikor július 26-án a fejedelem a várostól 12 km-re keletre, Sámson alatt a mezőben tábort ütött. A városból kiment elébe Komáromi György népszószóló és Papp Miklós szenátor, de a fejedelem csak Dobozi István főbíróval akart tárgyalni. Ezért másnap "közel lévén hozzánk a veszedelem, ha fejet nem hajtunk, a félelem mindenfelől szorongatván, kimegyen a bíró úr Sámson ba estve a táborra".
A város vezetői a szabadságharc végén, de még a békekötés után is évekig hivatkoztak arra, hogy „a hatalom által reménytelenül elnyomva, mivel a falak nélküli, megerősítetlen, az ellenség támadásának kitett várost nem tudtuk megvédelmezni", kénytelenségből hajtottak fejet. E napok története, Dobozi Istvánnak még a szabadságharc alatt írott leveleinek célzásai a kénytelenséget, a vonakodást, a jövő miatti aggodalmat árulják el!
A fejedelem és Dobozi egész éjjel folytatott beszélgetéséről nem tudunk semmit. Csupán a következő napok eseményeiből, Dobozi későbbi nyilatkozataiból és a szabadságharc utolsó éveiben írott folyamodásokból tudjuk rekonstruálni, hogy a fejedelem nemcsak követelt, hanem ígért is valamit a csatlakozás fejében a városnak. Így bizonyos, hogy felmentést ígért a katonai beszállásolás alól. Erre, ritka, rendkívüli eseteket kivéve, az egész szabadságharc alatt nem is került sor. Biztosan megígérte azt is, hogy a város népét közvetlen fegyverfogásra nem kényszeríti. Az ilyesféle követelést - mert azért felmerült néhányszor - éppen Rákóczi által tudta a város vezetősége megakadályozni.
Ennek ellenében azonban fegyvert, felszerelést, ruhát, élelmet, fuvart és talán – ez nem bizonyítható közvetlenül - jelentős mennyiségű pénzt is kellett adni a felkelés támogatására. Július 24-én a fejedelem prefektusa, Vajda Jakab már át is vette a tábori felszerelést, zászlókat, fegyvereket. A későbbi fejezetben részletesen is szólunk az első évbeli (1704 márciusáig) tett szolgáltatásokról. Esze Tamás, nyilván Szűcs Istvánnak egy jegyzetben közölt adatára támaszkodva azt véli, hogy a város 1703-ban 24 000 tallérral mint készpénzadóval váltotta meg magát a személyes felkeléstől. Sajnos a városi számadások 1703-ból nem maradtak meg, csupán a következő évből. Azokban valóban van két tétel "kegyelmes urunk első és második commissiójára" címen, összesen 13 649 Ft-tal, de ez aligha azonos a felkelés váltságával. Egyébiránt 1703. október másodikán Bercsényi Rozsnyó concíviseit is felmenti a személyes felkeléstől, csupán meghatározott számú szablyát, puskát és pisztolyt követelt szállítani. Az azonban bizonyos, hogy a fejedelem 1703-ban egy hátas- és hat, kocsiba való lovat kapott, teljes felszereléssel, aztán "tábori készületet". Mónai Pált is felruházta a város.'! Az élelem- és fuvarbeli szolgáltatások mennyisége 1703. július-1704. július között megállapítható; 10-12 ezer kenyeret, 200 köböl lisztet, 1200 köböl abrakot, 100 darab vágómarhát, 60 szekér szénát kellett különböző helyekre szállítani."

(Debrecen története 2. kötet. Szerk.: Rácz István Debrecen 1981.)

2. „Már alkonyodott, amikor a főbíró a sámsoni táborba ért. Komáromi Csipkés György beszámolójából tudta mire számíthat. Legszebb lován ült a főbíró: az almásderesen a büszke járásún. A Kondoros-ér mellett jött. Még láthatta, hogy a júliusi hőségtől kiszáradt, soványka vízfolyás mellé hogyan gyülekeztek a lovak s a táborbeliek. Sátrakat várt a főbíró - ha ez a tábor katonai, sátrak sorakoznak benne. Sátrakat azonban nemigen látott. Mennyien lehetnek? Szanaszét apró tüzek égtek. Messzire nem láthatott, mert, ahogy a Kondorostól eltért, a táj hullámozni kezdett. Innentől kezdve már fel a Tiszáig a Nyírség homokja, dombok, ligetek, kerek erdők, vizes tocsogók, rezgő nyárfák, derék tölgyesek, szikár akácosok tája következik. Vannak a városnak szemei, fülei, kiket illő módon a város kasszájából megfizetnek. Ezek a kiküldöttek már bejárták a két nap óta idetelepedett tábort, és beszámoltak a látottakról. A legfurcsábbnak azt találták, hogy ez a tábor valóban szabadon járható, senki sem kérdezi a jövevénytől, ki vagy, mit akarsz. Pontosan lerajzolták, hol van a fejedelem sátora - egy dombon, ahogy a Kondoros könyököt vet, attól keletre -, a sátor fölött piros zászló leng."

(Mocsár Gábor: A város és a fejedelem. Regény. Magvető, Budapest 1980.)

Kölcsönözd ki a regényt a városi könyvtárból, olvasd el „A sámsoni találkozás" című fejezetet és töltsd ki a következő oldalon található totót!

Totó: A sámsoni találkozás

1. *Hol táborozott le Rákóczi Ferenc 1703. július 26-án?*

1. Bánknál *2. Sámson alatt* *X. Debrecen mellett*

2. Hová vitte a hírt Toldi Pál jegyző, hogy közelednek Debrecenhez a kurucok?

1. Debrecenbe *2. Kassára* *X. Bécsbe*

3. Hová vitte a hírt Pósalaki János főnótárius?

1. Kassára *2. Bécsbe* *X. Pozsonyba*

4. Ki volt Bóné András és Gődény Pál?

1. labanc vezér *2. kuruc vezér* *X. császári hadvezér*

5. Ki ment ki első nap a táborba?

1. két szenátor *2. a főbíró* *X. egy szenátor*

6. Ki volt Dobozi István?

1. szenátor *2. jegyző* *X. főbíró*

7. Mit kell tenni, ha egy bundát ellepnek a bolhák?

1. ki kell dobni *2. el kell égetni* *X. el kell ásni, de a sarka lógjon ki a föld alól*

8. Mi történt Padra Mihály városszolgával július 23-án?

1. megsebesítették és kirabolták *2. megtámadták és meghalt* *X. elfogták és tömlöcbe zárták*

9. Miben lakott a fejedelem a sámsoni táborban?

1. kőházban *2. sátorban* *X. várban*

10. Min aludt Rákóczi Ferenc a táborban?

1. szalmán *2. földön* *X. dikón*

11. Ki volt Rákóczi felesége?

1. Hesseni Sarolta Amália *2. Ötvös Suska* *X. Zrínyi Ilona*

12. Mi volt Rákóczinak a legfontosabb?

1. a kurucok gazdagsága *2. Debrecen* *X. az ország szabadsága*

13. Dobozi István elmondása szerint, neki mi volt a legfontosabb?

1. Debrecen érdekei *2. a kurucok leverése* *X. a császár*

13+1 Mit tett Dobozi a fejedelemmel való tanácskozás után?

1. megtámadta a kurucokat *2. üzent a császárnak* *X. támogatta a fejedelem seregeit*

A Bényei nyárfa archív fotókon

A Bényei nyárfa története - Pajtás újság 1967.

KAPITÁNYOK FÖLDJÉN

lehetett bízni a csordákat. Megvédték a farkasoktól, medvéktől. Tízezer számra terelték a magyar szarvasmarhákat a nyugati piacokra. Az állandóan rájuk leselkedő veszedelem ellen gondosan felfegyverkeztek. A történelem lapjaira először a Dózsa vezette parasztfelkelésben írták fel nevüket. Ők voltak a parasztvezér legbátrabb vitézei. De Bocskai nevelte igazi katonává a hajdúkat. S 1606-ban ő telepítette le a harcosokat. Nemesi oklevéllel, földdel, szabadsággal jutalmazta hűséges embereit.

— Élnek-e még itt neves pásztorok?

Erika válasz helyett magához intette néhány kapitányát, akik kivezettek bennünket a határba, a két kilométernyi távolságra levő szövetkezeti karámokhoz. Idősebb juhásszal találkoztunk ott.

— Szerződést kötünk Tóth Gyuri bácsival.

— Milyen szerződést?

— Gyuri bácsi megismertet bennünket a régi pásztorélettel, mi pedig segítünk a legelőt megtisztítani.

A juhász elmondta, hogy nemrég egy farkast ugratott meg botjával. A román erdőkből kóborolt a vidékre. Az állatok körül ólálkodott a haramia, amikor meglátta.

Mi tanúként vettünk részt a szerződés aláírásánál. A pajtások hamarosan a papírra kanyarították nevüket, de Gyuri bácsi húzta, halasztotta az időt. Végül három keresztet rajzolt a nevek alá.

— Számolni tudok, de írni...

— Majd megtanítjuk — vágta rá az egyik kapitány, s ezt azonnal beírták a szerződésbe.

Elérkezett a búcsú ideje. Mielőtt elhagytuk volna Vámospércset, elénk állt a kapitányok kapitánya. Hat papírlapot s egy levelet nyújtott át.

— Felfedező útjuk emlékére linóleum metszetet készítettünk vörös selyemzászlós csapatunk névadójáról, Bocskai Istvánról. Minden hajdúváros úttörőinek küldünk egyet. A levelet azonban csak az utolsó faluban Nánáson bonthatják fel — mondta Erika titokzatos arccal.

A fejedelem megpihent Sámsonban

Hajdúsámson határában már kint várt a szekérfogat.

— Ezen az úton jött hajdan falunk névadója is, — köszöntött bennünket az egyik úttörőlány. Szavait elismerésnek szánta, hogy ilyen zord időben vállalkoztunk a nagy útra.

Úgy hírlik, hatalmas erejű volt ez a Sámson nevű ember. Az idősek mesélik, hogy amikor kivégzésre vitték, — mert a jobbágyok felszabadítását követelte, — megkérte kísérőit, engedjék hogy utoljára elbúcsúzhasson édesanyjától. Cseléből egy lakatlan épületbe vezette a martalócokat. Amikor becsukódott utánuk az ajtó, vállával kiütötte a ház tartóoszlopát. Őrzői közül többen meghaltak, de ő épségben maradt.

— Valamikor e környéket a betyárok is kedvelték. A falu déli részén hatalmas mocsarak terültek el. Az ingovány, amelynek ösvényeit csak a szegény legények ismerték, egészen

PILLANGÓ SZERETNÉK LENNI

— Gólya viszi a fiát.

A lányok meg akarták nevettetni barátnőjüket, aki karjukra támaszkodva lépdelt a hajdúsámsoni utcán.

— Pillangó szeretnék lenni — jelentette ki váratlanul Répási Julika.

— Egyszer én is annak álmodtam magam — mondta Piroska, az őrsvezető. Közben arra gondolt, bárcsak minél előbb meggyógyulna Julika. Miért nem játszhat egyformán minden gyerek?

— Szép erős szárnyaim volnának. Veletek mennék az erdőbe.

Elhallgatott. Tehetetlen lábát figyelte. Mindkettő sínben van. Évek óta. Az iskolába sem tudna eljárni, ha a pajtások nem gondoskodnának róla. A 260. számú II. Rákóczi Ferenc csapat Sirály őrsének tagjai felváltva hozzák, viszik.

— Félévkor valóban azt éreztem, hogy repülök a örömtől. Tudjátok, amikor megláttam az ellenőrzőkönyvet.

A két lány tekintete összevillant. Boldogan. Julika négyes rendű értesítőjében az egész őrs munkája benne volt.

„AZ MI FOGADÁSUNK URA S MEGTARTÓJA LEHESSÖNK"

(Részlet a hajdúkapitányok esküjéből)

Dandé Laci is félt, mint minden gyerek, aki a távoli tanyákra igyekezett a sötét dűlőutakon. Kísértetek jártak az eszében, meg farkasok, amelyekről rémmeséket mondtak az öregek. Ha egyedül igyekezett haza, megszaporázta lépteit, fütyült, énekelt. Senki sem szólta meg ezért a Hunyadi János őrs őrsvezetőjét Hajdúsámsonban. Hiszen a magány, a sötétség olyan félelmetes!

Egyik nap is hazafelé indult. Váratlanul érte a kérés: — Te Laci! Tudod, hogy beteg a szívem. Ha nagyon megijedek, rosszul leszek. Mostanában pedig néhányan engem rémisztgetnek útközben. Gyere már el velem a házunkig! Ha velem vagy, nem félek.

A kisfiú olyan kérően nézett rá, hogy nem tudott ellent mondani. Vele tartott. Napokon, heteken keresztül. Miután elváltak, sokkal hosszabb utat kellett egyedül megtennie haláig. De leküzdötte a félelmét. Másért kellett helytállnia, s ez bátorrá tette!

A HAJDÚKAPITÁNYOK FÖLDJÉN

a Becsali csárdáig, Pitkó Demeter kedvenc mulatóhelyéig húzodott — mesélte Pitkó Marika, akiről mindenki tudja, hogy a szegények pártfogójának, a híres betyár vezérnek a leszármazottja.

A hajdúsámsoni csapat úttörőmúzeuma bizonyítja, hogy a község ősi település. A hajdúk később jöttek ide, de II. Rákóczi Ferenc zászlaja alatt már a falu hajdúi is csatába indultak. A fejedelem személyesen is járt Sámsonban. A határban levő óriás nyárfa alatt pihent meg, amely még ma is él, csak a villám tépázta meg a koronáját.

A sámsoni hajdúkapitányok a főhadiszálláson nagyarányú kutatómunkáról adtak számot. A vörös zászló hőseinek útján mozgalomban a padlásokon elfekvő értékes néprajzi tárgyak felderítése mellett, mindenféle fém és papírhulladékot is összegyűjtenek. A pénzből táborozni mennek a nyáron. Pontosan felmérik azt is, milyen pályákat választhatnak a most végző nyolcadikosok. Krónikájuk, amelyben az őrsök nemes tetteit örökítették meg, vaskos kötetté duzzadt.

Másnap reggel korán indultunk tovább. Az idő most mutatta csak ki igazán a foga fehérjét. Mínusz húsz fokot jelzett a hőmérő. Négy ifjú kapitány kíséretében pokrócokba burkolózva ültünk a szekéren. Csak az orrunk látszott ki, a szabadon nyargalászó fagyos szél, mégis vörösre marta arcunkat. De csak mi, pestiek dideregtünk. Kísérőink vidáman dudorásztak.

— Megszoktuk az ilyen időt — nevetett Szabó Pista.

A szekér a guti erdőbe vezető útra fordult. A rengeteg kétoldalt egyre sűrűbb lett. A lombtalan törzsek, ágak közt mégis messzire elláttunk.

— Óz fut a hóban — kiáltott fel Tóth Edit.

A fehér „pázsiton" karcsú őz nyargalt, aztán még egy. Megfeledkeztünk a hidegről. Lázba hozott bennünket a pompás téli erdő, a „fegyver nélküli vadászat".

Kire büszkék Hajdúhadházán?

Hajdúhadházán néhány évtizede még úgy szántottak az emberek, hogy az eke után hátasló ballagott. Nyeregkápáján puska, pisztoly, szablya lógott. Ha a hajdúkapitány székhelyén felharsant a veszélyt jelző kürtszó, a szántó-vető nyeregbepattant, s vágtatott a küzdőtérre.

A csapat úttörői levelünk kézhezvétele után megszállták a falut, kifaggatták az idősebbeket. Elődeik a sebeslábú lovak csodálói voltak. Ők már inkább a technikát tisztelik. Úgy mutatták be Molnár Zolit, az ezermestert, mint egykor a próbát tett vitézeket. Zoli a legrégibb gramofont is meg tudja szólaltatni. Rádiót, házi telefonokat készít. Amikor a pajtások a termelőszövetkezetben segítettek, telefont szerelt fel, hogy a két különböző parcellában dolgozó úttörőbrigád értesíthesse egymást az elért eredményekről.

— Mi leszel, ha befejezed a nyolcadik osztályt?

— Rádiószerelő — felelte határozottan.

A hadházi gyerekek valamennyien velünk akartak jönni. Úgy megszállták a kocsit, hogy alig tudta a két ló megmozdítani. Kézszorítások, búcsú a kapitányoktól, aztán irány: HAJDÚBÖSZÖRMÉNY. Hát esküszöm, nem irigyeltük a régi hajdúkat, amikor zötyögve, rázkódva ismét az országúton haladtunk. A

Olyan volt Hajdúhadház a nagy hidegben, mint egy óriási jégpálya. A gyerekek korcsolyával mentek iskolába

Sillye Andrást ELŐÁLLÍTOTTUK

A csendőrtiszt az asztalt csapkodta dühében.

— Nem akarom többé ezt a nevet hallani. Úgy lássátok el a baját, hogy...

A bivalyerős legények tudták, mire gondol a főnökük. Dereszre húzni bárkit is, tilos volt, dehát ki lát az ablaktalan vallatószoba mélyére? S ráadásul a kommunisták keménykötésű emberek. Egy jajszó sem hagyja el szájukat.

Sillye András is összeszorított fogakkal fúrte a meztelen lábán csattogó botütéseket. Százötvenszer verték meg a csendőrök, hogy eltérítsék meggyőződésétől. De ő az utolsó hajdúkapitány leszármazottja, az illegális kommunista párt tagja, minden megpróbáltatást vállalva szervezi a bőszörményi tizenkilenceseket, szelléreket az elnyomás elleni harcra.

Összeroncsolt lábbal vonszolták ki az udvarra.

— Mi a baj? Fáj a lábunk? Legalább egy darabig nem lesz kedved lázító röplapokat ragasztani még a csendőrség falára is — hajolt föléje a tiszt.

— A párt gondoskodni fog róla, hogy elromoljon a parancsnok úr kedve. Engem összevertek, de a plakát újra ott lesz, mire felkel a nap.

— A botok mellett kötelet is tartogatok számotokra. Ha rajtakaplak...

A csendőrparancsnok félt, hogy nevetségessé válik. Megszigorította az őrséget. Titokban kopóval figyeltette a megkínzott kommunista házát. „Egy pillanatra sem szabad szem elől tévesztení a bejáratot" — szólt az utasítás.

Az utcán sétálgató, hízásnak induló férfi elégedetten nézte óráját. Virradt és Sillye András az udvaron se látta. Ijedten rezzent össze. A csendőrparancsnok állt meg előtte.

— A röpcédula..., a röpcédulát a falon találtuk ma is.

— Pedig a házat csak egy asszony hagyta el — hebegte a kopó.

— Barom! — szisszegte a tiszt.

A csendőrparancsnok a kopó kíséretében berontott a szembenlevő házba. Lakója az ágyon feküdt. Lábai kilátszottak a takaró alól. Vizes ruhába voltak bugyolálva.

— Látja parancsnok úr? Így senki sem megy plakátot ragasztani.

A tiszt ölni tudott volna tekintetével, de nem válaszolt. Sarkonfordult.

Alig távoztak a csendőrök, egy cigányasszony lépett ki a ház kapuján. Amikor nekivágott az utcának, kissé bicegett. Senkisem sejtette, hogy Sillye András rejtőzik az öltönyében.

Névadó ünnepség az iskolában - Sámsoni Hírlap 1998.

4 SÁMSONI HÍRLAP '98/4

Hírek az iskolából

II. Rákóczi Ferenc emlékkiállítás

Március 30-án II. Rákóczi Ferenc Emlékkiállítás nyílt a fejedelem életéről, az általa vezetett szabadságharcról. A kiállítás anyagát a Déri Múzeum bocsátotta az iskola rendelkezésére, de voltak magángyűjteményből származó darabok is. A kiállítási anyagot a Déri Múzeum munkatársai készítették el és az az iskola tulajdonában maradt.

Dr. Andó Lászlóné iskolaigazgató köszöntő szavai után, a kiállítást Dr. Módi György történetkutató nyitotta meg. Ünnepi beszédében szólt fejedelem életéről, az általa vezetett szabadságharcról, rámutatva több olyan tényezőre, aminek a történetírás eddig nem szentelt figyelmet. Utalt a helyi vonatkozásokra, a fejedelem sámsoni táborozására is 1703. július 26-án, kiemelve, hogy az a beszélgetés, amelyet ekkor Rákóczi Dobozi István debreceni főbíróval folytatott történelmi jelentőségű volt.

A megnyitót követően Dr. Szamosújvári Sándor nyugalmazott vezetőtanár, szakfelügyelő mutatta be röviden a 45 éve működő II. Rákóczi Ferenc Honismereti és Műemlékvédő szakkört, amelynek emlékei szintén szerepeltek a kiállítási anyagok között.

Tarné Hajdú Judit

Névadó ünnepség szoboravatással

II. Rákóczi Ferenc nevét vette fel április 3-án a hajdúsámsoni általános iskola.

A záróünnepséget egy hetes rendezvénysorozat előzte meg, melyen az iskola tanulói összemérhették tudásukat és ügyességüket.

II. Rákóczi Ferenc születésének 322. évfordulójára emlékezve történelmi vetélkedő, rajzverseny, népdalverseny színesítette a diákok életét. A rendezvénysorozat záró mozzanataként szoboravató és zászlóátadási ünnepségre került sor.

A Kurucz Imre által készített, II. Rákóczi Ferencet ábrázoló mellszobor avatásának a helyszíne az általános iskola központi épülete volt. Az avató beszédet Hajdú Jenő, a II. Rákóczi Ferenc Emléktársaság elnöke mondta, aki a fejedelem szülőhelyéről, a szlovákiai Borsiból érkezett hozzánk.

Ezek után került sor a névadó ünnepségre, melyet Hamza Gábor polgármester nyitott meg. Hangsúlyozta, hogy az általános iskola milyen régóta vár már erre a pillanatra, mekkora öröm ez mindenki számára, és megígérte a nevelő-testület, a tanulók és Hajdúsámson lakosainak a nevében is, hogy igyekezni fognak úgy viselkedni és dolgozni, hogy méltóak legyenek és maradjanak az egyik leghíresebb magyar fejedelem nevéhez.

A II. Rákóczi Ferenc Emléktársaság zászlóját és a szabadság lángját Hajdú Jenő adta át a diákok képviselőinek. Mindezek után néhány szóval végigkísérte és méltatta II. Rákóczi Ferenc életútját születésétől a haláláig, kiemelve legjelentősebb cselekedeteit, jellemének legfőbb vonásait.

Békesség, szeretet, a magyarság megtartása és a magyarok összetartása minden körülmények között - ezeket hagyta a társaság elnöke az általános iskolának legfontosabb célkitűzésül, így maradva hűnek a fejedelem szellemi örökségéhez.

Ezután a helyi önkormányzat is adományozott egy iskolazászlót a diákságnak.

Mindezekért köszönetet mondott dr. Andó Lászlóné iskolaigazgató, kiemelve azt, hogy ettől a naptól kezdve hagyományuk lesz, hogy minden iskolai ünnepséget zászlófelvonással kezdenek majd, a zászlók bevonulása alatt pedig a Rákóczi-induló lesz hallható.

Mindezek mellett az iskolaigazgató asszony emlékplaketteket és okleveleket adott át azoknak, akik a legtöbbet fáradoztak annak érdekében, hogy az általános iskola felvehesse a II. Rákóczi Ferenc nevet.

Ezzel azonban még nem értek véget a feladatok, hiszen az iskola nevelő-testülete, diákjai és a helyi önkormányzat bíznak abban, hogy a most felavatott szobor nemsokára valóban méltó helyére, egy szép, új általános iskolába kerül át, melynek tervrajza már el is készült. Az eddig elért eredmények után az iskola újult erővel és lendülettel fog bele az építkezésbe.

Markovics Zita

Emléktábla avatás - Sámsoni Hírlap 2004.

Sámsoni Hírlap

Hajdúsámson Város Önkormányzatának lapja

X. évfolyam • 2004. november Megjelenik havonta

II. Rákóczi Ferencre emlékeztünk

A tavaly elkezdődött Rákóczi szabadságharc 300. Évfordulójára szervezett emlékünnepek megemlékezése során Hajdúsámson város II. Rákóczi Ferenchez fűződő kapcsolatának emlékéül a II. Rákóczi Ferenc Általános és Alapfokú Művészeti Iskola falára emléktáblát helyezett el.

Az ünnepségen Hamza Gábor polgármester úr köszöntötte a megjelenteket s mondta el ünnepi beszédét. Az emléktáblát Dr. Szabadi István, a debreceni Református Kollégium Levéltárának igazgatója avatta fel. Az emléktábla domborművét E. Lakatos Aranka szobrászművész, a márványlapot Horváth János műkőkészítő mester készítette. Az emléktábla elkészítését támogatta a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Nemzeti Évfordulók Titkársága.

Az emléktáblát az iskola tanulói lepleztek le, majd koszorút helyeztek el a város vezetői, Hamza Gábor polgármester úr, Bagolyné Szűcs Mariann jegyző. A II. Rákóczi Ferenc Általános és Alapfokú Művészeti Iskola nevében Oroszné Győri Magdolna, Sándorné Sas Ildikó és László Vilmos igazgatóhelyettesek helyeztek el koszorút. A Diákönkormányzat nevében Csontosné Ozsváth Éva, Maszlagné Kulcsár Zita pedagógusok, Bonyhádi Bernadett és Hermann Ákos tanulók helyezték el a megemlékezés virágait.

Hajdúsámsonban évszázadokig megőrizte a közösségi emlékezet azt a történetet, mely az úgynevezett Bényei-nyárfához kapcsolódott. E szerint, amikor II. Rákóczi Ferenc a község mellett táborozott, egy Bényei nevű vitéz leszúrta szalonnasütő nyársát, mely hatalmas fává nőtt. A szájról-szájra terjedő hagyomány történeti alapja a legutóbbi időkig nem volt ismert. Csak az 1990-es évek végén elkezdődött helytörténeti kutatások révén tudjuk, hogy a fejedelem valóban itt táborozott 1703. július 26. és 29. között. A tábor fontos tárgyalások helyszíne volt, hiszen a stratégiailag fontos, szomszédos Debrecen város vezetőit hívatta oda II. Rákóczi Ferenc.

Az emlékünnepség keretében a közelmúltban kipusztult egykori nyárfa emlékére fát ültettünk és mellé emléktáblát helyeztünk, mely szövegesen is felidézi a táborozás időpontját. A műsorban ünnepi beszéd, ének, szavalat és a tárogató hangja segítségével idéztük fel az eseményeket.

Hamza Gábor polgármester úr emlékfát ültet.
(Fotó: Törőcsik László)

Tarné Hajdú Judit

• Választási tudnivalók
• Beruházás
• Október 23.
• Kertészet
• Közélet
• Szépségtanácsok
• Paragrafus
• Állategészségügy

Emlékhely kialakítása - Sámsoni Hírlap 2013.

KÖZÖSSÉG SÁMSONI HÍRLAP 2013. 5. szám

Emlékhely a Bényei nyárfának

2013. július 26-án kerékpártúrát és megemlékezést tartottunk azzal a céllal, hogy emléket állítsunk egyik legfontosabb helytörténeti büszkeségünknek a Bényei nyárfának.

Évszázadokon keresztül őrizték ezt a legendát az itt lakók, ezért szeretnénk, ha az újabb generációk is tovább vinnék azt.

A történet hátterében a valós történelmi esemény áll, hogy 1703. július 26-án II. Rákóczi Ferenc Sámson alá érkezett táborával, ahol nagyon fontos tárgyalást folytatott a debreceni főbíróval. Ehhez csatolta a néphagyomány azt, hogy egy Bényei nevű vitéz nyársából nőtt ki a fa. Vezendi Csaba helyi lakos jóvoltából a múzeumba került a fa egy darabja, melyet a család évtizedeken át megőrzött.

A jeles dátum „kőbe van vésve" az iskola Kossuth utcai oldalán található emléktáblán, melyet a jelenlévők megkoszorúztak.

A résztvevők emlékhelyet állítottak a Bényei nyárfa egykori helyén, a Hadházi úton. Piroska János helyi lakos kuruc öltözettel, történelmi előadással és fegyverbemutatóval tette érdekesebbé a programot.

A Bényei nyárfa darabjai a helytörténeti gyűjteményben

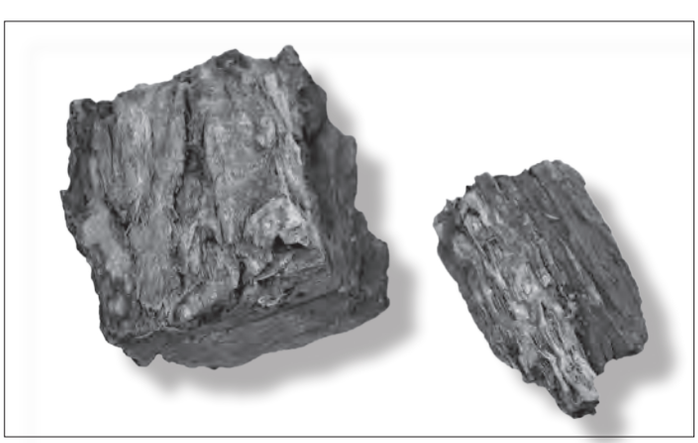

2013-ban egy helyi lakos, Vezendi Csaba felajánlásának köszönhetően, a fa egy darabja bekerült a muzeális intézménybe, ahol tovább örökítik a hagyományt a felnövekvő generációknak.

MÚZEUMI KINCSKERESŐ PROGRAM

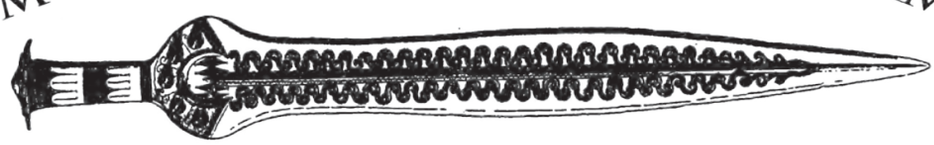

HAJDÚSÁMSON 2014/15

MEGVALÓSÍTÓ:

PETŐFI SÁNDOR VÁROSI KÖNYVTÁR

KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS MUZEÁLIS INTÉZMÉNY

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

4.

Egy család évszázadai

Egy család évszázadai - 4. foglalkoztató füzet

Szöveg: Tóthné Szathmáry Irén, Tarné Hajdú Judit
Képek: magánarchívum, internet

Helytörténeti foglalkoztató füzetek
Segédanyag múzeumpedagógia foglalkozáshoz

Sorozat szerkesztő: Tarné Hajdú Judit
Nyomdai előkészítés: Vincze Tamás
Nyomdai munkák: Centerprint Nyomda, Debrecen

Készült a Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Közművelődési és Muzeális Intézményben, a TÁMOP 3.2.8.B-12/1-2012-0041 Múzeumi Kincskereső Program Hajdúsámsonban című projekt keretében.

Hajdúsámson
2015.

Előszó

Helytörténeti sorozatunk 4. füzetében a Budaházy család Hajdúsámsonban élő leszármazottai, Szathmáry József és Irén kutatásait szeretnénk közre adni. A témában 2000-ben Családi krónika jelent meg részletes leszármazási táblákkal. Jelen kiadványban ennél rövidebben mutatjuk be a család történetét, kiemelve a sámsoni vonatkozásokat. A fényképes mellékletben közzé teszünk családi fotókat, bemutatjuk a család egyházi adományit, a kegyeleti sírkertet, az egykori lakóházakat, a családi címereket, a családi találkozók fényképeket. A téma megismerését segítik továbbé újságcikkek és a család birtokait ábrázoló térképek is. Célunk, hogy a bemutatott módszerekkel, egy család évszázadain keresztül a tanulók kedvet kapjanak saját családjuk történetének felkutatásához, aminek elkezdéséhez segédleteket adunk a füzet utolsó lapjain.

„Kire ütött ez a gyerek?" - A családfáról

(Forrás: THE, tudománynépszerűsítő portál; szerző: Rancz Imola)

„Kire ütött ez a gyerek?" Janikovszky Éva címadó kérdése gyakran felmerül a szüleinkben és néha bennünk is. Honnan, kitől örököltük ezt vagy azt a pozitív vagy éppen negatív tulajdonságunkat? Talán apukánktól, anyukánktól vagy nagyapától, vagy éppen az ő nagyapjától? De ki is volt ő? Tényleg kiktől származunk? Erre a kérdésre találhatjuk meg a választ, ha belemélyedünk a családfakutatásba.

A családfakutatás a genealógia, eredet- vagy származástan tudományának része. (...)Ez a cikk abban is segítséget kíván nyújtani, hogy a kutató maga is el tudja készíteni saját családfáját, akár mint különleges karácsonyi ajándékot, melynek minden családtag örül.

A családfakutatás leggyakrabban az őstábla elkészítését jelenti, vagyis fentről lefelé, időben visszafelé halad. A kutatást érdemes a szájhagyomány útján terjedő információk begyűjtésével és rendszerezésével kezdeni. A nagymama vagy nagypapa történetei sok hasznos adattal segíthetik a munkát. Első körben a legoptimálisabb, ha csupán a felmenőink neveit, felekezetüket, születési idejüket, helyüket, házasságkötési évüket vagy haláluk dátumát jegyezzük le. Ezen adatok ismeretében már elkezdhetjük a kutatást. Biztosan nem bonyolódunk bele a családfa elkészítésébe, ha először csupán az egyenes ági leszármazottakat kutatjuk fel. Vagyis a testvéreket nem jegyezzük fel, csupán a szülőket, azoknak szüleit és így tovább. Kezdetnek tehát az otthon föllelhető adatokat kell begyűjteni, ha a szülők, nagyszülők elmeséléséből a szükséges adatokhoz nem jutunk hozzá, akkor irány a családi irattár vagy a padlás. Írott forrásként szolgálhatnak a különböző képeslapok, anyakönyvi kivonatok, gyászjelentések, gyakran a családi Bibliában, énekeskönyvek végén feltüntetett családi események, születések, halálozási dátumok.

További adatokkal szolgálnak a funerális emlékek, vagyis a sírfeliratok. A halottak napi temetői látogatások alkalmával az ősök neveit és adatait felírva a kutatást nagyban megkönnyíthetjük. A legideálisabb, ha az otthoni kutakodás végén el tudunk jutni az 1895-ös évig. Ekkor vezették ugyanis be az állami anyakönyvvezetést, ez előtt a dátum előtt pedig az egyházi anyakönyvekben őriztek meg minden adatot. (...) Az állami anyakönyvezés 1895. október 1. óta van érvényben. Ezek szabadon kutathatóak a 90-60-30-as szabályt szem előtt tartva; vagyis csak a 90 évnél régebbi születések, 60 évnél régebbi házasságok és 30 évnél régebbi halálozások adatait lehet megtekinteni, ha a kutató és a kutatni kívánt személy között nem mutatható ki közeli rokoni kapcsolat.

Mind az egyházi, mind az állami anyakönyvekben való kutatás során a következő metódust érdemes követni. Az ismert születési dátumot meg lehet találni vagy az időrend alapján, vagy az anyakönyv hátulján található betűrendes index segítségével. Főként az egyházi anyakönyvek esetében, mivel a bejegyzés bemondás alapján történt, a keresztnevek nem mindig pontosak. A családnevek kezdőbetűje esetén pedig a P betűs neveket a B vagy D-nél, a korabeli helyesírási szabályok miatt a C-t a K-nál találhatjuk meg. A név és a pontos dátum kiírása után a szülők neve és gyakran foglalkozása is szerepel a bejegyzésben. Ahogy az időben egyre távolabb haladunk, ezek a bejegyzések egyre kevesebb információt tartalmaznak. Abban az esetben, ha csupán az anya neve szerepel, a gyermek törvénytelen volt. Gyakran viszont, ha később összeházasodtak a szülők, azt a gyerek születéséhez utólag felvezetik, így nem csupán az anya, hanem az apa ágán is folytathatjuk a keresését.

A törvényes kapcsolatból született gyermek szüleinek házassága, ha azt pontosan nem tudjuk, akkor a születés előtt 0,5-25 évre tehető. A legtöbb anyakönyv jól olvasható és az 1800-as évekkel bezárólag táblázatszerű, így csupán első hangzásra rémisztő az átnézendő anyag mennyisége. A nehézséget az jelenti, ha az adott településen nem találjuk a szülők házasságát, ilyenkor 30 km-es körzetben érdemes átnézni a települések házassági anyakönyveit. Ez a munka megéri, mert ha megtaláltuk a házassági bejegyzést, abban általában a felek életkora is szerepel, amit +/- 5 év ráhagyással kell kezelnünk. Ezzel már két újabb születési adathoz jutunk, amiből a fenti metódussal tovább haladhatunk. Ha több hasonló nevű szülött is van ugyanabban az évben, akkor érdemes átlapozni a halotti anyakönyveket, ha ugyanis egyik közülük gyermekként meghalt, akkor kizárható, mint ősünk. Ezzel a módszerrel akár az 1700-as évek közepéig is vissza tudjuk vezetni családfánkat, de a reformkorig biztosan. Közben persze nem árt egy kis latin vagy német tudás, de a főbb kifejezések az interneten és a szakkönyvekben megtalálhatóak. Szerencsés esetben pedig megjelenik egy nemesi ős, akinek családfáját már feldolgozták, így csupán az interneten vagy a könyvtárban kell megkeresni az adott forrást.

A családfa elkészítése során előfordulhat olyan eset, hogy a mai országhatárokon túlra terjed ki a kutatás. A legtöbb esetben így is folytatható a munka, ha kellően elszántak vagyunk. Az erdélyi kutatómunka azonban szinte lehetetlen, hiszen a legtöbb anyakönyvet az 1900-as évek elején, közepén a hatóságok elégették, hogy elejét vegyék a későbbi területi vitáknak. Ebben az esetben csupán a nemesi levelek és különböző összeírások között folytathatjuk a keresést.

A kutatás eredményességéből adódó adatok rendszerezésére nagyon sokféle program áll rendelkezésünkre. Személy szerint én a GenoPro nevű programot használom, mely az Internetről letölthető. Ezzel áttekinthetően rögzíthetjük az adatokat, míg a kutatás végére nem érünk. Végezetül egy díszített családfát készíthetünk vagy készíttethetünk, akár a fellelt családi címerrel együtt. Az izgalmas munka meghozza gyümölcsét, mert nem csupán jelenlegi, hanem eljövendő családunknak is örömet okozunk azzal, hogy eléje tárjuk közös múltunkat.

A budaházi és veskóczi Budaházy család története

Családtörténet dióhéjban

A családról Barna Mihály „Magyarország nemes családjainak genealógiája című gyűjteménye után tudjuk, hogy Budától, illetve ennek leányától, férjezett Iyvánnétól származik. Ez állítás igazolására szolgál egy, az 1830. évben keletkezett, a leleszi káptalan levéltárában, n.o.=45 alatt megőrzött okmány, amely szerint, Jakab és János a Leukes (Lökös) fiai, úgy Weschouzi (veskóczi) János, a Balázs fia, nem-különben András és János a Budaházy, vagy más névvel Keresztóvczi Pál fiai mindnyájan nemes emberek. Több nemes tanukkal bizonyítják, hogy ők Buda leányától, férjezett Iyvánnétól származnak."

Ezek szerint a Budaházy család ősi fészkei Budaháza, Kereszthócz, Veskócz mind Ung megyében vannak. A család még Vitéz néven is neveztetett egészen a múlt század elejéig – Kőrösi Csoma szerint pedig tót nyelven Vitéz Keresztócznak íratik, Kerész falu pedig tótul jelenleg is Keresztócz.

A család ősi, öröklött birtokairól Keresztóczi Buda, Budaházi Buda és Veskóczi nevezeten is íratott. Végre a budaházi és veskóczi Budaházy elnevezések a későbbi századok korában nyert új adományozások által az egész családra nézve jogszerűen érvényesek voltak.

A Budaházy nemzetség „Nagy Iván: Magyarország családjai" című munkája szerint el van terjedve: Bihar-, Hajdú-, Szabolcs-, Szatmár-, Szepes-, Ung-, Bereg-, és Zemplén-megyékben, úgy Ugocsa-, Borsod-, Heves-megyékben is. A család általában evangélikus/református vallású.

A Budaházy nemzetség 23 különböző családi ágat alkotott. A „Sámsoni ág" is jelentős létszámú, s a ma élő leszármazottak kutatásaikkal gondoskodnak a múlt elevenen tartásáról.

Adatok a Sámsoni ág történetéhez

1649. *május 7-én II. Rákóczi György, aki ekkor Sámson leghatalmasabb közbirtokosa, erdélyi fejedelem elrendelte, hogy Sámsonban a templom mellett lelkészlakást is építsenek, mivel a lelkész eddig egy jobbágy-*

házban lakott. (id. Rákóczi György unokájának a leánya Kékedi Zsófia. Ez a Rákóczi unoka felesége lett Budaházy (VII.) Istvánnak, így a Budaházy nemzetség szoros kapcsolatban állt a nagyságos fejedelemmel is.)
1750-es évektől 1880-ig *a Budaházy-család támogatta a községi iskoláztatás ügyét. Az akkori debreceni kisprépost a hívek számát figyelembe véve, vagyonát a sámsoni híveknek hagyományozta. Ebből vásárolták meg Budaházy Ferenctől a 397 négyszögöl telket iskola és kápolna számára. (Ez az épület ma a katolikus templom, és szolgálati lakrész.)*
1793. *Megkezdődik a szőlőskertek telepítése.*
Az 1848-as *márciusi forradalom idején, július 17-én szervezték meg a három nemzetőr csapatot 82, 83, és 78 fővel. A tisztek mindnyájan nemesek voltak: Budaházy Zsigmond kapitány, Bige Márton főhadnagy, Budaházy Lajos alhadnagy, Hamar Mihály alhadnagy.*
Az 1840-es évek végén *Budaházy (III.) Imre földbirtokos szeszgyárat üzemeltet a faluban. Kiváló egyéniség, a református egyház főgondnoka. 1826. január 19-én, mint főkurátor szerepel és 1859-ig, haláláig tölti be ezt a tisztet.*
1874. *A martinkai szőlőskertet Budaházy Lajos (1. kép), Pál és Sándor birtokán telepítik. Budaházy Lajosné (2. kép) és Kultsár Istvánné osztanak parcellákat, ez lesz a Kultsár-kert. Később egyesül a Kultsár-Medgyes-Budaházy kert és közösen a Sámsonkert nevet veszik fel.*
1887. *szeptember 4-én került Hajdúsámsonba a Debreceni Református Kollégiumból Szöőr Antal, aki községünk első és leghíresebb iskolaigazgatója volt. Budaházy Gyula Anna nevű lányának férjeként kapcsolódik a családhoz. 1927-ig folytatta sokoldalú tevékenységét, s az emlékére állított zászlótartó emelvény az iskola melletti parkban található.*

Irodalmi életről *is gondoskodtak a nemesi családok, 1870-ben Olvasókör alakult. 1874 végén újjáalakult Olvasóegylet néven, melynek a zenebarát Budaházy Gyula volt az elnöke. Budaházy Béla (3. kép) nevéhez fűződik a Budaházy család nemzedékrendjének összeállítása és a község történetének kéziratos leírása.*

Az egyházi életben *is élénk részt vettek, a gyűléseken megjelentek, az ügyeket nagy buzgósággal és jóakarattal intézték. Az egyházat különböző adományokkal gazdagították. (Képek: 12. oldal)*
- Egy pompás nagy zöld úrasztali terítő gazdag aranyhímzéssel (búzakalász, szőlőfürt), széles aranyrojttal. Felirata: Készítette: Budaházy Gábor és neje Lévai Czeczilia 1868. évben.
- Egy Lajos abrosz: özv. Budaházy Lászlóné 1823-ban.
- Négy itczés úrasztali edény 1830-ban B. L. monogrammal.
- Két nagy ezüstpohár: a sámsoni reformata eclesia számára felső-vályi Vincze Julianna özv. Budaházy Lászlóné a maga költségén az 1823. esztendőben.
- Harang 1775-ből: Felsőbb részén kiöntve: Johannes Kohll Mich in Pest. Alsóbb részén rámetszve: Pro Eklesia Samsoniensi ex Beuevoleutia Joannis Balog a Pociori ex Industria Perill. Dui Danielis Budaházy Judex Primaris Joanne Bíró. Ez a harang szép, tiszta csengésű D-hanggal 1807-ig szolgált, s Budaházy Dániel készíttette.
- A nagyobb harang: Az örök Isten dicsőségére néhai Budaházy Gábor és néhai Magyar István kegyes hagyományozók és a többi elhalt hittestvérünk emlékezetére. Készíttette a hajdúsámsoni ref. eklézsia az úrnak 1937. esztendejében.

A Hajdúsámson életében meghatározó szerepet betöltő leszármazottak életrajzai

Budaházy Zsigmond
1803. december 19-én született Sámsonban. Iskoláit Debrecenben elvégezvén szülőfalujában volt nagybirtokos. 1835-1841 között a református egyház főgondnoka. 1845-ig a Bihar megyei sárréti járás adószedője. 1845-től 49-ig Bihar megye házi pénztárnoka. 1849-től 51-ig kormányzó alispán, 1850-51-ben a Vámospércsi járás főszolgabírója. 1851-55-ben az Észak-Bihar és Dél-Szabolcs vármegyék rögtönítélő bíróságának

elnöke. E hivatalában való működése honfitársainak javára szolgált, mert a megtorlást soha nem engedte érvényesülni. 1855-től nyugalmazott megyei törvényszéki tanácsos volt. – Itt jegyezném meg, hogy a sámsoni ág leszármazottai igen békés alattvalók voltak, nem nagyon kuruckodtak. – Testvérei közül ő volt a legjártasabb a jogi vonatkozású dolgokban, s az egész család ügyeiben ő intézkedett. Felesége volt Batthyányi Paksi-Kiss Johanna s házasságukból öt gyermek született. Sajnos nem volt nagyon életképes a család, túl sok korai halál akadályozta meg, hogy erős ág maradjon. László (XX.) nevű fia az unokatestvérével, Budaházy Viktóriával kötött házasságot s 10 gyermek született. Már itt jól megfigyelhető a vagyoni összefonódás miatti unokatestvéri házasság negatív oldala, hiszen a 10 gyermekből 5 kisgyermekkorban elhalt s a többiek is fiatalon távoztak az élők sorából. Okleveles gazdász, főhadnagy gazdálkodó volt mind a maradék gyermek. A legkisebb leány, Budaházy Zsuzsanna Dunaújvároson alapított családot Molnár Imre gazdatiszt férjével együtt. Ez az ág a mai napig virágzik, mint anyai Budaházy ág, számos leszármazottal dicsekedhetnek, akik őseik nyomán haladva nagyon eredményes életet mutathatnak fel.

Budaházy Béla *(3.sz kép)*
1878. február 24-én született Sámsonban. Iskoláit Debrecenben végezte, majd Nyíregyházára került, s itt a Magyar Általános Takarékpénztár tisztviselője lett. Ő volt a család nagy genealógusa, aki jószerint az egész életét a családtani kutatásokra szentelte. Nyíregyházára kerülvén rövidesen a város közismert alakja lett. Tudása bámulatos volt. Az ország csaknem minden családjának leszármazását ismerte, s e téren egészen a haláláig végzett kutatásokat. Mint heraldikus is szép gyűjteménnyel rendelkezett a családok címereiből és pecsétjeiből. Állandó munkatársa volt a "Magyarország Címeres Könyvé"-nek, amelyben sok magyar nemes család történetét ő írta meg. Nyolc hónapi súlyos betegség után a család nagy bánatára e nemes fiatalember 38 évesen meghalt. Temetése Hajdúsámsonban, 1916. május 17-én 3 órakor volt. A 268. sz. alatti házban éltek. (A piactér mögött, az akkori Budaházy utcában – ma Hunyadi utca.)

Budaházy Gyula
1846. május 18-án született s 1898. augusztus 8-án halt meg. Református földbirtokos, a 204. sz. házban éltek. Zeneszerető, művelt egyéniség. Az 1874. végén újjáalakult Olvasóegylet elnöke lett. A Debrecen című függetlenségi újság 1875. elején egy kaszinóról írt, melynek ez év január 10-én volt a tisztújító közgyűlése és elnökké a művelt ízlésű Budaházy Gyulát választották közfelkiáltással. Jolántával kötött házasságukból 9 gyermek született. Anna nevű leányuk feleségül ment 1895. szeptember 26-án Szöőr Antalhoz, a Református Elemi Népiskola rektortanítójához. Így a két Budaházy létrehozott egy harmadik nagyon híres családot a községnek, hiszen ők a Szöőr família megalapítói lettek.

Budaházy Imre
Budaházy Lajos négy gyermeket hagyott hátra, viszont három még kisgyermek korban meghalt. Egyedül az első szülött fiú,(III.) Imre élt 61 évet. 1798. szeptember 9-én született Sámsonban. Apja nyomdokain haladva igen kiemelkedő egyénisége volt a családnak. Miután jogi tanulmányait Debrecenben elvégezte, birtokain gazdálkodott, de a közéletben is szerepelt. Előbb Bihar megyei esküdt, később táblabírója volt. Birtokai voltak Sámsonban, Földesen, Váncsodon, Jankafalván, Tamásiban, és Turán. Nagyon gondos gazda hírében állt. Ezt bizonyítják a róla fent maradt iratok, melyek pontos feljegyzéseket tartalmaznak gazdasági ügyeiről. Apa és fia gondosságáról tanúskodnak a következő tevékenységek is: 1793-ban megkezdődik Sámson határában a szőlőskertek telepítése. 1874-ben főleg sámsoniak telepítik a martinkai szőlőskertet is Budaházy (II.) Lajos, Pál és Sándor testvérek birtokán. 1811-ben, férje halála után Budaházy (II.) Lajosné, és Kultsár Istvánné osztanak szőlőföld parcellákat. Ez lesz a Kultsár-kert. Az 1820-as években tovább bővül a kertek sora, melyek egyesülve a Kultsár-Medgyes-Budaházy kertekkel, közösen a Sámsonkert nevet veszik fel.
1844-ben (III.) Imre 56 pontból álló Artikulusokat, /törvénycikket/ ad ki. Ez a szabályzat már figyelembe veszi a Bihar vármegye közigazgatási területe által 1792-ben kiadott utasítást, mely súlyt helyez arra, hogy a kertek a helyi önkormányzatok felügyelete alá tartozzanak. Az iratok között ezek mellett az is fellelhető, mely szerint bizonyítást nyert, hogy Budaházy (III.) Imre, mint az 1848 előtti családtagjai mind úri

törvényszolgáltatási joggal rendelkezett s azt gyakorolta is. Úriszék tartásróli Bizonyítvány kiadatott Matolcsy Ferenc sk. jegyző által 21/7. 858. Az 1840-es évek végén III. Imre szeszgyárat is üzemeltet a faluban. Kiváló egyéniség, jóindulatú, buzgó földesúr. A ref. egyház főgondnoka. 1826. január 19-én, mint főcurátor szerepel. 1859-ig, haláláig tölti be ezt a tisztséget. Kiválóságát bizonyítja az akkori ref. lelkész, Tóth Bálint által írt levél, melyből idézek: „ az eklézsia nyugalmas egységét egyedül csak a tekintetes főcurátor úr hivataloskodása alatt látván összpontosultnak lenni." 1859. március 25-én Tóth Bálint ref. lelkész mély gyásszal temette el nagyra becsült barátját a hajdúsámsoni temetőben.

Szöőr Antal

(1866. 12. 28. Hajdúszoboszló- 1929. Hajdúsámson)
1887-1927. igazgató, rektortanító
1887. szeptember 4-én került Hajdúsámsonba. A Debreceni Református Kollégium Tanítóképző Intézetében szerezte meg diplomáját. A Református Elemi Népiskola rektortanítója lett. 1895. szeptember 26-án házasságot kötött a hajdúsámsoni földbirtokos leányával, veskóczi Budaházy Annával. Két leányuk és hat fiúk született. 1909-ben presbiter a református egyháznál, s a kántori teendőket is ellátta. A 3-4-5-6. osztályt tanította, tanítványainak száma általában meghaladta a 80 főt. Ezekben az években a testnevelési tanfolyamot is sikeresen elvégezte, melyért Székely Béla kollégájával együtt jutalomban részesültek. 1912-ben a Hajdúsámsoni Kölcsönös Segélyező Egylet ügyvezető igazgatója lett. Olvasóegylet is működött akkor a községben, melynek nemcsak tagja, hanem jegyzője is volt. 1920. január 11-én megalakult a Hangya Szövetkezet, ahol a község ismert, vezető embereként igazgatósági tagnak választották. Kiváló emberi magatartását és pedagógiai munkásságát tanítványainak százai és a falu egész lakossága elismerte. Ezt fejezi ki a község főterén, az iskola előtt az ő emlékére állított zászlótartó emelvény is.

Szöőr Gyula

(Hajdúsámson 1906. 04.22. – Debrecen 1969. 04. 29.)

1932-1966. kántortanító
1938-1955. általános iskolai igazgató. Nyugdíjazásáig a tanyai iskolák központi igazgatója. Édesanyja: veskóczi Budaházy Anna, édesapja: Szöőr Antal hajdúsámsoni rektortanító, igazgató. A családban ő volt az ötödik gyermek. A Debreceni Református Kollégium Tanítóképző Intézetében népiskolai református kántortanítói diplomát szerzett. Már növendékként kitűnt ének- és orgona tudásával. Gyakran játszott a debreceni Református Nagytemplomban is. Első munkahelye a Füzesgyarmati Református Elemi Népiskola volt 1925-1932. között. 1932. májusától Hajdúsámson-Sámsonkert elemi népiskola tanítója lett. 1938-ban megépült a falu főterén az első emeletes iskola, melynek első igazgatója ő lett. Ezt az állását 1955. június 31-ig töltötte be megszakítás nélkül. 1941. június 19-én megalakult a Vöröskeresztes Egylet, ahol az elnök Kiss János református lelkész volt, s titkárának Szöőr Gyula iskolaigazgatót választották meg. 1948-ig a református templomban kántorként orgonált az istentiszteleteken. A II. világháború, gyökeres társadalmi átalakulás, az egész iskolarendszer megváltozása nagyon sok nehézséget jelentett igazgatói munkakörében. Szavait idézve életrajzából: „Mint igazgató, az akkori kilenc tanerős községi iskola fejlesztését, államosítását tűztem ki célul. Rengeteg felterjesztést tettem az akkori kultusz kormányhoz szegény sorsú községünk iskolájának átvételére. Legnagyobb örömömre szolgált az iskolánk államosítása." A változást nagy szorgalommal, kötelességtudással élte meg. 1955-től nyugdíjba meneteléig a hajdúsámsoni tanyai iskolák központi igazgatója volt. A sok lelkiismeretes munka után csak három évig élvezhette a békés pihenés nyugalmát. Épp úgy, mint édesapja, hamar búcsút intett szeretett családjának. Halálhíre mélyen megrendítette a község egész lakosságát.

cserefalvi Farkas Lajos

1879. 08. 24. – 1943. 01. 03.

Erdélyben, Sáromberkén született, régi nemesi családban. Nemességüket I. Rákóczi Györgytől kapták. Édesapja cserefalvi Farkas Károly református kántortanító Sáromberkén, majd Gernyeszegen, édesanyja Kiss Mária, a kilenc gyermek felnevelésével foglalkozott. Testvéreivel együtt a pedagógusi, óvónői, illetve a papi pályát választották élethivatásul. Ő, mint második szülött fiúgyermek, a kiváló tanító édesapa nyomdokaiba lépett s 1898. június 28-án diplomát szerzett a Nagyenyedi Evangélikus Református Bethlen Kollégium Tanítóképzőjében. Elemi népiskolai tanítóként az erdélyi Szászvároson, majd Debrecenben keresett állást, melynek során 1899 szeptemberében Hajdúsámsonban nyert kinevezést. 1899-től 1905-ig az első leányiskolában tanított s orgonista kántor is volt a református lelkész mellett. Nagy befolyást gyakorolt a helyi közvélemény formálására, a közügyek viselésére egyaránt. 1904-ben feleségül veszi a helyi földbirtokos, veskóczi Budaházy Lajos leányát, veskóczi Budaházy Szerénát. Házasságkötés után hazahúzott a szíve Erdélybe, így először Bihar községben tevékenykedett 1906-tól, mint a bihari hitelszövetkezet könyvelője, megválasztott községi képviselő és presbiter a református egyházban. Lelkiismeretes munkájáért nemcsak közszeretetben, hanem bírói elismerésben is részesült 1912-ben. Ezután a Fogarasi havasok lábánál fekvő festői szépségű kis faluba, Kóbor községbe helyezték át, ahol 1912-től 1920-ig, a trianoni békeszerződés aláírása előtti napig igazgatóhelyettes kántortanítóként szolgált. 1920 októberétől 1926-ig újból Hajdúsámsonban a református elemi leányiskolában tanított, mint kántortanító. Nagy Lajos igazgatósága alatt a község akkori legnagyobb iskolájában öt kollégájával együtt igen nagy aktivitással végezte a közéleti és a tanítói tevékenységét, melyben kamatoztatta nagy pedagógiai- és élettapasztalatát. Sokirányú érdekes munkája mellett az öt gyermekének az iskoláztatásáról is gondoskodott. Legkisebb leánya, Farkas Szeréna (Szathmáry Lászlóné – Kicsi néni) vette át tőle a pedagógiai stafétabotot. 1927-től került Debrecenbe, ahol könnyebb volt a gyerekek iskoláztatása, biztosított volt a továbbtanulás lehetősége. Itt dolgozott 1936-ig, nyugdíjazásáig.

Szathmáry Lászlóné Farkas Szeréna Mária

(1918. 07. 03. – 2001. 11. 29.)

Erdélyben, Kóbor községben született, s Hajdúsámsonban halt meg. 1941-1973-ig tanító. Édesapja a székely származású cserefalvi Farkas Lajos tanító, édesanyja a hajdúsámsoni földbirtokos leánya, veskóczi Budaházy Szeréna. Iskoláit, az elemit, a négyéves gimnáziumot, az ötéves tanítóképzőt a Debrecenben a Dóczi Leánynevelő Intézetben végezte. 1938-ban kapott diplomát. Első munkahelye Avasújvároson volt, majd Debrecenben a Tanító utcai iskolában volt helyettes tanító. 1941. március 24-én nyert végleges kinevezést Hajdúsámson Liget-tanyán, ahol 1948. október 30-ig tanított férjével, Szathmáry Lászlóval. A központi iskolában 1948. október 30-tól 1965 júniusáig tanított első osztályt elismerésre méltó, kiemelkedő eredménnyel. A szemléltető eszközei, gyermekrajzai, színes dekorációi haladó szellemiségről tanúskodtak, mellyel évtizedeken át el tudta érni, hogy az ő tanítványainak voltak a legjobbak az eredményei. Nagy gondot fordított az esztétikai szempontból nevelő értékű környezet megteremtésére. Több pedagógiai módszer bevezetése az ő nevéhez fűződik ebben az iskolában. 1963 szeptemberétől Balogh Pálné igazgatónő irányításával, Sebők Sándorné és Sorosi Imre kollégák együttműködésével létrehozták a „gyógypedagógiai" kisegítő tagozatot, a mai SNITT elődjét. Tanításában előtérbe került a tanulók érzékszerveinek foglalkoztatása: így a játékos mozgások, manuális tevékenységek, szám- és szókártyák használata, sok-sok mozgás, óraközi nagy nevetések, tornáztatás, a gyerekek idegállapotától függő óravezetés gazdagította az ő jóvoltából az egész tantestület módszereit, ötlettárát. Sokáig vezetett analfabéta tanfolyamot, majd Aranykalászos tanfolyamon tanított. Volt kisdobos vezető, úttörő csapatvezető helyettes, a KISZ kultúrmunka patrónája. Kézimunka szakkört vezetett, ahol a község asszonytársaságát kellemes beszélgetés közben ellátta mindenféle jó tanáccsal, mely tanácsok, ötletek az asszonyok, leányok ízlésében jelentős fejlődés elindítói lettek. Kiállításai színvonalas események voltak minden évben. Gazdag módszertani ismeretének köszönhetően állandó „kistanító" oktatóként is tevékenykedett.

Könyvismertető a családtörténeti kiadványokról

„A Budaházy családhoz tartozóknak (....) nagy szerencséjük van. Ha őseik, rokonaik iránt érdeklődnek, akkor csak két szép könyvet kell fellapozniuk: a ***Szathmáry Irén*** *kiadásában a családtagok számára Hajdúsámsonban* ***2000-ben beköttetett veskóczi Budaházy családi krónika*** *című kötetet, valamint a Budaházi Családi Alapítvány kiadásában,* ***Budaházy Éva és fia, Balázs*** *munkájának köszönhetően Debrecenben alig pár hónapja megjelent* ***Egy család évszázadai. A budaházi és veskóczi Budaházy család története*** *című illusztris kiadványt. A családtagok számára összeállított első kötet a XX. század elején Budaházi Béla, a Nyíregyházi Általános Hitelintézet tisztviselője, majd Dr. Budaházy Menyhért, nyíregyházi ügyvéd kutatásai alapján készült krónikát kívánta folytatni a veskóczy Budaházy Szeréna unokái, Szathmáry Irén és József által összegyűjtött fotókkal, címerekkel, a család történetét ismertető cikkekkel és adatokkal. A különböző ágak leszármazási tábláit nemcsak pontosították, és a legújabb dátumokkal, nevekkel egészítették ki a Szathmáry testvérek, hanem a rokon családokra, így pl. a ludányi Bayakra, Kölcseyekre, a báji Patayakra vonatkozóan is közölnek információkat. A családi irattárban lévő források másolatán kívül a temetkezési helyek fontos információit is összegyűjtötték a szerzők. Ami különleges és rendkívül érdekes, máshol fel nem lelhető, az a XVIII-XX. században készült képekből álló családi fotóalbum. A kék plüssbe kötött, egyszerű és elegáns 180 oldalas családtörténeti adalékokat tartalmazó könyv azonban csak a kezdete volt a feltárt múlt több példányban való írásba foglalásának, hiszen az idén (2004-ben - a szerk.) megjelent a következő kötet is. A megjelenés előzményeiről a könyvből értesülhetünk. A családtagok múlt és egymás iránti érdeklődésének és néhányuk szervezőmunkájának köszönhetően ugyanis az 1936-os debreceni Budaházy találkozó után 2003 nyarán Debrecenben több mint 100 rokon részvételével lezajlott a második találkozó. Itt a család történetének áttekintése mellett lehetőség nyílt egymás megismerésére, sőt szóba került a családtagokkal való kapcsolattartás ápolására és a családtörténet közkinccsé tételére egy családi alapítvány létrehozása. Ezen elképzelés megvalósulásaként tarthatjuk kezünkben a szeretettel, gondossággal és nagy grafikai hozzáértéssel készült szép kiadványt. Az 500 példányban A/4-es méretben kiadott keménytáblás kötet, annak szerkesztése és a tájékoztató, magyarázó jegyzetek elkészítése Budaházy Évát és fiát, Horváth Balázst és a Képírók Grafikai Műhelyt dicséri. A nyomdai munkálatokat a debreceni Kapitális Kft. végezte."*

Kujbusné Mecsei Éva
főlevéltáros

Veskóczi Budaházy családi krónika Szathmáry Irén és József kutatásai alapján Hajdúsámson 2000.

Egy család évszázadai. A budaházi és veskóczi Budaházy család története szerk. Budaházy Éva és Horváth Balázs Debrecen 2004.

Él, mint Marci Hevesen

A Budaházy család történetéhez kapcsolódik az a napjainkig használt szólás, hogy él, mint Marci Hevesen. Ez eredetileg egyértelműen Zöld Marcira utal, aki országosan ismert tevékenységének egy részét Hevesben fejtette ki, és ott is lelte halálát. Így eredeti jelentésében a szólást a rövid ideig jól élő, nagy hírnévre szert tévő, de sejthetően rossz véget érő emberre mondhatták.

Rózsa Sándor előtt az egyik legjelentősebb betyár Zöld Marci volt, aki 1814 és 1816 között szerzett magának hírnevet. Dömötör Sándor írásaiból már ismert volt a fegyverneki pusztán történt felakasztása előtt tett tanúvallomása, amelyben röviden így vallott magáról: „Zöld Márton a nevem, 25 esztendős, tekintetes Bihar vármegyében fekvő Berettyó Újfalubul való születés, református, nőtelen, a Herceg Hessen Hamburg Nemes Regementbéli szökött katona, nemes személy vagyok... Hat esztendőket töltöttem el mind összesen temlecben. Elsősorban verekedésért, másodszor az újfalusi bíráktul erőszakosan elvett ökrökért, harmadszor két lovat elfogattatván Nánáson, annak utána katonának adattam... Most karácsonykor két esztendeje, hogy elszöktem Nagy Váradrul..."

Ennyit tudtunk eddig a betyárrá válása előtti életéről, most azonban a Magyar Országos Levéltárban őrzött dokumentumokból jóval részletesebb képet alkothatunk róla. Kiderült, hogy már édesapja, Zöld Mihály is összeütközésbe került a törvénnyel, „aki életét vagy tömlöcökben vagy bujdoklásban töltötte". 1810-ben ***Budaházy Lajos főszolgabíró*** ** az akkor 19 éves Zöld Márton tetteit olyan súlyosnak vélte, hogy azok felett a vármegyének kell ítélkeznie: „olyan tetemes a vétek hogy a tekintetes nemes Vármegye által való megítélést kívánja". (* Budaházy Lajos Tóthné Szathmáry Irén és Szathmáry József anyai ágon lévő szépnagyapja, a nagymama veskóczi Budaházy Szeréna révén. - a szerk.)*

Az 1816 végén társaival együtt felakasztott betyárról sorra születtek a népdalok, balladák, 1817-ben már az ország valamennyi vásárában árulták a „Zöld Martzi és szeretője nótáji, és egymástól való bútsúzások" című ponyvát. 1834-ben Kossuth Lajos a Marseillaisse-zel kapcsolatban jegyzi meg: „ A fegyverneki pusztán fogadom, ... (a nép) nem a marselli hymnust hallaná, hanem Zöld Marci nótáját". Kossuth Lajos tudta a betyár népszerűségének okát (akinek soha nem tapadt vér a kezéhez): az akkori helyzetben ő testesítette meg a feudális társadalmi rendből kitörő, az urakkal szembeszegülő erőt.

Zöld Marci (1790–1816)

Berettyóújfaluról származó híres alföldi, sárréti betyárvezér. Bátor lovas és vakmerő zsivány hírében állt, aki kifosztotta az uraságokat és vonzó külseje miatt a lányok kedvence is volt. 1816 késő őszén a fegyverneki pusztában társaival együtt elfogták és felakasztották. Személye rövidesen a magyar irodalom, a betyárballadák és a ponyvaregények egyik leggyakrabban ábrázolt alakjává vált, esetenként még népművészeti alkotásokon is megjelent.

ZŐLD MARTZI,
és
A' SZERETŐJE
NÓTÁJI,
és
EGYMÁSTÓL VALÓ
BÜTSÜZÁSOK.

Nyomtattatott ebben az Esztendőben.

ZÖLD MARTZI'
SZERETŐJE
NÓTÁJA.

1.
Hideg szél fú Észak felől, A' lelkem is fázik belől, Gyere elő a' szép kárton, Paplan alá szívem Márton.
2. Betskereki Betskereki, Talán el-árúltál néki. Ha ravasznak gondolnálak, Örökre meg-átkoználak.
3. De te nem vagy rossz emberem, A' lelkedet úgy esmérem, Más árúlá-el engemet, Vagy meg-fogták Kedveseme'.
4. Addig várlak még Mártonom, Míg ezt a' szőszt le-nem fonom. Ha el-nem jösz akkorára, Mást kötök-fel a' rokkára.
5. Már

A hosszabb változat, a Múlt-kor történelmi portálról:

Rózsa Sándor előtt az egyik legjelentősebb betyár Zöld Marci volt, aki 1814 és 1816 között szerzett magának hírnevet.

szökött katona, nemes személy vagyok... Hat esztendőket töltöttem el mind összesen temlecben. Elsősorban verekedésért, másodszor az újfalusi bíráktul erőszakosan elvett ökrökért, harmadszor két lovat elfogattatván Nánáson

(…) már édesapja, Zöld Mihály is összeütközésbe került a törvénnyel, "aki életét vagy tömlöcökben vagy bujdoklásban töltötte". 1810-ben Budaházy Lajos főszolgabíró az akkor 19 éves Zöld Márton tetteit olyan súlyosnak vélte, hogy azok felett a vármegyének kell ítélkeznie

A vármegye egy év tömlöcre ítélte, onnan katonának adták, ahonnan megszökött, majd az egész Alföldet bejárta. Útonállás, erőszakoskodás, ménes szétugratás kísérte útját. Egyszer aztán összetalálkozott az akkora már "országszerte elhíresedett haramiák vezérével", Palatinszki Pistával, akivel szövetségre lépett és ettől kezdve együtt kalandoztak.

Csapatuk időnként nyolc főre gyarapodott, de az állandó üldözés miatt megtörtént, hogy csak a két vezér maradt életben, a többieket a bitófán fújdogálta a szél. Helyükre azonban mindig újak álltak, és a veszély növekedésével egyre vakmerőbbek lettek. Kirabolták a Szabolcs megyei pandúr komisszárius tanyáját.

Kegyeleti sírkert

A Hajdúsámson, Jókai úti felszámolt temető DNy-i sarkában található a „Kegyeleti Sírkert", melyet 2010. november 1-jén Bölcskei Gusztáv tiszántúli püspök úr igehirdetésével és Szabadi Árpád hajdúvidéki esperes úr és Lovász Krisztián református lelkészünk szolgálattételével szentelt fel a hajdúsámsoni gyülekezet.
Hogy is néz ki ez a temető?
A név szerint ismertek részére közös főoszlop kapott elhelyezést. Az emlékoszlop oldalaira vannak rögzítve a névtáblák. Az utókor számára ide lett felírva Kiss János ref. lelkész neve, aki több mint 40 évig szolgálta a gyülekezetet. Felesége Kiss Jánosné Vadnai Julianna, aki az iskolánkban nagyon híres, szeretett orosz-magyar szakos tanárnő volt.
Ezzel az emlékoszloppal szemben lettek felállítva a veskóczi Budaházy családok márvány és gránitból készült síremlékei, szám szerint tíz darab. (Kép: 12. oldal) Régen, az eredeti temetőben ezek a síremlékek fent a domb tetején voltak É-D irányban elhelyezve.
Mivel ez a földterület is Budaházy birtok volt, ezért az újratemetés után is saját földjükben nyugodhatnak a Budaházy család sámsoni ágának tagjai, Lovász Krisztián református lelkipásztor jóindulatú segítségének köszönhetően. A sírkert létrehozását a Szathmáry testvérek, József és Irén szorgalmazták, mivel ők is e nemesi család leszármazottai.

„Szemem már nem, csak szívem láthat…"

– sírkőavatás a hajdúsámsoni régi református temetőben

2010. november 1-jén a hajdúsámsoni Jókai utcai régi temető sírkövei felé rég nem látott tömeg zarándokolt. A helyiek között elszármazottak és vendégek is emlékeztek egy több mint száz esztendős temető, több mint három és félezer egykor ezen a településen élő és meghaló kedves lakójára. Az emlékezést egy rendkívüli istentisztelet tette feledhetetlenné, ahol dr. Bölcskei Gusztáv püspök végezte az igehirdetés, és Szabadi Árpád esperes pedig a közös sír emlékoszlopainak avatását.

Egyházi elöljáróink könnyfakasztó nyitottsággal, ugyanakkor rendíthetetlen hittel szóltak a halállal való legemlékezetesebb találkozásaikról. A püspöki bizonyságtétel, a – Róma 14,7–12 alapján – felhívta a figyelmet arra, hogy aki elfelejt emlékezni, annak élete legfeljebb vegetálás lehet. Emlékezni kell, mégpedig azért, mert így adhatunk méltóságot halottainknak, – hiszen igénk szerint – senki sem él önmagának. Ez a keresztyén reménység szövi át az egyéni ember emlékezését, ez engedi felemelni a tekinteteket, ott, ahol annyi minden lehúzza. Bölcskei püspök, a szívből fakadó mondanivalójának csúcspontján úgy öntött bátorságot az emlékezők szívébe, hogy arra mutatott fel, Aki nemcsak emlékezni tud; Aki ránk élőkre is, és a halottakra is azt mondja: Ti, az enyéim vagytok!

Az esperesi szolgálat a Józsué 4, 4 és kk. versek alapján hangzott: a Jordánon való átkelés egyik kulcspillanatába tekinthettünk bele, amikor az emlékezés köveinek hazavitelére buzdít az ige, amikor valami véget ért, és valami kezdődik. Megragadóan szemléltette Szabadi esperes, hogy nekünk most nem köveket, hanem emlékeket kell vinni. De vinni kell, és nem teherként! Vinni, és közben tudni és mondani, hogy az élet véges, elmúlik, de ugyanakkor ajándék. Vinni kell az emlékeket és közben az utódok számára el kell beszélni az átélt dolgokat, a szabadításokat, a győzelmeket. Itt hangzott el a címben szereplő, Füle Lajos költő által írt verssor. A gyülekezet pedig együtt élhette és értette meg: az élet elmúlik, de Jézus Krisztus örök! Az esperesi buzdítás summája pedig: lássa meg ezt a szív, és érezze meg a mennyei Szeretet csodás hatalmát.

Ezek után Lovász Krisztián lelkipásztor beszámolóját hallgathatta meg a majd 300 fős gyülekezet. A temető felszámolásának előkészítésétől, egészen a kivitelezésig és az Emlékmű felállításáig mutatta be a megtett utat, ami a szavait idézve: „férfiasan ki kell mondani, lelkileg minket reformátusokat is megviselt". Döbbenetes számok hangzottak el a beszámolóból: 3354 azonosíthatatlan és 221 azonosítható földi maradvány került először exhumálásra, majd a régi temető egyik pontján letemetésre.

Végül a Veskóczi-Budaházy nemes család leszármazottja, Tóthné Szatmári Irén emlékezett meg őseiről. A történelmi megemlékezés azért volt fontos, mert a Budaházyak ajándékozták többek között ezt a 4,4 hektáros földet az egyháznak. Közülük többen töltöttek be egyházi tisztségeket is, és mindvégig hűséges jószívű mecénásai voltak a gyülekezetnek. Erről tanúskodik „jónéhány" úrasztali terítő, kancsó; és tőlük származik például több harang is. Zárszóként pedig hadd álljon itt a helyi lelkész elhangzott gondolata:

„Legyen ez a hely (…) zarándokhellyé. Ahol mi is erősen érezhetjük a múltunkat, gyökereinket, és ahol még elkötelezettebbek leszünk a krisztusi élet mellett. Így adjon a Szentháromság Isten békét az itt nyugvóknak és hálás emlékezést az ide látogatóknak!"

Lovász Krisztián
lelkipásztor

Régi családi fotók

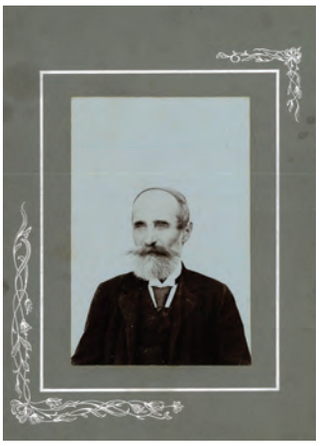

1. kép veskóczi Budaházy Lajos 1842-1912.

2. kép veskóczi Budaházy Lajosné 1848-1930

3. kép veskóczi Budaházy Béla 1878-1916.

lévai Lévay Mihályné felső-vályi Vincze Zsuzsanna 1783-1835

Budaházy Julianna Ujlaky Ferencné

Budaházy Szeréna, Budaházy Béla, Magyar János, Budaházy Piroska

A képen balról jobbra, felső sor: Simonffy Antalné Sára 1891-1978 , Budaházy Béla 1878-1916, Kovács Károlyné Jolánka 1883-1922, alsó sor: Budaházy Vincéné Aloizia 1846-1926, Budaházy Gyuláné Budaházy Jolántha 1850-1923, Kapros Sámuelné Klára Cecília 1881-1970

A református egyháznak adományozott kegytárgyak

A Kegyeleti Sírkertben lévő veskóczi Budaházy család síremlékei

A Budaházy család épületei Hajdúsámsonban

Biztosan mindenki tudja, hol van az „Éjjel-nappali" üzlet (Família ABC). Azt viszont már kevesebben, hogy ebben a házban, ill. kúriában lakott Budaházy Gábor, egy 10 gyermekes család egyetlen idős kort megért férfi tagja és felesége, Gáspár Erzsébet, kiknek házasságából gyermek nem született.

Budaházy Lajos földbirtokos, aki a községházánál volt főpénztárnok, a 815. sz. házban lakott, ahol most a vadászház van. Tehát kis városunkban ez az egyik Budaházy kúria, mely fent maradt.

A Kossuth u. 35. sz. alatti tornácos épületet is Budaházy család építtette. (Jelenleg a Tar család tulajdona, felirata 1866.)

A Polgármesteri Hivatal udvarán lévő oszlopos öreg épület előtti birtokrészt a község Budaházy Ferenctől vásárolta meg.

A mai katolikus templom és az öreg épület közötti kúriában lakott Budaházy Dániel. Ez jelenleg a római kat. egyház tulajdona.

Budaházy kúria festményen 1905, Rákóczi u. 9.

Egykori Budaházy lakóház, Kossuth u. 35.

A Budaházyak emlékezete a helyi múzeumban

A múzeumban őrzött Bolyai kályha egykor Budaházy Szeréna otthonát fűtötte.

A neves család leszármazottja, Tóthné Szathmáry Irén pedagógus 2015 márciusában szabadegyetemi előadássorozat keretében ismertette a sámsoni ág történetét. A helytörténeti gyűjteményben megtalálható az általa írt családi krónika is.

A Budaházy kúriát ábrázoló festményt 2015-ben adományozta az intézménynek Sándorné Csuka Ibolya helyi vállalkozó.

A Budaházy család címerei

A Budaházy családnak 1552. február hó 10-éről van az első címere, melyet I. Ferdinánd császár és magyar király Bécsben adott a Budaházáról nevezett Vitéz Benedek kérelmére, úgy az ő, mint István, Bálint és Péter, a néhai László fiai, valamint László, János és Simon a néhai András fiai részére. A címeres levél kihirdetve soha nem lett. Ezt követően 24 év múlva, az 1552-ben címerért folyamodó II. Benedek – Ung megyei szolgabíró – fia, VI. Péter a maga és testvérei nevében Miksa királyhoz folyamodik címerújításért s bemutatják az előző címeres levelet. Így az engedélyeztetik 1576. március 15-én. A két címer teljesen más és I. Ferdinánd levelében ez áll: „mivel nevezetteknek régi címere nem találtatik, ezen új címer adatik".
A Budaházy utódok a századok folyamán teljesen elfelejtették nemzetségi jelvényüket. Miksa címerújításánál a sas a címer másodrangú tényezőjévé, két szárnnyá vált, mint sisakdísz. A Budaházy család címerváltozatainak sorozata példa arra, hogy egy ősi címer századok folyamán miként alakul át fokozatosan teljesen más címerré.

Budaházy Vitéz II. János címere 1552. február 10.

24 év múlva Miksa királyhoz fordulnak címerújításért

A ma is használatos címer

A Budaházy család találkozói

Az első 1936-os találkozó után (ld. 15. oldal újságcikk) a családtagok 2003-ban és 2014-ben is találkoztak Debrecenben.

Budaházy találkozó 2003. 06.06., Debrecen.

Budaházy találkozó 2014.06.07., Debrecen

Péntek, 1936. szeptember 11. AZ EST 11. oldal.

A 800 ÉVES BUDAHÁZY-NEMZETSÉG TALÁLKOZÓRA GYŰLT

Árpáddal jöttek az országba, Kaplony vezértől származnak, ősnemesek, ma is 139-en élnek

Debrecen, szeptember 10.
(Az Est kiküldött munkatársától)

Nem te vagy atyámfia, aki ennen a tarpai választáson őrizetbe ütöl?

De igen atyámfia, én vagyok. Jocsáss meg, parancsra cselekedtem.

Borelvált képű, szőke úr, dr. *Budaházy* Menyhért nyíregyházi ügyvéd kérdésére felelt így egy mokányképű csendőrtiszthelyettes. Aztán egymásra mosolyogtak, egymásnak kezet adtak, rokoni parolát.

Ezt a beszélgetést azon a ritka szép ünnepségen hallottam el, amelyet a debreceni református egyház tanácsterében tartottak most a *Budaházy*-nemzetség tagjai.

Mert elhatározták a Budaházynak, hogy nemzetségi táborozást tartanak.

A hívó szóra össze is jöttek. Papok, katonák, földbirtokosok, tisztviselők, emberek, egyszerű zsellérek, kisiparosok, kalapos dámák és fejkendős, egyszerű asszonyok. Fehérfejű öregek és aprócska gyerekek. De mind Budaházyak. Az ország minden részéből, még az elszakított területekről is. Elmúzgettem őket, a nyolcszáz éves ősi nemzetség ma élő tagjait. Büszke várnak, vitézlő katonák, főnemesi asszonyok mai utódait. Szemük villámában, kiállásukban, arcuk vonásaiban mennyi évszázad története van. *Ha megvetetten is, de még mindig a régi büszkelörzsű, a nemesi nagy családfa*, amelynek terebélyes koronájába húzódtak a nemzetségi találkozón a Budaházyak. Legyen egyikük miniszteri tanácsos, másikuk birtokosmsoni czímes kisgazda, *csak atyámfiának* és ölelgették egymást szívből, hogy a derekuk is beleroppant.

Papiplásztjában odalépett a tanácsosszalhoz *Sipos* Imre debreceni káptalanpolti lelkész, akinek felesége Budaházy-lány, felhangzott az ősi zsoltár, a »Te bennad' bíztunk elejétől fogva« és a nagytiszteletű úr ünnepélyes az ünnepet, az atyafiak találkozását. Szava a hálaadás szava volt, hogy az Úr kegyelme megáldva ezt a nagy nemzetséget annyi évszázadokon keresztül és ezzel a nemzetség minden tagjának intőszó ... hogy hivatásuk van, hasítsa egyikük a harázdát, vagy üljön másikuk a hivatalt asztalnál.

„Nem vagyunk jövevények és zsellérek..."

Büszkén hangzott a prédikációs szó:

— *Mi nem vagyunk jövevények és zsellérek ezzel a vérünkkel dúsított földön* és éreztük, hogy a magyarok istene mosolygósan gyönyörködik most bennünk és áldó kezét a családfa fölé tartja, amely még mindig új rügyeket hajt, igazolására, hogy nem fognak eltörölteti a földszínéről...

Mint valami szép portré elevenedett meg az ezüstfejű encsencsi református pap, *Budaházy* Lajos nagytiszteletű uram, amikor mint a nemzetség legöregebbje megnyitotta a találkozót és rámutatott arra, hogy a ma össze-vissza nehéz világban milyen nagy szükség van arra, hogy a nemzetség tagjai egymás javára éljenek.

Aztán dr. *Budaházy* Menyhért, nyíregyházi ügyvéd, alig fél életét a nemzetség történetének összehordására adta, kért szót. Kint zajonglak a debreceni utcák, csörömpölnek a villamosok és idebent a teremben, amelynek ablakain kíváncsian hajoltak be az udvar zöldelő fái,

megelevenedett a nemzetség minden regénynél érdekesebb története.

1468-ban tartott a nemzetség utolsóra találkozót, amikor *Budaházy* György négy fia hívta össze a háborozást. Öreg pergamenek, királyi írások és nemesi levéltárak papirosai őrzik a nemzetség történelmét. Minden *Budaházy-szem* felcsillogott, amikor hangzott a szó, hogy lehet ennek a hazának sok más családja szorencsésebb és gazdagabb, de

egy sines, amelynek nemessége régibb volna, mint a Budaházyaké.

A Budaházyak egyike annak a 12 ősi magyar családnak, amelyeknek eredete a honfoglalás korába nyúlik vissza és a magyar mondák ködében vész el. A Budaházyak soha nemességet nem kaptak, mert már a legrégibb időkben is mindig mint nemesek szerepeltek. Ebből következik, hogy *már a honfoglaláskor mint vezérlő nemesek jöttek az országba.* Első ősük, *Buda* ungi várhadnagy volt. 1260-ból származó okiratok szerint Keresztóc úr. Keresztócot Buda halála után róla Budaházának nevezték el. 1347-ben már Veskóc is a család részke.

A Budaházyak *Kaplony* nemzetségből fakadtak. Mindig is vezérlő emberek voltak és a századok folyamán hatalmuk és vagyonuk egyre gyarapodott. A család fénykorát az 1550—1650-es évek között élte Borsodban, Beregben, Szatmárban, Szepesben. A család erejét a királyi adományok és a főnemesi atyafiságok egyre erősítették és aranyozták. Arisztokrata családok sarjadtak a Budaházyakból, azután fekete felhők borultak a családfa fölé. A kuruc-labanc korszak nagy vérvesztességei, az anyagi romlás és a mindig bőséges gyermekáldás *egyre jobban szétépdeste az ősi vagyont.* Ma a család legtöbb tagja mint tanítóner működik, vannak közülük kisgazdák, iparosok.

„A mi családunk története egy a nemzet történetével..."

— De a tradíciókhoz mindannyian ragaszkodunk, — jelentette ki *Budaházy* Menyhért — és *meg fogjuk menteni nemzetségünket az elproletárosodástól.* Nem beteges arisztokratikus viszkolegség ez bennünk, nem nagyzási hóbort, de becsületbeli kötelesség.

A mi családunk története egy a nemzet történetével

és mindig büszkék lehetünk arra, hogy annyi Budaházy vér öntözte a szabadság virágat. A világháborúban is 14 Budaházy ontotta vérét és heten hősi halált hallak. Tiszteletünk vezérlő vigyázni próbáljuk és segítségére akarunk lenni azoknak az atyánkfiainak, akik segítségre szorulnak. *Nem engedhetjük, hogy letörödezzenek a büszke ősi törzs ágai. Ma még zöldelő élet e fa, hiszen ma is 139 élő hajtása van.*

És elhatározták a nemzetségi találkozón, hogy

minden négy esztendőben összejönnek újabb sátorozásra,

szeptember 6-án. *Budaházy* Miklós tragikus halála évfordulóján, aki mint ismeretes, évekkel ezelőtt halál feleségével autókatasztrófa áldozata lett a Balaton mellett. Minden négy esztendőben kitűzik a hiborruhás, aranyszínű, vitézi nemesi czímert.

Nemzetségfőt is választottak a Budaházyak, a fehérfejű *Budaházy* Lajos nagytiszteletű személyében és vezérlő *családi tanácsot.*

Még a tanácsterem történelmi falaj is a Budaházyakkal együtt énekelték szépséges ünnepük koronájaképpen a Himnuszt...

Bakos Ákos

A VÉR ÉS ARANY REGÉNYE

Néhány spanyol szegénylegény szabadon választhatott, hogy élen fordul-e fel az ucensarkon, akasztófán szárad-e el teste, vagy kezébe veszi a király lobogóját a kebelében vakmerő halálmegvetéssel és aranyéhséggel, pánczélján a kereszt jelével — a kereszt nem tudott fittakozni — elindul világot hódítani. Pizarro Cortez példáján és páratlan sikerein felbuzdulva az utóbbi megoldást választotta és néhány barátja követte őt az ismeretlen Csendes tengeren. Olyan kevesen voltak, hogy rendes hadjáratban, rendes csatában ágyútöltelékek is kevés lett volna a hódító hadsereg, olyan nyomorúságos volt a felszerelésük, hogy akkor ettek, ha loptak, de nem volt semmi veszteniválójuk és ezért szegődött melléjük a siker.

Az inkák ismeretlen birodalmának földön hevető aranykincsei, smaragdbányái után indultak, zavaros elbeszélésekből kiesillané aranyos ragyogás volt vezércsillagok a tengeren és később a szárazföldi zsákmányelvetkőbenn, amelyeket kalandor vakmerőséggel, a benszülöttek elkápráztatásával, csalással, orgyilkossággal, becstelenséggel harcoltak végig.

Pizarro és spanyoljai győztek, rabolták és utódaik teljesen kifosztották, koldussá tették Dél-Amerika káprázatosan gazdag inkabirodalmát.

Pizarro földjére vezet Juhász Vilmosnak az Athenaeum kiadásában most megjelent nagy munkája: »Az inkák birodalma.« Juhász a spanyol kalandorok hódító útjának regényét kerülnek használta fel az inkák földjének megismertelésére. A hatalmas kötet kétharmada azt az élet-kép írja elénk, amelynek rendezettsége, külső befolyásoktól való elzárkózottsága, az istenimádás határait sóroló uralkodóitisztelete aranyba tudta öltöztetni az inkák városainak templomait és palotáit. Misztikus félhomályba vész a Nap-fia kultuszának eredete.

Juhász ezt a félhomályt igyekszik eloszlatni, elmondja az inka birodalom alapításának minden mondáját, keresi az igazságot a szines mesék közöt.

Juhász Vilmos könyve a vér és arany lázának szingazdag nagy regénye. (dkl)

ELFELEJTETT ARCOK
HERBERT MARSHALL
Kizárólag CAPITOLBAN

Az egész város beszéli, hogy
PASTEUR
a legizgalmasabb, a legnagyszerűbb filmélmény!
Főszereplője:
PAUL MUNI
a velencei filmverseny győztese
Mától folytatólagos premier!
OMNIA CITY
COSMOPOLITAN

Feladat - Tegyél egy sétát a kegyeleti sírkertben!

Kezdd a sétát a sírkövekkel szemből nézve balról! A sírfeliratokat gondosan elolvasva válaszolj és töltsd ki a feladatlapot!

1. síremlék:

_____

_____

Édesapja: a sámsoni ágat megalapító Budaházy Dániel, édesanyja: parlagi Parlaghy Julianna. Már 1713-ban Hajdúsámsonban földesúri joggal bír. Bihar megyei esküdt, táblabíró és egyházgondnoki tisztséget tölt be.

2. síremlék:

_____

_____

Bihar Vármegye alispánja, Törvényszéki Tanácsos, Észak-Bihar és Dél-Szabolcs vármegyék Rögtönítélő bíróságának elnöke és a ref. egyház főgondnoki tisztségét töltötte be.

3. síremlék:

_____

_____

Az egyházat adománnyal gazdagította nejével, Lévai Czeczíliával.

4. síremlék:

_____

_____

Nagy vagyonú földbirtokos. Sényőn nevelkedett nagynénje, felsővályi Vincze Sára kúriájában.
Miben különbözik e két sír a többitől?

_____

5. síremlék:

_____

_____

Jó gazdálkodó, erdőkkel, földekkel rendelkező birtokos.

6. síremlék:

Budaházy Jolánta birtokai Sámsonban és Jankafalván voltak. Budaházy Gyula birtokai Sámsonban találhatóak. Róla már olvastál fentebbi ismertetőben. Írd le, mi kapcsolódik a nevéhez:

Milyen kapcsolatban vannak iskolánkkal? Ki az a számunkra híres személy, aki ebből a családból származik?

---

7. síremlék:

Jogi tanulmányait befejezve Bihar-megyei Főfiskális, Táblabíró. A martinkai szőlőtelepítéshez parcellákat adományozott.

8. síremlék:

Édesanyja, veskóczi Budaházy Terézia földbirtokos volt. Édesapja, borzsovai Kallós Albert honvédszázados, aki az 1849-i verseczi csatánál vesztette életét. Bibó és Kallós Lengyelországból áttelepült nemes emberek.

9. síremlék:

A sámsoni ref. egyház gondnoka két ízben is. 1808-ban Debrecenbe, a Péterfia u. 277. sz. alá költözött családjával. Debrecen város házi-pénztár gondviselője volt.

10. síremlék:

Első felesége 1837-ben meghalt, így másodjára is megnősült. A közéletben is szerepelt. Előbb Bihar-megyei Esküdt, később Táblabíró volt. A ref. egyházunk főgondnoka – róla is olvastál már fentebb. Írd le mit olvastál:

---

11. A séta befejezéseként állj meg a középső emlékoszlopnál, írd le azoknak a nevét, akik a te családod tagjai voltak, illetve azt a két nevet, akik sokat tettek Hajdúsámson egyházi és iskolai életéért!

Remélem, hasznos volt ez a séta s őseink iránti tiszteleted nemesebbé tette lelkedet!

Sámson Hajdúsámson birtok és határtérképe a birtokosok nevének feltüntetésével 1758.

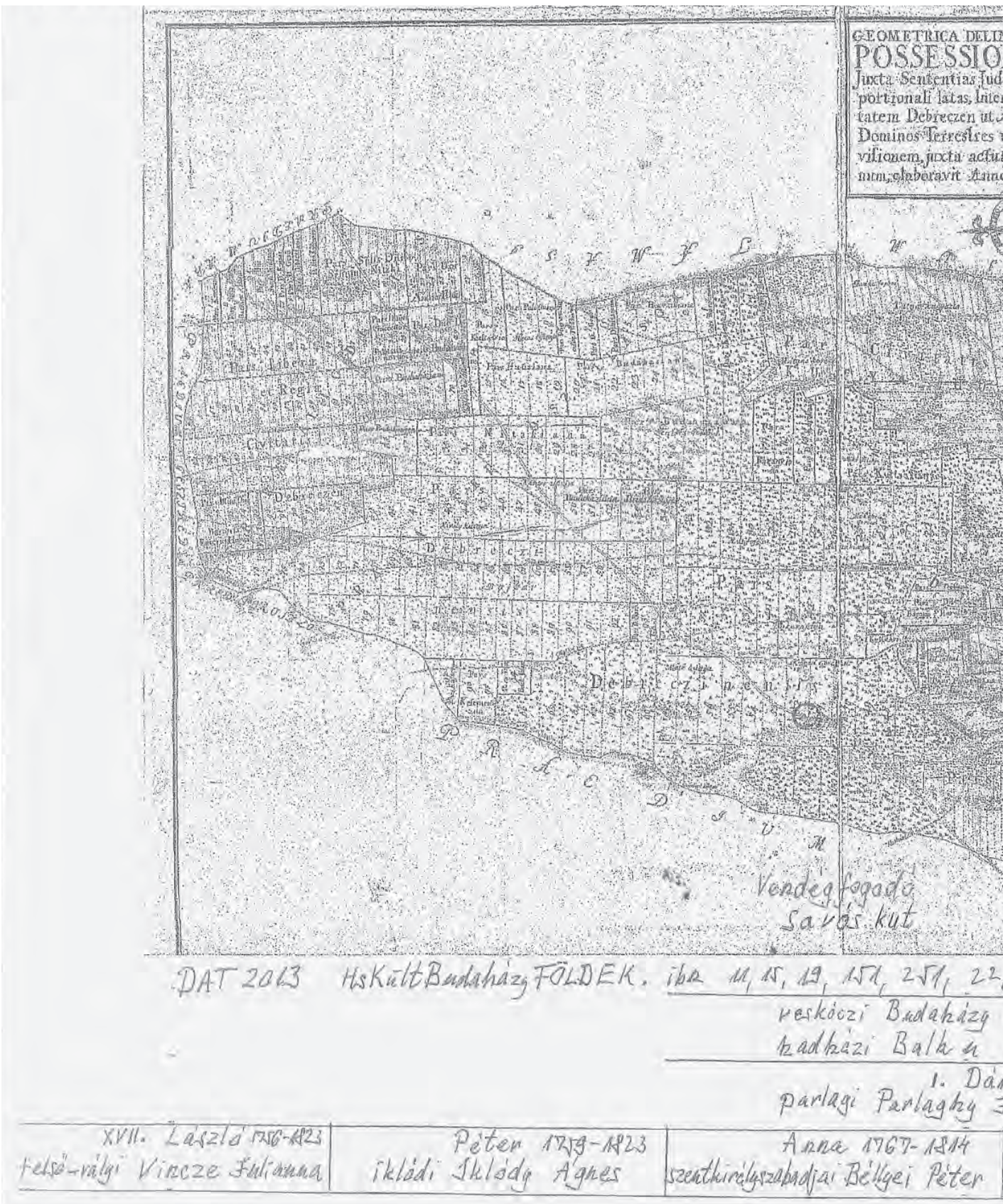

Szathmáry József, a család leszármazottja, földmérőként hozzáértéssel jelölte meg a Budaházy birtokokat régi sámsoni térképeken. A térképmásolatok a helyi muzeális intézményben is megtekinthetőek, illetve kutathatóak.

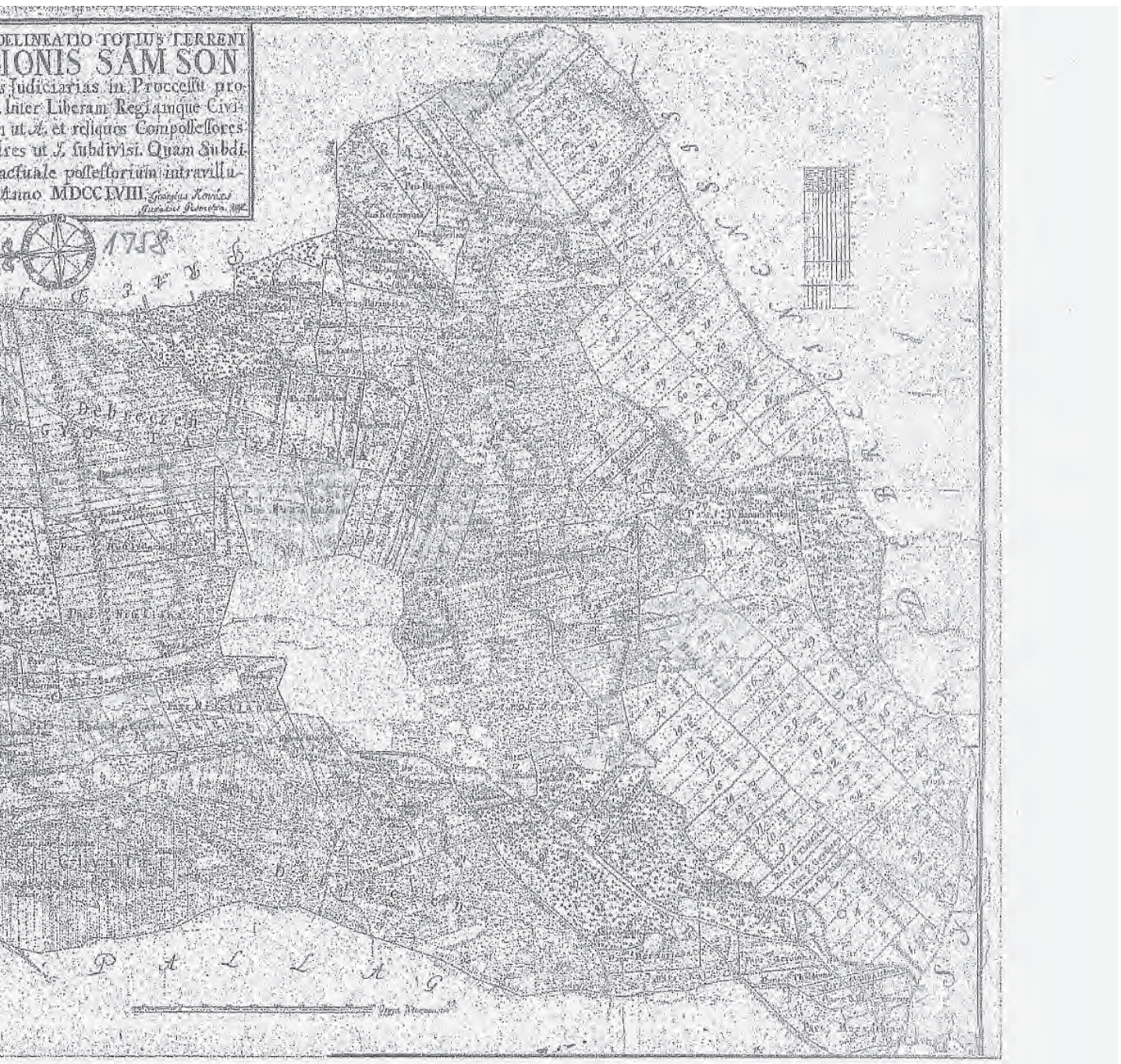

22, 24,

Zsigmond 1657–1734
Anna

Dániel 1717–1781
Juliánna 1734–1791

	II. Lajos 1769–1810	VII. Pál 1770–1817	I. Sándor 1772–1848
r	felső-vági Vineze Mária	királydarócz. pishárasi Szilágyi Terézia	ketei Hetey Zsófia

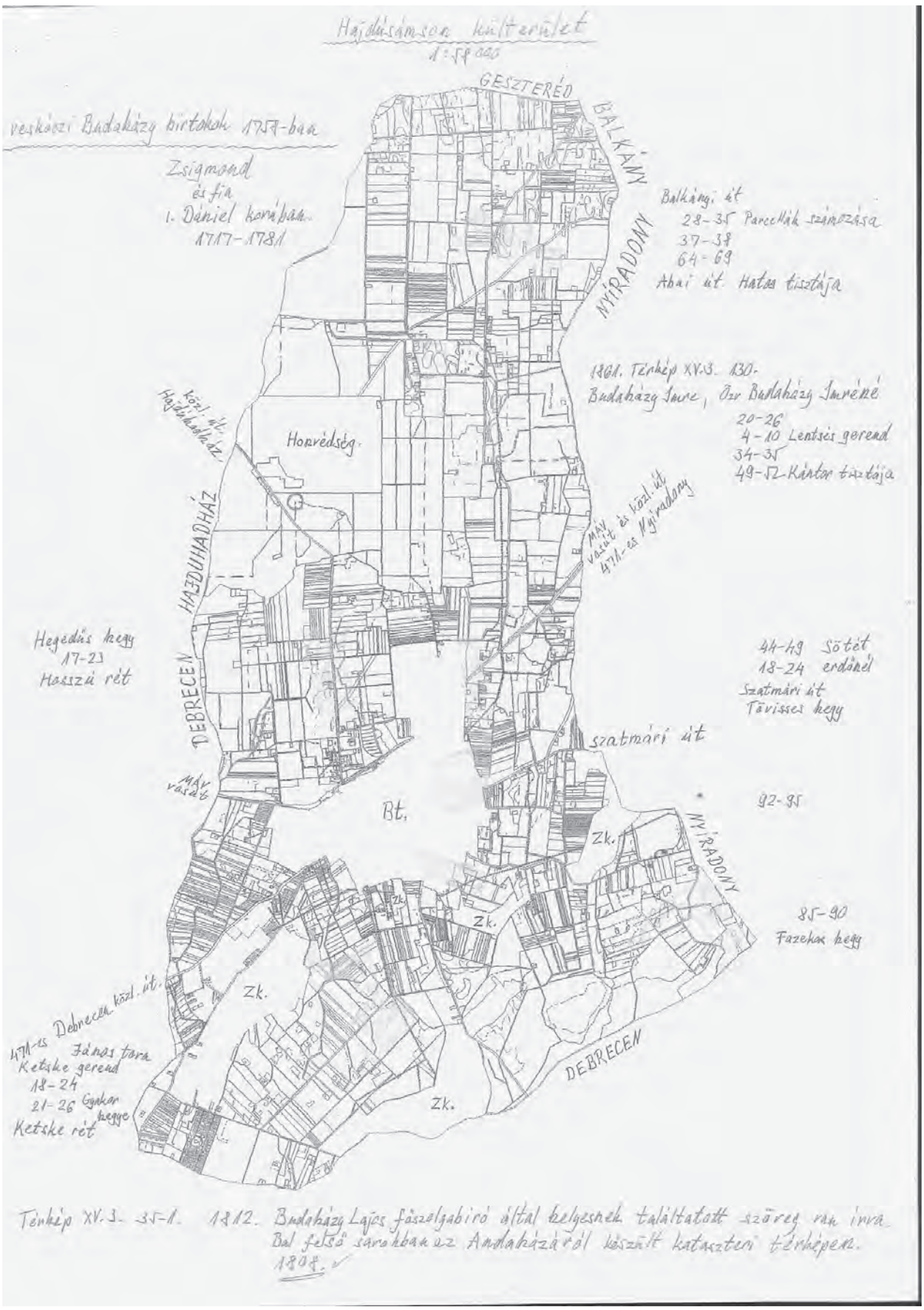
Hajdúsámson külterület
1:14 000
GESZTERÉD
BALKÁNY
NYÍRADONY
veskázi Budaházy birtokok 1757-ben
Zsigmond
és fia
I. Dániel korában
1717-1781
Balkányi út
28-35 Parcellák számozása
37-38
64-69
Abai út Hatas tisztája
1861. Térkép XV.3. 130-
Budaházy Imre, Özv Budaházy Imréné
20-26
4-10 Lentsés gerend
34-35
49-52-Kántor tisztája
Közl. út Hajdúhadház
Honvédség.
HAJDUHADHÁZ
MÁV vasút és közl. út 471.-es Nyíradony
Hegedűs hegy
17-23
Hosszú rét
DEBRECEN
44-49 Sötét
18-24 erdőnél
Szatmári út
Távisses hegy
szatmári út
MÁV vasút
Bt.
92-95
Zk.
NYÍRADONY
85-90
Fazekas hegy
Debrecen közl. út
471-es
Fánas tara
Ketske gerend
18-24
21-26 Gyakor hegye
Ketske rét
DEBRECEN
Térkép XV.3. 35-1. 1812. Budaházy Lajos főszolgabíró által helyszínek találtatott szöveg van írva
Bal felső sarokban az Andaházáról készült katasztreri térképen.
1804.

Feladat

1. Tóth Bálint: Adatok a sámsoni református egyház történetéhez címmel 1880-ban írt munkájában említést tesz az akkor itt élő családokra. Húzd alá a családodban előforduló vezetékneveket (anyai és apai ágon is), ha szerepel a listában, majd kérdezd meg szüleidet, nagyszüleidet, hogy vissza tudják-e vezetni a családfát az akkori időkig!

A mostan élő családok nevei betűrendben

A. Agárdi, Ács, Árva
B. Bagdi, Balog, Bak, Bányai, Barát, Berczi, Bertalan, Bige, Bihari, Bimbó, Bíró, Boros, Borsi, Budai, Budaházi, Bujdosó, Böszörményi, Bodnár, Bátori
C. Cseke, Csikos, Csire, Csobai, Csomák, Csóka
D. Dancsó, Darabos, Dávid, Deák, Debreczeni, Diószegi, Dobos, Dócz
F. Fábján, Farkas, Fart, Fazekas, Fegyverneki, Fekete, Fórizs, Földi, Fülöp, Fürjesi
G. Gyenge, Gerő, Goda, Górgyán, Győri, Guti

H. Hajdu, Halász, Hamar, cs Hamar, Hamza, Hadnagy, Harangi, Harsányi, Hegyi, Hegyes, Helmeczi, Horvát, Huszti, Hűse
I. Imre
J. Jámbor, Jenei, Juhász
K. Kalmár, Kardos, Karikás, Karsai, Kányóczki, Kecskés, Kecskeméti, Kerekes, Koroknai, Kovács, Kövesdi, Kozák, Kozma, Kis, Kulcsár, Kupa
L. Lek, Lengyel, Liszkai, Lisztes, Ludecz, Ludmán
M. Madar, Magyar, Major, Makai, Mányi, Márton, Marsótzki, Matolcsi, Ménesi, Menyhárt, Mészáros, Molnár, Monostori
N. Nagy, p Nagy, s Nagy, Nagyházi, Nánási, Német, Nyíri
O. Oláh, Orosz, Ostváth, Őri
P. Pál, Pálóczi, Pataki, Pikó, Piránszki, Pócsik, Posta
R. Rácz, Répási, Rőth
S. Szabó, f Szabó, Szalatkai, Sándor, Szarka, Székelyhidi, Szemán, Szenes, Szentmiklósi, Sipos, Szilágyi, Somogyi, Sőrés, m Sós, Surányi, Süvöltős
T. Tar, Takács, Tokai, Tóth, Török, Turi
U. Uj, Ujvári
V. Vámos, Váradi, Varga, d Varga, h Varga, Vas, Vezendi, Vida
Z. Zih.

Ezek közt nemesek voltak: Budaházi, Böszörményi, Bíró, Bige, Bibó, Bihari, Goda, Gerő, Hamar, Horváth, Hamza, Huszti, Koroknai, Kulcsár, Ludmán, Lek, Szentmiklósi, Fórizs, Fábján, Csuka, Székelyhidi, Szarka, Varga családok.

2. Írd a vonalra a családodban előforduló vezetékneveket!

apai ág:

anyai ág:

Töltsd ki az alábbi ábrát, majd vezesd át a neveket szép írással a családfa megfelelő ágaira!
Az elkészült családfa kivágható, így díszítheted vele a szobádat is!

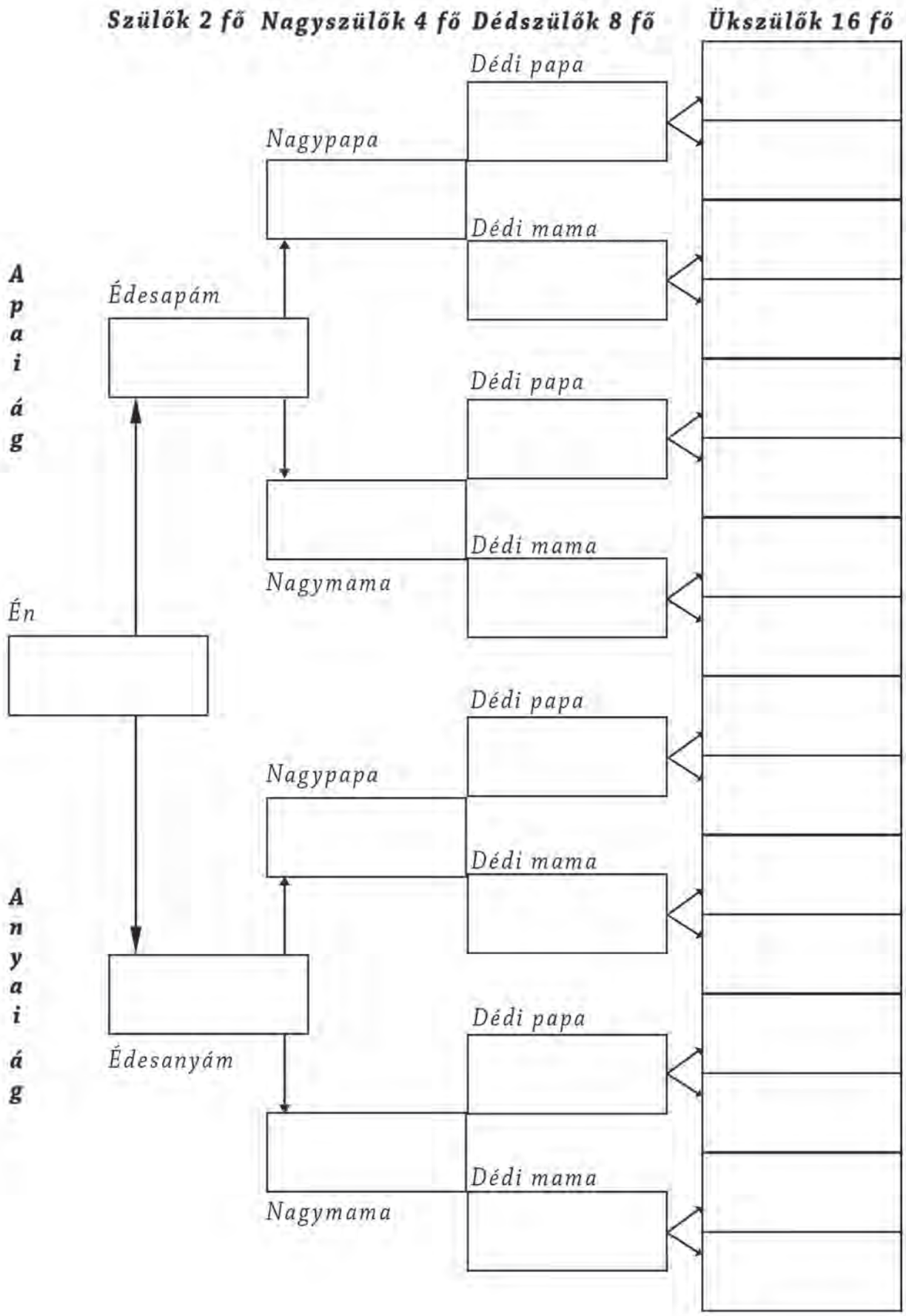

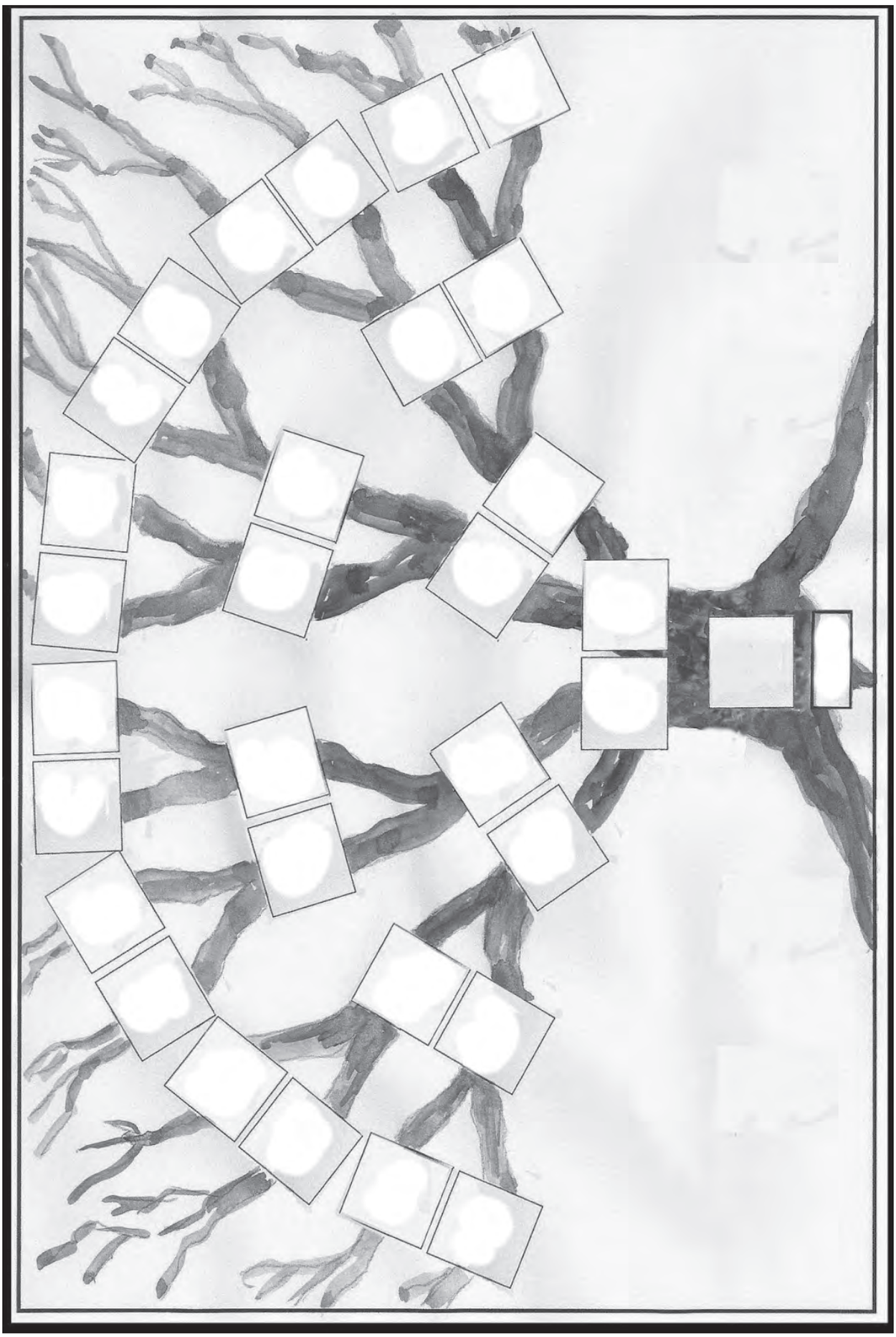

MÚZEUMI KINCSKERESŐ PROGRAM

HAJDÚSÁMSON 2014/15

MEGVALÓSÍTÓ:

PETŐFI SÁNDOR VÁROSI KÖNYVTÁR

KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS MUZEÁLIS INTÉZMÉNY

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

5.

Egyházak és iskolák

Egyházak és iskolák - 5. foglalkoztató füzet

Szöveg: Tóthné Szathmáry Irén, Csécseiné Mihályi Edina, Tarné Hajdú Judit,
egyházak és iskolák tájékoztató anyagai
Képek: magán és intézményi archívumok

Helytörténeti foglalkoztató füzetek
Segédanyag múzeumpedagógia foglalkozáshoz

Sorozat szerkesztő: Tarné Hajdú Judit
Nyomdai előkészítés: Vincze Tamás
Nyomdai munkák: Centerprint Nyomda, Debrecen

Készült a Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Közművelődési és Muzeális Intézményben,
a TÁMOP 3.2.8.B-12/1-2012-0041 Múzeumi Kincskereső Program Hajdúsámsonban
című projekt keretében.

Hajdúsámson
2015.

Adatok a református egyház történetéhez

1549 óta 24 választott, beiktatott lelkipásztor szolgált. Jelenleg Lovász Krisztián a 25. választott, beiktatott lelkipásztor, aki 2014 decemberétől a Hajdúvidéki Református Egyházmegye Tanácsosa, mely a megbízatás hat évre szól. (A lelkészek neveit emléktábla őrzi a templomban. Kép: 12. oldal) Az egyházközség tevékenysége ma is sokoldalú: énekkar színesíti az összejöveteleket, kézműves foglalkozásokat tartanak az időseknek, gyermek-istentiszteleten vehetnek részt a kisebbek, nyári tábort tartanak, rendszeresen kirándulnak a hívekkel, kiadják a Glória című újságot, szociális intézményt tartanak fenn. Istentiszteleteket vasárnap délelőtt tartanak.

Részlet Tóth Bálint református lelkész 1880. évben írt egyháztörténeti munkájából. (Adatok a sámsoni református egyház történetéhez összeszedegette Tóth Bálint református lelkész 1880.évben kéziratban megjelent: Hajdúsámson 2001.)

„1ször Templom, torony. A régibb időkből ezen épületekről jegyzetek nem maradtak fen, de ha igaz mi elől mondatott: hogy már a XIV -ik század elején ezen egyháznak papja is volt templomnak is lenni kellett. 1649ben pedig I. Rákóczi György fejedelem parancsolja, hogy az elpusztult templomot ujra építsék. A mult század elején pedig a ráczok által ez a vidék feldulatván a templom elpusztult, de nem sokára ujra felépült, mutatja az is hogy 1732ben ismét papja volt és úgy igaz lehet ezelőtt negyven évvel elhalt nagyon öreg hiteles embereknek azon állítása, miszerint hallották: hogy az ő apáik fedelezték meg az elpusztult templomot náddal. A templom eleinte a népességhez aránylag igen kicsiny volt, mert még most is meglátszik a falán a napkelet felé való toldás. Majd sokasodván a gyülekezet, így is szűk lett a templom, és már hosszába nem lehetvén toldani, miután így is aránytalanul hosszu középben, nyujtották azt ki éjszak felől és így lett a templomnak ilyen alakja. A torony pedig régen csak templom elébe épített alkotmány volt. Az 1791,92 és 93ban készült a kőtorony, mely öt évi fönállása után fedélzete villám által meggyujtatván az 1798ik év május 10ik napján délután tetőzete leégett. A harangok is csak ugy maradtak meg, hogy székekről leszedetvén a torony ablakára tétettek, hol csak koronájuk égett le. A templom teteje is meggyulladt, de eloltatván egészen le nem égett. Ezután felépíttetett a torony fedélzete hosszu sugár alakban, négy szegletén szök tornyokkal, mint azt Nagy János lelkész feljegyzette. Az 1823ik évben ismét villám ütötte meg a tornyot de már akkor nem gyujtó, hanem csak u.n. száraz menykő, mind a mellett a torony tetőzet semmivé lett. Ekkor ideiglenesen csak alacsony deszka tetőzettel fedetett be mígnem az 1830ik évben bádoggal fedeleztetett és villámhárítóval elláttatott. A templom, mely a torony építés alkalmával toldatott ki középben 1838ik évben cseréppel fedeleztetett, deszka mennyezet helyt stukatur mennyezet készíttetett. Az 1845ik évben a templom tornácza vagy particusa egy nagy esőszakadás alkalmával lerogyott és szélyel hányatván többé fel nem építtetett, hanem ennek helyén, dél felől a templomon egy ajtó hagyatott."

Tóth Bálint kéziratában az egyház javaival kapcsolatban azt olvashatjuk, hogy 1814-től fogva úgy kívánt az elöljáróság az egyház anyagi helyzetén segíteni, hogy önkéntes ajánlatokból, végrendeleti kegyes hagyományokból pénztárt gyűjtögetett. Ezekből az összegekből olyan nemes feladatokat láttak el, mint a templom rendbetétele, újjáépítése, leányiskola létrehozása, s a belhivatalnokok fizetése.

1897-ben Jánosi Zoltán lelkipásztor irányításával Kerékgyártó István újjáépítette a templomot a ma látható formájában, s abban az évben november 28-án volt a felszentelése. A ma látható templom műemlék jellegű. Szabadon álló, kelet-nyugati tengelyű, egyhajós + kereszthajó elrendezésű, szentély nélküli, klaszszicista stílusú templomtérrel, órapárkányzatos neobarokk stílusú toronybővítménnyel. Méretei: a torony 47 m magas, az épület hossza 38.63 m, szélessége a legszélesebb ponton 21.97 m, bent 900 ülőhely hívja a gyülekezetet. A Református Kollégium az újjáépítésre 50 000 db téglát adományozott.

Négy harang lakik a toronyban: a legnagyobb 17 mázsa, melyre büszkék lehetünk. Összehasonlításul: a Református Nagytemplomban lévő Rákóczi-harang 60 mázsa. A legrégebbi harang 1775-ből egészen 1807-ig szép tiszta csengésű D-hanggal szolgált, s Budaházy Dániel készíttette.

A másik harangot a hajdúsámsoni református eklézsia az 1937-ik esztendőben készíttette néhai Budaházy Gábor és néhai Magyar István kegyes hagyományozók és a többi elhalt hittestvér emlékezetére.

Ezek mellett még másik két harang lakik a toronyban, hogy szép csengésükkel szolgálhassanak.

A római katolikus egyház és kápolna

Hajdúsámsont elsőként 1213-ban említik Túrsámson néven, s egyházáról is igen korai adatok vannak. 1291-94 között a váradi püspöki tizedjegyzékben Sámson néven szerepelt a település. 1291 előtt már volt plébánia is, amely a Szeged-Csanádi egyházmegyéhez és a debreceni esperesi kerülethez tartozott, majd 1993-tól (V.31.) Debrecen- Nyíregyházi egyházmegyéhez. 1318-ban Szűz Mária temploma állt itt, a mai templomot Keresztelő Szent János titulusra helyezték a 19. században, s 1943-ban alapították újra.

A közelmúlt eseményeiről és a közösség jelenéről Rektor Ibolya Zsuzsa írt. Gellért atya (Verdung József Gellért), aki meghatározó személy volt a közösség életében, 1950-ben a szerzetesrendek feloszlatásakor került Hajdúsámsonba. 1917-ben született Kecskeméten, majd belépett Szent Ferenc rendjébe. Az ország több területén megfordult, több helyen volt hitoktató. Eleinte a kápolnához tartozó sekrestyében élt, majd a '70-es években a szegedi püspök segítségével megtoldhatta a lakást egy szobával és fürdőszobával. Egyedülálló személy volt, „a mi Tisztelendő bácsink". Minden korosztállyal, hívő és nem hívő emberrel, megtalálta a hangot. Úgy vélte: „ha nem jönnek az Isten házába, majd én megyek utánuk". Köztiszteletnek örvendett, mindenki szívesen látta otthonában. Valamennyi idős és beteg emberhez rendszeresen járt, eleinte még lóháton, gyógyszert és élelmet vitt nekik. Közvetlenségére és szeretetére jellemző volt, hogy a híveket és a hittanosokat „angyélkáknak" hívta. Isten házába, a kis kápolnába mindannyian úgy mentek be, mintha hazamennének, mindig nagy és odaadó szeretettel fogadta a gyerekeket. 48 évig szolgálta a közösséget ferences egyszerűséggel és alázattal. Fél évig volt beteg, odaadó szeretettel ápolta az atyát Irmuska néni (Tisza Sándorné), aki a templom gondnoka volt. Gellért atya 1998. november 1-én, mindenszentek ünnepén, 82 évesen és áldozópapságának 56. évében hazatért. Ma is könnyes szemmel és nagy szeretettel emlékeznek rá, akik ismerték és próbálják azokat a „gyöngyszemeket" megőrizni, amiket tőle kaptak.

Gellért atya halála után Fodor András atya „szárnyai alá" került a közösség minden szépségével és nehézségével együtt. A Jó Isten segítségével és András atya kimerítő munkája révén visszakapták a régen államosított hittantermet és felújíttatta kápolnát, amelyet 2003. szeptember 8-án Kisboldogasszony ünnepén szenteltek fel. A felújítás Kőszeghy Attila tervei alapján, Zsuga Miklós kivitelező munkáját is dicséri.
A közösségben a Rózsafüzér Társulat nagyon régi múltra tekint vissza. A Szent Mónika Közösséget 1997. február 12- én Hamvazószerdán alapította meg 6 lelkes hívő Gellért atya vezetésével, ezen kívül a Mária Légió is otthont kapott itt. Vasas János akolitusként szolgál. Szíve ügyének érzi a közösség fejlődését, s a betegekhez rendszeresen jár áldoztatni. János kezdeményezésére kéthavonta egész napos Szentségimádáson vesznek részt, és együtt tölthetnek akár több órát is a Legméltóságosabb Oltáriszentséggel. A Biblia évében (2008) tíz család részt vesz a Vándor Evangéliumi körben, amely a Szentlélek segítségével János által lett ismertté körükben. Megemlítendő Varga Lóránt személye is, aki idén volt Vácott első éves szeminarista. Ő és kedves családja a hajdúsámsoni egyházközséghez tartoznak. Bodnár Csillára is nagyon nagy szeretettel gondolnak, aki mérhetetlen szeretettel, odaadással és áldozattal viselte szívén a sámsoni hívek kicsik és nagyok „ügyét.

Hajdúsámson az utóbbi pár évben közkedvelt lakóhely lett, ezért Debrecenből sokan kiköltöznek, a város lélekszáma egyre nő, jelenleg kb. 1300 római katolikus él a városban. A rendszeres templomba járók száma 30-40 fő, többségük nyugdíjas. A hitoktatást a kisebbeknél Vasas János, míg a nagyobbaknál Király Anna végzi heti rendszerességgel.

A görögkatolikus egyház múltja és jelene Hajdúsámsonban

A sámsoni egyházközség 1901-ben alakult meg. Firczák Gyula Munkácsi püspök, akinek joghatósága alá tartozott ez a vidék is, Sámsont, mint leányegyházat, Bökönyhöz csatolta. De a sámsoni hívek már, 1909-ben arra kérték a főpásztort, hogy csatolja őket a könnyebben megközelíthető Debrecenhez. Kérésüket Miklósy István hajdúdorogi püspök teljesítette.
A püspök 1915. november 13-i rendeletével Sámsont 1916. január 1-i hatállyal Debrecenhez csatolta. Az 1920-as népszámlálás szerint Sámsonban 219 görögkatolikus hívő élt.
A sámsoni hívek szinte azonnal felismerték, hogy legelső feladatuk az iskola alapítása. A nagyközségben ugyanis sem állami, sem községi iskola nem volt, csak református és római katolikus iskola. Ezekbe viszont a túlzsúfoltságra hivatkozva a görögkatolikus gyerekeket nem vették fel. Ebben az időben egy tanítóra 60 gyermek jutott. A görög katolikus elemi iskola első két osztályában 120 gyermek volt.

Sámson belterületén 30, külterületén 30-40 görög katolikus iskolaköteles gyermek volt. Ezek iskolai oktatás és vallási nevelés nélkül maradtak. Ezen akartak segíteni a sámsoni egyházközség vezető emberei. A sámsoni egyházközség hívei 1921. november 20-án közgyűlést tartottak, melyen elhatározták, hogy egyházi iskolát létesítenek. Erre azonban a hívek szegénysége miatt csak évek múltán került sor. A sámsoniak az építkezésre telket vásároltak, 1920 pengőért. Hogy ez milyen nagy pénz volt, erre egyetlen példa: egy mezőgazdasági munkás napszáma akkortájt egy pengő volt.
Az építkezés során a hívek rengeteg kézi munkát adtak, így a tanterem és a tanítói lakás 1927. augusztus 28-ra elkészült. Megválasztották Fodor Antal személyében az első és egyetlen tanítót, megindulhatott az iskolai oktatás. A tanteremben oltárt helyeztek el, itt folytatták a szertartásokat.

A sámsoni filia ellátása a debreceni segédlelkész feladata lett, aki minden hónap második vasárnapján misét végzett az iskola kápolnájában.
A második világháború után Sámson fejlődésnek indult. A földosztó bizottság 20 kataszteri hold földet adott az egyházközségnek. Egyik hittestvérünk Zakoda Mihályné 128 kg-os harangot adományozott az egyházközségnek, melyet Árkossy István debreceni parókus 1947. november 6-án szentelt fel. Felmerült annak a lehetősége, hogy Sámson Debrecen és Adony között önálló egyházközség lesz. Nemcsak a sámsoni, hanem az adonyi tanyavilágot is hozzácsatolják. A fejlődés azonban az iskolák államosítása után megtorpant. Az egyházközség földjét elvették, nagyon sokan közönyössé váltak. Éppen ezért Soltész József debreceni segédlelkész, aki akkoriban Sámsont ellátta, elhatározta, hogy kápolnát létesít. 1958-ban a Sámsonban, Debrecenben és más egyházközségekben összegyűjtött pénzből a nagyközség közepén egy házat vásárolt.
Soltész József a kápolnát rendkívül súlyos nehézségek közepette, állandóan növekvő árak mellett, naponta a helyszínre utazva építette fel. Külön gondot jelentett a berendezés. A padokat Kiss Miklós bognármester készítette, aki az egyházközség kántora is volt. Az oltárt, az előkészületi asztalt és más felszerelési tárgyakat a tisztelendő úr Budapesten, az államosított intézetek kápolnáiból megmaradt bútorok közül válogatta össze.
A kápolna felépítése keresztútvolt, melynek számos állomása volt. De sikerült.
A kápolna a keresztfelmagasztalás tiszteletére épült, mely Jézus győzelmének a jele és ünnepe. Az ikonosztázionnak is ez a felirata: Jézus Krisztus győz!
A sámsoni görögkatolikus közösség 2009-től szervezőlelkészségként működik, ami az önálló egyházi közigazgatási egységgé (azaz egyházközösséggé) válást közvetlenül megelőző szervezeti fokozat.

Baptista gyülekezet

A Hajdúsámsoni Baptista Gyülekezet 1905 körül alakult. A gyülekezet imaháza a Nagyszőlőskert u. 4. szám alatt található.

Fő feladatuknak tekintik az Ige hirdetése mellett a családias hangulatú közös programokat, ifjúsági alkalmakat és az emberek személyes megszólítását, karitatív tevékenységeket.

A "baptista" kifejezés bemerítőt jelent, s az Újszövetség eredeti görög szövegéből (baptidzo: bemeríteni, bemártani) származik, utalva arra, hogy a baptisták hitvallás alapján és bemerítéssel keresztelnek Jézus Krisztus rendelkezésének és az újszövetségi gyakorlatnak megfelelően.

Nagy hangsúlyt helyeznek a Bibliához való ragaszkodásukra, amely azt fejezi ki, hogy egyedül a Szentírás hitük és életük zsinórmértéke.

A népegyházi protestáns hittestvéreiktől a baptistákat az különbözteti meg, hogy a csecsemőkeresztséget elvetik, és a bibliai eredeti gyakorlathoz visszatérve, a hitüket önként felvállaló felnőtteket – Jézus példáját és parancsát követve – vízbe való teljes alámerítéssel keresztelik meg. Innen kapták az újszövetségi görög nyelvből eredő nevüket is, mivel a baptista kifejezés a hitvalló keresztségre, azaz bemerítő gyakorlatukra utal.

Az úrvacsorai közösségben is csak az élő hitre jutott, bemerítkezett és a Krisztus követésében elkötelezett gyülekezeti tagokat részesítik, amit általában havonta egyszer gyakorolnak. Hiszik és vallják, hogy az Istenhez térő, bűneit őszintén megbánó embert Szentlelkével újjászüli, átformálja, betölti és ingyen való kegyelméből az örök élet ajándékában részesíti.

Pünkösdi gyülekezet

A hajdúsámsoni pünkösdi gyülekezet, egyike azoknak a közösségeknek, amelyek a világviszonylatban, mintegy háromszáz millió tagot számláló, Pünkösdi egyházhoz tartoznak. Magyarországra az 1920-as években érkezett el a pünkösdi tanítás az Amerikai Egyesült Államokból, ahol magyar vendégmunkások tértek meg, majd hozták haza hitüket.

Hajdúsámsonban 1932-ben alakult meg a gyülekezet (a gyülekezet első tagjai Sámsonkert területéről voltak, ahol házaknál gyűltek össze). Mindjárt a legelején számos nehézséggel kellett szembenézniük, ugyanis nem volt állandó hely ahol az Istentiszteleteiket megtarthatták volna, majd később a hatóságok sem nézték jó szemmel a gyülekezet tevékenységét. Előfordult olyan, hogy a lelkipásztort az Istentiszteletről a községházára vitték, tudtára hozván azt, hogy nem tetszik nekik, ami ott történik. Volt olyan is, hogy betiltották a gyülekezet működését. Ezt a helyzetet a gyülekezet úgy tudta átvészelni, hogy a helyi Baptista gyülekezet adott helyet az alkalmak megtartására. Közben mind égetőbbé vált egy gyülekezeti ház megvétele, így vásárolták meg a régi zsidó iskola épületét, amelyben évtizedeken keresztül tartotta a gyülekezet Istentiszteleti alkalmait. Ennek a helyén található a mai gyülekezet is a Toldi utcán, ami a kilencvenes évek elején készült el.

Amiben ez a gyülekezet leginkább különbözik a többi egyháztól az, hogy a hagyományos egyházi zenétől eltérően, modern gospel zene szól hétről hétre a gyülekezet Istentiszteleti alkalmain, ami folyamatos fejlődésen ment keresztül az évtizedek alatt.

Hit Gyülekezete

A Hit Gyülekezete az újkori reformáció egyik magyarországi képviselője. Az egyház elfogadja a korai kereszténység és a reformáció, valamint más, a kereszténységet előbbre vivő megújulási mozgalmak eredményeit és szellemi-erkölcsi értékeit. Napjainkban ez a megújulási folyamat világszerte új lendületet kapott, amely egyaránt érinti a hagyományos keresztény felekezeteket és a századunkban létrejött pünkösdi és karizmatikus egyházakat.

A Hit Gyülekezete 1979-ben jött létre. A független pünkösdi-karizmatikus közösség a pártállami években csak illegalitásban tudta az istentiszteleteit megtartani. Rendezvényeit, vezetőit a kommunista titkosszolgálat megfigyelés alatt tartotta. 1989-re a gyülekezet létszáma már elérte a 2000 főt.

1989-ben az állam a Hit Gyülekezetét az 1895. XLIII. törvénycikk alapján elismert vallásfelekezetté nyilvánította.

1998 óta az egyszázalékos felajánlások alapján a Hit Gyülekezete a negyedik legtámogatottabb egyház Magyarországon. A gyülekezet istentiszteleteit rendszeresen látogató hívek száma meghaladja a 70 ezer főt.

A Hit Gyülekezete az önfenntartó egyházmodell híve. Az 1%-os adófelajánlásokon és az iskoláknak járó normatívákon kívül más állami támogatást nem vesz igénybe.

Az egyháznak mintegy háromszáz közössége működik szerte az országban és a határokon túl. Valamennyi szomszédos országban vannak helyi közösségei, továbbá Németországban és az Egyesült Államokban is.

Az egyház 1997 óta tart fent közoktatási intézményeket, Budapesten és több megyeszékhelyen, ezekben jelenleg mintegy háromezer diák tanul.

A Hit Gyülekezete 15 éve tevékenykedik Hajdúsámsonban, a folyamatosan növekvő közösség saját hitéleti tevékenysége mellett rendszeresen végez a városban karitatív tevékenységet is. Emellett a Hit Gyülekezete végzi 2014-től a településen működő II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola fenntartását.

Alkoss egyházakkal kapcsolatos kifejezéseket a megadott szótagokból!

Rejtvény

dó	to	re	bab	ke
ho	van	gyü	e	pün
ta	for	li	je	kus
kös	le	ka	hit	má
gé	kus	ta	zsi	tis
zet	dis	tus	va	li

Írd le a megfejtéseket a vonalra!

_____

_____

_____

_____

_____

Egyházaink totó1

1. Ki volt az a református lelkész, akinek 1880-as visszaemlékezéseiből idéztünk?

1. *Tóth Bálint* *2. Nagy János* *X. Lovász Krisztián*

2. Mikor alakult a hajdúsámsoni Baptista gyülekezet?

1. 1850 *2. 1905* *X. 2000*

3. Honnan érkezett Magyarországra a Pünkösdi tanítás?

1. Ázsia *2. Amerikai Egyesült Államok* *X. Anglia*

4. Mikor jött létre a Hit gyülekezet?

1. 1950 *2. 2000* *X. 1979*

5. Hogy hívták 1318-ban a római katolikus templomot?

1. Szűz Mária templom *2. Szent János templom* *X. Mózes templom*

6. Mikor alakult a sámsoni görög katolikus egyházközség?

1. 1901 *2. 1800* *X. 1971*

7. Ki volt a református lelkész az 1897-es református templomépítés idején?

1. Kerékgyártó István *2. Jánosi Zoltán* *X. Tóth Bálint*

8. Ki volt az a görög katolikus püspök, aki Sámsont, mint görög katolikus leányegyházat Bökönyhöz csatolta?

1. Firczák Gyula *2. Gergely atya* *X. Miklósy István*

9. Mikor alakult meg Hajdúsámsonban a Pünkösdi gyülekezet?

1. 1920 *2. 1932* *X. 2004*

10. Hogy hívják ma Hajdúsámsonban a római katolikus templomot?

1. *Mária temploma* *2. Keresztelő Szent János temploma* *X. Róma temploma*

11. Hány fős volt 1989-ben a Hit gyülekezet?

1. 1300 *2. 2000* *X. 13000*

12. Hol található Hajdúsámsonban a Baptista imaház?

1. Toldi utca *2. Kossuth utca* *X. Nagyszőlőskert utca*

13. Hány ülőhely van a református templomban?

1. 300 *2. 1300* *X. 900*

13+1. Hol található Sámsonban a pünkösdi gyülekezeti ház?

1. Toldi utca *2. Ady utca* *X. Petőfi utca*

Egyházaink totó 2

1. Hány választott, beiktatott lelkésze volt a hajdúsámsoni református gyülekezetnek 2015-ig?

1. 17 *2. 25* *X. 7*

2. Mikor lett elismert vallásfelekezet a Hit gyülekezet?

1. 1989 *2. 1990* *X. 2002*

3. Mikor és hol született Gellért atya?

1. 1917 Debrecen *2. 1920 Budapest* *X. 1917 Kecskemét*

4. Mit jelent a baptista szó?

1. bemerítő *2. keresztelő* *X. áldozó*

5. Melyik görög katolikus püspök csatolta a sámsoni közösséget Debrecenhez?

1. Miklósy István *2. Firczák Gyula* *X. Varga Lóránt*

6. Mi volt régen a pünkösdi gyülekező ház helyén?

1. óvoda *2. zsidó iskola* *X. állami iskola*

7. Hány fős napjainkban a Hit gyülekezet?

1. 10000 *2. 90000* *X. 70000*

8. 1920-ban hány fős volt a sámsoni görög katolikusközösség?

1. 219 *2. 1000* *X. 167*

9. Mikor került Gellért atya Hajdúsámsonba?

1. 1947 *2. 1990* *X. 1950*

10. Hány közössége működik körülbelül a Hit gyülekezetnek?

1. 300 *2. 120* *X. 450*

11. Mit vetnek el a baptisták?

1. a csecsemőkeresztséget *2. a Bibliát* *X. Jézust*

12. Ki a 25. választott, beiktatott református lelkész a településen?

1. Kovács Sándor *2. Nagy János* *X. Lovász Krisztián*

13. Milyen zene kíséri a pünkösdi gyülekezet alkalmait?

1. jazz *2. rock* *X. gospel*

13+1. Mennyi pénzért vásárolt a görög katolikus közösség telket az iskolaépítéshez?

1. 1300 *2. 1920* *X. 1870*

Egyházaink totó 3

1. Hány éve tevékenykedik Hajdúsámsonban a Hit gyülekezet?

1. 10 2. 15 X. 20

2. Milyen zene kíséri a Pünkösdi gyülekezet alkalmait?

1. jazz 2. rock X. gospel

3. Ki építtette a görög katolikus közösségnek a kápolnát?

1. Soltész József 2. Árkossy István X. Fodor Antal

4. Hány harang lakik a református templom tornyában?

1. 1 2. 3 X. 4

5. Hány évig szolgált Gellért atya Hajdúsámsonban?

1. 48 2. 40 X. 50

6. Mit jelent a baptista szó?

1. áldozó 2. bemerítő X. keresztelő

7. Melyik sámsoni nemesi család adományozott harangot a református gyülekezetnek?

1. Tóth 2. Budaházy X. Magyar

8. Mikor alakult a hajdúsámsoni Baptista gyülekezet?

1. 1850 2. 1905 X. 1950

9. Ki Gellért atya utódja?

1. Fodor András 2. Kiss József X. Tóth Lajos

10. Melyik évben lett a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola és AMI fenntartója a Hit gyülekezet?

1. 2010 2. 2012 X. 2014

11. Mikor alakult meg Hajdúsámsonban a Pünkösdi közösség?

1. 1920 2. 1932 X. 2004

12. Ki volt az a görög katolikus kántor, aki a kápolna padjait készítette?

1. Kiss Miklós 2. Nagy József X. Kiss Antal

13. Hány évig szolgált áldozópapként Gellért atya?

1. 20 2. 38 X. 56

13+1. Mi a címe a református gyülekezet újságjának?

1. Glória 2. Ámen X. Közösség

Egyházi épületek Hajdúsámsonban

Református templom a Rákóczi utcán.

Római katolikus kápolna a Béke utcán.

A görögkatolikus kápolna a Hunyadi utcán.

A Baptista Gyülekezet imaháza a Nagyszőlőskert utcán

A Pünkösdi Gyülekezete imaháza a Toldi utcán.

Képek a református egyház történetéhez

Iskoláink régen és ma

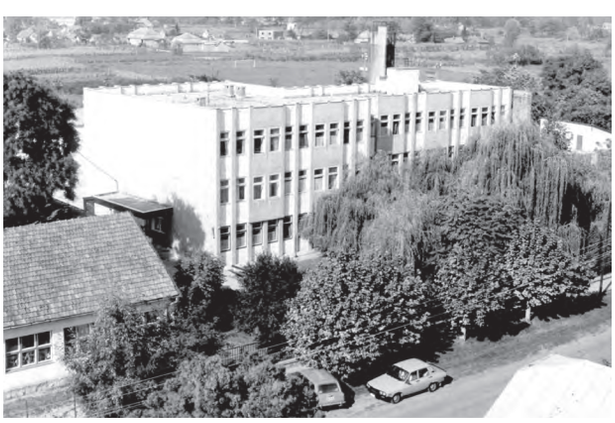

A II. Rákóczi Ferenc Általános Iskolát díszítő alkotások

A képeken látható alkotások:

- ***Az aula díszítése***
- ***II. Rákóczi Ferenc mellszobra***
- ***Rákóczi-harang***
- ***Emlékfa***

A II. Rákóczi Ferenc Általános Iskolát díszítő alkotások

Az aula díszítése

Az iskola építése után, Herczeg Csaba tanár - a korábban működő kerámia tanszak vezető pedagógusa - vette a bátorságot és megkérdezte ***Galánfi Andrást****, a népművészet mesterét, hogy lenne-e kedve a hajdúsámsoni iskola auláját fafaragással díszíteni és ezáltal annak az akusztikáját javítani.*
A mester a felkérést örömmel vállalta és ***Mátl Péter*** *szobrászművész barátjával kezdték tervezgetni, rajzolgatni a Huszka Jenő „Turán Ornamentika" című könyv alapján saját elgondolásaikat. Úgy érezték, a honfoglalás kultúrája hiányzik a népművészetből.*
Ezt az alkotást két és fél hónap alatt készítették el napi 16 órát dolgozva. A faragás készítői szerint nagyon jó, hogy el lett fogadva az ajtó bevonásának terve is, hiszen ez a kettő együtt olyan, mintha össze lenne kötve a két rész. Életfával és ősmagyar motívumokkal – így a honfoglaló hét törzs szimbólumaival – díszített hatalmas faragvánnyal varázsolták igazi díszteremmé az aulát.
A két ló, mint kapubálvány őrzi középen a fény felé növő, életet jelképező életfát. Ennek közepén a szabadság szimbólumaként egy páva teljesedik ki. Mellette a hét törzset jelképezve jelennek meg a táblaképek, melyek számunkra azt az üzenetet közvetítik, hogy kultúrát csak közösséggel lehet teremteni.
„Azt a nyelvet és kultúrát, melyet kis időre elődeinktől kaptunk, új fénnyel gazdagítva, maradéktalanul át kell adnunk utódainknak. Ez a mi küldetésünk." /Kosztolányi Dezső/

A dombormű méretei:
10 m széles
12 m magas
80 m szalagdísz az oldalfalakra

Anyaga: hársfa
Felület kezelése: pácolás, két rétegben vizes lakk
Technikája: kézi faragású dombormű, egyedi kivitelezésben
Felszerelése (2004): a táblaképek a falfelületre fa hevederrel rögzítve. A terem akusztikájának javítása érdekében a faltól a kívánt távolság elhagyva.

II. Rákóczi Ferenc mellszobra

Az iskola az 1997/98-as tanévben vette fel a fejedelem nevét. A névadó ünnepség 1998. április 3-án volt, ekkor került leleplezésre ***Kurucz Imre*** *által készített mellszobor is, melyet a Rákóczi-hét keretében minden évben megkoszorúznak az iskolával együttműködő intézmények, szervezetek.*

Rákóczi-harang

2010. március 22-én a Rákóczi hét keretében szentelték fel a ***Tóth Tivadar*** *fémöntő által készített harangot, azzal a céllal, hogy minden iskolai rendezvényen megszólaljon. „ A mi harangunk hangja szóljon az itt felnövekvő nemzedékhez, emlékeztessen bennünket Rákóczi születésére, életére, a haza szeretetére, elődeink emlékére, az összetartozás erejére, s hívó szava legyen ünnepeink fénye." (A II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény Évkönyv 2010.)*

Emlékfa és emlékkönyv

Az iskolában 2009-ben elhelyezett emlékfa a múltat idézi meg mindenkinek. A nagyra becsült elhunyt igazgatók és pedagógusok voltak azok a személyek, akik megalapozták az iskolának a hírét, s igazi népnevelőként végezték kiváló munkájukat. Nevüket e nemes fa szilárd törzsére, s erős ágaira jegyezték fel, majd 2010-ben emlékkönyv kiadásával, életrajzuk összegyűjtésével is adóztak emlékezetüknek. Mindkét kezdeményezés Tóthné Szathmáry Irén pedagógus adatgyűjtésén alapult. Az emlékfa avatásakor elhangzott gondolatai lettek a kötetnek is bevezető sorai:

"Haladó szellemű tetteiknek köszönhetően a nádtetős iskolától eljutottunk a mai tágas, modern iskolánkig. Volt igazgatóink áldozatkész, nemes cselekedetére emlékezünk a tölgyfa szilárd törzsére feltett „pergamenekre" felírt nevekkel, s a nevük alatt feltüntetett évszámokkal, amelyek az itt eltöltött évek számát jelzik. Az ágakon látható tölgyfalevelekre azon tiszteletre méltó elődeink nevét írtuk fel, akik a pedagógus pályát elhivatottságnak érezték, s minden cselekedetükkel példát mutattak a jövő nemzedék számára. Az ő nevük alatt lévő évszámok is az itt eltöltött évek számát jelzik. Az itt dolgozó pedagógusok szívügye, hogy a múltat soha senki ne feledje, s az ifjú nemzedék is ismerje meg azokat a személyeket, akiktől mi mai pedagógusok nagyon sokat tanulhattunk."

Az emlékfa üzenete:
„A pedagógus munkához szív, lélek, s elhivatottság szükséges. A múltat tovább vinni kötelesség, s erőt adó cselekedet."

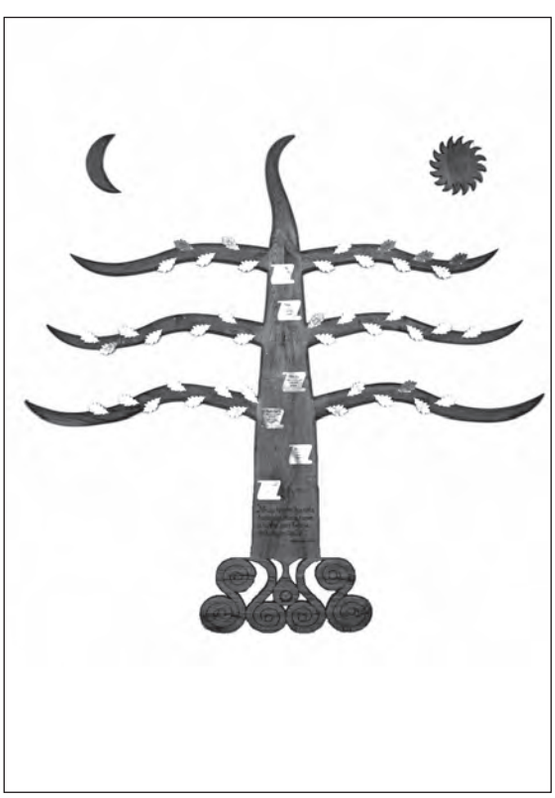

Iskolatörténet dióhéjban

Hajdúsámsonban évszázadok óta folyik alapszintű oktatás, szorosan kapcsolódva az egyházak történetéhez.

Az 1300-as évektől feltehetően a község közelében lévő kolostorokban élő szerzetesek tanították a gyerekeket egészen 1526-ig. Mátyás király Debrecent és uradalmát adományba adja a híres törökverő édesapjának, akitől 1536-ban fia, enyingi Török Bálint földesúr fennhatósága alá kerül az egész terület. Hatására a lakosság áttért a református hitre, így az oktatást a Debreceni Kollégiumból hozott református rektorok, az akkori végzős diákok végezték. Ekkor az iskola a Kollégium „leányiskolájaként" működött. Az oktatás az ábécére, hittanra és számtani ismeretekre korlátozódott.
1552-ben református elemi iskola kezdi meg működését Sámsonban. 1705-ben állandó jellegű iskola nyílik. A falunak 1679-től rektora, leánytanítója van. 1705-ben megnyílik az állandó jellegű iskola egy tanteremmel, a mai iskola együttes utáni helyen. (Kossuth u. 10. sz. volt, egy pici nádfedeles ház.) 1710-ben újabb iskola nyílik egy tanteremmel.
Az első ismert sámsoni rektort, Polgár Istvánt az 1747-es esztendőben jegyzik fel. Ekkor 30 fiú jár iskolába. 1770/71-es tanévben sem változott az osztálylétszám, tanítójuk: Takács György volt. A leányok csak 1773-tól tanulhattak. Az oktatásban 1868-ban következett be újabb változás, amikor Eötvös József törvénytervezete alapján 12 éves korig kötelezővé vált a hatosztályos elemi elvégzése.
Az 1750-es évektől 1880-ig a Budaházy-család is támogatta a községi iskoláztatás ügyét. Az akkori debreceni kisprépost a hívek számát figyelembe véve, vagyonát a sámsoni híveknek hagyományozta. Ebből vásárolták meg Budaházy Ferenctől a 397 négyszögöl telket iskola és kápolna számára. (Ez az épület ma a katolikus templom, és szolgálati lakrész.) A Martin- és Hamza családokon kívül az iskolára áldozott még Liponiczky István nagyváradi püspök is, és az iskola 1835-ben meg is nyílt 16 növendékkel és egy tanítóval, melyet 1841-ben lebontanak, s újjáépítik kőből, és cseréppel fedik be.
A községben kevésnek bizonyul az iskolai férőhely, s 1867-ben új fiúiskolát építenek ismét, majd 1870-ben átadásra kerül a 2. leányiskola.
Sámson 1871-ben nagyközség státuszt kap, a lakosság létszámának növekedésével az iskolák száma is bővül.
1878-ban bent a községben már 3 tanteremben, 3 tanító 316 gyermeket tanít. Később a tantermek száma 4-re emelkedik. Az elemi iskolát végzett tanulók háztartási és gazdasági ismeretekkel bővíthetik tudásukat.
1885-ben izraelita elemi iskola nyílt I. Ferenc József 100 forintos adományával és a Bécsben élő Sichermann Pepi bőkezű támogatásával. Az iskola 1 teremben, egy tanítóval működik.

1887. szeptember 4-én került Hajdúsámsonba a Debreceni Református Kollégiumból Szöőr Antal, aki községünk első és leghíresebb iskolaigazgatója volt. 1927-ig folytatta sokoldalú tevékenységét, s az emlékére állított zászlótartó emelvény az iskola melletti parkban található.
1909-ben megépült a Szatmári-úti iskola két tanteremmel. Az Árpád úton görögkatolikus iskola létesült 1927-ben, mely sokáig iskolaként funkcionált hét közben, hétvégén pedig templomként várta a hívőket. Ez a két iskolaegység mára megszűnt.

Szöőr Antal

„ A II. világháború előtt a településen a következő iskolák működtek: görögkatolikus, református, római katolikus, állami iskola. A jelenlegi községi könyvtár (előtte pártház, most hivatal B épülete—szerk.) épülete helyén, egészen a járdáig építve állt a római katolikus iskola. A tanterem ablakai a főutcára néztek. Az iskola bejárata az udvarról nyílt. Az épület egy nagy tanterem, folyosó, s a folyosó végén raktár helyiségből állt. S ugyanezen a telken, a jelenleg is meglévő római katolikus templom, összeépítve a szolgálati lakással. A lábakon álló ma is meglévő harang, akkor az előkert és iskolaudvar találkozó vonalának középpontjában volt. (...) Amíg kötelezően vallásoktatásban részesültünk, reggel fél nyolctól a templomban imádkoztunk, s utána 8-tól kezdtük a tanulást." Részletek Sarkadi Veronika (Lovász Gáborné pedagógus) visszaemlékezéséből

1928-1934 között Hegedűs Nagy Lajos, 1934-1938 között Kovács Gusztáv látták el az iskolaigazgatói feladatokat.
1933-tól a község a korábbi református iskolát tanítókkal együtt átveszi, s így végre 1938-ban megépül a ma is működő egy emeletes, nyolc tantermes iskola, mely 1940-ben nyolcosztályos népiskolává fejlődött. 1945. augusztus 18-án beindul a kötelező általános iskolai oktatás.
1938-1955-ig Szöőr Gyula, a híres igazgató úr fia lett iskolánk szeretett igazgatója, s nyugalmazásáig, 1966-ig a tanyai iskolák központi igazgatója. Az Ő szorgalmazására állami iskolává nyilvánították az intézményt.
Az ezt követő igazgatók kronológiai sorrendben:
1955-1961 Dr. Gyarmathy Kálmán
1961-1970 Balogh Pálné, (Mara néni.) A Ludmány-féle kúriából, /Kossuth utca/ két tantermes iskolát és szolgálati lakást alakítottak ki részére. Itt éltek nyugdíjazásukig a gondnoki tisztséget ellátó férjével.
1970-1985 Fürtös Sándor.

Szöőr Gyula

Gyarmati Kálmán

Balogh Pálné

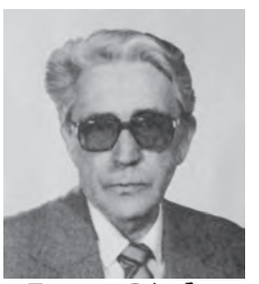
Fürtös Sándor

Ebben az időben a tanteremhiány leküzdése miatt iskolánkban a tanítás délelőtt-délután, váltással történt egészen 1980-ig. Ekkor felépült a Kossuth utcán az új központi iskola 8 tanteremmel. A földszintes épületrészt később egy emeletráépítés keretében négy tanteremmel bővítették.

A folyamatos tanulói létszám miatt azonban újra kinőttük iskolánkat. A mai, legújabb iskola tervét egy Ybl-díjas hajdúsámsoni születésű építész, Mányi István készítette társaival, s 2000/2001-ben felépült a csodálatos épület. 2002. október 5-én új, tágas tornacsarnokkal is gazdagodtunk. 2004-ben aulánkat Galánfi András fafaragó, művész-pedagógus és Mátl Péter szobrászművész varázsolta szebbé, tette megfelelő szintűvé a terem akusztikáját „turán ornamentikával". (Kép és szöveg: 14. oldal)
2013-ban a település önkormányzata átadta fenntartói jogot a Hit Gyülekezetének. Ezzel párhuzamosan az állami köznevelés feltételeit is biztosítandó, a Jókai utcai és Sámsonkerti épületekben megkezdi működését a Csapókerti Általános Iskola Hajdúsámsoni Tagintézménye.

A településrészek iskoláiról röviden

Martinka

1800-ban szűkös körülmények között megkezdődik Martinkán az iskolai oktatás. 1812-ben, a községben új fiúiskola épül tanítói lakással.
1864. szeptember 4-én Szabó Sándor törvényszéki nyugdíjas megkezdi a tanítást a középmartinkai csőszházban 27 tanulóval. 1871-ben Martinkán a szőlőskertben felépített emeletes épületben helyezik el az imaházat, a tantermet és a tanítói lakást.
1927-ben épült fel az eredeti iskolaépület, 74 gyereket továbbra is egy tanító tanított.

1945 után a Török-kastély épületéből 4 tantermes iskolaegységet hoztak létre. 1997-től 2004-ig négy pedagógus tanít két épületben. A tagiskola vezetője Kórász Sándor volt 26 évig, 1974-2000-ig.

Sámsonkert

1930-ban Sámsonkertben az ún. Klebelsberg-féle tanyai népiskolai tervek alapján állami költségvetésből elemi iskola épül egy tanítói lakással. Az oktatás 1-6. osztályú összevonásban történt. 1946-tól két tanteremben tanítottak már. A 70-es években a szolgálati lakásból is tantermeket alakítottak ki. 1996-ban korszerűsítették a fűtést, majd két év múlva a vizes blokkot is. 2000/2001-es tanévig 8 évfolyamon, 4 tanteremben részben összevont rendszerű oktatás folyt. 2002 szeptemberétől 1-6. önálló osztályban tanultak a diákok, a 7-8. osztály bejött a központi iskolába. Az épületet jelenleg az állami iskola használja.

Ligettanya

A két világháború között szükségessé vált, hogy a Ligettanyán is épüljön egy új iskola, ahol 1924-ben a Hadházy földbirtokos segítségével beindult az oktatás. Az 1930/31-es tanévben két tantermes iskola épült tanítói lakással. Az 1960-as években két új tanteremmel bővült. Az 1996/97-es tanévre a létszám 11-re csökkent, így itt is megszűnt az oktatás.

Művészeti Iskola

12 évfolyamos alapfokú művészeti iskola, melynek 1999-es indulása óta sok szép siker fémjelzi, hogy vannak tehetséges fiataljaink a településen, Hajdúsámsonban. Az évek során a tagozatok száma bővült, az oktatás minősége egyre magasabb színvonalú lett. A zenei, képzőművészeti és táncművészeti tanszakokon jeleskedő fiatalok közül többen választották továbbtanuláskor, később hivatásuknak a megismert művészeti ágat.
Három művészeti ág számos tanszakának tevékenységébe kapcsolódhatnak be tanulóink (2014/2015):
ZENEMŰVÉSZET
„Zene nélkül lehet élni, de nem érdemes."
A zeneművészeti ág célja a zenei ismeretek, általános zenei műveltség átadása, a zene megszerettetése, a növendékek zenei ízlésének formálása. A tanszakok tanulói sokszor teszik színesebbé ünnepségeinket, rendezvényeinket. Tanszakok: zongora, fuvola, gitár, hegedű, rézfúvós, citera. A tagozaton működik énekkar, szolfézs és előképző.

TÁNCMŰVÉSZET
A táncművészeti ág célja, hogy a magyar néptánc és népi kultúra iránti érdeklődést elmélyítse a tanulókban. A táncokon keresztül ismerjék meg a hagyományokat, a magyar nép táncait, a táncok lépésanyagát, jellegzetességeit, stílusát. A tudásanyag elmélyítése mellett kiemelkedő pedagógiai cél a közösségi élet kialakítása és fejlesztése. Hajdúsámson minden jelentős rendezvényének szereplője a tanszak, de a környező települések meghívásának is legtöbbször eleget tesznek.

KÉPZŐMŰVÉSZET
Képző- és iparművészeti ág:
Az oktatás célja és feladata a világ használatához és alakításához szükséges ismeretek, készségek, képességek olyan fokra fejlesztése, hogy a tanuló ezek birtokában képes legyen saját gondolatainak, érzéseinek kivetítésére, legyen képes tárgyak tervezésére, alkotására.
Vizuális előképzőn a gyerekek sokféle technikát ismerhetnek meg, festészet tanszakon folytathatják tanulmányaikat.

A Csapókerti Általános Iskola Hajdúsámsoni Tagintézménye

Hajdúsámson lakosságszámának növekedése és a szabad iskolaválasztás lehetőségének biztosítása tette szükségessé egy állami fenntartású 8 évfolyamos általános iskola létrehozását a városban. Az érvényben lévő jogszabályi háttér figyelembevételével ennek megvalósítása a legegyszerűbben és leggyorsabban úgy volt lehetséges, hogy az nem önálló intézményként, hanem egy már meglévő iskola tagintézményeként működjön. Az alapításkor a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KLIK) a földrajzi közelséget figyelembe véve a debreceni Csapókerti Általános Iskolát jelölte ki székhelyintézményként. (Az 1896-ban alapított iskola – Debrecen egyik legrégebbi iskolája - a Csapókert szívében kertvárosi környezetben található, Hajdúsámson központjához 10 kilométerre.) Hajdúsámsonban az állami fenntartású általános iskola tagintézményként két telephelyen, nyolc osztállyal kezdte meg működését 2013. szeptember 2-án.

Az alsó tagozatos tanulók a Jókai utcán, míg a felső tagozatos tanulók a Sámsonkertben felújított régi iskolaépületben tanulnak. A két településrész, illetve a tagintézmény telephelyei közötti közlekedést iskolabusz-járat biztosítja. A tanévkezdést nehezítette, hogy az nem egy már meglévő és működő intézmény és tantestület átszervezését, integrálását jelentette, hanem egy teljesen új szervezeti egység létrehozását. Számos egyeztetésre volt szükség már az indulásnál, mivel a két telephely működése szinte előzmények nélküli volt. Mindent az alapoktól kellett kezdeni, meg kellett teremteni a működés alapfeltételeit. A megfelelő napi menetrend kialakítása, a nevelőtestület egységességének megteremtése, az iskolabusz, étkeztetés, fűtés, stb. biztosítása, szükséges eszközök, engedélyek beszerzése érdekében különösen nagy aktivitásra volt szükség a fenntartó, az iskolavezetés, a pedagógusok, és a szülők részéről. Az épületek befogadóképessége már a kezdetekor is korlátozott volt. Annak ellenére, hogy kezdetben mindkét telephelyen még számos hiányosságot kellett pótolni, a tanulók, szülők és pedagógusok közérzete jó volt. Inkább a helyzetből adódó előnyöket helyezték előtérbe, mintsem a hátrányokat, melyeket leleményességgel és összefogással lehetett mérsékelni.

A gyermekek mindkét telephelyen felújított épületekben, új bútorral berendezett tantermekben, családias környezetben tanulnak. A tanulók legnagyobb része a délutánt is az intézményben tölti. Ezért is kap nagy hangsúlyt a tanórák után a képesség szerinti differenciálás, az egyéni bánásmód és a szabadidő hasznos eltöltése. Jelenleg kézműves, tömegsport, énekkar, filmklub, mesés angol szakkörök közül válogathatnak a gyerekek. Az ünnepkörökhöz és a hagyományokhoz kapcsolódva további számos program színesíti az iskola életét, amelyek keretében versenyeket is hirdetnek (szüreti nap, „tökjó" nap, zenei világnap stb.).

Mivel a Csapókerti Általános Iskola Pedagógiai Programjában szerepel az 5. évfolyamos tanulók úszásoktatása, ezért a tagintézmény tanulói is térítésmentesen vesznek részt a debreceni uszodai foglalkozásokon. Az iskola Pedagógiai Programjának célja többek között, hogy pedagógusok gyermekközpontú, a tehetséges és hátrányos helyzetű gyermekeket egyaránt szem előtt tartó oktató-nevelő munkát folytassanak. Fontos a testi nevelés, a tanulók egészségének megóvása, a baleset-megelőzésre és a biztonságos közlekedésre nevelés, a szűkebb és tágabb környezet védelme. Az iskola számos partnerintézménnyel, civil szervezettel áll kapcsolatban együttműködési megállapodás keretében, illetve aktívan bekapcsolódik Hajdúsámson kulturális életébe.

Az iskola stabil működésével, gyermekközpontú családias légkörével, elért eredményeivel, illetve az anyaintézmény jó hírnevével sikerült elérni, hogy az intézmény a szülők számára egyre vonzóbbá váljon. Az elmúlt időszakban is sokan szerettek volna beiratkozni - illetve átiratkozni - iskolánkba, de helyhiány miatt ezek a kérelmek többségében elutasításra kerültek. A tagintézmény tanulói létszáma 99 fő, amely jelenleg tovább már nem bővíthető. Ennek a problémának a megoldását egy iskolaépítési beruházás megvalósítása jelentené. Szülői jelzések alapján egy korszerű iskolaépületbe a jelenlegi létszámnál jóval többen iratkoznának be.

A csapókerti intézmény gazdag múlttal rendelkező oktatási intézmény. 1896 novemberében adták át rendeltetésének az első csapókerti iskolát, mely máig megőrizte nevében a kertség nevét. Mivel egyre több család költözött ide - földművesek, kisiparosok, gyári munkások -, szükséges lett már a századforduló után bővíteni a két tanteremből és egy szolgálati lakásból álló iskolát. A központi 10 tanerős és az Alvinczi téri 2 tanerős intézményből Csapókerti Református Népiskola néven új igazgatói körzetet létesítettek, melyet Veress Gyula 1934-ig vezetett, utódja Hadházy Dániel lett. Az ő idejében lett nyolcosztályos az iskola, ő alapította az első olvasókört, s jelentős alakja volt a Csapókert kulturális életének. Loós Gyula, Engi Sándor, Gellén Imre vezetése alatt egyre erősödött az iskola. Zenetagozat, drámakör, sportkör alakult, mind nagyobb hírnevet szerezve az itt folyó munkának. Újvárosi Vilmos és Nyári Lajos, Papp János színvonalas zeneoktatása nyomán a város egyik legjobb kórusa itt működött. Ennek talán leghitelesebb bizonyítéka Kodály Zoltán látogatása volt. Paár Alajosné, Szosznyák Sándorné és Sal Béláné igazgatása alatt sokszínű nevelés jellemezte az iskolát. Úttörőmozgalom, sikeres sportélet, négy idegen nyelv oktatása és nagyon szoros kapcsolat a Csapókert lakosságával, Debrecen üzemeivel. 1988-tól 2008-ig Kovács Tiborné igazgatónő vezetése alatt két fontos változás történt. Az egyik a Zsolnay-féle ÉKP bevezetése, a másik a menekültek oktatása.

Feladatlap – Iskolatörténet

1. *Milyen vallásra tértek át a lakosok Török Bálint földesúr idejében?*

2. *A reformáció utáni időkben kik tanítottak Sámsonban?*

3. *Kik járhattak iskolába 1747-ben és utána még 26 évig?*

4. *Az 1750-es évektől mely családok támogatták az iskolákat?*

5. *Mikor kezdődött meg Martinkán az oktatás?*

6. *Melyik évben épült itt fel az eredeti iskolaépület, és melyik kastélyt alakították ezért át?*

7. *Ki érkezett 1887 szeptemberében a községbe, s miért nevezetes személy ő? Hogy hívták az édesapját?*

8. *Mikor épült a legrégebbi része a mai iskolának, és hány tanterem volt benne?*

9. *Mikor épült a második iskolaegység, s jelenleg mit találsz ott?*

10. *Mikor épült a mai, legújabb iskola és ki tervezte?*

11. *Hány tanterem és milyen egyéb helyiségek állnak rendelkezésre?*

12. *Ki a névadója a Kossuth utcai iskolának?*

13. *Kiknek az alkotásai díszítik az aulát?*

14. *Mit ábrázol a fafaragás, mit tudsz a méreteiről?*

Feladat

SULINAPLÓ ..../.... tanév

Iskolám neve: _____

Címe: _____

Igazgató neve: _____

Osztályfőnök neve: _____

Tantárgyaim ebben a tanévben: _____

Osztálytársaim:

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Ez szeretnék lenni, ha nagy leszek:

_____

Feladat

Rajzold le iskolád épületét!

MÚZEUMI KINCSKERESŐ PROGRAM

HAJDÚSÁMSON 2014/15

MEGVALÓSÍTÓ:

PETŐFI SÁNDOR VÁROSI KÖNYVTÁR

KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS MUZEÁLIS INTÉZMÉNY

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

6.

Népzene és hagyomány

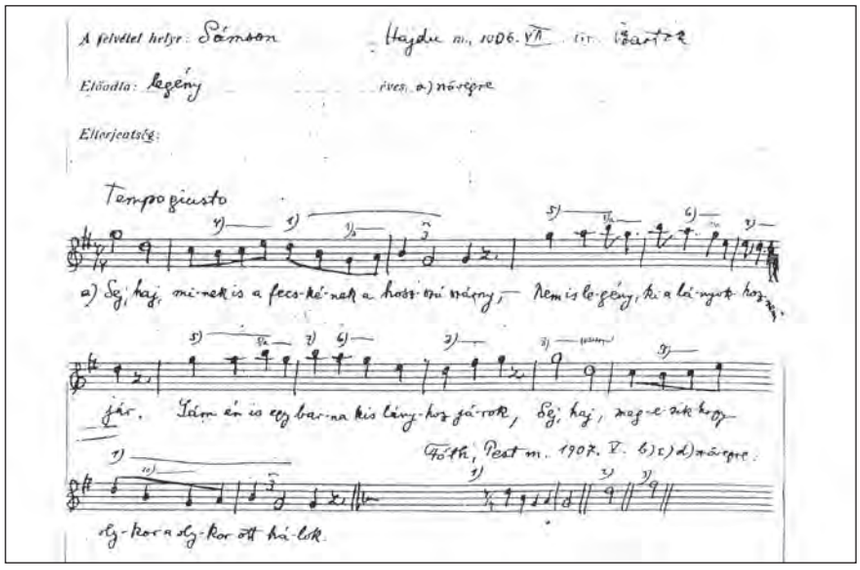

Népzene és hagyomány - 6. foglalkoztató füzet

Szöveg: Bartók kézirat, Tarné Hajdú Judit, Kiss Antónia, Hajdúsámson története és néprajza c. könyv
Képek: Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Közművelődési és Muzeális Intézmény archívuma

Helytörténeti foglalkoztató füzetek
Segédanyag múzeumpedagógia foglalkozáshoz

Sorozat szerkesztő: Tarné Hajdú Judit
Nyomdai előkészítés: Vincze Tamás
Nyomdai munkák: Centerprint Nyomda, Debrecen

Készült a Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Közművelődési és Muzeális Intézményben, a TÁMOP 3.2.8.B-12/1-2012-0041 Múzeumi Kincskereső Program Hajdúsámsonban című projekt keretében.

Hajdúsámson
2015.

Népzenekutatásunk története

Írta: Dr. Pávai István (részlet)

Hiteles adatrögzítés: gyűjtés fonográffal

Igazi áttörést hoz a népzenekutatásban a századforduló előtt Vikár Béla munkássága, aki nem lévén képzett zenész, Európában elsőként használja a fonográfot népdalok gyűjtésére. Ez már a gépi adatrögzítés korszaka, amely a pontos megismételhetőség által lehetővé teszi az aprólékos lejegyzést, az előadásmód részleteinek tanulmányozását és a zenei adatok megőrzését az utókor számára. Vikár publikációiban a dalok szövegére, a népköltészetre koncentrált. A dallamok vázlatait Kereszty István írta le, majd később Bartók készített aprólékos, minden részletre kiterjedő lejegyzéseket. Vikár nyomán Erdélyben Seprődi János (1874–1923) kezdi a fonográfot alkalmazni a népzenegyűjtésben. Fontos az a felismerése, hogy az igen változékony és virtuóz hangszeres népzene lejegyzéséhez nélkülözhetetlen a gépi rögzítőeszköz.

Tudományos népzenekutatás: Kodály Zoltán és Bartók Béla
Kodály Zoltán (1882–1967) 1903-ban kezdi tanulmányozni Vikár fonográfhengereit, majd 1905-től Bartók Bélával együtt megkezdik a magyar nyelvterület egészét átfogni próbáló módszeres népzenegyűjtést. Ezzel kezdetét veszi a tudományos magyar népzenekutatás, amelynek eredményei hamarosan a nemzetközi összehasonlító népzenekutatást is gazdagítják.

Már Kodály észak-magyarországi és Bartók kelet-erdélyi gyűjtései nyomán feltűnik számukra a pentatónia jelentősége a magyar népzenében, amelynek keleti kapcsolatai után kezdenek nyomozni a Volga vidéki finnugor és török népek körében. Bartók kutatásait kiterjeszti a szomszéd népek (román, szlovák, szerb), majd később távolabbi népek (török, arab) zenéjének feltárására is. Kodály a keleti kapcsolatok feltárása, valamint a magyar népzenének a történeti dallamkinccsel való egybevetése területén ér el jelentős eredményeket.

Kutatás a két világháború között

A Bartók által megállapított négy magyar népzenei dialektusterület, a később megállapított ötödikkel: I. Dunántúl; II. Felvidék; III. Alföld; IV. Erdély (és Bukovina); V. Moldva

Az első világháború nyomán kialakult új országhatárok megnehezítik a terepkutatások folytatását a magyar nyelvterület más országokhoz csatolt archaikusabb peremterületein. Ekkor adja közre Bartók az első átfogó elemzést és tudományos összefoglalást (A magyar népdal, 1924), amelyben a dallamokat egy régi stílusú, egy új stílusú és egy vegyes kategóriába sorolja, s meghatározza a zenei dialektusterületeket.

Ezt követi néhány évtized múlva Kodály összefoglalása (A magyar népzene, 1937), amely dallamegybevetésekkel igazolja a keletről hozott réteget a magyar dallamvilágban, zenetörténeti párhuzamaival pedig a középkorban és újkorban a magyaroknál meghonosodott európai dallamokra mutat rá. A két világháború közötti időszak jelentős eredménye még az igen archaikus kultúrájú legkeletibb magyar népcsoport, a moldvai csángók zenéjének felfedezése (Domokos Pál Péter, Lükő Gábor, Veress Sándor, Balla Péter), továbbá a magyar népzenei gramofonlemez-sorozat („Pátria-felvételek") megvalósítása, amely a fonográfnál tökéletesebb technikával és sokszorosított formában tette hozzáférhetővé a népdalok jelentős részét.

Bartók Béla sámsoni népdalgyűjtése

Bartók Béla 1906 nyarán dalokat gyűjtött egy sámsoni legénytől. Jelenleg 15 feljegyzés van a birtokunkban, amit eredeti, kéziratos formában teszünk közzé, remélve, hogy idővel helytörténeti jelentőségük miatt a helyi énektanítás részévé válnak.

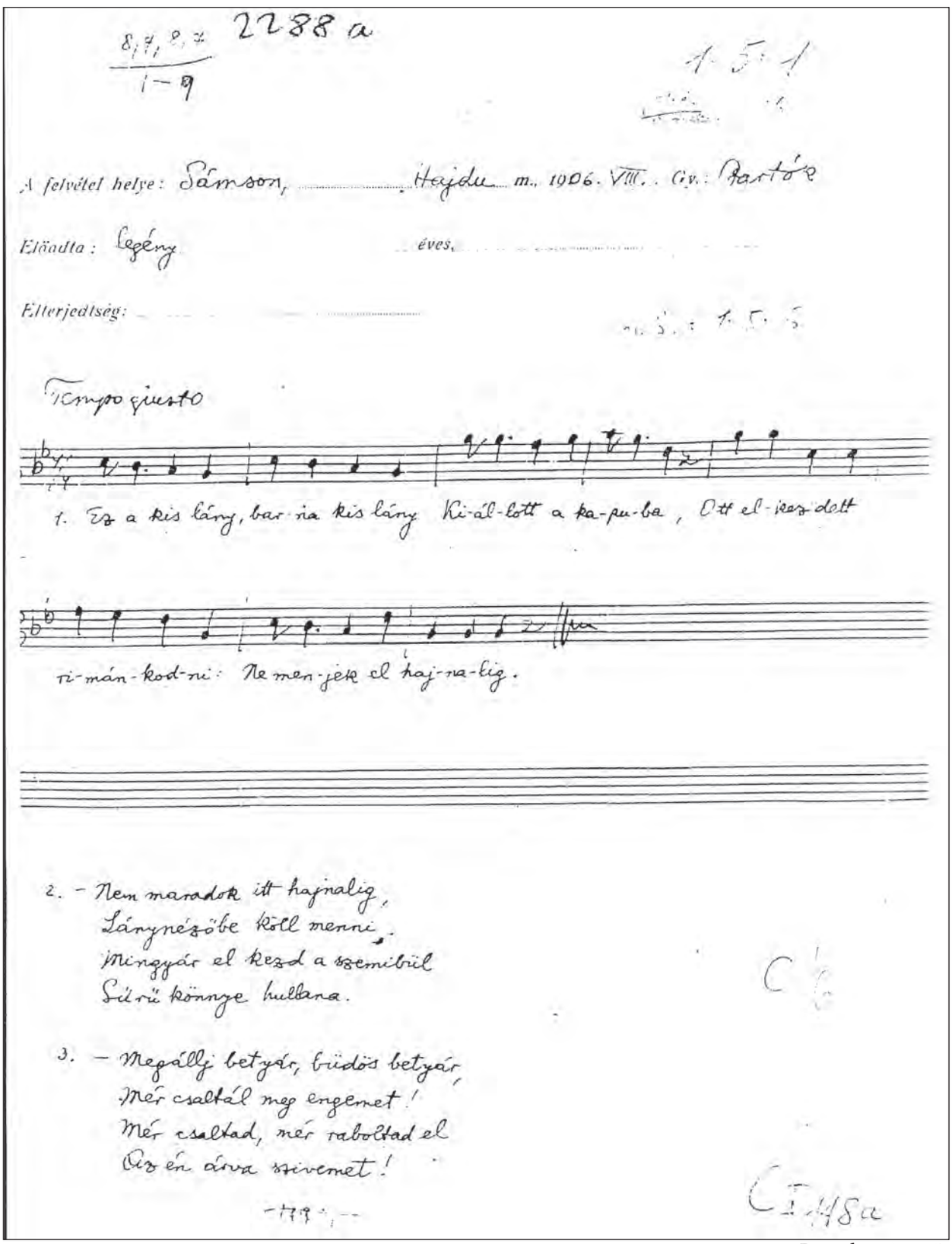

Bartók gyűjtés 1.

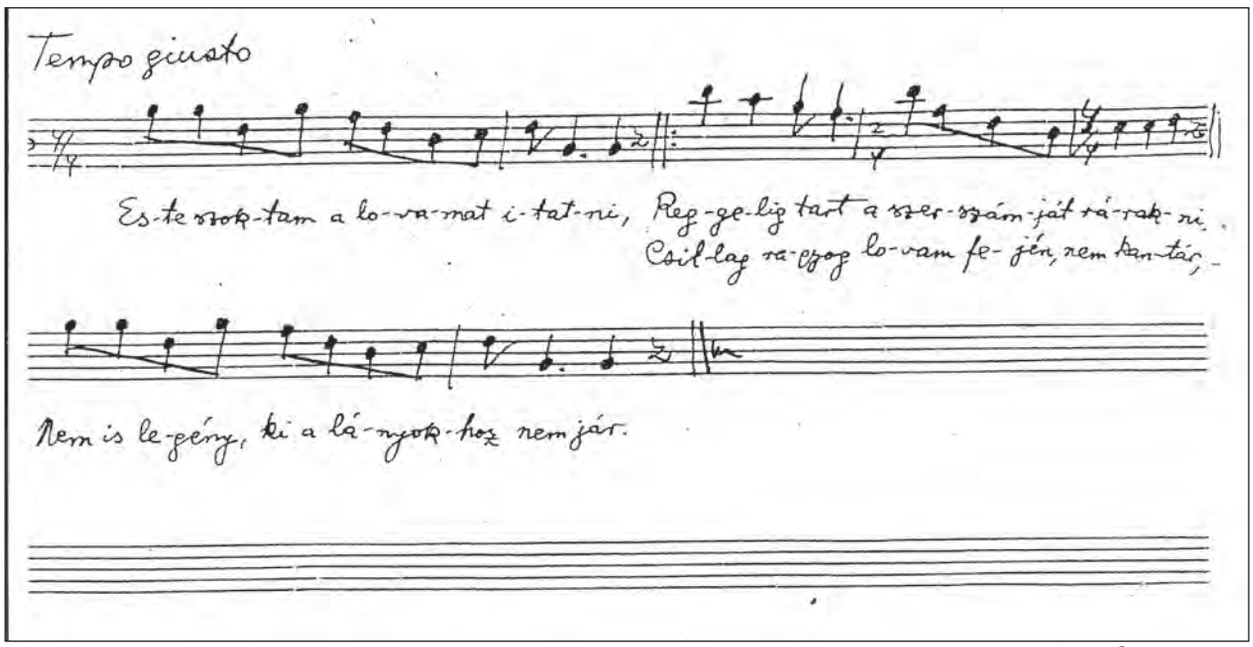

Bartók gyűjtés 2.

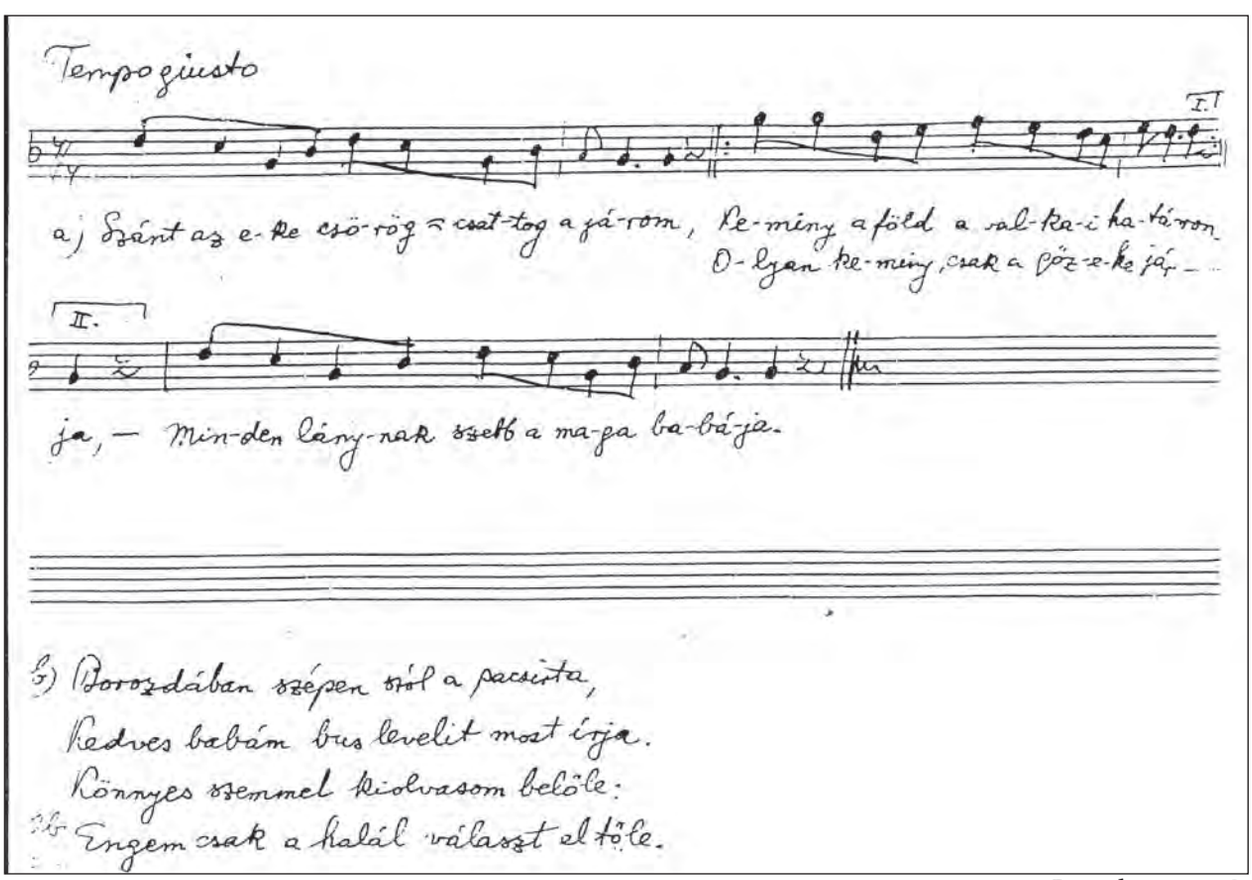

Bartók gyűjtés 3.

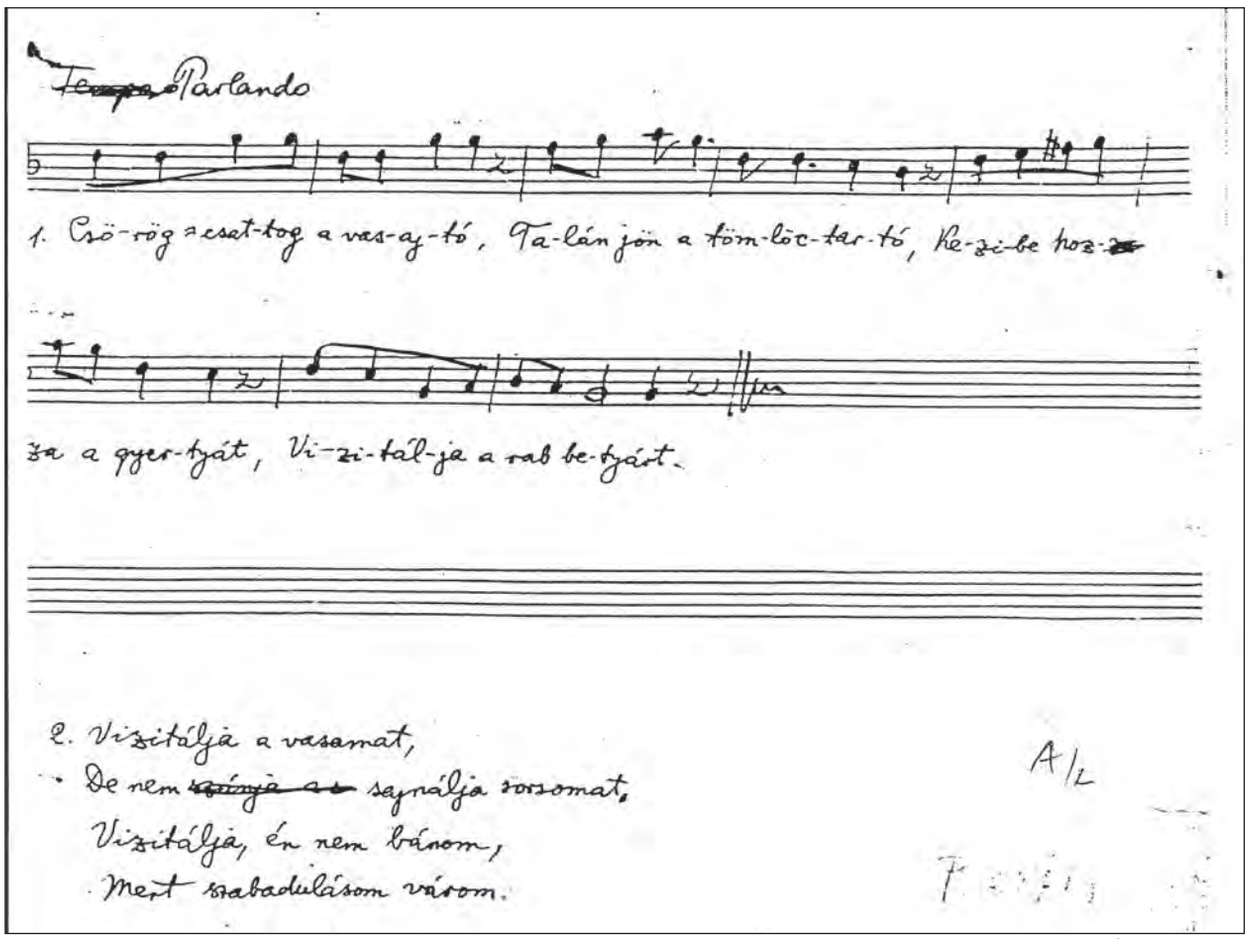

Bartók gyűjtés 4.

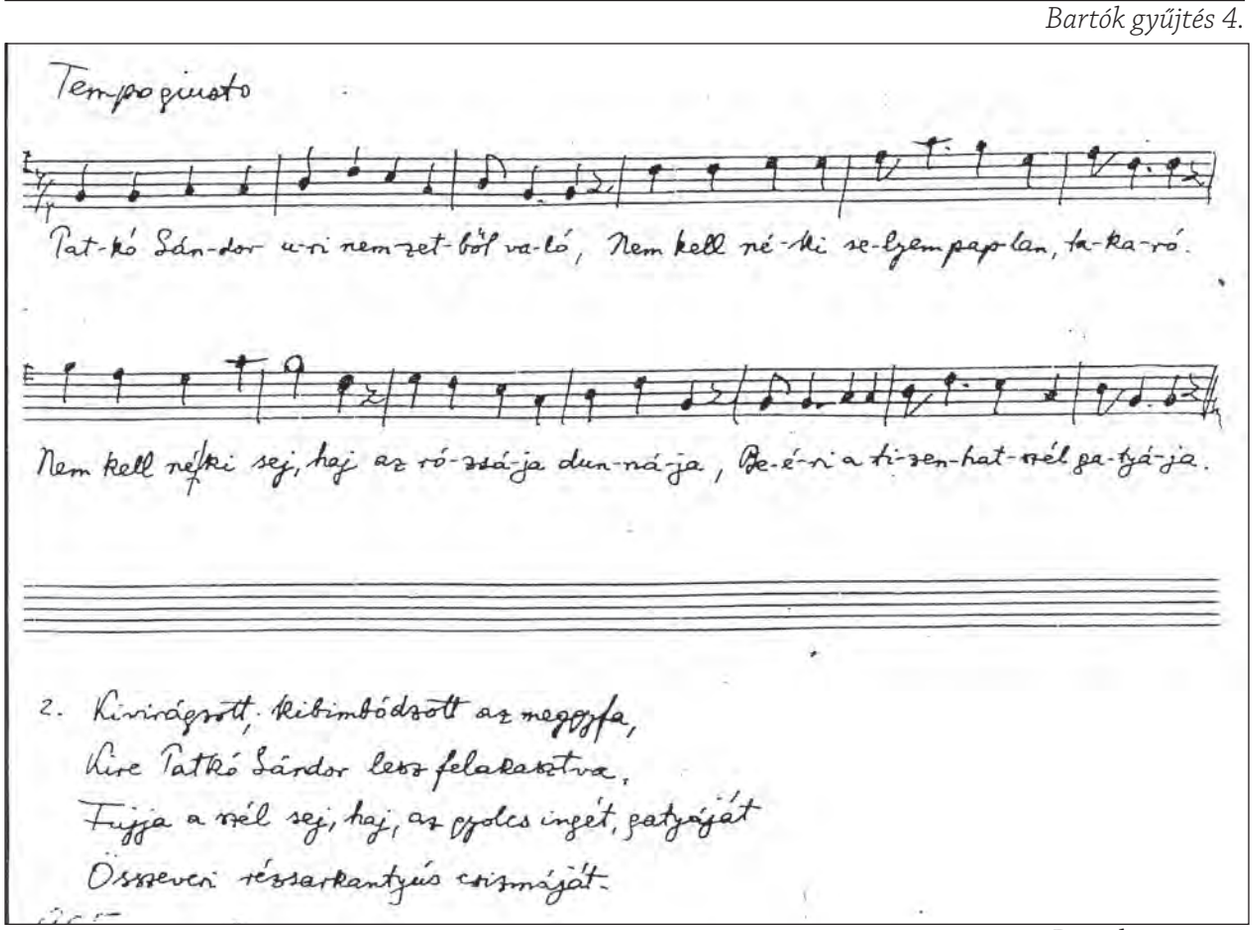

Bartók gyűjtés 5.

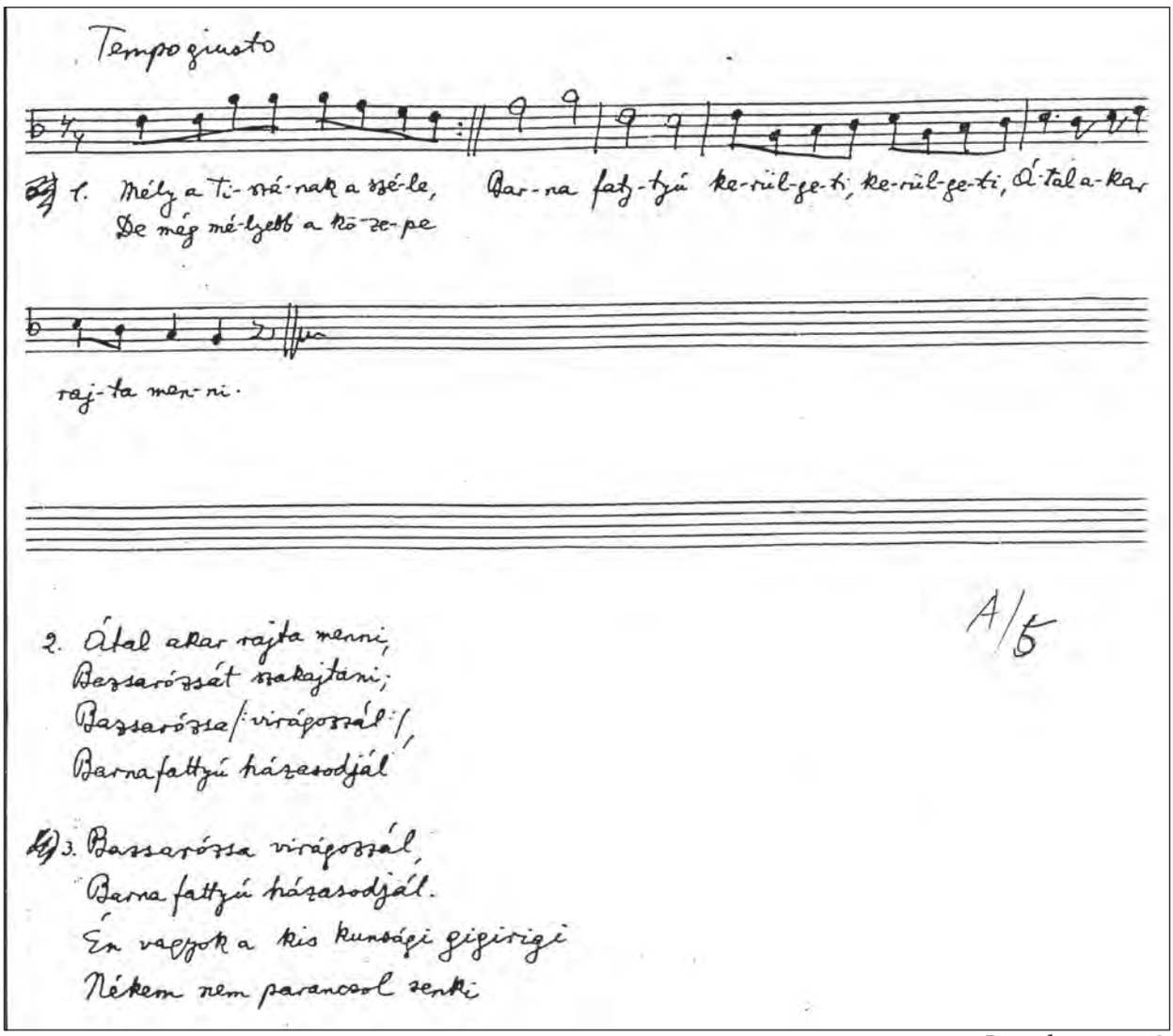

Bartók gyűjtés 6.

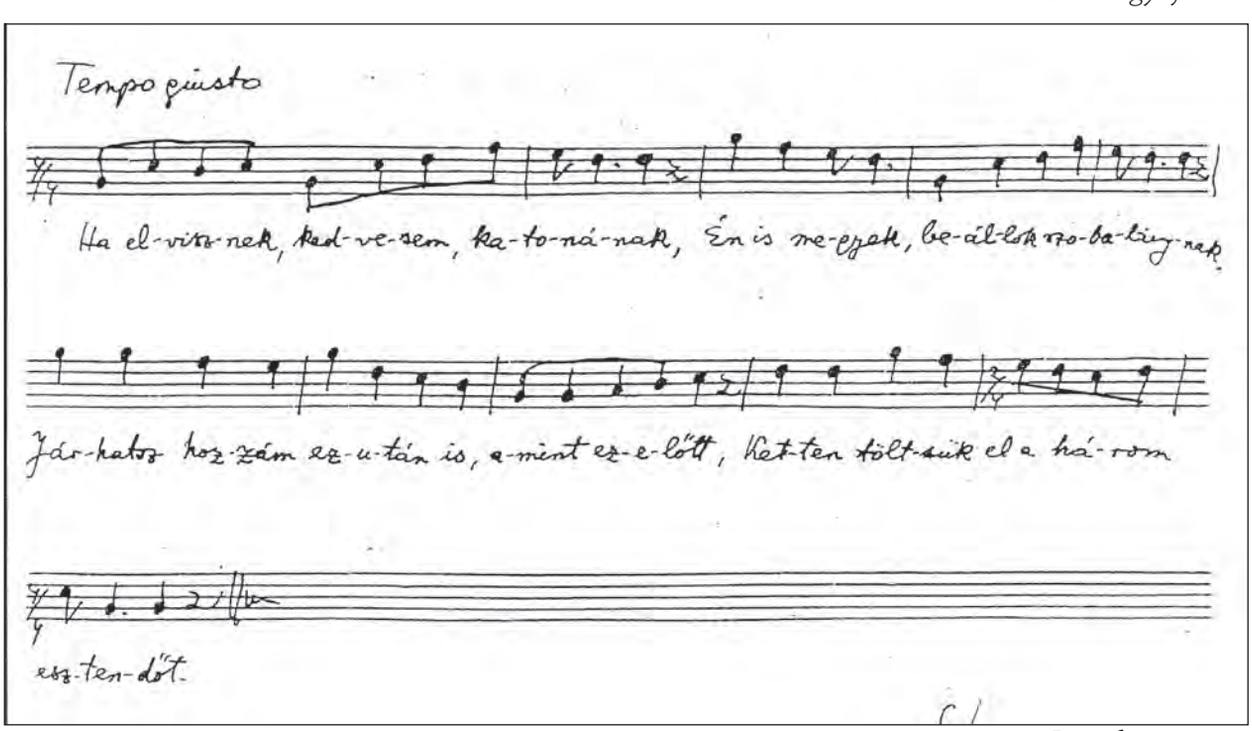

Bartók gyűjtés 7.

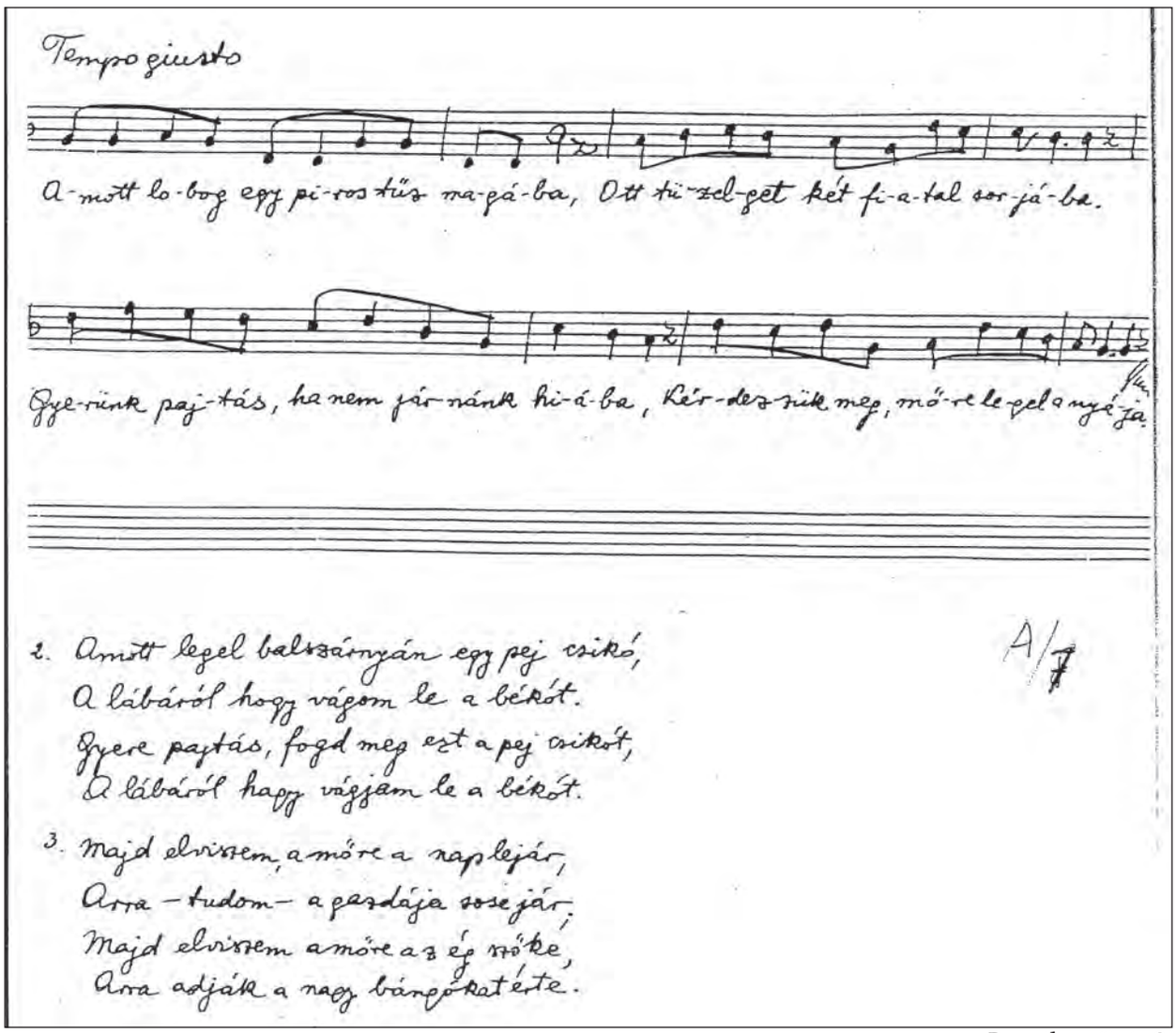

Bartók gyűjtés 8.

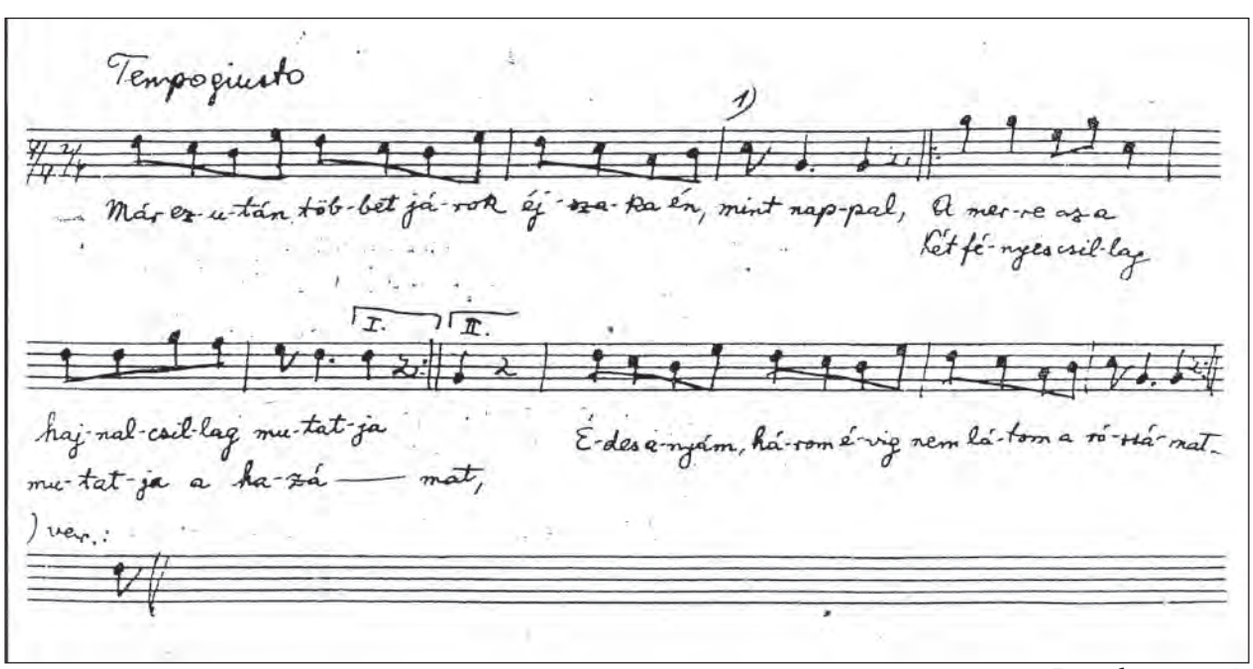

Bartók gyűjtés 9.

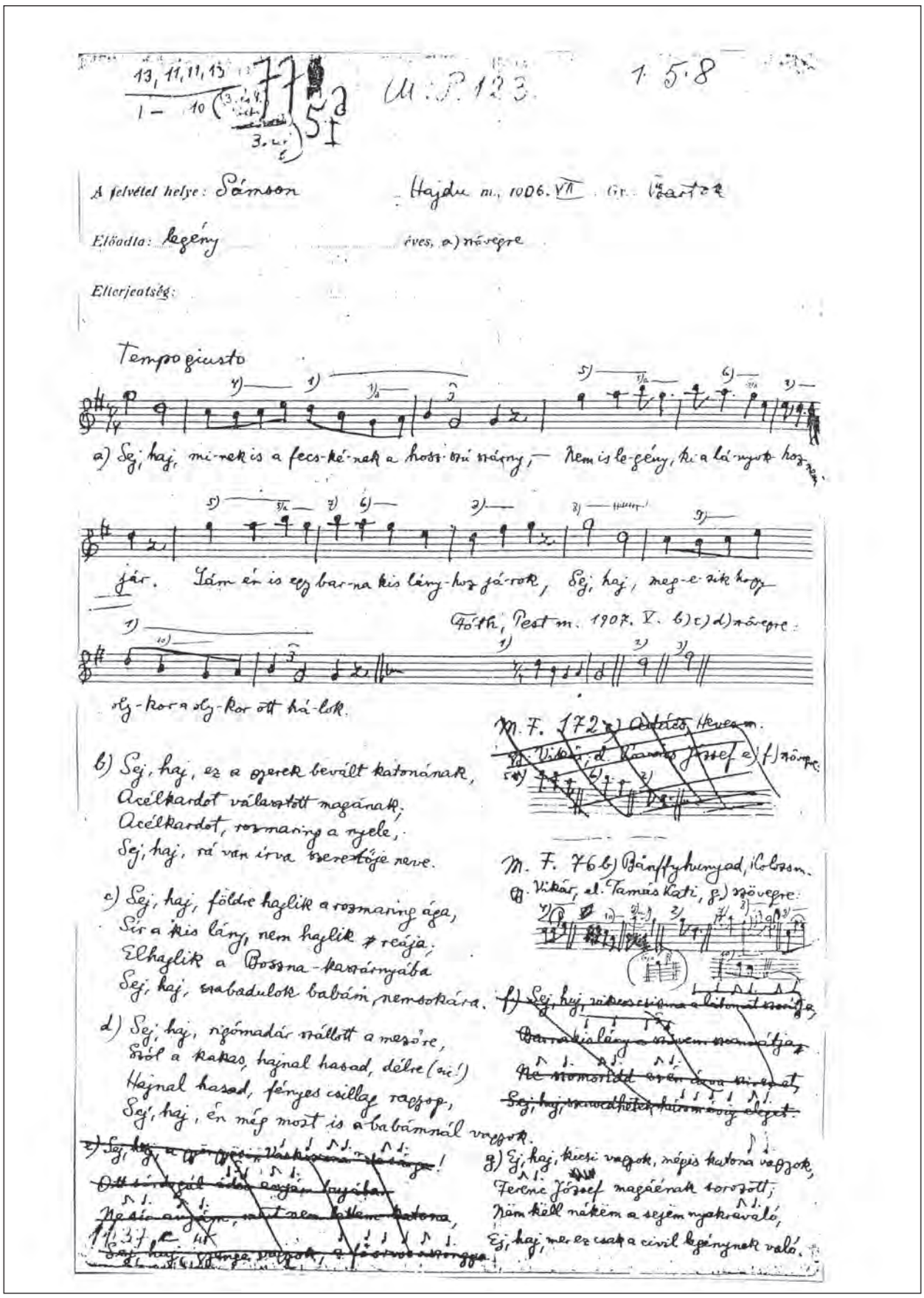

Bartók gyűjtés 10.

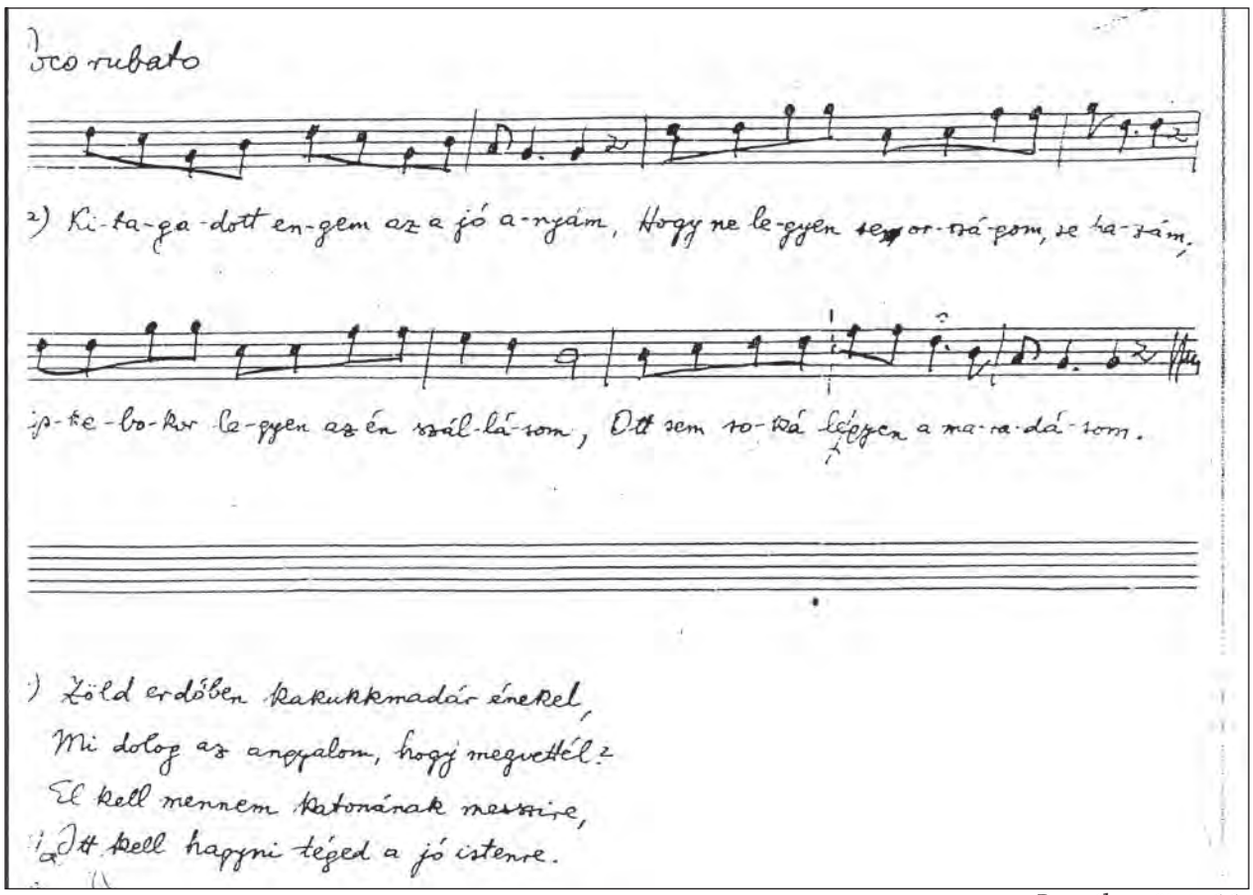

Bartók gyűjtés 11.

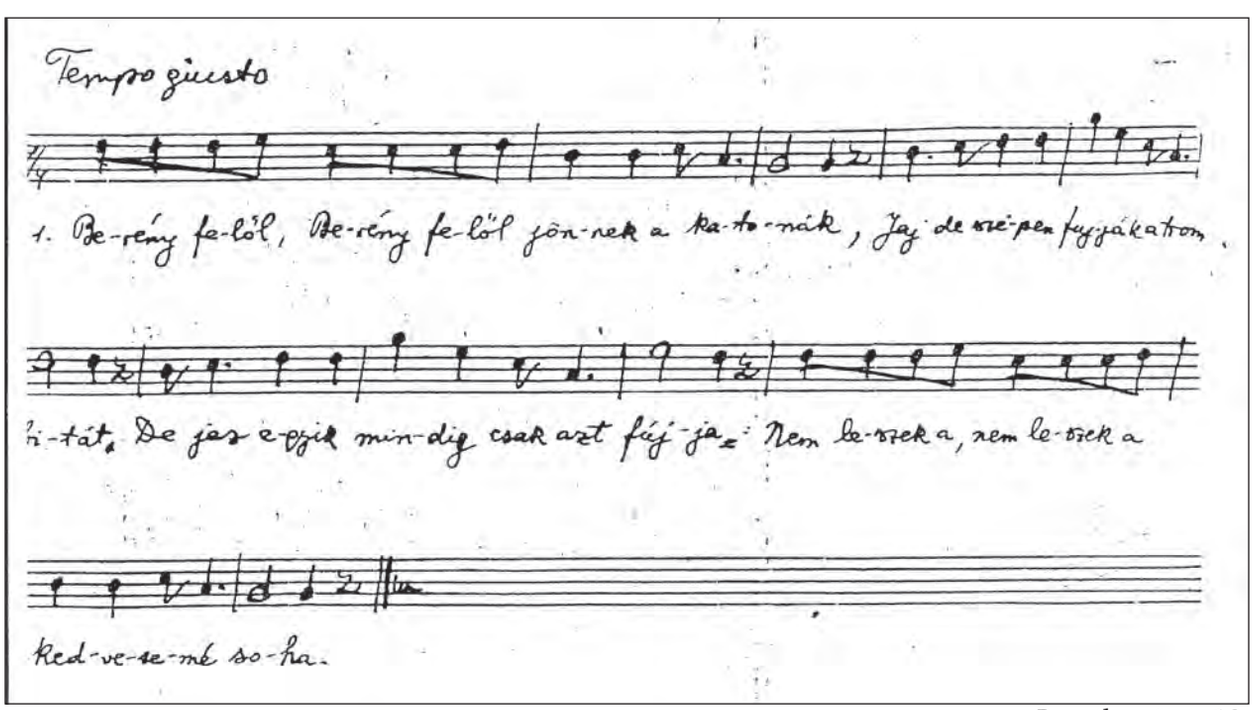

Bartók gyűjtés 12.

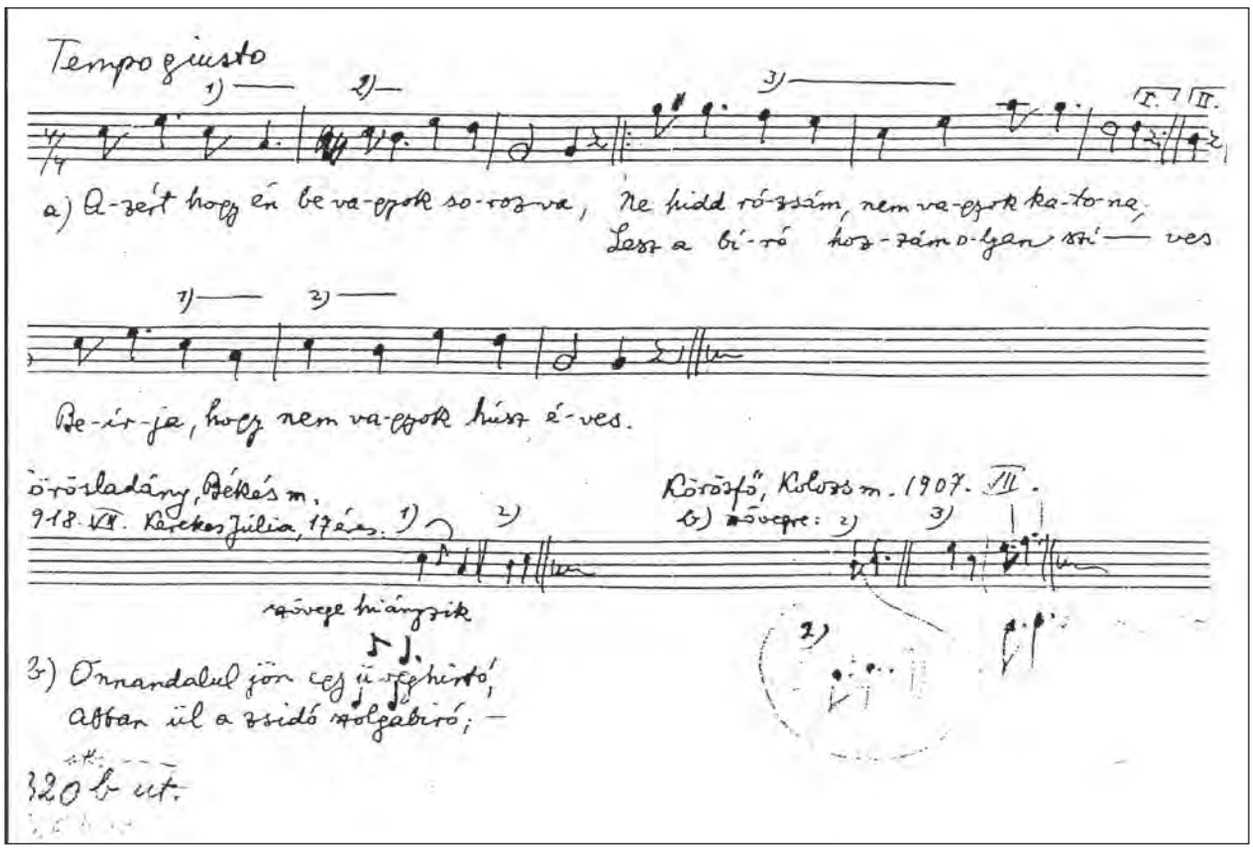

Bartók gyűjtés 13.

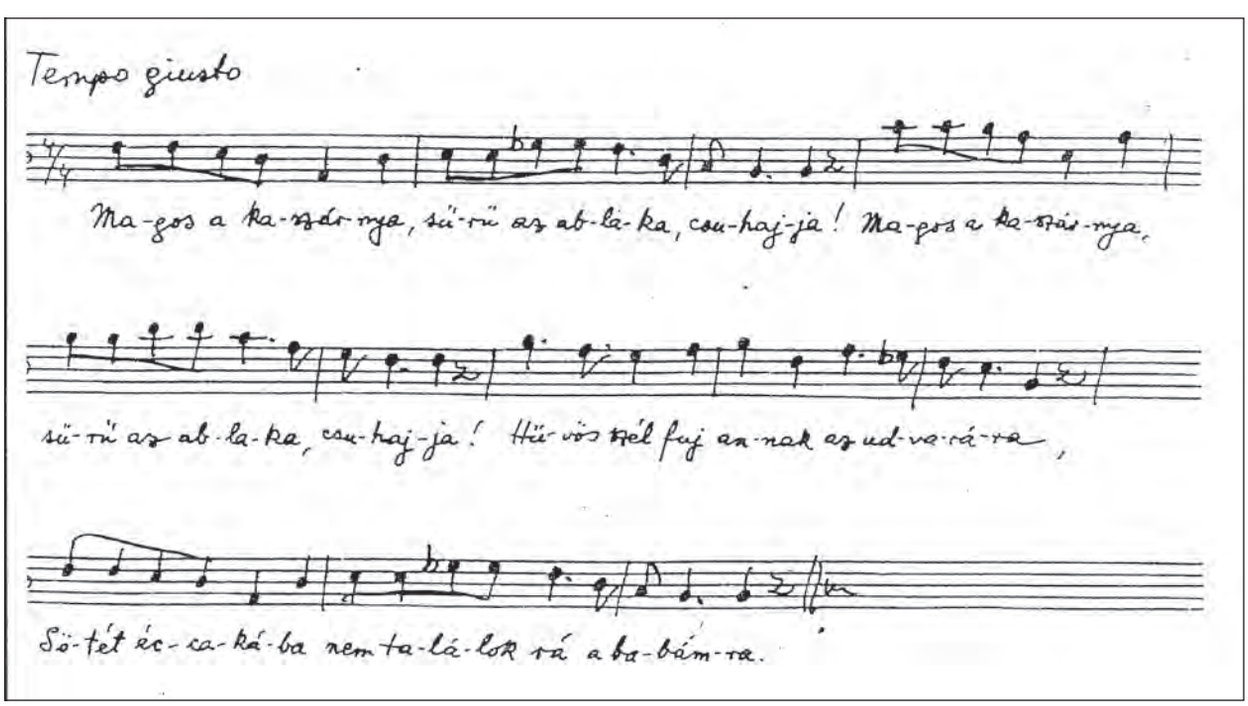

Bartók gyűjtés 14.

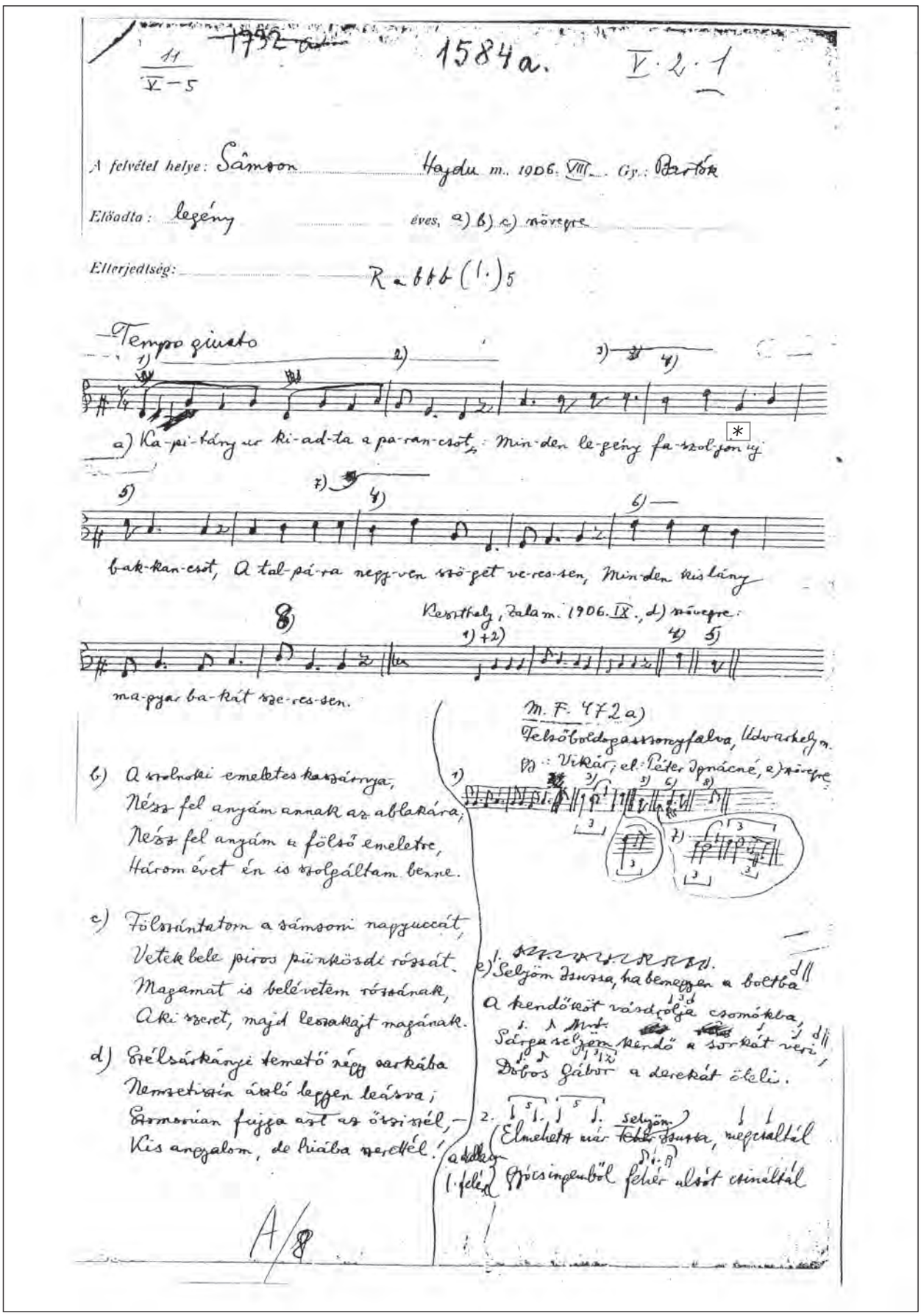

*faszoljon: vételezzen, katonaságnál használt kifejezés.
A német fassen ('fog, vesz, átvesz, vételez') igéből keletkezett a régi katonai nyelvben, elavult szó.

Bartók gyűjtés 15.

A Muskátli Népdalkör múltja és jelene

A csoport 2003 februárjában alakult a Mozgáskorlátozottak helyi szervezete és a művelődési ház együttműködésével. Alakuláskor az éneklés és dalolás évszázados hagyományát kívánták folytatni a településen, hiszen valamilyen dalárda, egyházi énekkar mindig működött a településen. Az 1930-as években így fogalmaztak: „...régóta óhajtja a hajdúsámsoni intelligens közönség nagy része azt, hogy alakítsunk dalárdát, akiknek tagjai lennének az énekelni szerető és a magyar dalért lelkesedni tudó intelligens férfiak és nők." Névadójuknak a falusi, népi hangulatot idéző muskátli virágot választották.

Az eltelt években állandó szereplői lettek a helyi és környékbeli rendezvényeknek, ahol hagyományőrző műsorukkal méltón képviselik városunkat. Hajduné Hőgye Zsófia népzene szakos pedagógus vezetésével nagyon szép sikereket értek el:

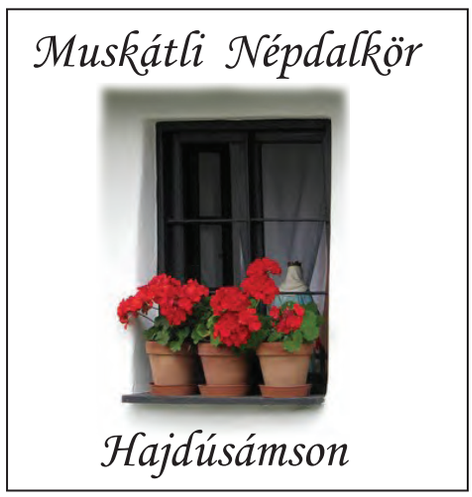

A 2013-ban megjelent CD borítója

- *2005. május, térségi minősítő, Pocsaj - kiváló minősítés*
- *2005. szeptember, Vass Lajos Népzenei Verseny, Mezőkövesd – arany elismerés.*
- *2006. március, Mezőkövesd, VI. Vass Lajos Népzenei Verseny - arany fokozat.*
- *2006. március 25., Téglás, Országos KÓTA minősítés - ezüst fokozat.*
- *2008. április 26., Létavértes, KÓTA országos minősítő - arany fokozat.*
- *2011-ben két arany minősítést szereztek (KÓTA és Vass Lajos Szövetségben egyaránt).*
- *2005 augusztusában Hajdúsámson Város Önkormányzata Közművelődési Díjában részesültek és ebben az évben jelent meg első CD felvételük is.*
- *2007 év őszén a csoport a bulgáriai testvérvárosban, Belenében vendégszerepelt.*
- *2009-ben megjelent a második CD,*
- *2013-ban - fennállásuk 10. évfordulójára - a harmadik CD felvételük.*

„A magyar népdal - az egész magyar lélek tükre...
Kodály Zoltán

Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Közművelődési és Muzeális Intézmény és a Muskátli Népdalkör

tisztelettel meghívja Önt és családját
népdalkörünk fennállásának

10.

évfordulójára
rendezett ünnepi műsorára.

Ideje: 2013. február 22. 15 óra,
Helye: kiállítóterem

Megnyitja: Hamza Gábor polgármester

Köszöntőt mond: Dr. Joób Árpád
nyug. főiskolai tanszékvezető

A műsorban közreműködnek:
Muskátli Népdalkör,
az iskola népzene tagozata,
Dr. Borosné Toplenszki Tímea

„Hagyományőrzés régiók, régiók hagyománya"

Oklevél

.....Muskátli Népdalkör.....
.....Hajdúsámson.....
részére

A IX. Vass Lajos Népzenei Verseny
országos középdöntőjén

Vass Lajos ...ARANY...
fokozatot ért el.

Vass József elnök — zsűrielnök

Debrecen, 2012. június 2.

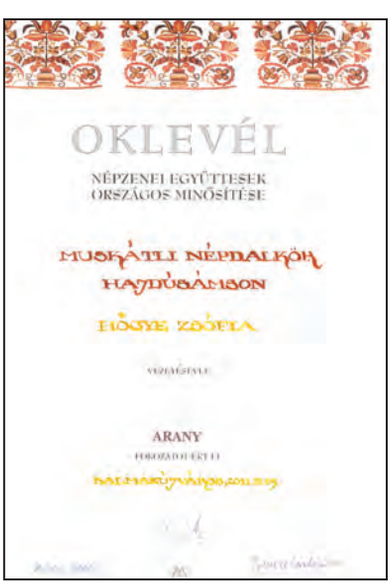
OKLEVÉL

NÉPZENEI EGYÜTTESEK
ORSZÁGOS MINŐSÍTÉSE

MUSKÁTLI NÉPDALKÖR
HAJDÚSÁMSON

HŐGYE ZSÓFIA

VEZETŐTANÁR

ARANY

FOKOZATOT ÉRTE EL

Újságcikkek

NAPLÓ TÁJ-KÉP / 5

Muskátliban virul az énekhagyomány

Az együtténeklés mellett a helyi népdalgyűjtést is fontosnak tartják a dalkör tagjai

Hajdúsámson (HBN – H. J.) – **Népdalkör alakult nemrégiben a nagyközségben. A művelődési ház és a mozgáskorlátozottak helyi csoportja együttműködésével indult kezdeményezés az éneklés, „dalolás" évszázados helyi hagyományát folytatja.**

Már a múlt században említik a helyi dalárdát, de egyházi énekkara mindig volt a községnek. A 30-as években is megfogalmazzák, hogy „...régóta óhajtja a hajdúsámsoni intelligens közönség nagy része azt, hogy alakítsunk dalárdát, akiknek tagjai lennének az énekelni szerető és a magyar dalért lelkesedni tudó intelligens férfiak és nők" – áll a krónikában.

Cél a minősítő

Most évtizedes kihagyás után, hasonló indíttatásból újra vannak, akik ápolják a hagyományt. Névadójuknak is a falusi, népi hangulatot idéző „Muskátli" virágot választották. A csoport vezetője, **Hőgye Zsófia** a helyi művészeti iskola népzene szakos tanára, aki szeretné, ha majd népdalgyűjtéssel is párosulna a kezdeményezés a településen, hiszen mindenhol vannak helyi sajátosságok, amelyekre érdemes odafigyelni. A pár hónapja folyó próbák alapján úgy látják, hogy a legközelebbi minősítésen már részt tudnak venni. A szakmai munka mellett azonban – mivel a tagok nagy része nyugdíjas – legalább olyan fontos mindenkinek a közösséghez tartozás és a kellemes időtöltés, mint maga az énekszó.

Az évszázados népdalkörl hagyományok folytatói Hajdúsámsonban Fotó: Hajdú Judit

Sámsoni Hírlap

Hajdúsámson Város Önkormányzatának lapja

2009. XVII. évfolyam, 1. szám Megjelenik havonta

Bemutatkozott Hajdúsámson

A megyejárás legutóbbi állomása táborozásunk, Hajdúsámson volt, február 27-en, a Millfaur Jelmez Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központban.

A hetes megelőzésben Szőllős Tibor, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese köszöntötte, majd a rendezvényt megnyitotta Andó Lászlóné, Hajdúsámson polgármesterének szószóla.

A kulturális megyetérjárás

A Muskátli népdalkör

A tartalomból

Hírünk újjáén 2
Ez történt 3
Az iskola hírei 4
Sport 5
Hírek, hiedetnek 6–7
Felhívás 8

Népdalokkal és madárkákkal szomszédoltunk

Kettős érdekeltséggel vettünk részt a XXII. Regionális Népzenei Találkozón Nyíradonyban. A Muskátli Népdalkör karácsonyi dalokkal, az Öltögetők klubja gyönyörű hímzésekkel képviselte magát. Utóbbira a Hajdú-Bihar Megyei Népművészeti Egyesület a madárka motívum feldolgozására kiírt pályázata keretében került sor, melynek ötletgazdáját Dobosné Hajdu Anikót külön is köszöntötték a házigazdák. A hagyományőrző kiállítás januárban, a Magyar Kultúra Napja alkalmából településünkön is látható lesz.

Hajdúsámsoni alkotók:
Báthori Imréné, Dobosné Hajdu Anikó, Havasi Istvánné, Király Jánosné, Kórász Sándorné, Madar Jánosné, Piros Andrea, Sándor Lászlóné, Szabó Jánosné, Szilágyi Kálmánné, Tóth Sándorné, Urbin Józsefné, Újj Sándorné, Varga Istvánné, Vári Ferencné

Ismét arany a Muskátlinak

A Muskátli Népdalkör előző évi sikeres szereplésével bejutott a IX. Vass Lajos Népzenei Verseny Középdöntőjébe, melyet térségünkben június 2-án rendeztek meg Derecskén.

A csoport megőrizte az Arany fokozatát, de egyben célként tűzte ki a Kiemelt Arany elérését, ami ezen a versenyen a legmagasabb elismerés és továbbjutást jelent a Kárpát-medencei Döntőbe. Köszönjük a csoport és Hajduné Hőgye Zsófia vezető kitartó, csaknem tíz éves munkáját és további sikereket kívánunk.

A népdalkör június 23-án Józsán képviseli városunkat, majd rövid nyári szabadság után augusztusban újra elkezdődnek a próbák, melyekre szeretettel várnak új tagokat is!

Sámsoni Hírlap

Hajdúsámson Város Önkormányzatának lapja

2007. XV. évfolyam, 8. szám Megjelenik havonta

Belenében vendégszerepelt a Muskátli népdalkör

Belene város delegációja Hajdúsámsonban járt 2008. augusztus 20-án. Ekkor a Muskátli népdalkör megrendezte egy **belenei vendégszereplésre**. Ezt a meghívást, **Belene város polgármestere Peter Dulev úr** ez év tavaszán érkezett **Hajdúsámsonba** magán-dalkörbe. Belene – Hajdúsámson testvérváros – 43. éve vissza a városi élmez. Ennek napos rendezvényeinek szervezői ünnepelték a vendégeket. Ebből az ünnepi alkalomból kapcsán a meghívást, melynek a Muskátli népdalkört valamennyi vagy nagyon bízik. 2007. szeptember 5-én mindenki az ünnepre az együtthez, valamint a Kápolnaréti-testvérházat magukban demonstrálta a testvérvárosba utazott. A hetedik utazás volt jól sikerült a vendégszeretet, valóra fogadtatás. Nagy szeretettel vártak bennünket. Kerdo sinés után reggel indultunk Belenére, mely a Fekete-tengeri partján helyezkedik el. Az az Rendezésben

Tartalomjegyzék

A Muskátli Népdalkör vendégszereplése
oldal
Belene, a testvérvárosunk
oldal
Város nap 2007
oldal
Programajánló
oldal

Sikerek minden szinten

■ Mind a népdalkör, mind annak egyik tagja szép sikert ért el a közelmúltban.

Hajdúsámson (HBN – T. H. J.) – Újabb sikereket ért el az utóbbi hónapokban a hajdúsámsoni Muskátli Népdalkör. A májusi térségi kiváló minősítés és a nyári szereplések után, hagyományőrző tevékenységükért, augusztusban elnyerték Hajdúsámson Város Önkormányzata Közművelődési Díját. Az elmúlt hét végén a Mezőkövesden megrendezett VI. Vass Lajos népzenei verseny regionális elődöntőjén arany elismerésben részesültek. Szólóének kategóriában a csoport tagjai közül először vállalkozott megmérettetésre **Pál János,** aki bronz fokozatot ért el.

Az év hátralévő része is fellépésekkel telik a csaknem harminc tagot számláló, összetartó közösség számára.

A szép sikereket elért énekkar (Fotó: Magánarchívum)

Fellépések, kirándulások, közös programok

Hagyományőrzés és értékmentés

Öltögetők Klubja - Hajdúsámson

A csoport 2007-ben alakult helyi alkotók, kézimunka kedvelők kezdeményezésére. Tagjai: pedagógusok, nyugdíjasok, háztartásbeliek, közművelődési dolgozók, diákok. A csoport célja megszerettetni a hímzést, megismerni a magyar tájegységek hímző kultúráját, átadni az ismereteket a fiataloknak.

Vezetőjük, Dobosné Hajdu Anikó, közművelődési szakember, hímző, népi kismesterség oktató ismertette a klub tevékenységét.

Célkitűzések:

- helyi szinten elfogadtatni a népi kézműves tevékenységeket,
- munkájukkal példát tudjanak mutatni a település lakói felé,
- olyan közösséggé válni, ahová szívesen járnak,
- a hiteles elsajátítás érdekében képezni magukat, ennek érdekében előadásokon részt venni, valamint az egyes tájegységek megismeréséhez szakmai kirándulásokat szerveznek az érdeklődő helyiek bevonásával,
- a tájegységek hímző kultúrájának, technikájának elsajátításához eredeti, illetve a fellelhető alapanyagok használata, eredeti minták, alapanyagok, vásznak, kelmék, hímző cérnák, fonalak.

Eleinte horgolással, gobelinnel, hímzéssel, gyöngyfűzéssel foglalkoztak, a lánykák tanítása jelenti a tovább éltetést ezeken a területeken. Szakmai kirándulásokkal is gyakran szélesítik ismereteiket (pl. Mezőkövesd, Budapest Néprajzi Múzeum).

Évek óta részesei és segítői a Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Közművelődési és Muzeális Intézmény rendezvényeinek, a településszintű programokon is aktívak például: városnap, majális.

Kiállítások:

Munkáikkal rendszeresen részt vesznek helyi és településen kívül is kiállításokon.

- Helyi alkotók sorozat 2008-2012.
- Más civil szervezetek programjaiba is bekapcsolódnak, részt vettek kiállítással például „Szépen terített asztal" címmel a Sütifesztiválon, a Mozgáskorlátozottak Hajdú-Bihar Megyei Egyesülete felkérésére.
- „Éneklő madárka motívum a népművészetben "kiállítás résztvevőiként öregbítették a város hírnevét 2011 és 2013 között számos településen.

Kiállítási helyszínek:

- Nyíradony 2011.
- Debrecen 2012.
- Pocsaj 2012.
- Ebes 2012.
- Budapest 2013 - Hagyományok Háza
- Nagyvárad 2013.
- „Büszke Gyönyörűség" címmel a nyíradonyi polgármester asszony felkérésére, úri hímzéseikkel közös kiállításon vettek részt Romániában-Tenkén.

Egyéb pályázatok, megmérettetések:

- Kis Jankó Bori Országos Hímző Pályázat, Mezőkövesd
- Százrózsás Hímző Pályázat, Mezőkövesd
- Textiles konferenciák, Békéscsaba
- HB megyei kiírások: Minőségi Termék Díj (2014-ben nyert alkotás).

Eredmények:

VI. Országos Szűr-, Rátét Készítő Szűcshímzés és Nemez Pályázat (Berettyóújfalu 2015.) - Dobosné Hajdu Anikó az újszerű tervezésért díjazásban részesült, Tóth Sándorné köténye, Báthori Imréné párnája kiállításra került.

XVI. Élő Népművészet Országos Pályázat - az Észak Alföldi Regionális Kiállításra 20 db pályamunkájuk lett beválogatva (DMK Kossuth utca) - az országos kiállításra, a Népművészeti Múzeumba várhatóan több alkotásuk is tovább fog jutni.

Szakmai kapcsolatok:

Hajdú-Bihar Megyei Népművészeti Egyesület hímző szekciójával állandó a kapcsolat. Békés Negyei Népművészeti Egyesület (képzések, pályázatok, továbbképzések). NESZ Népművészeti Egyesületek Szövetsége, Hagyományok Háza Budapest (zsűrizés), hajdúhadházi Hímző Szakkör (kölcsönös látogatások).

Továbbképzések

Szakkörvezetői képzések:

- Hagyományok Háza szervezésében országos hímzőtábor,
- Hajdú-Bihar és Békés Megyei Népművészeti Egyesület tematikus képzései,
- textiles konferencia kétévente Békéscsabán.

A tagság képzési lehetőségei:

- a Hajdú-Bihar Megyei Népművészeti Egyesület nyitott műhely sorozata havonta egyszer, textiles konferencia kétévente Békéscsabán.

Munkatervükben szerepel:

- a településen már begyűjtött múzeumi darabok, textíliák tanulmányozása, feldolgozása,
- kutatómunka, tervezés, (Debreceni Déri Múzeum, Vásárosnaményi Beregi Múzeum)
- szakmai kirándulások,
- pályázatokra kollekciók elkészítése, mesterség bemutatókon való részvétel,
- toborzás,
- országos hímző táborban szerzett ismeretek - öltések alkalmazása,
- tésztás zsákok varrása „helyi" motívummal,
- Hajdúsámson Városnap 2015. július 25. Kézműves Alkotósátor és Kiállítás.
- Országos Népművészeti Kiállítás megtekintése a Népművészeti Múzeumban,
- a 2016 márciusában megrendezésre kerülő Textiles Konferenciára és Pályázatra, beregi keresztszemes nappali garnitúrát terveznek pályamunkaként beadni.

3.

A népi építkezés

(Hajdúsámson története és néprajza, 2000.)

Kerítések, kapuk

Tóth Bálint református lelkész szerint a 18. században még sok telek kerítetlen volt. Valószínű azonban, hogy az utcai fronton, és a legelőre nyúló telkek végén már ekkor is voltak kerítések, hiszen az itt járó-, legelő állatoktól védeni kellett a portát. A kertek között ugyanakkor gyakran a legújabb időkig nem volt épített kerítés, csak barázda választotta el a szomszédokat. A 18. - 19. század szinte egyedülálló kerítés típusa a *sövény*, illetve a *garággya* volt. Előbbi lényegében levert karók közötti vesszőkből fonott kerítést jelent, melynek tetejét szalmával, majd szúrós gallyal fedték. A *garággya* is hasonló módon készült, de elengedhetetlen tartozéka volt az *árok*. Amikor a sövény romlani kezdett, évről évre szúrós gallyakkal, szalmával, trágyával egészítették ki, tövében pedig lícium, bodza, s más bozót nőtt. *Garággya* vette körül a falut, a kerteket. A szomszédok, falurészek közötti átjárást úgy biztosították, hogy megfelelő helyen szűk átjárót, "rést" hagytak. Az utcai fronton, valószínűleg a 19. század második felétől itt is megjelennek az erős fa oszlopokhoz szegezett *deszka kerítések*. De felbukkan a - Debrecenre jellemző - függőlegesen elhelyezett deszkákból épült kerítés is. Módosabb portákon itt is megjelennek a *kő kerítések*. Az utcai front ablakok előtti szakaszán készítették a díszes *léc kerítéseket*. Helyettük az 1960-as évektől már az újabb divatnak megfelelő különböző beton, kő oszlopokhoz kötött drót-, vasrácsos kerítéseket készíttetnek. A kapuk a 18-19. században zömmel ugyanúgy vesszőfonatból készülhettek, mint a kerítések, azután a már díszesebb, *vas sarkon*, *hevederen* forduló, zárható, olykor asztalos munkával készült "bélelt" deszka kapuk terjedtek el.

A lakóházak

Történeti források, és máig fellelhető reliktumok alapján a lakóházaknak főleg három stílusát figyelhettük meg:

a) A "régi stílus", mely itt a 18. század közepéig visszanyúló építési hagyományokat jelenti, egészen az 1980-as évekig élt. Anyaguk, építési technológiájuk alapján ezek a nyírségi háztípushoz sorolhatók. Vagyis sárból, később vályogból készült falazatukat erős, földbe ásott fa oszlop-szerkezet közé rakták. Lényegében ezek a tölgy-, később akácfa oszlopok tartották a *koszorú-*, vagy *sárgerendákat*, melyeken a tetőszerkezet nyugodott. A falak alá valamelyes *fondamentumot* ástak, melyet döngölt agyagos földdel töltöttek fel, később 40-60 cm magasan égetett téglával rakták ki. A házak falát fehérre meszelték, melyet kívül kb. 50- 60 cm. magasan sötét színű (szürke, barna, zöld) festékkel felhúzták. A régi stílusú házakra *mindkét végén csapott nád-*, ritkábban *zsupp* tetőszerkezetet csináltak. A 19. század derekától itt is megjelennek a *félcsapott*, vagy teljes háromszöget mutató *patics-*, vagy *deszka* oromzatok, *tűzfalak*. A 20. században a régi nád tetőket fokozatosan *cserép-*, ritkábban *bádog tetőre* cserélték. A házak födém szerkezete minden esetben a *folyó-*, vagy *húzógerendákra* fektetett, majd vastagon megtapasztott nád pallóból készült. Módosabb házakon a folyó gerendákat középen *mester gerenda* támasztotta alá. Már a régi stílusú házakon is megjelenik a tornác, bár a legutóbbi évtizedekig sok a *tornác nélküli ház*. A gazdák zöme egyszerű *fa oszlopos tornácot* készíttetett, s többen az ágasok közeit deszka *ámbitussal* kötötték össze, a bejárat előtt *verécével*. Régi házakon máig jellemző a felső Tisza vidékre utaló utcai-, vagyis *rövid homlokzati tornác*, melynek szegőléceit fűrészelt díszek, rácsozatok ékesítik. Még a 20. század első felében is sok a *kétosztatú ház*, többségében azonban itt is *három osztatú házat* építettek.

b) A tornácos, kerek-, vagy szegletes kőoszlopos, cseréptetős, tégla tűzfalas *új stílusú* házak itt csak a 19. század második felében, akkor is elsősorban volt nemesi-, vagy módosabb gazda portákon bukkannak fel. Jellemző, hogy az alapvető hármastagoltság ezeken további *kamarával*, *cselédszobával* bővülhet, s téglával bélelt *pincét* is ástak alá. Az utcafrontra épített új stílusú házak tornácának a végén

gyakran az utcára nyíló ajtót találunk. Természetesen megtalálható a hatalmas, kőlábas *nagykapu*, és a hagyományos *kiskapu* is. A 19. század végéig a *szabad kéményeket* leboltozták.

c) A 19. század végétől a hagyományos építési stílus kezd felbomlani. Sokan a régi házakat alakítják át. Egyre több a házakon a díszítőelem. Az oromzatokon faragott, fűrészelt fa cirádák, vagy szecesszsiós vakolatdíszek bukkannak fel. A hagyományos fehér színre való meszelést előbb sárga-, majd más színű festések váltják le, s a házak beosztása is változik. A 20. század közepéig Hajdúsámsonban a régi stílus dominál, melyet azután igen gyorsan a legújabb kor "típusházai", majd napjainkban az egyéni tervezésű, egyelőre nehezen meghatározható építkezési stílus váltja fel. Emiatt a népi építészet, az utcakép meglehetősen heterogén képet mutat.

A házak berendezése

A házba belépőnek, ha előtte tornác is volt, előbb a *verécén* kellett belépni. A ház főbejárata a *pitarajtó*. Máig szokás, hogy a befelé nyíló pitarajtóhoz egy kifelé nyíló félajtót, vagy *verécét* is csináltattak. A pitar hátsó része a *konyha*, melynek legfontosabb tartozéka a *tüzelő padka*, majd a 20. században a zárt tüzelésű tűzhely volt. Régi stílusú konyhákból a füstöt a vesszőből font, de jól betapasztott *sátor kémény* vezette a tetőn át a szabadba. A kémény tetőn túlérő részét deszkával is befedték, és tetejére deszka kalapot illesztettek, hogy az eső be ne essen, de azért is, mert a hiedelem szerint a fedetlen kéményen át a konyhába becsaphat a villám. A szabad kémény alatti rész ugyanakkor olyan kultikus pont, ahonnan kapcsolatot lehetett teremteni távoli médiumokkal, s a hozzáértők különböző rontó-, varázsló cselekedeteket itt tudtak végezni. A konyhai edények és felszerelések rendszerint a tűzhely körül, részben a falakra akasztva, vagy po1cokon, fogasokon, esetleg *tékában* álltak.
A pitarból az utca felőli részen nyílt a *szoba*, vagy *ház*, másik oldalra a *kamara*, vagy *kisház*. A *házon* belül az utca felől egy-, vagy a nagyobb házakon két-, az udvar felé egy ablak nyílt. Az ablakkereteket az utcai fronton felhajtható nád-, a módosabbaknál *zsalugáter*, vagy *ablaktábla* fedte. Az *ablak karikák* még a 19. század elején is gyakran disznó hólyagból (*lantorna*) készültek. A 18-19. században a ház elengedhetetlen tartozéka volt a konyhából fűthető *boglya kemence, a padkával*. A fal felől a *sutban* állt a *borecetes hordó*, fölötte a falba vert szegen a *morzsókás-*, *aszalt gyümölcsös-*, *tésztás zacskó*, s a gazda ünneplő csizmája. A kemence mellett előbb vályogból épített, majd vaslemezekből készült *tűzhely*, "csikó konyha" is helyet kapott. A kemence melletti nyílt tüzelésű *kandalló* nyomát már nem találtuk meg. A kemencéket a 20. században kezdték a szobából kitelepíteni. A házak padlózata a legújabb időkig döngölt föld volt, melyet hetenként egyszer vízzel fel *lincseltek*, majd friss homokkal hintettek fel. A házbelső maga kultikus tér, amelyben szinte minden pontnak, tárgynak jelképes tartalma is volt. A kemence, a tűzhely környéke, s a szobának a tűzhely felőli fele a nők területe, a másik oldal a férfi oldal. A küszöbtől befele haladva „fölfele" megy az ember. A női oldalon állt egy, vagy két *ágy*, a férfi oldal felső sarka a gazda helye, ahol régen a kenyeres kosár állt. Régebben itt állhatott az *asztal*, a *sarokpaddal*, de a 19. századtól már legtöbb házban az asztal a szoba közepére került. A felső fal közepén van a ház szakrális középpontja (mint a középkori templomban a főoltár!). Ezt régen a kelengyés láda-, kb. 200 év óta a *tükör*, illetve főleg katolikusoknál a *szent képek*, emléktárgyak jelzik. Újabban a tükör alatt *kanapé*, vagy *komót* áll, rajta különböző apró dísztárgyak, családi ereklyék, emléktárgyak. még a bútorzatot a *bölcső*, és az ágy alá betolható *tolóágy*. A bejárati ajtó mögött idős férfi családtag részére gyakran még egy egyszerű ágyat, *dikót* is elhelyeztek. Az asztal körül, és az ágy előtt 4-6 szék állt. A falon több *polc, fogas* függött. A *tulipános ládák* álló *szekrények, sifonok, kredencek, almáriumok* a 19. század derekától jellemzőek. Kb. ekkor jelentek meg a különböző faliórák is, s ekkor válnak divatossá az olajnyomatos történelmi képek, majd a 20. század elejétől katonai-, és családi emlékképek, fényképek. Ha a *kamara* kisházzá alakult, hasonló módon rendezték be. Különben hagyományos berendezése csupán polcok, fogasok, állványok, melyeken konyhai tartozékokat, apró magokat, lisztes zsákokat, szalonnát, füstölt húsokat, s más élelmiszereket helyezhettek el. Az új stílusú házak berendezése egy ideig még őrzi a régi hagyományokat, de az újabb festett-, majd flóderezett,

legújabban kárpitozott bútorok, s a divatosabb "tiszta szobák" kialakulása a 20. században fokozatosan megbontották a hagyományos házszerkezetet. A háznak a hiedelem szerint a benne élőkre mágikus hatása lehet. Ezért, hogy a benne lakók sohase szenvedjenek hiányt, a fundamentumba pénzdarabot helyeztek. Amikor a ház felépült, tetejére zöld ágat tűztek, melyet a gazda - középkori céhes szokások szerint! - az építő mesterek köszöntésére kulacs borral, színes szalagokkal, kendőkkel díszített. Az új ház sarkaiba sót hintettek, hogy a betegségeket távol tartsák. A kamara ablakába szalonnát tettek, hogy abból sohase fogyjon ki az élelem. Végül az új házat - a különböző egyházak szertartásai szerint - felszentelték. A *házszentelő* olykor kisebb lakodalommal felérő társas összejövetel volt.

Az udvar építményei

Az udvar olykor a lakó házzal egyenlő rangú épületei az *istállók*. Az istálló falazata, tetőszerkezete megegyezett a lakóházzal. Legtöbb az egy helyiségből álló istálló, melynek egyik felébe szükség szerint lovakat, mások felébe szarvasmarhákat kötöttek. Módosabb portákon két-, vagy több részes istállók is állhattak, elkülönítve egymástól a lovakat, az igás ökröket, növendék állatokat, teheneket. A lóistállóban a lovak közé *strájfát* állítottak, a szarvas marhák előtti falat deszkával fedték, hogy azok a szarvukkal ki ne kezdhessék azt. A világításra szolgáló lámpás, mécs, s a vasvilla, seprű, lapát helye a bejárat mellett volt. Tanyákon máig láthatók földbe mélyített *putri ólak*. Valahol az istállók mellett-, előtt-, vagy bent kisebb takarmánytárolót, *szénatartót* rekesztettek el, hogy rossz idő esetén ne kelljen naponta az udvar távoli részéből behordani a takarmányt. Főleg tanyákon alkalmazhattak mozgatható, *talpon álló jászlat* is, melyet nyáron kitehettek árnyas fa alá, s ilyenkor *nyári jászollá* alakult. Az ilyen istállókban beépített jászol nem volt.

A férfiak egy része az istállóban hált. A 19. századi betyárvilág alkalmával a legények éjszakára néha belül, az istálló ajtaja előtt, a földre hintett szalmán aludtak, de a Tisza vidékre jellemző tüzelős ólakról nincsenek adataink. A gazda porta jellegzetes építményei voltak a fából, deszkából épített, két-három rekesztékből álló nád-, szalma-, vagy cseréptetős *disznóólak*. Kisebb ólféleségek voltak még a *borjúólak, tyúkólak, birkaólak*, de ezek Sámsonban nem mutatnak egységes stílus jegyeket. Elég korán, már a 18. században feltűnnek a *tapaszos górék*, melyek itt is valószínűleg magas fa lábakon álló, fa vázra kötött vesszőfonatból készültek. Később azután a mai napig látható, fa-, vagy kőlábakra állított favázas *lécgórék* terjedtek el, melyek mindig az udvar belső részén, a lakóház közelében kaptak helyet, s nem telepítették az utcai frontra, mint a bihari síkság más falvaiban. A terményeket korábban itt is, mint más helyen, főleg a padlásokon, esetleg a lakó házzal egybeépített kamarákban tárolták. Az udvarokon főleg a 19. századtól tűnnek fel a magtárak, melyek később valami pót-lakássá, *kis-házzá*, *nyárikonyhává* válhattak, így segítve a *tisztaszobák* kialakulását. Az Alföldre jellemző gabonatároló *kerek vermek* itt, a talajviszonyok miatt nem terjedtek el, de nincs nyoma a föld felé épített boglya alakú gabonatárolóknak sem. Ellenben megtalálhatók a téglalap alakú,csapott nyeregtetővel fedett újabb *lapos vermek*. Az udvarokon a 20. században feltűnnek a *szénaszínek*, melyek alkalomadtán dohányszárító *hodályokká* is alakulhattak. Minden gazda épített udvarán *szekér színeket*, melyekben a nagy értéket képviselő szekerek mellett az eke, borona, s más gazdasági eszközök, gépek is helyet kaphattak. Az udvar kevésbé feltűnő helyén a 20. századtól épülnek *árnyékszékek*. Az udvarok végében voltak a szabadban tárolt haszonfák, nád kupacok, tűzifa készlet, a *favágítóval*, s gyakran már a kert elején a takarmány, szalma, kóró kazlak, boglyák. A gazdasági udvaroknak elengedhetetlen tartozékai voltak a gémes kutak. A faluban levő kutak vize csak állatok itatására volt alkalmas, így az ivóvizet a falu közeli Epreskerti-, Pallag végi-, s a két temető közti "Új kút" -ból hordták. A 20. század elejétől a falu több pontján mélyebbre fúrt, szivattyús kutakat csináltattak. Az 1960-as évekig - a vízvezeték-hálózat kiépítéséig - ezek adták az ivóvizet. A szőlőskertekben már alapításuk évében feltűnnek a *pajták*. Sajnos, már csak Martinkán van olyan pajta, mely az eredeti 19. századi pajták stílusát hitelesen megmutatja. Az újabb egyszerű, vagy néha reprezentatív kivitelű hétvégi-, vagy állandó lakóházak a régi kerti építmények hagyományaiból már semmit nem őriznek.

Régi sámsoni házak

Fotók a Petőfi Sándor Városi Könyvtár, Közművelődési és Muzeális Intézmény gyűjteményéből

Textíliák, öltözködés, viselet

(Hajdúsámson története és néprajza, 2000.)

A textíliák, viseletek korábbi történetéről részben a ránk maradt hagyatéki leltárakból, inventáriumokból tájékozódhatunk, majd 1880-ban Tóth Bálint református lelkész ad róla megfelelően részletes leírást.

A viselet alapanyagok közt a 19. század végéig fontos szerepe volt a kenderből szőtt *házi vászonnak*. 1820-ban pl. egy tolvaj Barakonyi György házából 230 rőf feldolgozatlan vásznat lopott el. Általában szerepel a vagyonleltárakban a *vászon törülköző-, szakasztó-, kéztörlő kendő, abrosz, lepedő, fazékruha*, melyek között van *sáhos, veres fejtős, apró lencséjű, sima vászon, türet vászon, zsáknak való, stb*.

Mellette igen sok a még fonás előtt álló *kita kender, gerebenelt kender,* vagy a *kenderfonal, csepűfonal, zsáknak való fonal* stb. megnevezés.

Az első világháború előtt még a férfiak *vászoning, vászongatya*, a nők *ingváll*, *ingally*, *hosszúing nevű* viselete vagyis a *fehér ruhák* többnyire kendervászonból készültek, melyeket nyáron felsőruhaként, is viseltek. De már 1712-ben is akad *gyócs felső ing* is, s a férfiak a *lábravalót* nadrág alatt is viselhették. Női alsónadrág, "bugyogó" 19. századi forrásokban egyáltalán nem bukkan fel.

A lányok *hajadon fővel* is járhattak, de hajukat - életkoruknak megfelelő módon - egy-, vagy kétágba befonhatták, s ünnepnapokon fehér, piros vagy kék szalagot kötöttek bele. Kb. 16 éves koruktól férjhez menetelükig viselhették a gyöngyös pártát, de ennek nagyon kevés emléke maradt.

Lakodalom éjszakáján az új asszonyt *felkontyolták*, s ettől kezdve többé leeresztett hajjal, főkötő, illetve keszkenő nélkül még odahaza a család előtt sem járhatott. A szegényebbek *egyszerű-*, a módosabbak *tarjagos kaskétlit*, később *állas főkötőt* viseltek. A főkötőket azonban mindig *keszkenővel* kötötték át. Tóth Bálint szerint 1880 körül az asszonyok a "főkötőket virágokkal tele cifrázták", tehát itt is meg volt az esélye, hogy hímzett főkötődivat kialakuljon, de itt valószínűleg a cifrálkodást elítélő református egyház ezt nem nézte jó szemmel.

Hétköznapokon sokan nem viseltek főkötőt, csak keszkenővel kötötték be a fejüket. Fiatalok kedvelték a *fejér, kockás, lencsés, virágos, kőrisbogár színű, törökös kendőket*, melyeket azután idősebb korban a kék, lila, fekete alapszínek váltották fel. A kendők anyaga lehetett *karton, delin, kasmir; selyem*. Nyáron takarékosságból "fél kendőt" is viselhettek.

A férfiak a 19. század második feléig itt is hosszú hajat viseltek, s hajukat *leeresztve, befonva*, vagy *csimbókba* sodorva hordták. A leltárban gyakran felbukkanó beretva viszont arra utal, hogy szakállukat már legtöbben leborotválták.

Férfiak fejfedője a 18. század végéig a *posztó süveg*, melynek szélét a módosabbak *nyest bőrrel* díszítették. Azután a báránybőrből készült sapkák is süveg mintára készültek. A 19. század elejétől azonban itt is a *kalap* terjedt el, melyet a hetyke legények félre csapva "szemükbe sütve" viseltek. Nyáron sokan *nánási szalmakalapot* hordtak.

A nők *felső ruhája* lehetett egyrészes *hosszú-*, vagy kétrészes, *felső-*, és *allya részből* álló ruha. Még a 19. század első felében gyakori a *maguk szőtte-, festette vászonrokolya*, melyet azután a *kékfestős ruhák* váltanak fel. Ünnepi viseletekhez a kor jellemző olcsóbb, és drágább anyagai, a kartontól a selyemig szinte mind megtalálhatók. A színek pedig életkortól függően változtak.

A felső *liberokk* vagy *spencer* olykor ujja nélkül is készülhetett, a *csurapé*-nak azonban mindig ujja volt, s azt *báránybőrrel* is bélelhették, illetve *persiával* (göndörszőrű fekete báránybőr) *prémezhették*; Az *allyat*, vagyis a *rokolyát* alul *fodor*, vagy fekete *stráf* szegélyezte. A szoknya hossza az első világháborúig általában *bokáig* ért, azután rövidülni kezdett, illetve az ekkortól mind sűrűbben változó divat szerint alakult. A szoknya elé korábban magukszőtte festett vászon-, majd a ruha anyagának megfelelő, de annál sötétebb színű két zsebbel ellátott kötőt kötöttek.

Az 1840-es évektől a leányok a fehér ing fölött színes posztóból varrt, ujj nélküli *puszlit* viseltek.

Ennek ára a szoknyával vetekedett, tehát valószínű, hogy drágább anyagból készült, s azon felül valamilyen értékes díszeket (zsinórok, flitterek?) is rakhattak rá.

Hideg időben a nők a nyakukba *nagykendőt*, *nyakba való kendőt* terítettek. A módosabb asszonyok meg tudták vásárolni a nagy értékű, térdig érő, setétkék, prémezett *mentét* (1752), később a posztóból készült, sujtásos, ezüstgomobos *dolmányt* is (1825). Már ekkor is, később méginkább jellemző lehetett a báránybőrből készült ujjatlan *mejjrevaló*, vagy az ujjas *ködmön*, illetve ennek hosszabb változata, az *ujjas bunda*. Utóbbi nem csak bőrből, hanem *setétzöld posztóból-, kávészín selyemből* is készülhetett, *drága béléssel, ezüst- vagy palatírozott gombokkal* (1828). Ezek azonban csak nemes asszonyok leltárában bukkannak fel. A módos paraszt asszonyok itt is, mint Debrecenben és a Hajdúságban a 19. században viselték a kerek, ujjatlan, fekete selyemmel, vagy pamuttal kivarrt kisbundákat.

A férfiak az *ing-, lábravaló* elé vászon-, vagy *sulc kötőt* kötöttek. Ünnepnapokon már a 18. században is, később méginkább jellemző a *flanel béléses, zsinórozással sújtással* díszített nadrág viselet. A máig ismert *priccses nadrág* csak a 20. század első felében terjedt el. Felül, az ing fölé nyáron ujjatlan *lajbit*, télen *ujjast*, illetve régebben - főleg a nemesek - térdigérő *mentét*, később *zsinórozott, s 15 tekergős gombbal és két sor ezüst pitykével* díszített *dolmányt* vettek. Ugyanezt a parasztoknál egyszerűbb kabátféle helyettesítette.

Útonjáró embernek régen elengedhetetlen viselete volt a hosszú *nagybunda*, illetve a 19. század végéig a szőtt *guba, fürtös guba*. Utóbbi a szolgalegénynek, pásztor embereknek bérük fejében is kijárt. Csak 1850 után bukkan fel a szűr. A gazdák inkább a fekete szűrt kedvelték, majd főleg 1870 után megjelenik a "virágokkal kivarrt" rozsdabarna és fehér a1apú *cifraszűr* is.

A 20. század derekáig férfiak és nők egyaránt lehetőleg *mezítláb* jártak, de télen és ünnepnapokon *csizmát viseltek*. A „viselő" csizma *zsíros bőrből* készült, az ünneplő fényes *box bőrből*. A pásztorok ócska csizmaszárból kötött *bőr bocskort* viseltek. Nők körében a *cipő* és a *harisnya* az 1860-as évektől kezd terjedni.

Az úton járó férfi nyakában ott lógott a *szőr tarisznya*, vagy *szeredás*. A mezőre *vászon-*, vagy *bőrtarisznyában* vitték az élelmet. Vizet *cserép korsóban*, bort *fa kulacsban*, még a 18. században *bőr tömlőben*, pálinkát *cserép butykosban* vittek magukkal. Széles *bőr tüszőikre* akasztották a bicskát, a *tűzgyújtó felszerelést*, a *pipát, a sallangos dohányzacskót, pipatisztítót*. Pásztorok, és útonjárók kezükben mindig *botot, fokost* hordtak. A legények csizmájáról az első világháború előtt elmaradhatatlan volt a *sarkantyú*, süvegjük, kalapjuk mellől a *daru-* vagy *túzok toll*.

Az eladó leányok elengedhetetlen viselet-kiegészítői voltak a nyakba való *gránát gyöngyök*. A gyűrű, így a *karika gyűrű* is csak a 19. század második felétől jön divatba, és sokáig csak a módosabbak viselték. A templomba menő nők illően elrendezve tartották kezükben a *kézbe való kendőt*, vele összefogva a zsoltáros könyvet, katolikusok az *olvasót*.

A naponta viselt textíliákat, fehérruhákat általában hetenként egyszer *mosták*. A *nagymosás* napja ugyanúgy állandósult, mint a kenyérsütés. Mivel itt élő folyóvíz nem volt, a mosás az egész családot foglalkoztató nagy munka volt, sőt bevett szokás, hogy erre az alkalomra segítséget is hívtak, esetleg konvenciós *mosónőt* fogadtak. A ruhákat beáztatták, esetleg lúgos vízben *főzték, szapulták*, majd a kényesebbeket *mosóteknőben* erős szappanozással lúgozással kézzel dörzsölték tisztára, a durvábbakat *mosószéken sulykolták*. Többszöri öblítés, esetleg keményítés után kifeszített kötelekre, kerítésre *kiteregették*. A kimosott vászonneműt mangorolták, a viseleti darabokat *szenes vasalóval vasalták* simára.

A hagyományos viseletek különösen az első világháború után kezdtek rohamosan átalakulni. Előbb a lányok vették át a városiak öltözeteit, azután a férfiruhák is alkalmazkodtak a városi divathoz. Megmaradnak a *priccses* csizmanadrágok, de felül már városias „zakókat", kabátokat viseltek. Az átalakulás teljes folyamata kb. napjainkra fejeződött be.

A múlt század elején Hajdúsámsonról készült képeslapon viseletbe öltözött emberek állnak a templom előtt.

Néptánc csoport hagyományőrző viseletben.

Színjátszó csoport korabeli ruhákban.

Dédanyáink háztartása

1. Húzd össze, hogy állattól vagy növénytől származik-e az alapanyag!

	gyapjú	
	kender	
növénytől	len	állattól
	bőr	

2. Egészítsd ki a mondatot!

Régen a lányok a ruhájukat kenderből készült __ __ __ __ __ __ból varrták.

3. Melyik állítás hamis? Húzd ki, amelyik nem igaz a fonóra!

A lányok a fonóban fontak.
A fonóba legények nem mehettek be.
A legények a fonóban udvaroltak a lányoknak.
A legények is fontak a fonóban.
A fonóban fonal készült.
A fonóban áztatták a kendert.
A fonóban guzsalyt használtak.

4. Szerinted körülbelül mennyi ideig tartott, amíg a kendermagból vászon lett?

1 nap 1 hónap 1 év

5. Számozd meg a kendertermesztés lépéseit!

tilolás

szövés

gerebenezés

szárítás

fonás

áztatás

6. Találd meg, melyik út vezet a lánytól a guzsalyig! Karikázd be a számát!

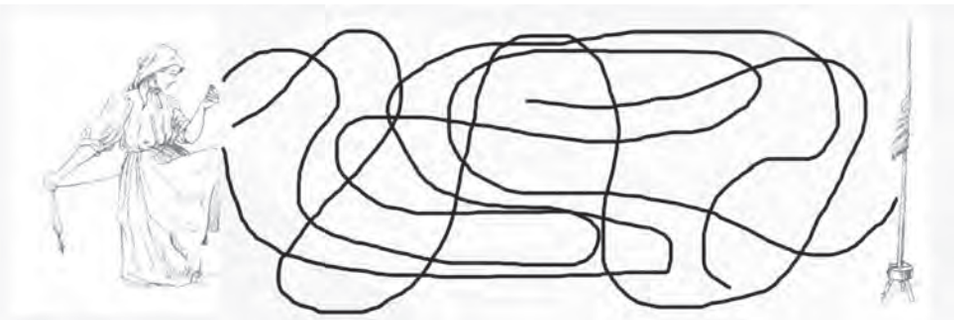

7. Min szőtték a vásznat?

SZ__V__SZ__K

8. Húzd alá, melyik állítás a helyes!

A kiállításban látott gerebennel....

ruhát vasaltak. falevelet gereblyéztek. kendert fésültek.

9. Írd a kérdésekre adott válaszokat a rejtvény megfelelő sorába! A megfejtést a kiemelt oszlopban olvashatod.

1. Hova jártak a lányok fonni?
2. Mire tekerték fel a fonalat?
3. Milyen növényből készült a vászon?
4. Milyen eszközzel fontak?
5. Mivel törték össze a fás kendert?

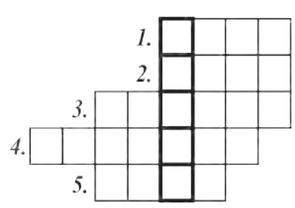

10. Rajzold le a megfejtést az orsóra!

Látogass el a helyi muzeális intézménybe, nézd meg a néprajzi tárgyakból készült kiállítási részt és rajzold le az alábbi tárgyakat:

csikótűzhely

lábas

cserépedény

mángorló

bölcső

csizmahúzó

MÚZEUMI KINCSKERESŐ PROGRAM

HAJDÚSÁMSON 2014/15

MEGVALÓSÍTÓ:

PETŐFI SÁNDOR VÁROSI KÖNYVTÁR

KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS MUZEÁLIS INTÉZMÉNY

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

MÚZEUMI KINCSKERESŐ PROGRAM

HAJDÚSÁMSON 2014/15

Megvalósító:

Petőfi Sándor Városi Könyvtár Közművelődési és Muzeális Intézmény

SZÉCHENYI 2020

Magyarország Kormánya

Európai Unió
Európai Szociális Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE